

Թերեզա Սնրյան, Վարդան Ոսկանյան

ՔՐԴԵՐԵՆՆԻ ԴԱՍԱԳԻՐԷ

ՆԱՏՈՐ I

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՆԱԽՍԼՍԱՐԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Թերեզա Ամրյան
Վարդան Ոսկանյան

ՔՐԴԵՐԵՆԻ
ԴԱՍԱԳԻՐՔ
(Կուրսանշի)

հատոր I

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2023

ՀՏԴ 811.222.5 (075.8)

ԳՄԴ 81.521.313g73

Ա 536

*Երաշխավորվել է ՀՀ ԿԳՄՄ նախարարության
կողմից որպես բուհական դասագիրք:*

*Հրատարակության է երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը:*

Խմբագիրներ՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Մայրի Ակին
բանասիրական գիտությունների թեկնածու
Նազիկ Հովհաննիսյան

Գրախոս՝ բանասիրական գիտությունների թեկնածու
Հակոբ Ավյան

Ամրյան Թ., Ոսկանյան Վ.

Ա 536 Քրդերենի դասագիրք / Թ. Ամրյան, Վ. Ոսկանյան: -Եր., ԵՊՀ
հրատ., 2023, 428 էջ:

Դասագրքի առաջին հատորը բաղկացած է վաթսուն դասից, որոնցում ներկայացվում են մի քանի խոսքի մասեր, սահմանական եղանակի անցյալ կատարյալ ժամանակաձևը և դասընթացին անհրաժեշտ տեքստեր ու վարժություններ:

Դասագիրքը հասցեագրված է ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետի, ինչպես նաև ուսումնական այլ հաստատություններում և գիտական կենտրոններում քրդերեն ուսումնասիրող արևելագետներին, լեզվաբաններին, իրանական լեզուներով հետաքրքրվող մասնագետներին:

ՀՏԴ 811.222.5 (075.8)

ԳՄԴ 81.521.313g73

ISBN 978-5-8084-2617-7

<https://doi.org/10.46991/YSUPH/9785808426177>

© ԵՊՀ հրատ., 2023

© Ամրյան Թ., Ոսկանյան Վ., 2023

ZANÎNGEHA YEREVANÊ YA DEWLETÊ

Têrêza Amryan
Vardan Voskanyan

PIRTÛKA DERSA
KURDÎ
(Kurmancî)

CILDA YEKEM

YÊRÊVAN
Weşanxana Zanîngeha Yêrêvanê ya Dewletê
2023

Editors: Doctor in Philology, Professor *Salih Akin*
Candidate of Philological Sciences *Nazik Hovhannisyan*

Reviewer: Candidate of Philological Sciences *Hakob Avchyan*

Amryan T., Voskanyan V.

Kurdish Textbook / T. Amryan, V. Voskanyan. -Yerevan:YSU Press, 2023, 428 p.

The first volume of the textbook consists of sixty lessons, in which several parts of speech, the Past Tense, appropriate texts and necessary exercises for the course are presented. The textbook is intended for Orientalists, linguists, and specialists that study Kurdish at the faculty of Oriental Studies at Yerevan State University, as well as at other educational institutions, and scientific centers.

© YSU Press, 2023

© Amryan T., Voskanyan V., 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան	10
Դաս 1.....	24
Այբուբեն.....	24
Դաս 2.....	34
Անձնական դերանուններ.....	34
Դաս 3.....	45
«Heyfın» բայը և դրա կիրառությունը	45
Դաս 4.....	56
Բայ-հանգույց (բաղաձայնահանգ բառերի համար)	56
Դաս 5.....	66
Բայ-հանգույց (ձայնավորահանգ բառերի համար)	66
Դաս 6.....	81
«Bûn» բայը և դրա կիրառությունը.....	81
Դաս 7.....	97
«Hebûn» բայը և դրա կիրառությունը	97
Դաս 8.....	103
Թվական անուն	103
Դաս 9.....	115
Քանակական թվականների կիրառության որոշ առանձնահատկություններ.....	115
Դաս 10.....	120
Արական սեռի գոյականներ.....	120
Դաս 11.....	127
Տեղի մակբայներ.....	127
Դաս 12.....	132
Իգական սեռի գոյականներ.....	132
Դաս 13.....	140
Ընդհանուր սեռի գոյականներ.....	140
Դաս 14.....	149
Գոյականի որոշյալ և անորոշ առում.....	149
Դաս 15.....	158
Դասանիշներ	158
Դաս 16.....	163
Իգաֆեր	163

Դաս 17.....	172
Դասական թվական.....	172
Դաս 18.....	178
Բայ. անորոշ դերբայ.....	178
Դաս 19.....	184
Բայի անցյալի հիմք.....	184
Դաս 20.....	190
Անցողական և անանցողական բայեր.....	190
Դաս 21.....	194
Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (անանցողական բայեր).....	194
Դաս 22.....	202
Ձևի մակբայներ.....	202
Դաս 23.....	207
Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (անցողական բայեր).....	207
Դաս 24.....	217
Ժամանակի մակբայներ.....	217
Դաս 25.....	223
Ժամ.....	223
Դաս 26.....	229
Անցյալ կատարյալ (zanîn, karin, bîn բայեր).....	229
Դաս 27.....	234
Չափ ու քանակի մակբայներ.....	234
Դաս 28.....	239
Պատճառական բայեր.....	239
Դաս 29.....	246
Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (պատճառական բայեր).....	246
Դաս 30.....	252
Անդրադարձ-սաստկական դերանուն (xwe).....	252
Դաս 31.....	261
Թեք հոլով (ներքին թեքման չպատկանող գոյականներ).....	261
Դաս 32.....	267
Բաշխական, կոտորակային, տոկոսային թվականներ.....	267
Դաս 33.....	271
Փոխադարձ դերանուններ.....	271
Դաս 34.....	275
Նախածանցավոր բայեր.....	275

Դաս 35.....	281
Անցյալ կատարյալ (նախաձանցավոր բայեր).....	281
Դաս 36.....	287
Հարցական դերանուններ (մաս առաջին)	287
Դաս 37.....	296
Հարցական դերանուններ (մաս երկրորդ).....	296
Դաս 38.....	303
Թեք հոլով (ներքին թեքման պատկանող գոյականներ)	303
Դաս 39.....	311
Պարզ նախդիրներով կազմված բայեր	311
Դաս 40.....	317
Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (պարզ նախդիրներով կազմված բայեր).....	317
Դաս 41.....	322
Ցուցական դերանուններ	322
Դաս 42.....	327
Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս առաջին).....	327
Դաս 43.....	332
Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր).....	332
Դաս 44.....	336
Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս երկրորդ)	336
Դաս 45.....	341
Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր).....	341
Դաս 46.....	345
Հարաբերական դերանուններ	345
Դաս 47.....	352
Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս երրորդ)	352
Դաս 48.....	356
Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր).....	356
Դաս 49.....	360
Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս չորրորդ).....	360
Դաս 50.....	367

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր).....	367
Դաս 51.....	371
Ցուցական դերանունների թեք հոլովաձև	371
Դաս 52.....	375
Հարաբերական ածական.....	375
Դաս 53.....	383
Որակական ածականի բաղդատական աստիճան.....	383
Դաս 54.....	389
Որակական ածականի գերադրական աստիճան.....	389
Դաս 55.....	394
Բարդ բայեր.....	394
Դաս 56.....	401
Անցյալ կատարյալ (բարդ բայեր)	401
Դաս 57.....	406
Անորոշ դերանուններ	406
Դաս 58.....	410
Որոշյալ դերանուններ	410
Դաս 59.....	415
Ժխտական դերանուններ	415
Դաս 60.....	419
Կապեր և կապական բառեր	419
Օգտագործված գրականության ցանկ	425

Համառոտագրություններ

բոց. – բառացի

նշ. – նշանակություն

հմմտ. – համեմատություն

կուրմ. – կուրմանջի

քրդ. – քրդերեն

իգ. – իգական

ար. – արական

Նախաբան

Քրդերենը պատկանում է իրանական լեզուների հյուսիսարևմտյան ենթաճյուղին: Քրդերենի բարբառները սովորաբար բաժանվում են երեք խմբի՝ **հյուսիսարևմտյան, կենտրոնական** ու **հարավային**: Ընդունված է հյուսիսարևմտյան բարբառախումբը կոչել կուրմանջի¹, հարավայինն ու կենտրոնականը միասին՝ սորանի² կամ քուրդի: *Կուրմանջի* բարբառով խոսում են ներկայիս Թուրքիայի հարավ-արևելքում, Սիրիայի հյուսիսարևելյան շրջաններում բնակվող քրդերը, Իրաքի քրդերը (Մոսուլի, Ամադիեի, Զախոյի, Ակրեի և Սինջարի քրդալեզու բնակչությունը), Իրանի քրդերի մի մասը (մասնավորապես՝ Ուրմիա լճին արևուտքից հարող տարածքներում, Խորասանում բնակվող քրդերը), ինչպես նաև ԱՊՀ երկրներում բնակվող քրդերը: *Սորանի* կամ *քուրդի* բարբառով են խոսում Իրանում՝ Մահաբադի, Սանանդաջի, Քերմանշահի շրջաններում, Իրաքում՝ Ռևանդուզի, Սուլեյմանիայի, Քիրքուքի քրդերը:

XVIII-XIX դարերից սկսած՝ եվրոպացի, ամերիկացի և ռուս հետազոտողները, ճանապարհորդներն ու միսիոներները հետաքրքրություն են դրսևորել քրդերենի նկատմամբ: Հենց այդ ժամանակ են գրվել քրդերենին վերաբերող առաջին աշխատություններն ու հետազոտությունները:

1787 թ. Հռոմում հրատարակվել է քրդերենի քերականության առաջին ձեռնարկը, որի հեղինակն էր Մաուրիցիո Գարցոնին (Garzoni M., Grammatica e Vocabolario della Lingua Kurda, Roma, 1787): Գրքում համառոտ ներկայացվում են խոսքի մասերը, հավելվածում բերված է իտալերեն-քրդերեն բառարան: Մ. Գարցոնիի ձեռնարկը մինչև XIX դարը եղել է քրդերենի ուսումնասիրության միակ լուրջ աշխատությունը:

1857 թ. Փարիզում հրատարակվել է լեհ լեզվաբան ու արևելագետ Ալեքսանդր Խոժկոյի հետազոտությունը, որը վերաբերում էր Սուլեյմանիայի բարբառի ձևաբանությանը (Chodzko A., Etudes Philologiques Sur La Langue Kurde: Dialecte De Soleimanie, Journal Asiatique. sér. 5, T. 9, Paris, 1857, pp. 297-356):

¹ «*Կուրմանջը*» կուրմանջի բարբառով խոսող քրդերի ինքնանվանումն է:

² См. у Д. Маккензи, Курманджи, курди и гурани, Народы Азии и Африки, № 1, Москва, 1963, стр. 162-170:

1872 թ. լույս է տեսել ամերիկացի միսիոներ Սամուել Ռիի ձեռնարկը, որում ներկայացվում է Հաքյարի քերականությունը (Samuel A. Rhea, *Brief Grammar and Vocabulary of the Kurdish Language, Journal of the American Oriental Society, V. 10, New-Haven, 1872*):

Ռուս դիվանագետ ու գիտնական Ավգուստ Ալեքսանդր Ժաբան, որն արևելագիտություն էր ուսումնասիրել Պետերբուրգում և հետագայում նշանակվել էրգրումում Ռուսաստանի ներկայացուցիչ, 1860 թ. հրատարակել է քրդերեն պատումներ ու պատմվածքներ (Jaba A., *Recueil de notices et récits kourdes servant à la connaissance de la langue, St.-Petersbourg, 1860*): Ա. Ժաբան նաև քրդերեն-ֆրանսերեն բառարանի հեղինակն է (Jaba A., *Dictionnaire kurde-français, S . St.-Petersbourg, 1879*): Բառարանը պարունակում է մոտ 15 հազար բառ. բառահոդվածների մեծ մասին կից տրվում է նաև բայերի խոնարհումը տարբեր ժամանակաձևերով:

1880 թ. գերմանացի լեզվաբան ու արևելագետ Ֆերդինանդ Յուստին հրատարակել է քրդերենի քերականության ձեռնարկ (Justi F., *Kurdische Grammatik, St. Petersburg, 1880*):

Արևելյան բանասիրության ականավոր մասնագետ Ալբերտ Սոցինը XIX դարավերջին՝ ճանապարհորդությունների ժամանակ, գրի է առել բազմաթիվ քրդերեն տեքստեր: Դաշտային նյութը նա քաղել է ասորիներից, որոնք տիրապետում էին Տուր Աբդինի և Բոհթանի քրդերի բարբառին: Սոցինը հավաքած նյութը մշակել է գերմանացի արևելագետ Օյգեն Պրիմի հետ և հրատարակել երկու ժողովածուով (Prym E., Socin A., *Kurdische Sammlungen im Dialekte des Turabdin, St. Petersburg, 1887*; Prym E., Socin A., *Kurdische Sammlungen in den Dialekten des Turabdin und von Bohtan, St. Petersburg, 1890*):

XX դարում քրդերենն ուսումնասիրվել է առավել արդյունավետ ու համակարգված կերպով:

Գերմանացի գիտնական Օսկար Մաննը, որը 1901-1903 թթ. այցելել է Իրան, ազգագրական ու բանահյուսական հարուստ նյութ է հավաքել նաև Իրանի քրդերից: Նա 1906 թ. Բեռլինում հրատարակել է Մուկրի քրդերի լեզվին վերաբերող աշխատությունը (Mann O., *Die Mundart der Mukri-Kurdenwas, Berlin, 1906*):

Բրիտանացի զինվորական, լեզվաբան ու գրող Էլի Բանիստեր Սոունը, ճամփորդելով Իրանում, ուսումնասիրել է քրդերենը և լույս է

ընծայում քրդերենի քերականության ձեռնարկներ (Soane E. B., Grammar of the Kurmanji or Kurdish Language, London, 1913; Soane E. B., Elementary Kurmanji Grammar, Baghdad, 1919):

1919 թ. լույս է տեսել ամերիկացի լյութերական միսիոներ Լյուդվիգ Օլսեն Ֆոսսումի՝ քրդերենի գործառական քերականությունը, որում ներկայացվում են նաև Սահաբադի քրդերի խոսվածքով տեքստեր (Fossum L. O., A Practical Kurdish Grammar, Minneapolis, 1919):

1922 թ. Բարդադում լույս է տեսել Ռ. Ջարդինի աշխատությունը, որը Բահդինանի ու Մոսուլի քրդերի բարբառի քննությունն է (Jardine R. T., Bahdinan Kurmanji: a grammar of the Kurmanji of the Kurds of Mosul division and surrounding districts of Kurdistan, Baghdad, 1922):

1926 թ. Փարիզում հրատարակվել է Պ. Բեյդարի ձեռնարկը (Beidar P., Grammaire kurde, Paris, 1926):

Քուրդ մտավորական ու հասարակական գործիչ Ջելադաթ Ալի Բադրխանը XX դարի 30-ական թվականներին “Hawar” ամսագրի էջերում հրատարակել է հոդվածների շարք՝ “Bingehîna zimanê kurdi” (բոց.՝ «Քրդերենի հիմունքներ») խորագրով:

1956 թ. Փարիզում լույս է տեսել Բադրխանի և ֆրանսիացի արևելագետ Ռ. Լեսկոյի հեղինակած քրդերենի քերականությունը, որը բազմիցս վերահրատարակվել է հետագայում (Bedir Khan, Djeladet Ali and Lescot, Roger, Grammaire kurde (dialect kurmandji), Paris, 1970): Բադրխանի քերականությունը հավակնում էր ապագայում դառնալու կանոնարկման ձգտող քրդերենի հիմքը:

1958 թ. լույս է տեսել Էռնեստ Մակքարուսի՝ Սուլեյմանիայի խոսվածքին վերաբերող աշխատությունը (McCarus E. N., A Kurdish Grammar (Descriptive Analysis of the Kurdish of Sulaimaniya, Iraq), New York, 1958):

Քրդերենի քերականության ուսումնասիրության գործում գիտական լուրջ ներդրում է նաև անգլիացի քրդագետ Դոնալդ Մակքենզիի՝ քրդերենի բարբառներին ու խոսվածքներին վերաբերող ուսումնասիրությունը (MacKenzie D. N., Kurdish Dialect Studies, Vol. 1, New-York–Toronto, 1961; MacKenzie D. N., Kurdish Dialect Studies, Vol. 2, New-York–Toronto, 1962):

1891 թ. լույս է տեսել հայագգի հետազոտող Սողոմոն Եղիազարովի՝ Երևանի նահանգի քրդերի ու եզդիների կյանքին, կենցաղին, սովորույթներին ու հավատալիքներին վերաբերող աշխատությունը (Егизаров С., Краткий этнографический очерк курдов Эриванской губернии. Записки

Кавказского Отдела РГО, Книжка XIII, выпуск 2, Тифлис, 1891), որում, սակայն, կան նաև տեղական խոսվածքով հեքիաթներ, ավանդապատումներ, երգեր, ինչպես նաև եզդիներից գրառած աղոթքներ³։

Բազմաթիվ հայ գիտնականներ, գրողներ հետաքրքրվել են քրդական մշակույթով, բանահյուսությամբ (օրինակ՝ Խաչատուր Աբովյանը (Ակնարկ քրդերի ծագման, ազգային հատկանիշների, լեզվի, բարքերի և սովորույթների մասին, Երկերի լիակատար ժողովածու, հ. 8, Երևան, 1958, էջ 345-348, Քրդեր, Երկերի լիակատար ժողովածու, հ. 8, Երևան, 1958, էջ 373-393), Լևոն Մեսրոպը (Քուրդիստան և քուրդերը, Փարիզ, 1957) և այլք)։ Քրդերի լեզուն ու սովորույթները ուսումնասիրող հայ մասնագետները նաև տիրապետել են քրդերենին։ Օրինակ՝ հայ մտավորական, հասարակական գործիչ Հակոբ Ղազարյանը (քրդերի շրջանում հայտնի էր Լազո անվամբ) երկար տարիներ մանկավարժ է եղել քրդերի ու եզդիների շրջանում։ Վերջիններն էլ, ի նշան հարգանքի, Լազոյին անվանել են «*ապո*» (հորեղբայր), իսկ նրա կնոջը՝ Օլգա Ղազարյանին՝ «*դայե*» (մայր)⁴։

Խորհրդային Հայաստանն աչքի է ընկել քրդագիտական ուրույն ավանդույթներով։ Հովսեփ Օրբելին, Մամանդե Սիաբանդը, Արամե Չաչանը և այլք հեղինակել են հայերեն-քրդերեն, քրդերեն-ռուսերեն բառարաններ ու քրդագիտության տարբեր խնդիրներին առնչվող հետազոտություններ⁵։ Խորհրդային Հայաստանում բարենպաստ պայմաններ էին ստեղծվել քրդական ինքնությունը պահպանելու համար։ Պատահական չէ, որ քուրդ ժողովրդի մշակույթն ու գրականությունը մեծապես զարգացել են հենց այստեղ⁶։

Խորհրդային կառավարությունը նպաստակ ուներ նպաստելու նաև միասնական կանոնարկված քրդերենի գրական չափորոշի մշակմանը։ Ուստի հաջող փորձեր են արվել ստեղծելու քրդերենի այբուբեն, մշակելու համակարգված քերականություն, ստեղծելու եզրույթների հարուստ համակարգ և այլն։ Սկսած 1930-1940 թվականներից՝ Խորհրդային Միությունում քրդագետները լծվել են նաև քրդերենի քերականության ձեռ-

³ Տե՛ս **С. Егизаров**, Краткий этнографический очерк курдов Эриванской губернии. Записки Кавказского Отдела РГО, Книжка XIII, выпуск 2, Тифлис, 1891, стр. 72-170; 221-227:

⁴ Տե՛ս **Ա. Ավրալ**, Անդրկովկասյան քրդերի կենցաղը, Երևան, 1957, էջ 141:

⁵ Տե՛ս **К. Курдоев**, Курдско-русский словарь, Москва, 1960, стр. 11-13:

⁶ Տե՛ս **Կ. Չաչանի**, Երբայրական հայ ժողովրդի ընտանիքում, Երևան, 1980, էջ 4:

նարկներ կազմելուն: Հիշատակելի են Կանաստ Կուրդոնի ու Չարկյազ Բակաի աշխատությունները (Կ'օրդո Օ., Граматика зьмане кӖрманши йа кӖрт, Ереван, 1949; Կ'օրդո Օ., Граматика зьмане кӖрди (сӗр зараве кӖрманши), Ереван, 1956; Курдоев К., Грамматика курдского языка (курманджи), Москва-Ленинград, 1957; Курдоев К., Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани, Москва, 1978; Бакаев Ч., Говор курдов Туркмении, Москва, 1962; Бакаев Ч., Язык азербайджанских курдов, Москва-Ленинград, 1965; Бакаев Ч., Язык курдов СССР, Москва, 1973): Հարկ է նշել, որ Բադրիսանի հրատարակած քերականությունից հետո Կուրդոնի քերականությունն էլ իր հերթին էր հավակնում դառնալու կանոնարկվող քրդերենի հիմքը:

Հայաստանում հրատարակվել են քրդագիտական շատ հետազոտություններ (որոնց մասին տե՛ս Քրդերեն-հայերեն, հայերեն-քրդերեն գործնական բառարան, Վ., Կատվայան, Ա. Աբրահամյան, Գ. Մխիթարյան, Երևան, 2016, Առաջաբան, էջ 5-7):

Տարբեր ժամանակահատվածներում քրդերենի համար կիրառվել են գրային տարբեր համակարգեր: Միջնադարյան և ավելի ուշ ժամանակների քուրդ հեղինակների՝ Ֆակի Տայրանի (XVI դ.), Մալայե Ջազիրիի (XVII դ. երկրորդ կես), Ահմադե Խանիի (XVII դ.) և այլոց գրական ժառանգությունը սերունդներին է ավանդվել արաբատառ այբուբենով, որը հարմարեցվել է քրդերենի հնչյունաբանությանը⁷:

Քրդերի շրջանում գրային ավանդույթը սկսել է զարգանալ XIX-XX դարերում, երբ ձևավորվում է քրդական հասարակական-քաղաքական միտքը և ծայր է առնում քրդական ազգային-ազատագրական զարթոնքը: 1898 թ. քուրդ ազգայնականների ջանքերով Կահիրեում հրատարակվում է առաջին քրդալեզու «Քրդստան» (Kurdistan) թերթը, որն արաբատառ էր⁸:

1932 թ. Դամասկոսում լույս է տեսնում **“Hawar”** քրդերեն գրական (լատինատառ, տպագիր): Ամսագիրը հրատարակվել է մինչև 1943 թվականը: 1942-1945 թթ. Ջելադաթ Ալի Բադրիսանի ջանքերով լույս է տեսնում **“Ronahî”** ամսագիրը, որը նույնպես լատինատառ էր: Բադրիսանի մշակած լատինատառ այբուբենը հիմնված էր այդ ժամանակ Թուրքիայի Հանրա-

⁷ Տե՛ս **М. Руденко**, Очерки средневековой курдской литературы, Санкт-Петербург, 2014, стр. 54-207:

⁸ Տե՛ս **Վ. Բայրուրդյան**, Քրդերը, հայկական հարցը և հայ-քրդական հարաբերությունները պատմության լույսի ներքո, Երևան, 2008, էջ 171:

պետությունում նոր ընդունված այբուբենի սկզբունքների վրա: Ներկայում քրդական ժամանակակից մամուլի և գրականության համար կիրառվում է հենց այդ այբուբենը:

1930-ական թթ. Բաղդադում ու Սուլեյմանիայում քրդերը գործածում էին լատինատառ մի այբուբեն, որը տարբերվում էր Բաղրիսանի մշակած այբուբենից: Այն հաջողություն չունեցավ, և Իրաքի քրդերի մեծ մասը նորից անցավ արաբատառ այբուբենին⁹:

Քրդերենի ու քրդական մշակույթի գիտակ, հայ հասարակական գործիչ և մանկավարժ Հակոբ Ղազարյանը հայոց այբուբենի տառերը հարմարեցրել է քրդերենի հնչյունաբանությանը՝ մշակելով քրդերեն այբուբենը (Լազո Ա., Շամս [Քիթաբե ավալ], Էջմիածին, 1921): Խորհրդային Հայաստանի քրդախոս գյուղերում քուրդ ու եզդի երեխաների համար մինչև 1929 թ. լեզվի ուսուցումը կազմակերպվել է այս այբուբենով¹⁰:

1929 թ. քուրդ գրող Արաբ Շամիլովը, հասարակական գործիչ Իսահակ Մարագուլովը մշակում են քրդերենի նոր լատինատառ այբուբեն և լույս են ընծայում իրենց հեղինակած «Քրդերեն լեզվի ինքնուսույց» դասագիրքը մեծահասակների համար: 1929 թ. հրատարակվում է նաև Ի. Մարագուլովի և Ռ. Դրամփյանի «Լույս» քրդերենի դասագիրքը դպրոցականների համար, իսկ 1930 թ.՝ նրանց հեղինակած «Կարմիր ռանչպար» դասագիրքը մեծահասակների համար: 1932 թ. հրատարակվել է Ռ. Դրամփյանի քրդերենի դասագիրքը՝ «Հարվածային կոլխոզնիկ», իսկ 1931 թ.՝ «Դեպի նոր կյանք»¹¹ վերնագրերով:

1944 թ. Խորհրդային Միությունում ստեղծված այդ լատինատառ այբուբենին փոխարինել է ռուսատառ այբուբենը¹²: 1944 թ. Հայկական ՍՍՌ կառավարության որոշմամբ քուրդ մտավորականներ ու գրողներ Հաջիե Ջնդիի, Վազիրե Նադրի և Ամինե Ավդալի ջանքերով ռուսերեն տառերի հիման վրա կազմվել է քրդերենի ռուսատառ այբուբենը¹³:

Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Հայաստանի քրդերը սկսել են կիրառել լատինատառ այբուբենը: Ներկայում Հայաստանի քրդական

⁹ Տե՛ս **К. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), Москва-Ленинград, 1957, стр. 11-12:

¹⁰ Տե՛ս **М. Чагоев**, Курды Советской Армении, Ереван, 1965, стр. 135-136:

¹¹ Տե՛ս **Կ. Չաչանի**, Եղբայրական հայ ժողովրդի ընտանիքում, էջ 11:

¹² Տե՛ս **Ա. Ավդալ**, Անդրկովկասյան քրդերի կենցաղը, էջ 141, 144:

¹³ Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 144-146:

համայնքի աշակերտները սերտում են իրենց մայրենի լեզուն քուրդ մտավորական ու գրող Ալիխանե Մամեի հեղինակած դպրոցական դասագրքերով:

Վերջին մի քանի տասնամյակի ընթացքում Եվրոպայում քրդերենի բազմաթիվ դասագրքեր, ինքնուսույցներ և այլ ձեռնարկներ են կազմվել: Դրանք հետաքրքրություն են ներկայացնում ոչ միայն քրդերեն ուսումնասիրող մասնագետների, այլև հենց քրդերի համար: Հատկանշական է, որ այդ ձեռնարկներով մայրենի լեզուն են սովորել ու սովորում այն քրդերը, որոնց տարիներ շարունակ Թուրքիայում արգելվել է թուրքերենից բացի, այլ լեզվով խոսել:

«Քրդերեն» (կուրմանջի) առարկայի դասավանդումը ԵՊՀ արևելագիտության ֆակուլտետում սկսվել է տարիներ առաջ՝ հաշվի առնելով մեր տարածաշրջանի իրանական տարբեր լեզուների դասավանդման կարևորությունը: Ժամանակի ընթացքում հասունացել էր բուհական դասագիրք կազմելու պահանջը: Ուստի այս դասագիրքը քրդերենի առաջին բուհական հայալեզու դասագիրքն է, որը վերաբերում է կուրմանջի բարբառին և բաղկացած է երկու հատորից:

Կուրմանջին ուսուցանելու համար հիմք է ընդունվել Կանաստ Կուրդոնի և Չարկյազ Բականի կազմած քերականությունը: Այնուամենայնիվ, քերականական շատ իրողություններ ներկայացնելիս հաճախ համեմատվել է նաև Բադրխանի քերականության նյութը, երբեմն էլ՝ այլ իրանական լեզուներում, ինչպես նաև հայոց լեզվում առկա նմանատիպ երևույթները:

Կուրդոնը նշում է, որ անորոշ դերբայն ունի *-din, -tin, -in, -an, -în* վերջավորությունները¹⁴: Տարիներ անց լույս տեսած իր մեկ այլ աշխատության մեջ վերջինս առանձնացնում է անորոշ դերբայի *-tin, -din, -în, -ûn, -rin* վերջավորությունները¹⁵:

Համեմատելով քրդերենի ու պարսկերենի անորոշ դերբայները¹⁶ և հաշվի առնելով այդ երկու լեզուներում բայի ներկայի ու անցյալի հիմքերը

---

¹⁴ Sté u **К. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 157; **К. Курдоев**, Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани, Москва, 1978, стр. 123-128:

¹⁵ Sté u **К. Курдоев**, Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани, стр. 121-123:

¹⁶ Պարսկերենում անորոշ դերբայն ունի *-dan, -t'an, -īdan, -ēstan* վերջավորությունները (**Գ. Նալբանդյան**, Պարսից լեզվի քերականություն, Երևան, 1997, էջ 276-277):

կազմելու առանձնահատկությունները¹⁷ սույն դասագրքի հեղինակները նախընտրել են կուրմանջի բարբառում առանձնացնել *-din, -tin, -stin, -in, -în, -an, -ûn* անորոշ դերբայի վերջավորությունները:

Չուրմանջի բարբառում հոլովական կարգն արտահայտելու համար Չուրդոնն ու Բականը առանձնացնում են երեք հիմնական հոլով՝ «*прямой падеж*», «*звательный падеж*», «*косвенный падеж*»¹⁸: Բացի այս երեք հոլովից՝ Չուրդոնը տարբերակում է նաև՝ «*вторичные послеложные падежи*» («*совместно-направительный падеж*», «*совместный падеж*», «*местный падеж*» – «*образованные на базе косвенного падежа*»)¹⁹:

Սույն դասագրքում կուրմանջի բարբառի հոլովական համակարգը ներկայացվում է երկու հոլովով (ուղիղ ու թեք): Ուղիղ հոլովը համապատասխանում է հայերենի ուղղական հոլովին, թեք հոլովը՝ հայերենի սեռական-տրականին: Ընդ որում՝ թեք հոլովաձևերը կարող են կիրառվել նաև նախդիրների ու հետադրությունների, կապերի և կապական բառերի հետ: Վերջինները թեք հոլովով կիրառվող բառին կարող են հաղորդել հայերենի բացառական, գործիական հոլովների իմաստ:

Ինչ վերաբերում է եղանակներին ու բայաձևերին, ապա Չուրդոնն առանձնացնում է «*изъявительное наклонение, неизъявительное наклонение, сослагательное наклонение, повелительное наклонение, ирреальное наклонение и др.*»²⁰: Ըստ այդմ՝ Չուրդոնը ներկայացնում է բայի հետևյալ եղանակներն ու ժամանակաձևերը²¹:

Изъявительное наклонение		
Настоящее время	Ez dik'evim.	Ես ընկնում եմ ²² :
Первое будущее время	Ezê bik'evim.	Ես ընկնելու եմ: Ես կընկնեմ:

¹⁷ Տե՛ս **Գ. Նալբանդյան**, Պարսից լեզվի քերականություն, էջ 282-285; **Կ. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 158-164:

¹⁸ Տե՛ս **Կ. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 56-66; **Կ. Курдоев**, Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани, стр. 53-69; **Չ. Бакаев**, Язык курдов СССР, Москва, 1973, стр. 73-93:

¹⁹ Տե՛ս **Կ. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 67-75; **Կ. Курдоев**, Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани, стр. 55-69:

²⁰ Տե՛ս **Կ. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 206:

²¹ Տե՛ս **Կ. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 207-248:

²² Տրվում է նախադասությունների բառացի թարգմանությունը:

Второе будущее	Ezê wê bik'evim.	Ես ընկնելու եմ:
Аорист будущего времени	Ez bik'evim.	Ես ընկնեմ:
Прошедшее простое	Ez k'etim.	Ես ընկա:
Ближайшее прошедшее	Ez wê (va) k'etim.	Ես ընկա (քոց.՝ <i>Uhu ընկա</i>):
Прошедшее длительное	Ez dik'etim.	Ես ընկնում էի:
Преждепрошедшее	Ez k'etibûm.	Ես ընկել էի:
Прошедшее настоящее (перфект)	Ez k'etime.	Ես ընկել եմ:
Сослагательное наклонение		
Сослагательное наклонение (будущее в прошедшем)	Ezê bik'etama.	Ես ընկնելու էի: Ես կընկնեի:
Усеченная форма сослагательного наклонения	Ez wê bik'etama.	Ես ընկնելու էի:
Полная форма сослагательного наклонения	Ezê wê bik'etama.	Ես ընկնելու էի:
Повелительное наклонение	Bibîne! Bibibînin!	Տե՛ս: Տեսե՛ք:
Ирреальное наклонение		
Прошедшее простое	Ez kuştinê bûm.	Քիչ էր մնում՝ ինձ սպանեին:
Сослагательное наклонение	Ez kuştinê bûma.	Ինձ սպանեին:
Настоящее время	Ez kuştinê me.	Քիչ է մնում՝ ինձ սպանեն:
Будущее время	Ezê kuştinê bim.	Քիչ է մնալու՝ ինձ սպանեն:

Բաղախը տարբերակում է երեք եղանակ՝ «*изъявительное наклонение*», «*сослагательное наклонение (конъюнктив)*», «*повелительное наклонение*»²³: Ամեն մի եղանակի համար նա առանձնացնում է որոշակի ժամանակաձևեր:

Изъявительное наклонение

1. Настоящее время. 2. Будущее время. 3. Простое прошедшее время. 4. Прошедшее длительное время. 5. Прошедшее результативное время (перфект) 6. Преждепрошедшее время²⁴:

Изъявительное наклонение		
Настоящее время	Ez dik'evim.	Ես ընկնում եմ:
Будущее время	Ezê bik'evim.	Ես ընկնելու եմ (ես կընկնեմ):
Простое прошедшее время	Ez k'etim.	Ես ընկա:
Прошедшее длительное время	Ez dik'etim.	Ես ընկնում էի:
Прошедшее результативное время (перфект)	Ez k'etime.	Ես ընկել եմ:
Преждепрошедшее время	Ez k'etibûm.	Ես ընկել էի:

Сослагательное наклонение (конъюнктив)

1. Настояще-будущее время. 2. Прошедше-настоящее время. 3. Прошедше-будущее время. 4. Прошедшее время. 5. Прошедше-будущее-обусловленная форма²⁵.

Сослагательное наклонение		
Настояще-будущее время	Ez bik'evim.	Ես ընկնեմ:
Прошедше-настоящее время	Ez k'etibim.	Ես ընկած լինեմ:
Прошедше-будущее время	Ez bik'etama.	Ես ընկնեի:
Прошедшее время	K'etibuyama.	Ես ընկած լինեի:
Прошедше-будущее-обусловленная форма	Ezê bik'etama.	Ես ընկնելու էի (ես կընկնեի):

²³ Տե՛ս Չ. Бакаев, Язык курдов СССР, стр. 176-210:

²⁴ Տե՛ս Չ. Бакаев, նշվ. աշխ., стр. 176-191:

²⁵ Տե՛ս Չ. Бакаев, նշվ. աշխ., стр. 197-208:

Повелительное наклонение²⁶

Binivîse!	Գրի՛ր:
Binivîsin!	Գրե՛ք:

Սույն դասագրքում բայական համակարգը ներկայացվում է հնարավորինս հայերենում բայի խոնարհման հարացույցին համապատասխան: Ըստ այդմ՝ կուրմանջի բարբառում առանձնացվում են սահմանական, ըղձական ու հրամայական եղանակները: Կուրմանջի բարբառի համար հարկ չի եղել տարբերակելու ենթադրական ու հարկադրական եղանակները, քանի որ ենթադրական ու հարկադրական եղանակներին համապատասխանող բայաձևերը ներառվել են ըղձական եղանակի մեջ: Սահմանական, ըղձական, հրամայական եղանակների ժամանակաձևերից զատ՝ առանձնացվել են երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևերը: Նյութը հայերենի բայական համակարգի նմանությամբ ներկայացնելու նպատակը հայալեզու ուսանողի համար քրդերենի կուրմանջի բարբառի յուրացումը մատչելի դարձնելն է:

Դասագրքում բայի խոնարհման հարացույցն ունի հետևյալ տեսքը:

Սահմանական եղանակ		
Անցյալ կատարյալ	Ez k'etim.	Ես ընկա:
Անկատար անցյալ	Ez dik'etim.	Ես ընկնում էի:
Անկատար ներկա	Ez dik'evim.	Ես ընկնում եմ:
Վաղակատար ներկա	Ez k'etime.	Ես ընկել եմ:
Վաղակատար անցյալ	Ez k'etibîm.	Ես ընկել էի:
Ապակատար ներկա	Ezê bik'evim.	Ես ընկնելու եմ (ես կընկնեմ):
Ապակատար անցյալ	Ezê bik'etama.	Ես ընկնելու էի (ես կընկնեի):
Ըղձական եղանակ		
Ըղձական ապառնի	Ez bik'evim.	Ես ընկնեմ:
Ըղձական անցյալ	Ez bik'etama.	Ես ընկնեի:

²⁶ Տե՛ս Վ. Бакаев, նշվ. աշխ., սրբ. 208-210:

Հրամայական եղանակ	Bik'eve! Bik'evin!	Ընկի՛ր: Ընկե՛ք:
Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևեր		
Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձև (I)	K'etibim.	Ընկած լինեմ:
Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձև (II)	K'etibûma.	Ընկած լինեի:

Դասագրքի առաջին հատորը, ինչպես արդեն նշվել է, բաղկացած է վաթսուն դասից: Ամեն մի դաս ներառում է քերականական հատված, տեքստեր, թեմային առնչվող վարժություններ, իսկ քերականական ու լեզվական մի շարք թեմաներ ներկայացվում են կից հավելվածներով:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառի համար կիրառվող լատինատառ այբուբենը, որը կազմել ու մշակել է Ջելադետ Ալի Բադրխանը, բաղկացած է 31 տառից²⁷: *Կուրմանջի* բարբառով խոսող քրդերի մեծամասնությունն այժմ օգտվում է այդ այբուբենից, որում՝

Aa գրանշանով արտահայտվում է **a** հնչյունը,

Bb գրանշանով՝ **b** հնչյունը,

Cc գրանշանով՝ **ç** հնչյունը,

Çç գրանշանով՝ երկու հնչյուն՝ **ç** ու **đ**,

Dd գրանշանով՝ **d** հնչյունը,

Ee գրանշանով արտահայտվում է քմայնացած **w** կարճ ձայնավորը: Այն արտասանելիս լեզվի ծայրը հպվում է ստորին ատամնաշարին, իսկ լեզվի միջին մասը քիչ բարձրացած է: Այս հնչյունը համապատասխանում է հայերենի բարբառներում հանդիպող **w** -ին,

Ff գրանշանով արտահայտվում է **f** հնչյունը,

²⁷ Տե՛ս **Bedir Khan, Djeladet Ali and Lescot, Roger**, Grammaire kurde: (dialect kurmandji), Paris, 1970, p. 3; **Celadet Ali Bedir-Xan**, Elfabêya kurdî û bingehên gramera kurdmancî, Stockholm, 2002, rûp. 11; **Elîxanê Memê**, Zimanê dê (kurmanci) kitêba 2-a, Yêrêvan, 2012, rûp. 5; **Abdullah Incekan**, Kurdisch Kompakt, Wiesbaden, 2010, pp. 11-12:

Gg գրանշանով՝ **g** հնչյունը,
Hh գրանշանով՝ երկու հնչյուն՝ **h**-ն ու կոկորդային **h**-ն՝ ձայնալարերի
լարվածությամբ արտասանվող խուլ հագագ,
Xx գրանշանով՝ երկու հնչյուն՝ **խ** ու **ղ**,
Ĥĥ գրանշանով՝ **խ** հնչյունը,
Êê գրանշանով՝ **է** հնչյունը,
Ii գրանշանով՝ **ը** հնչյունը,
Jj գրանշանով՝ **ժ** հնչյունը,
Kk գրանշանով՝ երկու հնչյուն՝ **կ** ու **ք**,
Qq գրանշանով արտահայտվում է **ղ**-ի նման քմալեզվային հպական
խուլ բաղաձայնը, որն արտաբերվում է լեզվի հետին մասի՝ փափուկ
քիմքին հպումով,
Ll գրանշանով՝ **լ** հնչյունը,
Mm գրանշանով՝ **մ** հնչյունը,
Nn գրանշանով՝ **ն** հնչյունը,
Oo գրանշանով՝ **օ** հնչյունը,
Pp գրանշանով՝ երկու հնչյուն՝ **պ** ու **փ**,
Rr գրանշանով՝ երկու հնչյուն՝ **ր** և **ռ**,
Ss գրանշանով՝ **ս** հնչյունը,
Şş գրանշանով՝ **շ** հնչյունը,
Tt գրանշանով՝ երկու հնչյուն՝ **տ** ու **թ**,
Uu գրանշանով՝ քմայնացած **օ** (ö) հնչյունը,
Ūū գրանշանով՝ **ու** հնչյունը,
Vv գրանշանով՝ **վ** հնչյունը,
Ww գրանշանով արտահայտվում է երկշրթնային շփական ձայնորդը՝
անգլերեն **w**-ի նման,
Yy գրանշանով՝ **յ** հնչյունը,
Zz գրանշանով՝ **զ** հնչյունը:

Սույն դասագրքում ներկայացվում է հենց այս լատինատառ այբու-
բենը՝ միայն հետևյալ բացառությամբ: Դասագիրքը նախատեսվում է ոչ թե
լեզվակիրների, այլ սկսնակների համար, ուստի ընթերցանությունն ու
նյութի յուրացումը մատչելի դարձնելու նպատակով դասագրքի առաջին
հատորում *վի, թ, ք, ռ, ղ, ճ* հնչյունների, կոկորդային *h*-ի, կոկորդային կարճ
ü -ի համար համապատասխանաբար կիրառվել են *p', t', k', r', x', ç', h'* և

e' տառատեսակները: Հարկ է նշել, որ նման մոտեցումը նորարարություն կամ նորմից շեղում չէ, քանի որ *կուրմանջիի* համար գրատեսակների այդ ձևերը կիրառելու նախադեպեր եղել են²⁸:

Խոսելով կուրմանջի բարբառի մասին՝ կարելի է վստահորեն ասել, որ այն ձգտում է կանոնարկման, բայց դեռևս վերջնականապես դրան չի հասել: Պատահական չէ, որ կուրմանջիի տարբեր խոսվածքներում, գրակա-նության ու մամուլի լեզվում բազմաթիվ են միևնույն բառի տարբեր-ցումները, ինչպես նաև միևնույն բառի կամ արտահայտության մի քանի տարբերակները:

xwestin	xwastin	ցանկանալ
xwerin	xwarin	ուտել
xûşk	xwîşk	քույր
xûn	xwîn	արյուն
risq	rizq	բաժին, հասանելիք
xwendik'ar	xwendek'ar	ուսանող
cî	cîh	տեղ
fire	fireh	լայն
xilaz bûn	xilas bûn	վերջանալ
berhev kirin	berev kirin	հավաքել
te'v	tav	արև
çe'v	çav	աչք

Դասագրքում ներառված տեքստերում և վարժություններում նմանա-տիպ բառերի և արտահայտությունների բոլոր տեսակներն էլ առկա են: Հեղինակները չեն սահմանափակվել լեզվի մի խոսվածքին հատուկ ձևե-րով, որն էլ հնարավորություն է ընձեռում ուսանողին աստիճանաբար յուրացնելու այս լեզվի տարբեր խոսվածքների հարստությունն ու բազմա-զանությունը:

²⁸ Տե՛ս u Keremê Anqosî, Alifba bona zimanê k'urdî (kurmançî) bi t'îpên latînî, T'îbilîsî, 2004, rûp. 5-6:

Դաս 1

Այբուբեն

A a

av	ջուր		Ev av e.	Սա ջուր է:
agir	կրակ		Ew av e.	Դա ջուր է:
al	Դրոշակ		Av sar e.	Ջուրը սառն է:
aş	Ջրադաց		Ev agir e.	Սա կրակ է:

B b

ba	Քամի		Îro sar e.	Այսօր ցուրտ է:
bav, bab	Հայր		Bar giran e.	Բեռը ծանր է:
bar	Բեռ		Ev baran e.	Սա անձրև է:
baran	անձրև		Baran hat.	Անձրև եկավ:
beran	Խոյ		Bav baş e.	Հայրը բարի (լավ) է:
baş	լավ, բարի		Ev beran e.	Սա խոյ է:

C c

cil	հագուստ, շոր		Ev cil e.	Սա շոր է:
cî	տեղ		Ev cil in.	Սրանք շորեր են:
cêr'	կճուճ		Ew cil e.	Դա շոր է:
cînar, cîran	հարևան		Ew cil in.	Դրանք շորեր են:
civak	հասարակություն		Cil sor e.	Հագուստը կարմիր է:
civat	նիստ, միավորում		Ev cînar e.	Սա հարևան է:

Ç ç

çar	չորս		Ev çay e.	Սա թեյ է:
çay	թեյ		Çay germ e.	Թեյը տաք է:
çaydank, çaydang	թեյաման		Ev çaydank e.	Սա թեյաման է:
ç'îya	սար		Çay di çaydankê de ye.	Թեյը թեյամանում է:
ç'îrok	հեքիաթ		Ev ç'îya ye.	Սա սար է:
nêç'îr	որս		Ç'îya bilind e.	Սարը բարձր է:
ç'erm	մաշկ		Ev nêç'îrvan e.	Սա որսորդ է:
nêç'îrvan	որսորդ		Ev ç'îrok e.	Սա հեքիաթ է:

D d

dê, dayîk	մայր	Dayîkê çay da.	Մայրիկը թեյ սովեց:
dar	ծառ, փայտ	Ev dar e.	Սա ծառ է:
dîk	արքադաղ	Dar bilind e.	Ծառը բարձր է:
beden	մարմին	Ev dîk e.	Սա արքադաղ է:

E e

şe	սանր	Ev şe ye.	Սա սանր է:
te`v, tav	արև	Ev te`v e.	Սա արև է:
ç`e`v, ç`av	աչք	Te`v germ e.	Արևը տաք է:
dest	ձեռք	Ev dest e.	Սա ձեռք է:

Ê ê

xêr	բարիք	Ev stêrk e.	Սա աստղ է:
mêr	տղամարդ	Stêrk dûr e.	Աստղը հեռու է:
stêr, stêrk	աստղ	Stêrk dûr in.	Աստղերը հեռու են:
êmîş	միրգ	Ev êmîş e.	Սա միրգ է:
k`êr	դանակ	Êmîş şîrin e.	Միրգը քաղցր է:
êş	ցավ	Ev êmîş in.	Մրանք մրգեր են:
êvar	երեկո	Êmîş şîrin in.	Մրգերը քաղցր են:
dêr	եկեղեցի	Ev k`êr e.	Սա դանակ է:
		K`êr tûj e.	Դանակը սուր է:
		K`êr tûj in.	Դանակները սուր են:

F f

fîl	փիղ	Ev fîl e.	Սա փիղ է:
ferheng	բառարան	Fîl mezin e.	Փիղը մեծ է:
fêkî	միրգ	Fêkî şîrin e.	Միրգը քաղցր է:
berf	ձյուն	Fêkî şîrin in.	Մրգերը քաղցր են:
def	դափ, դիմ	Berf gelek e.	Ձյունը շատ է:

G g

gav	քալ	Ev genim e.	Սա ցորեն է:
gore	գուլպա	Genim li zevîyê ye.	Ցորենն արտում է:
golik	հորթ	Ev ga ye.	Սա եգ է:
genim	ցորեն	Ga dixebite.	Եգը բանում է:
ga	եգ	Ev gore ye.	Սա գուլպա է:
		Gore t`eze ye.	Գուլպան նոր է:

H h

havîn	ամառ		Ev h'irç' e.	Սա արջ է:
hevîr	խմոր		H'irç'ê hingiv xwar.	Արջը մեղր կերավ:
h'irç'	արջ		Bav hingiv anî.	Հայրը մեղր բերեց:
h'is̄	խելք		Dayîkê hevîr anî.	Մայրիկը խմոր բերեց:
duh, duhu, duhî	երեկ		Dayîkê nan anî.	Մայրիկը հաց բերեց:
hingiv	մեղր		Dayîkê nan da.	Մայրիկը հաց սվեց:
hêk	ձու		Dayîkê hevîr stra.	Մայրիկը խմոր հունցեց:
hêsa	հեշտ		Duh baran barî.	Երեկ անձրև տեղաց:

I i

gizêr	գազար		Ev gizêr e.	Սա գազար է:
silq	ճակնդեղ		Gizêr xweş e.	Գազարը համեղ է:
imbar	պահեստ		Ev silq e.	Սա ճակնդեղ է:
ciwan, cihal, cahil	երիտասարդ		Silq sor e.	Ճակնդեղը կարմիր է:
zivistan	ձմեռ		Zivistan sar e.	Չմեռը ցուրտ է:

Î î

îş	գործ		Ev îş e.	Սա գործ է:
hîv, heyv	լուսին		Ev îş dijwar e.	Այս գործը դժվար է:
îro	այսօր		Havîn hat.	Ամառը եկավ:
havîn	ամառ		Hîv li e'zmana ye.	Լուսինը երկնքում է:

J j

jin	կին		Ew jin e.	Նա կին է:
jîyan	կյանք		Jin r'ind e.	Կինը գեղեցիկ է:
bajar	քաղաք		Jin jîyan e.	Կինը կյանք է:
serokbajar	մայրաքաղաք		Ev bajar e.	Սա քաղաք է:
je'r	թույն		Yêrêvan serokbajar e.	Երևանը մայրաքաղաք է:

K k

kur'	որդի		Ev kevir e.	Սա քար է:
ker	մաս, բաժին		Kevir giran e.	Քարը ծանր է:
ker'	խուլ		Ev k'er e.	Սա ավանակ է:

kul	խոց		K'er ajal e.	Ավանակը կենդանի է:
k'ar	գործ		K'er k'ar kir.	Ավանակը բանեց:
k'er	ավանակ		K'er p'ir' jar e.	Ավանակը շատ նիհար է:
kevir	քար		Kar hêsa ye.	Աշխատանքը հեշտ է:

L l

lênûsk	տետր		Ev lênûsk e.	Սա տետր է:
lêv	շրթունք		Ev lênûsk in.	Սրանք տետրեր են:
mil	թև		Ev leymûn in.	Սրանք կիտրոններ են:
leymûn	կիտրոն		Ev leymûn e.	Սա կիտրոն է:
lihêf	վերնակ		Leymûn gelek tirş e.	Կիտրոնը շատ թթու է:

M m

mal	տուն		Ev mal e.	Սա տուն է:
mamoste	ուսուցիչ		Mal mezin e.	Տունը մեծ է:
dem	ժամանակ		Ev mamoste ye.	Սա ուսուցիչ է:
meh	ամիս		Mamoste zane ye.	Ուսուցիչը գիտակ է:

N n

nan	հաց		Ev nan e.	Սա հաց է:
nav	անուն		Nan xweş e.	Հացը համեղ է:
neynîk	հայելի		Ev neynîk e.	Սա հայելի է:
ling ²⁹	նոսք		Neynîk t'eze ye.	Հայելին նոր է:

O o

ode	սենյակ, հյուրասենյակ		Ev ode ye.	Սա սենյակ է:
sor	կարմիր		Ode mezin e.	Սենյակը մեծ է:
moz	մեղու		Mûz zer e.	Բանանը դեղին է:
mûz	բանան		Mûz şîrin e.	Բանանը քաղցր է:

P p

pîr	ծ եր		Ev pênuş e.	Սա գրիչ է:
dapîr, pîrik	տատ		Dapîr pir pîr e.	Տատիկը շատ ծեր է:
pişt	մեջք		Pênuş sor e.	Գրիչը կարմիր է:
penêr, penîr	պանիք		Dayîkê pênuş k'ir'î.	Մայրիկը գրիչ գնեց:

²⁹ Որոշ խոսվածքներում տարածված է *nig* տարբերակը:

pênûs	գրիչ		Dayîk p'îya çû.	Մայրիկը ոտքով գնաց:
pêlav	կոշիկ		Ev pîvaz e.	Սա սոխ է:
pîvaz	սոխ		Pîvaz tûj e.	Սոխը կծու է:
par	անցյալ տարի		Dayîk par çû Yêrêvanê.	Մայրիկն անցյալ տարի գնաց Երևան:
p'ê	ոտք		Pêlav mezin e.	Կոշիկը մեծ է:
p'îya, bi p'êya	ոտքով		Pêlav mezin in.	Կոշիկները մեծ են:

Q q

qîz	աղջիկ		Ev qaz e.	Սա սագ է:
quling	կռունկ		Quling ber çêm e.	Կռունկը գետի ափին է:
qaz	սագ		Ev al spî ye. Ev beyraq spî ye.	Այս դրոշը սպիտակ է:
qelem	գրիչ		Qelem sor e.	Գրիչը կարմիր է:
beyraq	դրոշ		Qelem sor in.	Գրիչները կարմիր են:

R r

ar	ա լ յ ու ռ		Bihar hat.	Գարուն եկավ:
bihar, bahar	գարուն		Bihar germ e.	Գարունը տաք է:
r'ê	ճանապարհ		Bihar germ bû.	Գարունը տաք էր:
r'êz	շարք, կարգ		Ev r'ê ye.	Սա ճանապարհ է:
r'êzik	կարգուկանոն		Ev r'ê r'ast e.	Այս ճանապարհն ուղիղ է:
r'oj, r'o	օր, արև		Ev r'ê dirêj e.	Այս ճանապարհը երկար է:

S s

sêv	խնձոր		Ev sêv e.	Սա խնձոր է:
sar	ցուրտ		Sêv sor û şîrin e.	Խնձորը կարմիր ու քաղցր է:
mest	հարբած		Ev mast e.	Սա մածուն է:
mast	մածուն		H'esen mest e.	Հասանը հարբած է:
			H'esen mest bû.	Հասանը հարբած էր:

Ş ş

şîv	ընթրիք
şîr	կաթ
şêr	առյուծ

şerab, şerav	գինի
r'eş	սև
aşî	հաշտություն, խաղաղություն
mêş	ճանճ
mêşe, daristan	անտառ
mişmiş	ծիրան

Armên şerab vexwar.	Արմենը գինի խմեց:
Zar'okê şîr vexwar.	Երեխան կաթ խմեց:
Aram şîv xwar.	Արամը ընթրեց (բոց.՝ <i>Արամը ընթրիք կերավ</i>):

T t

tîr	թանձր	Ev tirî ye.	Սա խաղող է:
tirî	խաղող	Ev tirî r'eş e.	Այս խաղողը սև է:
r'ast	ճիշտ	Şîr tîr e.	Կաթը թանձր է:
tîrs	վախ	Şîr şîrin e.	Կաթը քաղցր է:
t'eze	նոր	Mal t'eze ye. Mal nû ye.	Տունը նոր է:
t'emiz	մաքուր	Ode t'emiz e. Ode paqij e.	Սենյակը մաքուր է:

U u

du	Երկու	Ew keç' k'urd e.	Այդ աղջիկը քուրդ է:
k'urd	քուրդ	Ew keç' k'urd in.	Այդ աղջիկները քուրդ են:
gulî	Հյուս	Ew jin k'urd in.	Այդ կանայք քուրդ են:

Û û

xûşk	քույր	Ew bûk e.	Նա հարս է:
birû	հոնք	Bûk ciwan e.	Հարսը գեղեցիկ է:
bûk	հարս	Birû r'eş in.	Հոնքերը սև են:

V v

av	ջուր	Ev mal e.	Սա տուն է:
avahî, avayî	շենք, շինություն	Ev mal vala ye.	Այս տունը դատարկ է:
vala	դատարկ	Ev ode vala ye.	Այս սենյակը դատարկ է:

W w

welat	երկիր
bawerî	հավատ
werdek	բաղ
mêwa	միրգ
war	տեղ, տարածք

Ermenistan welatê me ye.	Հայաստանը մեր երկիրն է:
K'urdistan warê kurda ye.	Քրդստանը քրդերի տարածքն է:

X x

xal	քեռի		Ev bax e.	Սա այգի է:
bax	այգի		Ev xanî mezin e.	Այս տունը մեծ է:
xanî	բնակարան, տուն		Aram xewn dît.	Արամը երազ տեսավ:
xewn	երազ		Min xewn dît.	Ես երազ տեսա:

Y y

yek	մեկ		Keç' ji deştê gîya anî.	Աղջիկը դաշտից խոտ բերեց:
yar	սիրեցյալ		Golikê gîya xwar.	Հորթը խոտ կերավ:
gîha, gîya, gihîya	խոտ		Gîha şîn e.	Խոտը կանաչ է:

Z z

zar', zar'ok	երեխա
zar	լեզու, խոսելու կարողություն
aza, azad	ազատ
azadî, azayî	ազատություն
ziman	լեզու
zer	դեղին
zêr'	նսկի
zeng	ժանգ
zengil	զանգ
zur'ne	զուռնա
zerdele	ծիրան

Ermenî zimanê me ye.	Հայերենը մեր լեզուն է:
Zivistan hat.	Ձմեռը եկավ:

H'evok

Berf spî ye. Berf spî û sar e.
 Xwelî r'eş e. Li vir xwelî r'eş e.
 Gul sor e. Gul sor û k'esk e.
 Gîya şîn e. Belg şîn e. Mêrg jî hêşîn e.
 E'zman bilind e. E'zman sût e.
 Behr şîn e. Ev derya şîn e.
 P'irteqal qîçik e. P'irteqal qîçik û tirş e.
 Ala Ermenistanê sor, şîn û qîçik e.
 Ala K'urdistanê sor, spî û k'esk e. Ser beyraqa K'urdistanê r'oj e.
 Ev dîwar bilind e. R'engê wê gewr e. Dîwar gewr e.
 Qewhe qewher'engî ye. Qewhe germ e. Qewhe germ û te'l e.
 K'eskesor r'engîn e. Ev k'eskesor r'ind û r'engr'engî ye.
 Pembû spî ye. Derya şîn e. Zêr' zer e.
 Zeytûn r'eş e. Gul sor e.
 E'rd r'eş e, lê berf spî ye. Ev av germ e, lê ev berf sar e.
 Mala me mezin e, lê mala we biçûk e.
 Ev dar bilind e, lê ew dar nizm e.
 Li ç'îyê sar e, lê li deştê germ e.
 Mistefa qewat e, lê Îsmayîl sist e.
 Şev te'rî ye, lê r'oj r'onkayî ye.
 Besê bilind e, lê Asê kin e. Por'ê Asê zer e.
 Asê keç' e, lê Îsmayîl kur' e.

Նոր բառեր

h'evok, cumle	նախադասություն
berf	ձյուն
r'eng	գույն
spî	սպիտակ
r'eş	սև
sor	կարմիր
k'esk	կանաչ
hêşîn, şîn	կանաչ
sût	կապույտ, երկնագույն
zer	դեղին, ոսկեգույն
qîçik	նարնջագույն, դեղին

qewher'engî, qewheyî	շագանակագույն
gewr	մոխրագույն, գորշ
k'eskesor	ծիածան
xwelî	հող
vir, vira	այստեղ
li	տեղ ցույց տվող նախդիր
belg	տերև
mêrg	մարգագետին
behr, be'r, derya	ծով
p'irteqal	նարինջ
beyraq	դրոշ
dîwar	պատ
te'l, tal	դառը
r'ind	լավ
r'engîn	գունեղ, շքեղ
r'engr'engî	գունավոր, գույնզգույն
germ	տաք
sar	սառը, ցուրտ
mal	տուն
mezin	մեծ
biç'ûk	փոքր
bilind	բարձր
nizm, nimz	ցածր
ç'îya	լեռ
qewat	ուժեղ
sist	թույլ
te'rî	մութ
r'onkayî, r'onahî	լուսավոր
bilind	բարձր, բարձրահասակ
kin	կարճ, ցածրահասակ
por'	մազ

H'esen û Xezal

H'esen û Xezal xûşk û bira ne. H'esen berxvan e, lê Xezal xebatk'ar e.

Xûşk û bira sibê r'abûn. Hesen berx bir berp'alê. Berp'al mîna xalîya r'engîn bû. H'esen gelek xaşxaşk berev kir. R'ô çû ava. H'esen berx anîn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

berx	գառ
berxvan	գառնարած
xebatk'ar	բանվոր, աշխատավոր
Ewan r'abûn.	Նրանք վեր կացան:
Wî bir.	Նա տարավ:
berp'al	սարի լանջ
mîna	նման
xalî, xalîçe	գորգ
Eq r'engîn bû	Դա գունեղ էր:
xaşxaşk	կակաչ
Wî berev kir (wî berhev kir).	Նա հավաքեց:
R'o çû ava.	Արևը մայր մտավ:
Wî anî.	Նա բերեց:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Şêr şêr e, çî jin e çî mêr e.

Ser darekî du êmîş nabe.

E'wrê r'eş baran e, e'wrê spî zivistan e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

şêr	աղյուծ
çî	ինչ
Usa nabe.	Այսպես չի լինում:
e'wr	ամպ
baran	անձրև
zivistan	ձմեռ

Դաս 2

Անձնական դերանուններ

Անձնական դերանունները նշում են խոսող անձի, խոսող անձանց, խոսակցի, խոսակիցների, երրորդ անձի կամ անձանց՝ առանց անվանելու:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում կան ուղիղ հոլովով ու թեք հոլովով անձնական դերանուններ: Ուղիղ հոլովով անձնական դերանուններն են.

I դեմք	ez	Ես
II դեմք	tu	դու
III դեմք	ew (ewa)	նա

I դեմք	em	մենք
II դեմք	hûn	դուք
III դեմք	ew (ewan, ewana)	նրանք

Եզակի երրորդ դեմքում փակագծերում նշվում է *ewa* անձնական դերանունը, որը կիրառվում է իզական սեռի գոյականի համար: Ներկայում հաճախ *ew* ձևն են կիրառում ն՝ արական, ն՝ իզական սեռի գոյականների փոխարեն:

Հ ո գ ն ա կ ի երրորդ դեմքի անձնական դերանվան համար փակագծերում նշվում են *ewan, ewana* ձևերը. ներկայում կիրառվում է *ew* ձևը:

Ez hatim.	Ես եկա:
Ez r'ûniştım.	Ես նստեցի:
Ez çûm.	Ես գնացի:
Ez diçim.	Ես գնում եմ:
Ez her'im.	Ես գնամ:
Ezê her'im.	Ես գնալու եմ:
Ez dinivîsim.	Ես գրում եմ:
Ezê binivîsim.	Ես գրելու եմ:

Երկխոսություն

Zilan: R'ojbaş. Ez Zilan im.
 Ceger: R'ojbaş. Ez Ceger im.
 Zilan: Tu t'irk î?

Ceger: Naxêr!

Zilan: Tu k'urd î?

Ceger: Belê, ez k'urd im.

Zilan: Ez jî k'urd im.

Ceger: Tu ji Îranê yî?

Zilan: Erê, ez ji Îranê me, ji bajarê Urmîye. Tu jî ji Îranê yî?

Ceger: Na, ez ji Mêrdînê me.

Zilan: Bi r'astî! Baş e. Ez k'êfxweş bûm.

Ceger: Erê, ez jî p'ir' k'êfxweş bûm.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

r'ojbaş	բարի օր
t'irk	թուրք
belê, erê	այո՛
naxêr, na	ն՛ չ
jî	նաև, էլ
ji	Նախդիր, որը բառին հաղորդում է բացառական հոլովի իմաստ:
r'ast	ճիշտ, ուղիղ
bi r'astî	իսկապես
p'ir'	շատ
Ez k'êfxweş bûm.	Հաճելի էր (բոց.՝ <i>Ես ուրախացա</i>):

Հավելված

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում գոյականն ունի երեք սեռ՝ արական, իգական ու ընդհանուր: Ընդհանուր սեռի են այն բառերը, որոնք կարող են հանդես գալ և՛ որպես իգական, և՛ որպես արական սեռի գոյականներ:

1. Արական սեռի գոյականներ

bav	հայր
ap, mam	հորեղբայր
xal	քեռի
law, kur'	որդի, տղա
ziman	լեզու

2. Իգական սեռի գոյականներ

dayîk	մայր
keç', qîz	աղջիկ, դուստր

bazar	շուկա
k'itêb, pirtûk	գիրք
dibistan	դպրոց
zanîngeh, zanko	համալսարան

3. Ընդհանուր սեռի գոյականներ

cînar	հարևան
heval	ընկեր
xwendek'ar	ուսանող
şagirt	աշակերտ

- Նախընտրելի է կուրմանջիի համար առանձնացնել երկու հոլով՝ **ուղիղ** ու **թեք**: Ուղիղ հոլովը համապատասխանում է հայերենի ուղղական հոլովին, թեք հոլովը՝ հայերենի սեռական-տրականին: Թեք հոլովով կիրառվելիս որոշ բառեր պատկանում են ներքին թեքման.

Գոյականը՝ ուղիղ հոլովով		Գոյականը՝ թեք հոլովով	
derman	դեղ	dermên	դեղը, դեղի
aş	ջրաղաց	êş	ջրաղացը, ջրաղացի, ջրաղացին
nan	հաց	nên	հացը, հացի, հացին
dîwar	պատ	dîwêr	պատը, պատի, պատին

1. Ներքին թեքման չպատկանող արական սեռի գոյականները թեք հոլովով կիրառվելիս չեն փոփոխվում (բացառություն են *bav, ap* և մի շարք այլ բառեր): Ներքին թեքման չպատկանող իգական սեռի գոյականներն ու տեղանունները թեք հոլովով գործածվելիս ստանում են *-ê* վերջավորություն.

mala Aram	Արամի տունը
mala Aanahîtê	Անահիտի տունը
navê Yêrêvanê	Երևանի անունը
mala bavê	հոր տունը

2. Բառերը թեք հոլովով կարող են կիրառվել նախդիրների, հետադրությունների, կապերի ու կապական բառերի հետ: Նախդիրներն ու

հետադրությունները թեք հոլովով գործածված բառին կարող են հաղորդել հայերենի բացառական, գործիական հոլովների իմաստ.

ji Aanahîê	Անահիտից
pê dermên	դերով
piş dîwêr	պատի հետևում
bona Aanahîê	Անահիտի համար

Xelîl û pîrik

Xelîl çû mala pîrikê. Mala pîrikê dûr e, ew li gund e.

Pîrikê Xelîl paç kir û bir malê. Pîrikê pe’rî nan û penêr danî ber Xelîl.

Paşê pîrê pê k’êrê xîyar û pîvaz hûr kir.

Xelîl pirsî:

– Pîrê, ev penêrê pêz e?

Pîrikê bersîv da:

– Na, ev penêrê ç’êlekan e.

Xelîl nan, penêr û pîvaz xwar. Dawîyê Xelîl destê pîrê r’amûsa.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew çû.	Նա գնաց:
pîrik	տատ
dûr	հեռու
gund	գյուղ
Wî paç’ kir.	Նա համբուրեց:
Wî bir.	Նա տարավ:
pe’rî, parî	պատառ
Wî danî.	Նա դրեց:
ber	առջև, դեմ
pê k’êrê	դանակով
Wî hûr kir.	Նա մանրեց:
pez	ոչխար
pêz	ոչխարի
bersîv	պատասխան
Wî bersîv da.	Նա պատասխանեց:
ç’êlek	կով
Wî r’amûsa.	Նա համբուրեց:

Անձնական դերանուններ (թեք հոլովով)

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում լայնորեն կիրառվում են նաև անձնական դերանունների թեք հոլովաձևերը:

I դեմք	min	ինձ, իմ
II դեմք	te ³⁰	քեզ, քո
III դեմք	wî (ewî) (արական), wê (ewê) (իգական)	նրան, նրա

I դեմք	me	մեզ, մեր
II դեմք	we	ձեզ, ձեր
III դեմք	wan (wana)	նրանց

Անձնական դերանունների թեք հոլովաձևերը անցյալ կատարյալ, անկատար անցյալ, վաղակատար ներկա, վաղակատար անցյալ, ըղձական անցյալ, ապակատար անցյալ ժամանակաձևերում կիրառվում են անցողական բայերի հետ:

Անցյալ կատարյալ	Min got.	Ես ասացի:
Անկատար անցյալ	Min digot.	Ես ասում էի:
Վաղակատար ներկա	Min gotiye.	Ես ասել եմ:
Վաղակատար անցյալ	Min gotibû.	Ես ասել էի:
Ըղձական անցյալ	Min bigota.	Ես ասեի:
Ապակատար անցյալ	Minê bigota.	Ես ասելու էի:

Այլ օրինակներ՝

Min xwar.	Ես կերա:
Min nivîsî.	Ես գրեցի:
Min dinivîsî.	Ես գրում էի:

Թեք հոլովով անձնական դերանունները հանդես են գալիս նաև իգաֆեթային կառույցում: *Fqaşêþer* իրանական լեզուներին բնորոշ քերականական կառույց է, որի միջոցով արտահայտվում է որոշիչ-որոշյալ, հատկացուցիչ-հատկացյալ հարաբերությունը.

hevalê min	իմ ընկերը
lawê te	քո որդին

³⁰ Խոսակցական լեզվում կիրառվում է նաև *tue* ձևը:

Կուրմանջիում չկան կցական անձնական դերանուններ. դրանք հանդիպում են կենտրոնական և հարավքրդական բարբառախմբի խոսվածքներում: Կուրմանջիում, սակայն, եզակի առաջին դեմքի համար կիրառվում է **-m (-im)** վերջավորությունը, որը *min* անձնական դերանվան կրճատված ձևն է և կարող է կիրառվել հետևյալ կերպ.

xûşk	քույր	xûška min = xûškam	իմ քույր, քույրս
bira	եղբայր	birê min = birê m	իմ եղբայր, եղբայրս
kur'	տղա	kur'ê min = kur'ê m	իմ տղան
qîz, keç'	աղջիկ	qîza min = qîzam keç'a min = keç'am	իմ աղջիկը
bext	ճակատագիր	bextê min = bextê m	իմ ճակատագիրը
ç'e'v	աչք	ç'e've min = ç'e've m	իմ աչքը

Հավելված

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում գոյականների հետ հաճախ կիրառվում են նախդիրներ ու հետադրություններ, որոնք նաև արտահայտում են հոլովական իմաստ:

- **Li** նախդիրը բառին հաղորդում է հայերենի ներգոյական հոլովի իմաստ: Այս նախդիրը գրվում է հաջորդող բառից առանձին.

li Yêrêvanê	Երևանում
li malê	տանը

- **Da** (որոշ խոսվածքներում՝ **de**) նախդիրը բառին հաղորդում է ներգոյական հոլովի իմաստ: Հետադրությունները, որպես կանոն, գրվել են բառի հետ, բայց վերջին շրջանում նկատվում է նաև առանձին գրելու միտում: Դասագրքում բոլոր հետադրությունները գրվում են առանձին.

Yêrêvanê da	Երևանում
malê da	տանը

- **Ji** նախդիրը արտահայտում է բացառական հոլովի իմաստ.

ji Aram	Արամից
Ji Aparanê	Ապարանից

- **R'a** (որոշ խոսվածքներում՝ **r'e**) հետադրությունը հանդես է գալիս որպես ուղիղ խնդրի ցուցիչ: **R'a** հետադրությունը արտասանվում է նախորդ բառի հետ՝ որպես մեկ բառ.

Min ji te r'a got. Min te r'e got.	Ես քեզ ասացի:
Min ji te r'a av anî. Min te r'e av anî.	Ես քեզ համար ջուր բերեցի:

1) Որոշ խոսվածքներում *re* հետադրությունը հանդես է գալիս *ji... re...* կառույցով, որում *ji* նախդիրը բառին չի հաղորդում բացառական հոլովի նշանակություն.

Min ji te r'e got.	Ես քեզ ասացի:
Min ji te r'e av anî.	Ես քեզ համար ջուր բերեցի:

2) Եզակի թվի առաջին դեմքի անձնական դերանվան հետ կիրառվելիս *r'a* հետադրությունը կարող է որոշ հնչյունափոխությունների ենթարկվել.

min r'a = mir'a	ինձ, ինձ համար
-----------------	----------------

- *Va* (որոշ խոսվածքներում՝ *ve*) հետադրությունն արտահայտում է հայերենի բացառական, երբեմն՝ գործիական հոլովի իմաստ.

pencerê va	լուսամուտից
jorê va	վերևից
sola va	կոշիկներով

- *Ev* (այս), *ew* (այն) ցուցական դերանունները թեք հոլովով արական գոյականների հետ կիրառվելիս դառնում են *vî*, *wî*. այս պարագայում թեք հոլովով արական սեռի գոյականները ստանում են *-î* վերջավորություն: Եթե *ev* (այս), *ew* (այն) ցուցական դերանունները կիրառվում են թեք հոլովով իգական սեռի գոյականների հետ, ապա դառնում են *vê*, *wê*. այս պարագայում թեք հոլովով իգական սեռի գոյականները ստանում են *-ê* վերջավորություն: *evan* (սրանք), *ewan* (դրանք) ցուցական դերանունները թեք հոլովով հոգնակի գոյականների հետ գործածվելիս դառնում են *van*, *wan*. այս պարագայում թեք հոլովով հոգնակի գոյականները ստանում են *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

ev mêr	այս տղամարդը	vî mêrî	այս տղամարդու, այս տղամարդուն
ev jin	այս կինը	vê jinê	այս կնոջ, այս կնոջը
evan jinan	այս կանայք	van jinan	այս կանանց
ewan jinan	այդ կանայք	wan jinan	այդ կանանց
evan mêran	այս տղամարդիկ	van mêran	այս տղամարդկանց

Օրինակներ՝

Navê vî mêrî Cano ye.	Այս տղամարդու անունը Ջանն է:
Navê vê jinê Gulê ye.	Այս կնոջ անուն է Գյուլն է:
Min ji van mêran pirtûk hilda.	Ես գիրք վերցրի այս տղամարդկանցից:
Min ji van jinan lênûsk xwast.	Ես տետր խնդրեցի այս կանանցից:

- Աղբբեջանի քրդերի լեզվում կան **-ide** և **-(e)ne** հոգնակերտները, որոնք կարող են միանալ մի շարք անձնական դերանունների. **-(e)ne**-ն միանում է **ew**-ին՝ դառնալով **ewene**, իսկ **-ide**-ն միանում է **em**, **hûn**, **ew** անձնական դերանուններին՝ դառնալով **ewide**, **emide**, **hûnide**:

Ewene ji min gir in.	Նրանք ինձնից բարձրահասակ են:
Ewîde nê nê peref dekin.	Նրանք հաց են հավաքում:
Ewîde le rev min dimînin.	Նրանք ինձ հետ են ապրում:
Emîde herîye deşon.	Մենք բուրդ ենք լվանում:

Yêrêvan

Navê komara me Ermenistan e. Yêrêvan serokbajarê Ermenistanê ye. Ev bajar li deşta Araratê ye. Yêrêvan mezin û r'ind e. Ev bajar li Ermenistanê mezintirîn bajar e. Li Yêrêvanê opêra, şano, zanîngeh û mêtro heye. Li Yêrêvanê gelek mirov dijîn. Cime'ta Yêrêvanê mîlyonek e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

komar	հանրապետություն
serokbajar, peyt'ext, paytext	մայրաքաղաք
bajar	քաղաք
mezin	մեծ
r'ind	լավ, գեղեցիկ
mezintirîn bajar	ամենամեծ քաղաքը
şano	թատրոն
zanîngeh	համալսարան
gelek	շատ
mirov	մարդ
dijîn	ապրում են
cime't	ժողովուրդ

Հավելված

- Իգաֆեթային կառույցում արական սեռի գոյականները՝ որպես հատկացյալ կամ որոշյալ, ստանում են *-ê*, իգական սեռի գոյականները՝ *-a* վերջավորություն: Հատկացուցիչը կամ որոշիչը դրվում է թեք հոլովով.

bavê min	իմ հայրը
bavê te	քո հայրը
apê wê	նրա (իգ.) հորեղբայրը
xalê wê	նրա (իգ.) քեռին
apê wî	նրա (ար.) հորեղբայրը
xalê wî	նրա (ար.) քեռին
lawê te, kur'ê te	քո տղան, քո որդին
zimanê me	մեր լեզուն
zimanê we	ձեր լեզուն
zimanê wan	նրանց լեզուն
qîza min, keç'a min	իմ աղջիկը
dayîka min	իմ մայրը
dayîka te	քո մայրը
dayîka wê	նրա (իգ.) մայրը
dayîka wî	նրա (ար.) մայրը
kitêba te, pirtûka te	քո գիրքը
kitêba wan, pirtûka wan	նրանց գիրքը
dibistana me	մեր դպրոցը
zanîngeha we	ձեր համալսարանը

- Որպես հատկացյալ կամ որոշյալ՝ հոգնակի թվով գոյականները, անկախ սեռից, ստանում են *-ên* կամ *-êd* վերջավորությունները: Հատկացուցիչը կամ որոշիչը դրվում է թեք հոլովով.

apên wê (apêd wê)	նրա (իգ.) հորեղբայրները
xalên wê (xalêd wê)	նրա (իգ.) քեռիները
apên wî (apêd wî)	նրա (ար.) հորեղբայրները
xalên wî (xalêd wî)	նրա (ար.) քեռիները
kitêbên wan (kitêbêd wan)	նրանց գրքերը
pirtûkên wan (pirtûkêd wan)	նրանց գրքերը
dibistanên me (dibistanêd me)	մեր դպրոցները
zanîngehên we (zanîngehêd we)	ձեր համալսարանները

- Որպես հասկացուցիչ կամ որոշիչ՝ հոգնակի գոյականը ստանում է *-a* կամ *-an* հոգնակերտ³¹: Եթե գոյականը վերջանում է ձայնավորով, ապա հոգնակերտի ու գոյականի միջև գրվում է *y* կիսաձայնը³².

zimanê k'urda (zimanê k'urdan)	քրդերի լեզուն
welatê ermenîya (welatê ermenîyan)	հայերի երկիրը
keç'a k'urda (keç'a k'urdan)	քրդերի աղջիկը

Երկխոսություն

- K'itêba min sor e. Qelema te r'eş e. Pirtûka wî zer e.
- Navê wê çî ye?
- Navê wê Eyšan e.
- Mala we çî r'eng e?
- Mala me spî ye.
- Zimanê wan çî ye?
- Zimanê wan k'urdî ye.
- Sêvên we çî r'eng in?
- Sêvên me sor û zer in.
- Navê xwîşka te çî ye?
- Navê xwîşka min E'yşan e. Navê wê E'yşan e.
- Navên birayên te çî ne?
- Navên wan Ahmed û E'lî ye.
- Ew çî ye?
- Ew pirtûk e.
- Ew pirtûka k'ê ye?
- Ew pirtûka E'lî ye.
- Pirtûka E'lî çî r'eng e?
- Pirtûka E'lî sor e.
- Ew çî ne?
- Ew dar in.
- Ew darên k'ê ne?
- Ew darên me ne.

³¹ Որոշ խոսվածքներում *-a* կամ *-an* հոգնակերտը հանդիպում է *-ana* ձևով:

³² Որոշ հեղինակներ, *-a* կամ *-an* հոգնակերտից զատ, առանձնացնում են *-ya* կամ *-yan* հոգնակերտը: Վերջինս, սակայն, կիսաձայնով տարբերակն է:

Նոր բառեր

çî? çî?	ի՞նչ
nav	անուն
sêv	խնձոր
xwîşk	քույր
k'î	ն՞վ
k'ê	ն՞ւմ

Ժողովրդական ասացվածքներ

Derdê birçîyan nan e.

Hebûna nezana zikê zanedana.

Xwezil sêwîya, ne hêwîya.

Xeber hene zêr' in, xeber jî hene ava cêr' in.

Werisê derewa kin e.

Mêrê mêrxas dûr va k'ivş e.

Meryê axmax dûr va k'ivş e.

Նոր բառեր

derd	ցավ
birçî	քաղցած
hebûn	ունեցվածք
nezan	տգետ
zik	փոր
zanedan	զիտուն
sêwî	որբ
hêwî	ամուսնու կին
weris	պարան
k'ivş	որոշակի, պարզ
derew	սուտ, ստախոս

Դաս 3

«Heyîn» բայը և դրա կիրառությունը

«*Heyîn*» (լինել) բայը՝ «լինել», «գոյություն ունենալ» նշանակությամբ, կուրմանցի բարբառում խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez heme.	Ես կամ:
II դեմք	Tu heyî.	Դու կաս:
III դեմք	Ew heye.	Նա կա:

I դեմք	Em hene.	Մենք կանք:
II դեմք	Hûn hene.	Դուք կաք:
III դեմք	Ew hene.	Նրանք կան:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez t'uneme.	Ես չկամ:
II դեմք	Tu t'uneyî.	Դու չկաս:
III դեմք	Ew t'uneye (t'une).	Նա չկա:

I դեմք	Em t'unene.	Մենք չկանք:
II դեմք	Hûn t'unene.	Դուք չկաք:
III դեմք	Ew t'unene.	Նրանք չկան:

Օրինակներ՝

Halê min t'une (Halê min t'uneye).	Իմ վիճակը վատ է (բոց. <i>Իմ վիճակը չկա</i>):
Av t'uneye (Av t'une).	Ջուր չկա:
Ba t'uneye (Ba t'une).	Քամի չկա:

Ինչ-որ բանի չլինելը կամ բացակայությունը ցույց տալու համար, *t'une*-ից բացի, կիրառվում է նաև *nîne* ձևը.

Li vir zar'ok nînin.	Այստեղ երեխաներ չկան:
Li vir av nîne.	Այստեղ ջուր չկա:

Փամանակակից քրդերենի կուրմանցի բարբառում *ունենալ* բային առնչվող և պատկանելություն ցույց տվող մի շարք կառույցների հիմքը *heyîn* բայն է.

Lawê min heye.	Ես որդի ունեմ:
----------------	----------------

Apê min heye.	Ես հորեղբայր ունեմ:
Keç'a min heye.	Ես աղջիկ ունեմ:
Sê hevalên min hene.	Ես երեք ընկեր ունեմ (բոց.՝ <i>Բւ՛ճ երեք ընկերները կան</i>):
Sê lawên Aram hene	Արամը երեք որդի ունի:
Du keç'ên Hasmikê hene.	Հասմիկը երկու աղջիկ ունի:

Որոշ խոսվածքներում երբեմն հասնդիպում է հետևյալ ձևը.

Min keç' heye.	Ես աղջիկ ունեմ (բոց.՝ <i>Բւ՛ճ աղջիկ կա</i>):
Min law heye.	Ես որդի ունեմ:
Min ap heye.	Ես հորեղբայր ունեմ:

Օրինակներ՝

Min sê heval hene.	Ես երեք ընկեր ունեմ (բոց.՝ <i>Բւ՛ճ երեք ընկեր կա</i>):
Hasmikê du keç' hene.	Հասմիկը երկու աղջիկ ունի:
Ajeng sê law hene.	Աժանգը երեք որդի ունի:

Gulê û Asê

Gulê û Asê hevalên hev in. Ewan t'ev hev çûn mêşe.

Payîz e. Nav gîhê da gelek karî hene.

Karî h'emû şil in.

Gulê got:

– Asê, hêdî, ev hêlîn e.

Asê go:

– Hêlînê da ç'ivîk hene?

Gulê go:

– Erê, hêlînê da ç'ivîk û hêkên wan hene.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

hev	իրար, միմյաց
t'ev hev, t'evî hev	իրար հետ
çûn	գնացին
karî	սունկ
h'emû	բոլորը, ամբողջը
şil	թաց
got	ասաց

hêlîn	բույն
hêk	ձու

Ot'axa min

Ev sivder e. Sivdera mala me ç'ûk û teng e. Sivdera me r'onak nîne, ew hinek tarî ye. Di sivdera me de du p'erde hene. Ser e'rdê kulavek heye. Ew kulav gewr e. Kulav p'ir' kevn e.

Ev derî ye. Derîyê min spî ye. Ot'axa min **da** k'ursî û mase hene. T'exte mezin, bedew û gulover' e. Ew mase ji dara zerdelê ye. Ew mase textê nê nîne. Ser maseyê t'umê k'itêb û defter hene. Ser textê min dûrbînek jî heye. Ew dûrbîn **ya** apê min e. Li wir wêne jî heye. Wêne ya dê û bavê min e. Dîwarên ot'axa min spî ne. Ser dîwarê pêşber xalîçe heye. Ew xalîçe sor e. Ew xalîçe ya pîrika min e. Ez wê ot'axê h'ez dikim.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

ot'ax	սենյակ
sivder	միջանցք
mal	տուն
ç'ûk	փոքր
teng	նեղ
r'onak, r'onkayî	լուսավոր
ew	դա, այդ
hinek	մի քիչ, որոշ
tarî, te'rî	մուր, խավար
p'erde	վարագույր
e'rd	գետին, հատակ
kulav	թաղիք
ser	վրա
gewir	մոխրագույն
p'ir'	շատ
kevn, kemn	հին
derî	դուռ
ot'axa min da	իմ սենյակում
k'ursî	աթոռ
t'exte, mase	սեղան
mezin	մեծ
bedew	զեղեցիկ

gulover'	կլոր
dar	փայտ, ծառ
zerdele	ծիրան
Ew ji dara zerdelê ye.	Դա ծիրաննու փայտից է:
nên	հացի
t'umê	միշտ
dûrbîn	հեռադիտակ, լուսանկարչական սարք
dûrbînek	մի հեռադիտակ, մի լուսանկարչական սարք
jî	նաև
ap	հորեղբայր
wir	այդտեղ
wêne	նկար, լուսանկար
dê û bav	ծնողներ, մայր ու հայր
Wêne ya min e.	Իմ լուսանկարն է (բոց.՝ <i>Լուսանկարը իմն է</i>):
pêşber	ղիմաց
xalîçe	կարպետ, գորգ
sor	կարմիր
pîrik	Տատ
H'ez dikim.	Միրում եմ:
ya, yê	Հարաբերական դերանուն, որը ցույց է տալիս վերաբերություն կամ հարաբերություն. <i>ya</i> -ն կիրառվում է իգական, <i>yê</i> -ն՝ արական սեռի գոյականների հետ:
di	Տեղ ցույց տվող նախդիր: Երբեմն կիրառվում է <i>de</i> կամ <i>da</i> հետադրության հետ <i>di...de</i> կառույցում:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այստեղ ջուր կա:
2. Այստեղ ջուր չկա:
3. Ես աղջիկ ունեմ:
4. Այնտեղ մի՞րգ չկա:
5. Ես գիրք ունեմ:
6. Դու հայր ունես:
7. Նա կին ունի:
8. Ես եղբայրներ ունեմ:
9. Անահիտը դուստրեր ունի:
10. Այստեղ ի՞նչ կա:
11. Դու միշտ կաս:
12. Այնտեղ օդ չկա:
13. Նա գնաց շուկա:
14. Շուկայում մի՞րգ կա:
15. Ես եղբայր ունեմ:
16. Ես մայր ունեմ:
17. Նրանք լեզու ունեն:
18. Դուք որդի ունեք:
19. Դուք գիրք ունեք:
20. Դուք գրքեր ունեք:
21. Ալին գիրք ունի:
22. Նա աղջիկ ունի:
23. Դուք աղջիկներ ունեք:
24. Նրանք տուն ունեն:
25. Նրանք հեռադիտակ չունեն:
26. Դուք հարս ունեք:
27. Դու սկեսուր ունե՞ս:

Վարժություն 2. Հետևյալ նախադասություններում լրացնել *heyîn*-ի ճիշտ ձևը՝ ըստ օրինակի:

Օրինակ՝

Pirtûkên we....

Pirtûkên we hene. Pirtûkên we t'unene. 1. Mala min.... 2. Mala wan ....

3. Malên wî .... 4. Hevalên me.... 5. Zimanê we.... 6. Xwesîya wê....

7. Îmana te .... 8. Kalikê we .... 9. Kur'ên we.... 10. Qîzên wan....

Հավելված

- *Pê* ու *bi* նախդիրները թեք հոլովով գոյականների հետ արտահայտում են հայերենի գործիական հոլովի իմաստ.

Te pê pênuşê nivîsî. Te bi pênuşê nivîsî.	Դու գրիչով գրեցիր:
Ez bi otobûşê hatim. Ez pê otobûşê hatim.	Ես ավտոբուսով եկա:

- Որպես տեղի պարագա կիրառվելիս տեղանունները ստանում են *-ê* վերջավորություն.

Yêrêvanê, li Yêrêvanê	Երևանում
Mêrdînê, li Mêrdînê	Մերդինում

Օրինակներ՝

Miraz çû Amedê.	Մրագը գնաց Ամադ:
Aram çû Sêvanê.	Արամը գնաց Սևան
K'erem li Amedê ye.	Քյարամը Ամադում է:
Aram li Yêrêvanê ye.	Արամը Երևանում է:

Որպես կանոն՝ հանգման անուղղակի խնդիրը դրվում է բայից հետո՝ նախադասության վերջում.

Aram gul da Armînê.	Արամը ծաղիկ տվեց Արմինեին:
---------------------	----------------------------

- *Li* նախդրից, *da (de)* հետադրությունից բացի՝ քրդերենի կուրմանջի բարբառում շատ կիրառական է *di ... de* կառույցը, որով արտահայտվում է հայերենի ներգոյական հոլովի նշանակություն.

Mêrdîn	Մերդին
li Mêrdînê, Mêrdînê da, Mêrdînê de, di Mêrdînê de	Մերդինում

Yêrêvan	Երևան
li Yêrêvanê, Yêrêvanê da, Yêrêvanê de, di Yêrêvanê de	Երևանում

bazar (իգ.)	շուկա
li bazarê, bazarê da, bazarê de, di bazarê de	շուկայում

heyat (իգ.)	բակ
li heyatê, heyatê da, heyatê de, di heyatê de	բակում

mêşe (ար.)	անտառ
li mêşe, mêşe da, mêşe de, di mêşe de	անտառում

Արական սեռի *e'rd* (բոց.՝ *հասակ, հող*) գոյականը թեք հոլովով դրվելիս ստանում է *-ê* վերջնամասնիկ.

li e'rdê, e'rdê da, e'rdê de, di e'rdê de	հողում, հողի մեջ
--	------------------

Օրինակներ՝

Aram çû bazarê.	Արամը գնաց շուկա:
Aram li bazarê ye.	Արամը շուկայում է:
R'ojda çû mêşe.	Ռոժդան գնաց անտառ:
R'ojda li mêşe ye.	Ռոժդան անտառում է:

- *Ji* նախդիրը թեք հոլովով գոյականների հետ գործածվելիս արտահայտում է հայերենի բացառական հոլովի նշանակություն.

ji bazarê	շուկայից
ji e'rdê	հողից
ji mêşe	անտառից
ji heyatê	բակից
ji Mêrdînê	Մերդինից
ji Yêrêvanê	Երևանից

- Ուղղագրության միասնական համակարգի բացակայության, ինչպես նաև արագախոսության պատճառով հաճախ թեք հոլովով

գոյականների նախավերջին վանկերում *-ay-*, *-ey-*, *-îy-* երկինչյունները սղվում են.

Mase	սեղան	ser maseyê = ser masê	սեղանին
Sifre	սփռոց	ser sifreyê = ser sifrê	սփռոցին
Bira	եղբայր	birayê min = birê min	իմ եղբայրը
kit'êbxane	գրադարան	li kit'êbxaneyê = li kit'êbxanê	գրադարանում
Derî	դուռ	derîyê min = derê min	իմ դուռը
Ode	սենյակ	odeya min = oda min	իմ սենյակը

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Li bazarê mêwa heye.
2. Li bazarê mêwa tune.
3. Li bazarê mêwa nîne.
4. Li bazarê tişt heye?
5. Li bazarê gelek tişt hene.
6. Li bazarê penîr heye.
7. Li bazarê penîr t'une.
8. Li bazarê penîr nîne.
9. Li ç'îyê kanî heye.
10. Li ç'îyê kanî nîne.
11. Li ç'îyê kanî t'une.
12. Ser masê pêûs heye.
13. Ser masê pêûsek heye.
14. Ser masê pêûs hene.
15. Li vir jin heye.
16. Li vir jinek heye.
17. Li vir jinek t'uneye.
18. Li vir mal heye.
19. Li vir malek heye.
20. Li vir mal nîne.
21. Li vir malek nîne.
22. Birayê min heye.
23. Birayên min hene.
24. Du birayên min hene.
25. Keç'a Gulistanê heye.
26. Keç'ên Gulistanê hene.
27. Du keç'ên Gulistanê hene.
29. Du xwîşkên min hene.
30. Dê û bavê te hene?
31. Erê, dê û bavê min hene.
32. Otomobîla we heye?
33. Erê, otomobîla me heye.
34. Du otomobîlên we hene?
35. Belê, t'irimbêla me heye.
36. Du ezmûnên wî hene.
37. Pêlavên wî hene.
38. Îro li dibistanê ders hene?
39. Malê de deh xalîçe hene.
40. Gelek pirtûkên R'izgar hene.
41. Bal şagirtan pêûs nîne.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Bazar	շուկա
gelek	շատ
Tişt	բան
Penîr	պանիր
Kanî	աղբյուր
Pêûs	գրիչ
Jinek	մի կին
Vir	այստեղ
xwîşk, xûşk	քույր
xwîşkek, xûşkek	մի քույր
otomobîl, tirimbêl	ավտոմեքենա

ezmûn	քննություն
dibistan	դպրոց
ders	դաս
pêlav	կոշիկ
bal, cem	մոտ
şagirtan	աշակերտների, աշակերտներիս
bal şagirtan	աշակերտների մոտ

Երկխոսություն

- Tu çi dikî, Baldar?
- Ez helbestên Vahan Têryan dixûnim.
- Vahan Têryan k’î ye?
- Vahan Têryan helbestvanê ermenî yê bi nav û deng e.
- Helbestên Vahan Têryan p’iranî bona payîzê ne, r’ast e?
- Belê, lê xêncî payîzê, Têryan gelek helbest ser êvîné û wet’en nivîsîne.
- Tu helbestên Vahan Têryan ezber dizanî?
- Erê, ez helbestên Têryan ezber zanim, çimkî ez Vahan Têryan gelek h’ez dikim.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Çi dikî?	Ի՞նչ ես անում:
helbest	բանաստեղծություն
Ez dixûnim	Ես կարդում եմ:
Helbestvan	բանաստեղծ, պոետ
wet’en	հայրենիք
nivîsîn	գրել
ezber	անգիր
Tu dizanî (tu zanî).	Դու գիտես:
Ez dizanim (ez zanim)	Ես գիտեմ:
çimkî, madem	քանի որ, որովհետև

Հավելված

- Օրվա տարբեր պահեր նշելու համար գործածվում են հետևյալ բառերը.

առավոտ	կեսօր	երեկո	գիշեր	կեսգիշեր
sibeh, sibe, beyanî	nîvro	êvar	şev	nîvşev, nîşev

Որպես ժամանակի պարագա կիրառվելիս *sibeh*, *sibe*, *êvar* բառերը ստանում են *-ê* վերջավորություն.

sibehê	առավոտյան
êvarê	երեկոյան

- Ողջունելն ու հրաժեշտ տալը արտահայտվում են հետևյալ կերպ.

silav, merheba	բարև
Dembaş	ողջուն

sibeh bi xêr (sibeh xêr) beyanîbaş	բարի լույս
sibeha te bi xêr (sibeha te xêr)	բարի լույս քեզ
sibeha we bi xêr (sibeha we xêr)	բարի լույս ձեզ

r'ojbaş r'oj bi xêr (r'ojxêr)	բարի օր
r'oja te bi xêr (r'oja te xêr)	բարի օր (բոց.՝ <i>քո օրը բարի</i>)
r'oja we bi xêr (r'oja we xêr)	բարի օր (բոց.՝ <i>ձեր օրը բարի</i>)

êvarbaş êvar bi xêr (êvarxêr)	բարի երեկո
êvara te bi xêr (êvara te xêr)	բարի երեկո (բոց.՝ <i>քո երեկոն բարի</i>)
êvara we bi xêr (êvara we xêr)	բարի երեկո (բոց.՝ <i>ձեր երեկոն բարի</i>)

şevbaş	բարի գիշեր
şeva te bi xêr	բարի գիշեր (բոց.՝ <i>քո գիշերը բարի</i>)
şeva we bi xêr	բարի գիշեր (բոց.՝ <i>ձեր գիշերը բարի</i>)

Որպես կանոն *xêr* (բոց.՝ *բարիք*) բառով ողջունյի արտահայտություններին պատասխանում են *ser ç'e'va* կամ *ser ç'e'van* (բոց.՝ *աչքերի վրա*).

xatirxwestin	հրաժեշտ տալ
bi xatirê te (xatirê te)	ցտեսություն (բոց.՝ <i>քո բարեհաճությունը</i>)
bi xatirê we (xatirê we)	ցտեսություն (բոց.՝ <i>ձեր բարեհաճությունը</i>)

Վերոնշյալն ասում է գնացողը, հեռացողը: Հրաժեշտ տվողին կամ հեռացողին պատասխանում են հետևյալ կերպ.

oxir be	հաջողություն (բոց.՝ <i>հաջողություն լինի</i>)
bi xêr û silameti	հաջողություն (բոց.՝ <i>բարիքով և ողջ-առողջ</i>)

şevbaş	բարի գիշեր
şeva te bimîne xêr	բարի գիշեր (բոց.՝ <i>բո գիշերը մնա բարի</i>)
şeva we bimîne xêr	բարի գիշեր (բոց.՝ <i>ձեր գիշերը մնա բարի</i>)

Հրաժեշտ սովորին կամ հեռացողին պատասխանում են հետևյալ կերպ.

her'e ser xweşî	բարի գիշեր (բոց.՝ <i>զնա՛ նղջ-սոողջ</i>)
her'in ser xweşî	բարի գիշեր (բոց.՝ <i>զնացե՛ք նղջ-սոողջ</i>)

- *Sibeh we'dê teştê ye. Hinek k'urd te'stê r'a dibêjin xurîni. Nivro dema firavîne ye. Êvarê şivê dixwin.*

նախաճաշ	ճաշ	ընթրիք
te'stê, taştê, xurîni	firavîn	şiv

Երկխոսություն

Casim: Beyanîbaş! Navê min Casim e. Navê te çî ye?

Leylê: Dembaş! Navê min Leylê ye.

Casim: Tu ji k'u derê yî, Leylê?

Leylê: Ez ji Mêrdînê me. Lê tu?

Casim: Ez jî ji Hewlêrê me.

Leylê : K'êfxweş bûm, kekê Casim.

Casim: Ez jî k'êfxweş bûm, xûşka Leylê.

Leylê: Ez naha diçim dersê. Bi xatirê te.

Casim: Oxir be!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

we'de	ժամանակ
hinek	մի քիչ, որոշ
Ewan (ew) dibêjin.	Նրանք ասում են:
Ewan (ew) dixwin.	Նրանք ուտում են:
beyanîbaş	բարի լույս, բարի առավոտ
Lê	իսկ
niha, naha	հիմա
Ders	դաս
Ez diçim.	Ես գնում եմ:
Ez diçim dersê.	Ես գնում եմ դասի:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dijmina sînor t'une.

Zik heye – չ'ե'լ e.

Dinya nerdewan e, r'abûn jî heye, peyabûn jî.

Dinê da mirin heye, tirs çî ye?

Jin heye zevîya ber gund e.

Merî t'une bê derd.

Bûkê t'une zar-ziman, xasîyê t'une dîn-îman.

Kuştin heye, r'eva mêra t'uneye.

Cî heye – r'ev jî mêranî ye.

Նոր բառեր

sînor	սահման
չ'ե'լ	փոս, հոր
dinya, dinê	աշխարհ
rabûn	բարձրանալ, վեր կենալ
peyabûn	իջնել
mirin	մահանալ, մահ
tirs	վախ
zevî	արտ
gund	գյուղ
ber	դեմ, առաջ
merî	մարդ
derd	վիշտ, ցավ
bûk	հարս
xasî, xwasî, xwesî	սկեսուր
ziman	լեզու
zar	բարբառ, խոսվածք
zar-ziman	լեզու, խոսելու կարողություն
dîn	կրոն
îman	հավատք
kuştin	սպանել, սպանություն
r'ev	փախուստ
mêr	տղամարդ
mêra (mêran)	տղամարդիկ, տղամարդկանց
mêranî	քաջություն

Դաս 4

Բայ-հանգույց (բաղաձայնահանգ բառերի համար)

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում նախադասության մեջ բայ-հանգույցը հանդես է գալիս որպես բաղադրյալ ստորոգյալի բայական մաս՝ ապահովելով կապը նախադասության ենթակայի ու ստորոգյալի միջև:

Բաղաձայնով վերջացող բառը հետևյալ բայ-հանգույցների հետ կազմում է բաղադրյալ ստորոգյալ.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î	-in
III դեմք	-e	-in

Բաղաձայնահանգ *k'urd* բառը բայ-հանգույցի հետ կազմում է բաղադրյալ ստորոգյալ հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez k'urd im.	Ես քուրդ եմ:
II դեմք	Tu k'urd î.	Դու քուրդ ես:
III դեմք	Ew k'urd e.	Նա քուրդ է:

I դեմք	Em k'urd in.	Մենք քուրդ ենք:
II դեմք	Hûn k'urd in.	Դուք քուրդ եք:
III դեմք	Ew k'urd in.	Նրանք քուրդ են:

Ժխտականը կազմելիս *nîn*- ժխտական մասնիկը հավելվում է բայ-հանգույցին.

I դեմք	Ez k'urd nînim.	Ես քուրդ չեմ:
II դեմք	Tu k'urd nînî.	Դու քուրդ չես:
III դեմք	Ew k'urd nine.	Նա քուրդ չէ:

I դեմք	Em k'urd nînin.	Մենք քուրդ չենք:
II դեմք	Hûn k'urd nînin.	Դուք քուրդ չեք:
III դեմք	Ew k'urd nînin.	Նրանք քուրդ չեն:

Բաղաձայնահանգ *ciwan* (*զեղեցիկ, երիտասարդ*) բառը բայ-հանգույցի հետ կազմում է բաղադրյալ ստորոգյալ հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez ciwan im.	Ես զեղեցիկ եմ:
II դեմք	Tu ciwan î.	Դու զեղեցիկ ես:
III դեմք	Ew ciwan e.	Նա զեղեցիկ է:

I դեմք	Em ciwan in.	Մենք գեղեցիկ ենք:
II դեմք	Hûn ciwan in.	Դուք գեղեցիկ եք:
III դեմք	Ew ciwan in.	Նրանք գեղեցիկ են:

Ժխտականը կազմելիս *nîn*- ժխտական մասնիկը հավելվում է բայ-հանգույցին.

I դեմք	Ez ciwan nînim.	Ես գեղեցիկ չեմ:
II դեմք	Tu ciwan nînî.	Դու գեղեցիկ չես:
III դեմք	Ew ciwan nine.	Նա գեղեցիկ չէ:

I դեմք	Em ciwan nînin.	Մենք գեղեցիկ չենք:
II դեմք	Hûn ciwan nînin.	Դուք գեղեցիկ չեք:
III դեմք	Ew ciwan nînin.	Նրանք գեղեցիկ չեն:

Բայ-հանգույցը կարող է գրվել նաև գոյականի հետ միասին: Օրինակ՝ ez k'urdim, tu k'urdî, ew k'urde, em ciwanin, hûn ciwanin, ew (ewan) ciwanin.

Ժխտումը կարող է արտահայտվել նաև *ne* ժխտական նախամասնիկով.

Ez ciwan im.	Ես գեղեցիկ եմ:
Ez ciwan nînim. Ez ne ciwan im.	Ես գեղեցիկ չեմ:
Sêv û hirmî şîrîn in.	Խնձորն ու տանձը քաղցր են:
Sêv û hirmî şîrîn nînin. Sêv û hirmî ne şîrîn in.	Խնձորն ու տանձը քաղցր չեն:

Վարժություն 1. Հետևյալ բառերը կիրառել համապատասխան բայ-հանգույցի հետ՝ կազմելով նախադասություններ:

şivan	հովիվ
gavan	նախրապան
aşvan	ջրադացպան
k'arker	բանվոր
h'edad	դարբին
h'esinkar, h'esinker	մետաղագործ
ne'lbend	պայտար
necar, dartıraş, dûrger	հյուսն, ատաղձագործ, դուրգար
nêç'îrvan	որսորդ
masîgir, me'sîgir	ձկնորս
zêr'ger	ոսկերիչ

dersdar	նւսուցիչ
şagirt	աշակերտ
xwendek'ar	նւսանող
endazyar, endezyar	ինժեներ
mîmar	ճարտարապետ
bijîşk	բժիշկ
e'reb	արար
dûr	հեռու
nêzîk	մոտ
k'urd	քուրդ
t'irk	թուրք

Gund

Ew gund e. Ev jî mal e. Mal du t'ebeq e. Mal mezin û fireh e.

Ev hewş e. Hewş ya Hesên e. Li hewşê t'irimbêlek heye. Ew t'irimbêl sor e. T'irimbêl ya min e.

Ew bostan e. Di bostan de zebeş, şemam, kundir hene. Zebeş şîn e, ort'a zebeşê sor e. Şemam û kundir zer in.

Ew cînar e. Cînar baş e. Cînar kal e. Cînar h'esinker nîne, ew zêr'ger e. Cînarê din ajovan e. T'exsîya wî heye. T'exsîya wî r'eş e.

Ev dibistan e. Dibistan li ort'a gund e. Dibistan mezin û r'onak e. Li h'eyata dibistanê zar'ok hene. Ew zar'ok şagirt in. Zar'ok biç'ûk nînin.

Hewa sar e, dunya germ nîne. Duh baran barî.

Նոր բառեր

gund	գյուղ
h'ewş	բակ
fire, fireh	լայն
zebeş	ձմերուկ
şemam	սեխ
kundir	դրում
ort'	մեջտեղ
cînar, cîran	հարևան
din	մյուս
t'irimbêl, e'rebe	մեքենա
ajovan	վարորդ
texsî	տաքսի
hewa	եղանակ

germ	տաք
dunya, dinya	աշխարհ

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այս տղան հովիվ է: 2. Դուք նախրապան եք: 3. Իմ պապիկը դարբին է: 4. Այդ կինը ինժեներ է: 5. Նրա հայրը հյուսն է: 6. Մեր հարևանը դարբին չէ: 7. Նրա որդիները բանվոր են: 8. Այդ մարդը պայտար է: 9. Իմ մայրիկն ուսուցիչ է: 10. Իմ ընկերներն աշակերտներ են: 11. Իմ հորեղբայրը ճարտարապետ է: 12. Տունը մոտ է: 13. Դու ինձնից հեռու ես: 14. Նրանք մեզանից հեռու են: 15. Բժիշկն այստեղից հեռու է: 16. Բժիշն այդ վայրին մոտ է: 17. Նրա քիթը մեծ է: 18. Իմ մազերը երկար են: 19. Այդ մեքենան ծանր է: 20. Այդ ճանապարհը երկար է: 21. Նրա բերանը մեծ է: 22. Նրա ականջները փոքր են: 23. Նրա մարմինը ծանր է: 24. Այդ ուտելիքը համեղ է:

Վարժություն 3. Հետևյալ նախադասություններում ենթական կիրառել հոգնակիով:

Օրինակ՝ Kur' şagirt e. – Kur' şagirt in. Kur' şagirt nînin. Kur' ne şagirt in.

1. Ez k'urd im. 2. Mêr k'arker e. 3. Baxçe şîn e. 4. Bajar mezin e. 5. Gund piç'ûk e. 6. K'arker t'irk e. 7. Ew xort xwendekar e. 8. Ez nexweş im. 9. Ew keç' xwendekar e. 10. Ev zar'ok şagirt e. 11. Ew jin ciwan e.

Նոր բառեր

poz	քիթ
guh	ականջ
dirêj	երկար
nexweş	հիվանդ
xwendekar	ուսանող
xort	պատանի, երիտասարդ

Lor'î

R'ojekê ez t'evî dîya xwe çûm Lor'îyê. Lor'î gelek şîn û xweş e. Lor'îyê ç'îya bilind in, gelî k'ûr in. “Lor'î Bêrd” ye'nî “Kela Lor'î” jî wir e. Ew kela navbera du newalan e. Navên wan newalan ev in – *Dzoragêt* û *Ûr'ot*. Li Lor'îyê gelek kela û dêrên dîrokî hene.

Ç'emê Dêbêdê Lor'îyê ve derbaz dibe. Her êvar mirov tèn, ber avê diger'in. Dirêjayîya Dêbêdê sed hevtê û heşt kîlomêtr e. Her sal havîne gelek geştiyar tèn Lor'îyê, li ç'îya digerin û tiştên balk'êş dibînin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Xwe	իր (անդրադարձ-սաստկական դերանուն)
t'evî dîya xwe	իր մոր հետ
Ez çûm.	Ես գնացի:
gelî	ձոր
k'ûr	խոր
kela, keleh	բերդ, ամրոց
navber	միջև
newal	լեռնագոգ
navbera du newalan	երկու լեռնագոգի միջև
dêr	եկեղեցի
dîrokî	պատմական
tên	գալիս են
diger'in	զբոսնում են, մասն են գալիս
dirêjayî	երկարություն
geştîyar	զբոսաշրջիկ
balk'êş	հետաքրքիր
Ewan dibînin.	Նրանք տեսնում են:
Ew derbaz dibe (ew derbas dibe)	Այն անցնում է:

Հավելված

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում գոյականի հոգնակին ունի արտահայտման առանձնահատկություններ:

1. Ուղիղ հոլովով գոյականը չի ստանում **-a** կամ **-an** հոգնակերտ: Գոյականի հոգնակին կարող է արտահայտվել բայ-հանգույցով.

Ev mal mezin in .	Այս տները մեծ են:
Ev sêv sor in .	Այս խնձորները կարմիր են:

2. Գոյականի հոգնակին կարող է արտահայտվել **heyîn** բայի միջոցով.

Li vir sêv hene .	Այստեղ խնձորներ կան:
Wir du keç' hene .	Այնտեղ երկու աղջիկ կա:

3. Որպես հատկացյալ կամ որոշյալ՝ հոգնակի թվով գոյականները ստանում են **-ên** կամ **-êd** վերջավորություն.

pirtûk ên wan (pirtûk êd wan)	նրանց գրքերը
dibistan ên me (dibistan êd me)	մեր դպրոցները

4. Որպես հասկացուցիչ կամ որոշիչ՝ հոգնակի գոյականը դրվում է թեք հոլովով և ստանում **-a** կամ **-an** հոգնակերտ: Եթե գոյականը վերջանում է ձայնավորով, ապա հոգնակերտի և բառի միջև գրվում է **y** կիսաձայնը.

zimanê k'urda (zimanê k'urdan)	քրդերի լեզուն
welatê ermenîya (welatê ermenîyan)	հայերի երկիրը

5. Անցյալ ժամանակաձևերում հոգնակին արտահայտվում է բայի միջոցով, գոյականը որևէ փոփոխություն չի կրում.

Anahît û Anî hatin.	Անահիտն ու Անին եկան:
Ew keç' û kur' hatin.	Այդ աղջիկներն ու տղաները եկան:
Armên pênc heb sêw xwarin.	Արմենը հինգ խնձոր կերավ:
Armên pênc nan k'irîn.	Արմենը հինգ հաց գնեց:

6. **-a** կամ **-an** հոգնակերտ ստանում է նաև այն հոգնակի գոյականը, որը անցյալ ժամանակաձևերով նախադասության մեջ հանդես է գալիս որպես անջատման, հանգման անուղղակի խնդիր, տեղի պարագա.

Min nan da wan kur'an.	Ես հաց տվեցի այդ տղաներին:
Min ji wan keç'an av xwest.	Ես ջուր ուզեցի այդ աղջիկներից :
Dilanê şiv da zar'okan.	Ես ընթրիք տվեցի երեխաներին:
Her payîz tu ji ç'îyan dihatî deştê.	Ամեն աշուն դու սաքերից գալիս էիր դաշտ:
Ez ji wan sheheran vegeç'yam.	Ես այդ քաղաքներից վերադարձա:

7. **-a** կամ **-an** հոգնակերտ ստանում է նաև այն հոգնակի գոյականը, որը ներկա ժամանակաձևերով նախադասության մեջ հանդես է գալիս որպես ուղիղ խնդիր, անջատման, հանգման անուղղակի խնդիր.

Ez wan kur'an dibînim.	Ես այդ տղաներին եմ տեսնում:
Tu pirtûkan dixûnî.	Դու գրքեր ես կարդում:
Ez pirtûkan didim wan kur'an.	Ես գրքեր եմ տալիս այդ տղաներին:
Tu ji wan keç'an avê dixwezî.	Դու ջուր ես խնդրում այդ աղջիկներից:

- Ինչ-որ բանից հեռու լինելը նշելու համար կիրառվում են **dûr** բառը և **ji** նախդիրը.

Tu ji min dûr î.	Դու ինձնից հեռու ես:
Ew erebe ji min dûr e.	Այդ մեքենան ինձնից հեռու է:
Dar ji malê dûr e.	Ծառը տնից հեռու է:

Հաճախ *dûr* բառը գործածվում է առանց *ji* նախդրի՝ ստանալով *-î* վերջավորություն.

Dar dûrî min e.	Ծառը ինձնից հեռու է:
Bajar dûrî gund e.	Քաղաքը գյուղից հեռու է:

- Ինչ-որ բանի մոտ լինելը նշելու համար կիրառվում է *nêzîk* բառը.

Ew şeher nêzîk e.	Այդ քաղաքը մոտ է:
-------------------	-------------------

Հաճախ *nêzîk* բառը ստանում է *-î* վերջավորություն.

Tu nêzîkî min î.	Դու մոտ ես ինձ:
Ew erebe nêzîkî min e.	Այդ մեքենան մոտ է ինձ:
Dar nêzîkî malê ye.	Ծառը մոտ է տանը:

Երկխոսություններ և նախադասություններ

<ul style="list-style-type: none"> – Ez ji gund im. – Ew jî ji gund e? – Na, ew ji gund nîne. Ew ji bajarê e. – Bajar dûr e? – Erê, bajar dûr e. 	<ul style="list-style-type: none"> – Ev mal e? – Belê, ev mal e. – Ew mal dûr e? – Na, ew mal dûr nîne, ew mal nêzîk e.
<ul style="list-style-type: none"> – Ev zanîngeh e? – Na, ew zanîngeh nîne, ew dibistan e. – Dibistan dûr e? – Erê, dûr e. 	<ul style="list-style-type: none"> – Ev dikan in? – Na, ev dikan nînin. – Ev sûk e? – Erê, ev bazar e.
<ul style="list-style-type: none"> – Ev Delal e? – Erê, Delal e. – Delal jin e? – Erê, Delal jin e. – Gelo Delal t’irk e? – Na, Delal ne t’irk e. Delal elman jî nîne. Delal, k’urd e. 	<ul style="list-style-type: none"> – Gelo Hewlêr gund e? – Na, Hewlêr gund nîne. Na, Hewlêr ne gund e. – Gelo Hewlêr bajar e? – Belê, Hewlêr bajar e. – Gelo Hewlêr mezin e? – Belê, Hewlêr mezin e.
<ul style="list-style-type: none"> – Gelo Vardan k’arker e? – Na, Vardan ne k’arker e. – Vardan k’arker nîne? – Na, Vardan şagirt e. 	<ul style="list-style-type: none"> – Gelo K’erem şagirt e? – Na, K’erem ne şagirt e. – K’erem şagirt nîne? – K’erem xwendekar e.
<ul style="list-style-type: none"> – Gelo Yêrêvan gund e? – Na, Yêrêvan gund nîne. Yêrêvan bajar e. – Yêrêvan çî bajar e? 	<ul style="list-style-type: none"> – Gelo ez şagirt im? – Belê, ez şagirt im. – Na, ez ne şagirt im. – Na, ez şagirt nînim.

– Yêrêvan serokbajar e.	– Ez xwendekar im.
– Gelo ew h’edad e? – Na, ew ne h’edad e. Na, ew h’edad nîne. – Ew ajovan e.	– Mêrdîn bajarê min e. – Gelo Mêrdîn ç’ûk e? – Na, Mêrdîn ne biç’ûk e, ew mezin e.
– Gelo tu bijîşk î? – Na, ez ne bijîşk im. – Ma, tu bijîşk nînî? – Na, ez endazyar im.	– Gelo em k’arker in? – Na, em ne k’arker in. – Na, em k’arker nînin. – Em nanpêj in.
– Gelo, hûn nanpêj in? – Na, em ne nanpêj in. Em nanpêj nînin.	– Gelo ew dersdar in? – Na, ewan dersdar nînin. – Na, ew ne dersdar in. – Ew xwendekar in.

Նոր բառեր

gelo	արդյոք
sûk	շուկա
elmanî	գերմանացի
nanpêj	հացթուխ
dikan	խանութ

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Արդյոք նա ուսանող է: 2. Արդյոք քո պապերը դարբիններ են:
3. Արդյոք նրա մայրը ուսուցիչ է, թե՞ ճարտարապետ: 4. Արդյոք նրա հայրը ինժեներ է: 5. Արդյոք մենք բանվորներ ենք: 6. Արդյոք դուք բժիշկներ եք:

Վարժություն 5. Լրացնել բաց թողած բայ-հանգույցը:

1. Ez H’esen.... 2. Tu Ceger.... 3. Ez R’izgar.... 4. Ew Delal.... 5. Em xwendekar.... 6. Ew bedew.... 7. Hûn bedew.... 8. Ez dersdar.... 9. Ewa qeşeng.... 10. Hewa germ.... 11. Mizgîn xwendekar.... 12. Keç’ên me şagirt.... 13. Ez li vir k’arker.... 14. Cînarên me k’urd .... 15. Hevalên te k’urd.... 16. Ewan t’irk.... 17. Bavê min necar.... 18. Hûn e’reb.... 19. Ew mirov aşvan.... 20. Gelo tu endazyar...?

Նոր բառեր

bapîr, kalik	պապ
kal û bab, kal û bav	նախապապեր, նախնիներ
xort	երիտասարդ տղա, պատանի

nexweş	հիվանդ
bedew, qeşeng	գեղեցիկ

Վարժություն 6. Հետևյալ նախադասություններում լրացնել համապատասխան անձնական դերանունները:

1)... nêç'îrvan im. 2)... mîmar nînî. 3)... cînar in. 4)... xwendekar î. 5)... şivan nîne. 6)... ciwan e. 7)... k'urd in. 8)... e'reb in. 9)... nexweş nînim. 10)... li vir nînî.

Վարժություն 7. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Սա տուն է: 2. Մենք աշակերտ ենք: 3. Դուք ուսանողներ եք: 4. Դու ուսանող ես: 5. Մեքենան կարմիր է: 6. Գնդակը կլոր է: 7. Այդ երեխան փոքր է: 8. Սրանք ծառեր են: 9. Այդ դպրոցը մեծ է: 10. Այդ շենքերը բարձրահարկ են: 11. Այդ դպրոցն իմն է: 12. Սա աչք է: 13. Այսօր եղանակը տաք է: 14. Չմերուկը կարմիր է: 15. Դա համալսարան է: 16. Այդ համալսարանը մեծ է:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Qîze sor in, xorte kor in.

Mal t'êr e, kevanî t'êr e.

Biharê – pez,

Havînê – r'ez,

Payîzê – agirê dara, goştê bez,

Zivistanê jî – ez.

Նոր բառեր

kor	կույր
t'êr	կուշտ
bihar	գարուն
havîn	ամառ
payîz	աշուն
zivistan	ձմեռ
pez	ոչխար
r'ez	խաղողի այգի
agir	կրակ
dar	փայտ
goşt	միս
bez	ճարպ

Դաս 5

Բայ-հանգույց (ձայնավորահանգ բառերի համար)

Կուրմանջիում ձայնավորով վերջացող բառը հետևյալ բայ-հանգույցների հետ կազմում է բաղադրյալ ստորոգյալ.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-me	-ne
II դեմք	-yî	-ne
III դեմք	-ye	-ne

Օրինակ՝ *ermenî* բառը բայ-հանգույցի հետ կազմում է բաղադրյալ ստորոգյալ հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez ermenî me.	Ես հայ եմ:
II դեմք	Tu ermenî yî.	Դու հայ ես:
III դեմք	Ew ermenî ye.	Նա հայ է:

I դեմք	Em ermenî ne.	Մենք հայ ենք:
II դեմք	Hûn ermenî ne.	Դուք հայ եք:
III դեմք	Ew ermenî ne.	Նրանք հայ են:

Ժխտականը կազմելիս *nîn-* ժխտական մասնիկը հավելվում է բայ-հանգույցին.

I դեմք	Ez ermenî nînim.	Ես հայ չեմ:
II դեմք	Tu ermenî nînî.	Դու հայ չես:
III դեմք	Ew ermenî nine.	Նա հայ չէ:

I դեմք	Em ermenî nînin.	Մենք հայ չենք:
II դեմք	Hûn ermenî nînin.	Դուք հայ չեք:
III դեմք	Ew ermenî nînin.	Նրանք հայ չեն:

Ժխտումը կարող է արտահայտվել նաև *ne* ժխտական նախամասնիկի միջոցով.

Ez ermenî me.	Ես հայ եմ:
Ez ermenî nînim.	Ես հայ չեմ:
Ez ne ermenî me.	

Կուրմանջիում բայ-հանգույցը գրվել նաև գոյականի հետ, օրինակ՝ *ez ermenîme*, *tu ermenîyî* և այլն:

Երկխոսություն

Şak'ê: R'ojbaş. Navê min Şak'ê ye. Navê te çî ye?

Miraz: R'ojbaş. Navê min Miraz e.

Şak'ê: Tu ji k'u derê yî, Miraz?

Miraz: Ez ji Amedê me, lê tu?

Şak'ê: Bi r'astî! Ez jî ji Amedê me.

Miraz: Ser ç'e'van, gelekî k'êfxweş bûm.

Şak'ê: Bi nasîna te ez jî p'ir' k'êfxweş bûm. Tu k'urd î?

Miraz: Erê, ez k'urd im, lê tu?

Şak'ê: Ez jî k'urd im.

Miraz: Baş e.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետյալ հարցերին:

1. Navê te çî ye? 2. Tu ji k'u derê yî? 3. Tu k'urd î? 4. Tu xwendekar î?

Վարժություն 2. Հետևյալ բառերը կիրառել համապատասխան բայ-հանգույցի հետ՝ կազմելով նախադասություններ:

mamoste	ուսուցիչ
t'erzî	դերձակ
jêhatî	ունակ, տաղանդավոր
bermalî	տնային տնտեսուհի
gundî	գյուղացի
şehelû	քաղաքացի, քաղաքաբնակ
r'êwî	անցորդ, ճամփորդ
şa	ուրախ
birçî	քաղցած
t'enê	մենակ
t'î	ծարավ
sêwî	որբ
k'u	որտեղ

Նախադասություններ և երկխոսություններ

- Navê wê çî ye?
- Navê wê Zerê ye.
- Ew çî ne?
- Ew sêv in.
- Sêv çî r'eng in?
- Ew sor û zer in.
- Ew çî ye?

- Ew k’axez e.
- K’axez çi r’eng e?
- K’axiz spî ye.
- Qelem çi r’eng e?
- Qelem r’eş e.
- Navê wî çî ye?
- Navê wî Teyro ye.
- Zimanê wî çî ye?
- Zimanê wî k’urdî ye.
- Zimanê te çî ye?
- Zimanê min ermenî ye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

ku?	որտե՞ղ, ո՞ւր
ji k’u derê?	որտեղի՞ց
lê	իսկ, ապա
kek	եղբայր
ser çavan	աչքիս վրա (բոց.՝ <i>աչքերի վրա</i>)
xûşk	քույր
k’axez, k’axiz	թուղթ

Հավելված

- *K’u* հարցական դերանունը, ինչպես նաև *k’u derê*, *k’ê derê* (*der* նշանակում է «տեղ») կապակցությունները կարելի է գործածել *li* նախդրի հետ, *li* առանց դրա.

Pênûs k’u ye?	Գրիչն ո՞ւր է:
Pênûs li k’u ye?	Գրիչն ո՞ւր է:
Mala we k’u derê ye?	Ձեր տունը որտե՞ղ է:
Mala we li k’u derê ye?	Ձեր տունը որտե՞ղ է:

- Որոշիչ-որոշյալ հարաբերության մեջ տեղանունները ստանում են *-ê* վերջավորություն.

Ç’ıyayê Araratê, deşta Araratê, bajarê Yêrêvanê, ç’emê Hirazdanê.

Tavûş

Gundê me li Tavûşê ye. Tavûş sed sî û he’ft kilomêtran dûrî Yêrêvanê ye. Ort’a Tavûşê va ç’emek diherike, Navê wê ç’emê Ax’stev e. Bajarên Tavûşê yên mezin ev in – Bêrd, Dîlîcan, Îcêvan, Noyêmberyan, Ayrûm. Her

bahar ç'îya û daristanên Tavûşê bi gul û sosina dixemilin. Ava Tavuşê p'ir' şîrin e. Li Tavûşê gelek golên r'ind hene, yek ji wan gola Goşê ye.

Li Tavûşê zivistan gelek ne sar e. Lê carna ser ç'îyan dibe bager û çûnhatin bo cime'tê zehmet dibe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

sed sî û he'ft	հարյուր երեսուկոթ
ç'em	գետ
Ç'em diherike.	Գետը հոսում է:
daristan	անտառ
gul	ծաղիկ
sosin	շուշան
gul û sosin	ծաղիկներ
Çîya dixemilin.	Մարերը զարդարվում են:
Zehmet dibe.	Դժվարանում է:
bager, be'ger	ձնաբուք, փոթորիկ
cime't	ժողովուրդ
bo cime'tê	ժողովրդի համար
zehmet	դժվար

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ կապակցությունները:

1. Gola Wanê.
2. Ç'emê Feratê.
3. Ç'emê Erezê.
4. Ç'îyayê Araratê.
5. Ç'îyayê Elegezê.
6. Welatê Ermenistanê.
7. Şeherê Moskvayê.
8. Bajarê Stembolê.

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այդ աղջիկը մենակ է:
2. Այդ մարդն ուսուցիչ է:
3. Դու որտե՞ղ ես:
4. Այդ մարդիկ գյուղացի են:
5. Այդ կանայք դերձակներ են:
6. Մեր հարևանուհին տնային տնտեսուհի է:
7. Նրանք Շուշիից են:
8. Մենք Երևանից ենք:
9. Ուսանողը քաղցած է:
10. Այդ երեխան ծարավ է:
11. Նա հիմա մենակ է:
12. Իմ քեռին ուսուցիչ է:
13. Նա մենակ չէ:
14. Քո ծնողները որտեղի՞ց են:
15. Դուք ծարավ եք:
16. Մեր հարևանները հայ են:
17. Դուք հայ եք:
18. Աշակերտները որտե՞ղ են:
19. Նրանք որտե՞ղ են:
20. Արամը նրա հետ է:
21. Իմ ընկերները դերձակ են:
22. Այդ երեխաները որք են:

Նոր բառեր

mirov, meriv, merî	մարդ
sêwî, êtîm	որբ
xelq, gel	ժողովուրդ

Վարժություն 5. Թարգմանել հ ե տև յ ալ նախադասությունները:

1. Ez ji Îdirê me. 2. Tu ji Wanê yî. 3. Hêvî ji Hewlêrê ye. 4. Xwendekar ji Hewlêrê ne. 5. Mêvan ji Duhokê ne.

Վարժություն 6. Լրացնել բաց թողած բայ-հանգույցը:

1. Tu k'î...? 2. Ev çî...? 3. Hûn k'î...? 4. Tu çawa.... 5. Hûn çawan....
6. Ez ot'axê da .... 7. Ez di h'eyatê de .... 8. Ew ermenî.... 9. Ev e'nî ....
10. Ev şîrinayî....

Վարժություն 7. Հետևյալ նախադասություններում լրացնել համապատասխան անձնական դերանունները:

1)... ermenî me. 2)... ji k'u ne? 3)... t'î ne. 4)... birçî yî. 5)... mamoste yî.
6)... kevanî me. 7)... r'êwî ne. 8)... t'ertzî ye.

Վարժություն 8. Հետևյալ նախադասությունների ենթակաները կիրառել հոգնակի թվով:

Օրինակ՝

Tu t'ertzî yî? – Hûn t'ertzî ne?

1. Jin kevanî ye. 2. Jin mamoste ye. 3. Ez birçî me. 4. Ez li Yêrêvanê me. 5. Ez ji Wanê me. 6. Xwendekar t'î ye.

Նոր բառեր

nexweş	հիվանդ
mêvan	հյուր
tev, ba	հետ
naha	հիմա
enî	ճակատ
kevanî	տանտիկին, տանտիքուհի, տնային տնտեսուհի
mêvan	հյուր
şîrinayî	քաղցրավենիք

Jinên k'urdan

Jinên k'urdan gelek qeşeng in. R'ewşa jinên k'urd k'ofi û k'it'an in. Laç'ik û mêzerên jinên k'urd r'engr'engî ne. Jinên k'urd hem bermalî ne, hem jî şer'van in. R'ojên şêr' jinên k'urd mîna mêra şer' dikin. Dîrokê da navên gelek jinên mêrxas hene. Lema jî dibêjin: “Şêr şêr e, çî jin e, çî mêr e”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

qeşeng	գեղեցիկ
r'ewş	ոճ, ձև, կերպ, փայլ, զարդարանք
kofi	քրդական ազգային կանացի գլխարկ
k'it'an	գլխաշոր, նոսր հյուսված թելերից պատրաստված բարակ բամբակյա գործվածք
laç'ik	կանացի գլխաշոր
mêzer	չալմա, կանացի գլխանոց
r'engr'engî	զունավոր
bermalî	տնային տնտեսուհի
şer'	կռիվ, պատերազմ
şêr'	կռվի, պատերազմի
şer'van	մարտիկ
mîna	նման
mêr	տղամարդ
şer' dikan	կռվում են
dîrok	պատմություն
mêrxas	հերոս
lema, loma	դրա պատճառով, դրա համար
Meriv dibêjin.	Մարդիկ ասում են:

Mala me

Mala me li Yêrêvanê ye. Yêrêvan p'ayît'ext e. Yêrêvan p'ayît'extê Ermenistanê ye. Ermenistan welatê me ye. Ermenistan wet'enê kal û bavên me ye. Bajarê Yêrêvanê li deşta Araratê ye. Çemê Hirazdanê ji orta Yêrêvanê ve diherike. Yêrêvan şeberê navdar û dîrokî ye. Mîmarîya Yêrêvanê qedîm û p'ir' r'ind e. P'ir'anîya avahîyan pê kevirê sor e. Nifûsa xelkê Yêrêvanê mîlyonek e.

Xanîyê me li soqaqa Maştosê ye, bal meydana Azadîtyûnê. Mala me mezin û r'onkayî ye. Di mala me de sê ot'ax hene. Dîwarên xanîyê me zer û spî ne.

Hevalekî min heye. Hevalê min k'urd e, ew ne ermenî ye. Navê hevalê min R'ostem e. R'ostem ji K'urdistanê ye. Mala hevalê min jî ji meydana Azadîtyûnê dûr nîne, nêzîk e. Ew mal li kolana Abovyanê ye.

Վարժություն 9. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Mala we li ku ye?
2. Mala we li k'îjan soqaqê ye?
3. Yêrêvan çî şeber e?
4. Ermenistan wet'enê k'ê ye?
5. Xanîyê we da dîwar çî r'engî ne?
6. Navê hevalê te çî ye?
7. Mala hevalê te k'u ye?
8. Hevalê te ji k'u derê ye?

Նոր բառեր

payîtext, serokbajar	մայրաքաղաք
welat	երկիր
wet'en	հայրենիք
kal û bav, kal bav	նախնիներ, ապուպապ
deşt	դաշտ
diherike	հոսում է
şehir	քաղաք
p'ir'anî	մեծամասնություն
navdar	հայտնի, անվանի
dîrokî	պատմական
mîmarî	ճարտարապետություն
qedîm	հին, հինավուրց
avahî	կառույց, շենք, շինություն
kevir	քար
nifûs	բնակչություն
soqaq	պողոտա
bal	մոտ
meydan	հրապարակ
r'onkayî	լուսավոր
nêzîk	մոտ, մոտիկ
k'îjan	ն՞րը, ո՞ր մեկը

Երկխոսություն

Hêvî: R'ojbaş Ferhad!

Ferhad: R'ojbaş.

Hêvî: Tu li k'u yî?

Ferhad: Ez li vir im.

Hêvî: Tu ne xuya yî!

Ferhad: Ez li vir im.

Hêvî: Erê, min dît.

Ferhad: Tu çawa yî?

Hêvî: Ez baş im, tu çawan î?

Ferhad: Ez nexweş im.

Hêvî: Çir'a nexweş î?

Ferhad: Ji ber ku duh te'v t'unebû.

Hêvî: Ne baş e.

Ferhad: Zar'okên te çawan in?

Hêvî: Zar'ok baş in.
 Ferhad: Zar'ok t'evî te ne?
 Hêvî: Na, zar'ok t'evî min nînin.
 Ferhad: Lê k'u ne?
 Hêvî: Zar'ok li heyatê ne.
 Ferhad: Mêrê te ji Amedê hat?
 Hêvî: Erê, ew ji Amedê hat, niha ew li vir e.
 Ferhad: K'anê?
 Hêvî: Va, vir e!
 Tîtal: R'oja te bi xêr, Ferhad.
 Ferhad: Ser ç'e'va, Tîtal can.
 Tîtal: Çawa yî, silamet î?
 Ferhad: Hinek nexweş im.
 Tîtal: Ji ber ku duh baran barî û te'v t'unebû?
 Ferhad: Erê.
 Tîtal: Tişt nabe, naha emê çayê vexwin.
 Hêvî: Erê, r'ast e, ezê çayê bînim.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Min dît.	Ես տեսա:
nexweş	հիվանդ
ji ber ku	քանի որ
t'ev, t'evî	հետ
t'evî te	քեզ հետ
mêr	տղամարդ, ամուսին
Ew hat.	Նա եկավ:
k'anê, k'a	ապա, հապա
xuya	երևացող
va	ահա
baran barî	անձրևեց
silamet	ողջ-առողջ
tişt nabe	ոչինչ (բռց. բան չի լինի)
naha	հիմա
Emê çayê vexwin	Մենք թեյ կխմենք:
Ezê çayê bînim	Ես թեյ կբերեմ:
çimkî, madem	քանի որ
te'v, tav, r'oj	արև
zilam, mêr	ամուսին

Վարժություն 10. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այդ հացը թարմ է: 2. Այդ աղջիկը շատ գեղեցիկ է: 3. Քո երեխաները քե՞զ հետ են: 4. Ես քեզ հետ չեմ: 5. Քո կինը քեզ հե՞տ է: 6. Ամուսինդ Սևանից վերադարձա՞վ: 7. Դուք որտե՞ղ եք: 8. Ձեր գրիչը ո՞ր է: 9. Ձեր մայրիկն ինչպե՞ս է: 10. Դու հիվանդ չես:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Belê heye – bela ye.

Bûka qenc stûna malê ye.

Go: “Kur’o, tu ji k’u yî?” Go: “Hela nezewicî me”.

K’inca baş r’ewşa dinê ye.

Namûs û xîret ne p’eretî ne.

Նոր բառեր

bela	դժբախտություն
qenc	լավ
stun	սյուն
zewicî	ամուսնացած
nezewicî	չամուսնացած, ամուրի
k’inc	շոր, հագուստ
r’ewş	ձև, կերպ, փայլ, զարդարանք
dinê, dinya	աշխարհ
namûs	պատիվ
xîret	խմաստնություն, նախանձախնդրություն
p’eretî	փողով

Երկխոսություններ և նախադասություններ

– Ew k’î ye?	– Ew k’î ye?
– Ew Ferhad e. Ferhad mêt e.	– Ew Anî ye. Anî jin e.
– Ferhad k’urd e?	– Anî jî ermenî ye?
– Belê, Ferhad k’urd e.	– Erê, Anî jî ermenî ye.
– Ferhad t’irk e?	– Mala wê li k’u ye?
– Na, Ferhad ne t’irk e, ew k’urd e.	– Mala wê li Yêrêvanê ye.
Ferhad ciwan e.	– Gelo Anî mêt kirî ye?
– Ew zewicî ye?	– Na, Anî mêt kirî nîne.
– Na, ew ne zewicî ye.	– Cînarên wê k’î ne?
– Ferhad çend salî ye?	– Cînarên wê ermenî ne.
– Ferhad bîst û du salî ye.	
– K’arê Ferhad heye?	
– Ferhad xwendekar e.	

<ul style="list-style-type: none"> – Ev k’î ye? – Ev Aram e. Aram jî mêt e. – Aram ermenî ye? – Belê, Aram ermenî ye. Ew sî û pênc salî ye. – Şuxulê Aram çî ye? – Aram xwendekar nîne, ew mamoste ye. 	<ul style="list-style-type: none"> – Tu k’î yî? – Ez Arpînê me. – Tu k’î yî? – Ez Bêrîvan im. – Ew k’î ye? – Ew Tîtal e. – Ma Tîtal gundî ye? – Na, Tîtal ne gundî ye, ew şehelû ye.
<ul style="list-style-type: none"> – Ev k’î ye? – Ev Delal e. Delal jin e. – Gelo Delal mêt kirî ye? – Belê, ew mêt kirî ye, û kur’ê wê heye. – Navê lawê wê çî ye? – Navê kur’ê wê Aştî ye. – Anî ermenî ye, Delal jî k’urd e. – Anî û Delal heval in? – Belê, Anî û Delal heval in. – K’arê wan çî ye? – Her du jî mamoste ne. 	<ul style="list-style-type: none"> – Hûn k’î ne? – Em Hêvî û Êvîn in. Em k’urd in, em ne ermenî ne. – Hûn ji ku derê ne? – Em ji Hewlêrê ne. – Hewlêr çî ye? – Hewlêr bajar e. – Hewlêr mezin e? – Belê, Hewlêr p’ir’ mezin e.
<ul style="list-style-type: none"> – Ew k’î ye? – Ew Cûdî ye. – Cûdî ji k’u derê ye? – Cûdî ji Kanîyaspî ye. – Kanîyaspî jî bajar e? – Kanîyaspî ne bajar e, Kanîyaspî gund e. Ew piç’ûk û sî mal e. – Cûdî t’enê ye? – Na, Cûdî t’enê nîne. Ew t’evî xûşka xwe ye. Xûşka Cûdî heye. – Birayê Cûdî jî heye? – Na, birayê Cûdî t’une. – Cûdî zewicî ye? – Erê, ew zewicî ye. Qîza Cûdî heye. – Keç’a Cûdî çend salî ye? – Qîza wî pênc salî ye. – Navê wê çî ye? – Navê wê Gulşa ye. 	

Նոր բառեր և արտահայտություններ

zewicî	ամուսնացած
mêr kirî	ամուսնացած (կիրառվում է միայն կանանց համար)
kar	գործ, աշխատանք
bîst	քսան
sal	տարի
salî	ամենամյա
sî	երեսուն
Ew sî û pênc salî ye.	Նա երեսունհինգ տարեկան է:
k'arker	աշխատավոր, աշխատող, բանվոր
heval	ընկեր
her du, herdu	երկուսը
jî	նույնպես, նաև
hîjdeh	տասնութ
piçûk, biçûk	փոքր
çend	մի քանի
mezin	մեծ
bira	եղբայր
şuxul	գործ, աշխատանք

Հավելված

- Աջն ու ձախը արտահայտվում են հետևյալ կերպ.

r'ast	աջ
ç'ep	ձախ

alîyê rastê (li alîyê rastê)	աջ կողմում
alîyê çepê (li alîyê çepê)	ձախ կողմում
ser milê r'astê	աջ կողմում (բոց.՝ աջ թևի վրա)
ser milê ç'epê	ձախ կողմում (բոց.՝ ձախ թևի վրա)

Օրինակներ՝

Mala me li alîyê ç'epê ye.	Մեր տունը ձախ կողմում է:
Dibistana me li alîyê r'astê ye.	Մեր դպրոցն աջ կողմում է:
– Dik'an li ku ye?	– Խանութը որտե՞ղ է:
– Dik'an alîyê rastê ye.	– Խանութն աջ կողմում է:
– Dik'an ser milê rastê ye.	

– Mal ku derê ye? – Mal alîyê ç’epê ye. – Mal ser milê ç’epê ye.	– Տունը որտե՞ղ է: – Տունը ձախ կողմում է:
--	---

• **Հորիզոնի կողմեր**

r’ohilat, r’ojhilat	արևելք
r’oava, r’ojava	արևմուտք
bak’ûr	հյուսիս
başûr	հարավ

Օրինակներ՝

Ew mêvan ji bakûr hatin.	Այդ հյուրերը հյուսիսից եկան:
Ermenistana R’oava	Արևմտյան Հայաստան
K’urdistana Bak’ûr	Հյուսիսային Քրդստան

Կուրմանջիի տարբեր խոսվածքներում, մասնավորապես ժողովրդական բանահյուսության մեջ հորիզոնի կողմերի համար կիրառվում են նաև հետևյալ տարբերակները.

şerq, meşriq, xaver	արևելք
x’erb, mex’rîb	արևմուտք
mifriq, şemal, şimal	հյուսիս
ce’nûb	հարավ

- *jêr* և *jor* տեղի մակբայները կարող են կիրառվել և՛ *li* նախդրի հետ, և՛ առանց դրա.

jor, jorê, li jorê	վերևում
jêr, jêrê, li jêrê	ներքևում

Օրինակներ՝

Hîv jorê ye. Hîv li jorê ye.	Լուսինը վերևում է:
Deşt jêrê ye. Deşt li jêrê ye.	Դաշտը ներքում է:

- Տարվա եղանակներ

bahar , bihar	havîn	payîz	zivistan
գարուն	ամառ	աշուն	ձմեռ

Նոր բառեր

alî	կողմ
mil	թև
hatin	գալ
demsal	տարվա եղանակ

Վարժություն 11. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. E'zman jorê ye.
2. E'rd jêrê ye.
3. R'oj jorê ye, lê ax jêrê ye.
4. Mala me jorê ye, lê mala Delalê jêrê ye.
5. Nexweşxane li r'ojavayê sînêmayê ye.
6. Zanîngeh li başûrê bajêr e.

Վարժություն 12. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես արևելքից եմ:
2. Ես աջ կողմում եմ:
3. Տունը ձախ կողմում է:
4. Դուք ձախ կողմում եք:
5. Հարևաններն աջ կողմում են:
6. Նրանք արևմուտքից են:
7. Իմ ապուլապալերը Արևմտյան Հայաստանից են:
8. Ճանապարհը աջ կողմում է:
9. Հիմա ցուրտ չէ: Հիմա ամառ է:
10. Ձմռանը սարում ցուրտ է:
11. Ձմեռը Քրդստանում ցուրտ է:
12. Քրդստանում ձմռանը ցուրտ է:
13. Ձմռանն այստեղ ցուրտ է:
14. Ամեն տարի այստեղ շատ զրոսաշրջիկներ են լինում:
15. Աշնանը տերևները դեղին ու կարմիր են:
16. Ձմռանը ցուրտ է:
17. Ձյունը սպիտակ է ու սառը:
18. Ամռանը զրոսաշրջիկները շատ են:

<p>Ժողովրդական ասացվածքներ Ne mêrê şermoke, ne jina k'enoqe. Kul û derd nîvê e'mrê meriv e. Tiştê dûr e – bi nûr e. Pîrî û hezar e'yb.</p>	<p>Հանելուկներ Valî dar, walî dar, Ort'ê da goştê jar. Ew çî ye? (K'ûsî)</p> <p>Ew çî ye? Binî qul, Serî qul, Ort'ê da av û agir. (Semawer)</p> <p>Hesp çû, zîn ma. Ew çî ye? (P'ira)</p>
---	--

Նոր բառեր

ax	հող
şerm	ամոթ

şermoke	ամոթխած
k'e	ծիծաղ
k'enok	ծիծաղկոտ
nîv	կես
nûr	լույս
e'yb	թերություն
goşt	միս
k'ûsî	կրիա
jar	նիհար
bin	տակ
qul	ծակ, անցք
çû	գնաց
zîn	թամբ
p'ira	կամուրջ
name, ne'me	նամակ

Հավելված

• **Դիմային վերջավորություններ**

Դիմային վերջավորությունները մասնակցում են տարբեր ժամանակաձևեր կազմելուն: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում առկա է դիմային վերջավորությունների երեք խումբ: Դիմային վերջավորություններն ունեն հստակ գործառույթներ:

Առաջին խմբի դիմային վերջավորությունները ձևով նման են բայհանգույցներին, և դրանցով կազմվում են **անկատար ներկա, ընդական ապառնի, ապակատար ներկա** ժամանակաձևերը:

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î	-in
III դեմք	-e	-in

Օրինակներ

Անկատար ներկա	Aram pirtûkê dixûne.	Արամը գիրք է կարդում:
Անկատար ներկա	Ez ji dikanê nên dikirim.	Ես խանութից հաց եմ գնում:
Ընդական ապառնի	Xwezil tu ne'me binivîsî.	Երանի՛ դու նամակ գրես:
Ապակատար ներկա	Hûnê van pirtûkan bixûnin?	Դուք այս գրքերը կարդալո՞ւ եք:

Երկրորդ խմբի դիմային վերջավորություններով կազմվում են *անցյալ կատարյալ*, *անկատար անցյալ*, *վաղակատար անցյալ* ժամանակաձևերը.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î(y)	-in
III դեմք	-	-in

Օրինակներ

Անցյալ կատարյալ	Duh tu nehatî k'itêbxanê.	Դու երեկ չեկար գրադարան:
Անկատար անցյալ	Par ez her r'oj dihatim mala te.	Անցյալ տարի ես ամեն օր գալիս էի քո տուն:
Վաղակատար անցյալ	Hûn tucara neçûbûn K'urdistanê.	Դուք երբեք չեիք եղել Քրդստանում:

Երրորդ խմբի դիմային վերջավորություններով կազմվում են *ապակատար անցյալ*, *ըղձական անցյալ* ժամանակաձևերը.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-ma	-na
II դեմք	-y(î)	-na
III դեմք	-a	-na

Օրինակներ`

Ըղձական անցյալ	Xwezî ez carek bihatama Ermenistanê.	Երանի՛ ես մի անգամ գալի Հայաստան:
Ապակատար անցյալ	Ezê bi dil û can bihatama mala we.	Ես սիրով կգալի ձեր տուն:

Դաս 6

«Bûn» բայը և դրա կիրառությունը

Bûn (կամ *bûyîn*) բայը քրդերենի կուրմանջի բարբառում կիրառվում է ն՝ որպես բայ-հանգույցի անցյալի ձև, և՛ «դառնալ» նշանակությամբ.

I դեմք	Ez bûm.	Ես էի:
II դեմք	Tu bûy(î).	Դու էիր:
III դեմք	Ew bû.	Նա էր:

I դեմք	Em bûn.	Մենք էինք:
II դեմք	Hûn bûn.	Դուք էիք:
III դեմք	Ew bûn.	Նրանք էին:

Օրինակներ՝

Ez biç'ûk bûm.	Ես փոքր էի:
Ez bijîşk bûm.	Ես բժիշկ էի:
Birayê min mamoste bû.	Եղբայրս ուսուցիչ էր:

Ժխտականը կազմելու համար անհրաժեշտ է խոնարհված ձևերին հավելել *nî-* ժխտական նախամասնիկը.

I դեմք	Ez nîbûm .	Ես չէի:
II դեմք	Tu nîbûy(î) .	Դու չէիր:
III դեմք	Ew nîbû .	Նա չէր:

I դեմք	Em nîbûn .	Մենք չէինք:
II դեմք	Hûn nîbûn .	Դուք չէիք:
III դեմք	Ew nîbûn .	Նրանք չէին:

Օրինակներ՝

Ez biç'ûk nîbûm .	Ես փոքր չէի:
Ez bijîşk nîbûm .	Ես բժիշկ չէի:
Birayê min mamoste nîbû .	Եղբայրս ուսուցիչ չէր:

Ժխտումը կարող է արտահայտվել նաև խոնարհված ձևից առաջ դրվող *ne-* նախամասնիկով.

Ez ne biç'ûk bûm.	Ես փոքր չէի:
Birayê min ne mamoste bû.	Եղբայրս ուսուցիչ չէր:

Hûn ne bijîşk bûn.	Դուք բժիշկ չէիք:
---------------------------	------------------

Bûn-ը՝ «դառնալ» նշանակությամբ, խոնարհվում է նույն կերպ.

I դեմք	Ez bûm.	Ես դարձա:
II դեմք	Tu bûy(î).	Դու դարձար:
III դեմք	Ew bû.	Նա դարձավ:

I դեմք	Em bûn.	Մենք դարձանք:
II դեմք	Hûn bûn.	Դուք դարձաք:
III դեմք	Ew bûn.	Նրանք դարձան:

«Դառնալ» նշանակությամբ կիրառվելիս, սակայն, *bûn*-ը գոյականով արտահայտված ստորոգելիական վերադիրին նախադաս է.

Ez bûm bijîşk.	Ես դարձա բժիշկ:
Ez bûm mamoste.	Ես դարձա ուսուցիչ:
Birayê min bû mamoste.	Եղբայրս դարձավ ուսուցիչ:

Ժխտական խոնարհման ժամանակ այս դեպքում կիրառվում է *ne*-ժխտական նախամասնիկը.

I դեմք	Ez nebûm .	Ես չդարձա:
II դեմք	Tu nebûy(î) .	Դու չդարձար:
III դեմք	Ew nebû .	Նա չդարձավ:

I դեմք	Em nebûn .	Մենք չդարձանք:
II դեմք	Hûn nebûn .	Դուք չդարձաք:
III դեմք	Ew nebûn .	Նրանք չդարձան:

Օրինակներ՝

Ez nebûm bijîşk.	Ես չդարձա բժիշկ:
Ez nebûm mamoste.	Ես չդարձա ուսուցիչ:
Birayê min nebû mamoste.	Եղբայրս չդարձավ ուսուցիչ:

Bûn-ը «դառնալ» նշանակությամբ (նաև որպես բայ-հանգույց) կիրառվելիս կարող է դրվել հետադաս այն դեպքերում, երբ խոսքը վերաբերում է որոշակի վիճակի փոփոխությանը, մասնավորապես՝ չափը, գույնը, ձևը, գինը, տարիքը, ջերմաստիճանը փոխելուն, քաղցելուն, ծարավելուն կամ հագենալուն.

Sêv sor bû.	Խնձորը կարմիր էր: Խնձորը կարմրեց:
Gêlaz sor bûn.	Բալերը կարմիր էին: Բալերը կարմրեցին:
Şekir erzan bû.	Շաքարն էժան էր: Շաքարն էժանացավ:
Zar'ok mezin bû.	Երեխան մեծ էր: Երեխան մեծացավ:
R'ê fireh bû.	Ճանապարհը լայն էր: Ճանապարհը լայնացավ:

Երկխոսություններ

– Çi qewimî? – Baran barî! – Çir'a barî? – Çimkî e'wrayî bû.	– Duh k'î hat? – Ez hatim. – Îdî k'î hat? – Mêvan jî hatin.
– Çi bû? – Şer' bû – Şer' k'engê bû? – Şer par bû.	– Şev çî bû. – Şev ez tirsyam. – Çir'a tirsyay? – Çimkî tarî bû.

Երկխոսություն

- Tu şagirt î?
- Erê, ez şagirt im, di dibistana gund de dixûnim.
- Emrê te çiqas e?
- Ez 10 salî me.
- Di pola çendî de dixûnî?
- Apo, ez di pola sêyemîn de dixûnim.
- Tu r'ind dixûnî?
- Erê, ez r'ind dixûnim.
- Dibistana we k'u derê ye?
- Dibistana me ji vir ve xuya ye.
- Çir'a p'encera didbistanê şikestî ye?
- Par, ew pencere ji bê şikest.
- Di dibistanê de dersxane gelek in?
- Na, di dibistanê de dersxane gelek nînin, çimkî dibistan biçûk e.
- Dibistanê da şagirt gelek in?
- Na, li wir şagirt kêin in.

- Çima?
- Çimkî gundê me ne dewlemend e, gundê me feqîr e. P’ir’anîya zar’okan şivan û cotk’ar in.
- R’ojnameya şagirtan heye?
- Erê, erê r’ojnameya şagirtan heye! Di r’ojnameyê de helbestên şagirtan hene.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

qewimîn	տեղի ունենալ, կատարվել
Çi qewimî?	Ի՞նչ պատահեց:
îdî, îda	արդեն, այլևս
Ez tirsyam.	Ես վախեցա:
dixûnim	Սովորում եմ: Կարդում եմ:
şikestîye	կոտրված է
şikest	Կոտրվեց:
dersxane	լսարան
kêm	պակաս
çima?	ինչո՞ւ

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Gelo ew zar’ok şagirt e?
2. Zar’ok pola çendan da dixûne?
3. Gelo ew gund dewlemend bû?
4. Di dibistanê de dersxane gelek in?
5. Şuxulê p’ir’anîya şagirtan çî ye?
6. Gelo r’ojnameya şagirtan heye?
7. R’ojnameyê de çî tişt hene?
8. Gelo dibistana gundê we feqîr e?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

pol	դասարան
sêyemîn	երրորդ
şikestî	կոտրված
şikest	կոտրվեց
dersxane	դասասենյակ, դասարան
çima?	ինչո՞ւ
dewlemend	հարուստ
feqîr	աղքատ
çima?	ինչո՞ւ
kêm	պակաս, քիչ
r’ojname	թերթ, օրաթերթ

helbest	բանաստեղծություն
amade, hazir	պատրաստ

Վարժություն 2. Հետևյալ բառերը կիրառել *bûn*-ի համապատասխան ձևերի հետ և կազմել նախադասություններ:

Mamoste, t'ertzî, kevanî, şivan, gavan, aşvan, k'arker, h'edad, h'esinkar (h'esinker), ne'lbend, necar (dûrger), dart'irash, nêç'îrvan, masîgir, dersdar, şagirt, jêhatî, xwendekar, endazyar, mîmar, bijîşk, ermenî, k'urd, e'reb, t'irk, gundî, şehelû, r'êwî, dûr, nêzîk, t'enê, k'u, birçî, t'î.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Du sal pêşda tu li k'u bûy? 2. Hevalê min şerma sor bû. 3. Ew kulava t'eze ser e'rdê bû. 4. We'dê şêr' dost û hogir ku' derê bun? 5. Wexta tu hatî malê ez derva bûm.

Նոր բառեր

pêşda	առաջ
şerm	ամոթ
şerma, ji şerm	ամոթից
kulav	թաղիք
hogir	ընկեր
we'de	ժամանակ

Aşxane

Di mala me de aşxane gelek mezin bû. Wê derê gelek tişt bûn: ew tişt hemû t'emiz û nû bûn. Li wir dolabek hebû: nav dolabê îskan, qedehên çayê, xwêdang, şekirdang hebû.

Ocax spî û bilind bû. Ser ocaxê çaydang û beroş hebû. Çaydang t'ijî av bû, beroş jî t'ijî xwarin bû. Nav beroşê da hesk hebû.

Li wir fir'ne û sardank jî hebû. Ew sardank ber dîwêr bû. Sardank bilind bû, r'engê sardankê gewr bû.

Di xurekxanê de mase jî hebû. Ew mase kevn bû. Ser masê r'ûmase hebû. R'ûmase sor û şîn bû.

K'erem xwê, av, xweşav, nanê loş, nanê somî danî ser maseyê. Paşê K'erem teyfik, qedeh, k'êr, çetel (çengel), kevç'î û destmal anî.

Նոր բառեր

aşxane	խոհանոց
tişt	բան

nav	մեջ
hebû	կար
t'emiz	մաքուր
nû	նոր
îskan, îstekan	բաժակ
qedeh	գավաթ
qedehên çayê	թեյի գավաթներ
xwêdang, xwêdan	աղաման
şekirdang, şekirdan	շաքարաման
ocax	օջախ, վառարան, ջեռոց
ber	դեմ, առջև
t'ijî	լի, լիքը
beroş	կաթսա
nav	մեջ
hesk, çemçik	ջերեփ
fir'ne	ջեռոց
sardank	սառնարան
r'ûmase	սփռոց
xweşav, xoşav	հյութ, օշարակ
nanê loş	լավաշ հաց
nanê somî	փափուկ հաց
t'eyfik	ափսե
k'êr	դանակ
çetel, çengel	պատահաբաղ
kevç'î	գդալ
destmal	թաշկինակ, անձեռոցիկ
paşê	հետո

Ez ne p'îşik im

Sibehê jinek mêrê xwe ji xewê şîyar kir û got:

– R'abe, mêro, mişkek li metbexê heye.

Zilamê wê jinê bi hêrs got:

– Jinê, ez ne p'îşik im.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

met'bex	խոհանոց
Wê şîyar kir (Wê h'îşyar kir).	Նա արթնացրեց:
mişk	մուկ

zìlam, mêr	ամուսին
hêrs	բարկություն

Վարժություն 4. Հետևյալ նախադասություններում լրացնել *heyîn*-ի ճիշտ ձևերը:

1. Xurekxane mezin .... 2. K'êr û çetel li nav dolabê.... 3. Ocax spî û bilind .... 4. Ew tişt hemû t'emiz û nû.... 5. R'ûmase sor û şîn.... 6. T'op li bin k'ursîyê.... 7. Pirtûk ser masê .... 8. Deft'er gelek çûk....

Վարժություն 5. Հետևյալ նախադասություններում լրացնել համապատասխան անձնական դերանունները:

1)... li baxçe bûm. 2)... bû mamoste. 3)... şagirt nîbûyî. 4)... nebûn mirov. 5)... k'êfxweş bû. 6)... li aşxaneyê bûn. 7)... nebûyî ajovan. 8)... birçî bûn.

K'erem û Bedîl

Dîk bang dan. Bedîl û K'erem r'abûn.

Bedîlê derdanek av anî û danî ser e'rdê.

K'erem ardû anî û sobe dada. Bedîlê got:

– K'erem, beroş k'u ye?

K'erem got:

– Beroş ber kanîyê ye.

Bedîlê go:

– Na, K'erem, beroş ber kanîyê nîne, sîtil ber kanîyê ye.

K'erem go:

– R'ast e, sîtil ber kanîyê ye, sîtil tijî av e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

dîk	աքաղաղ
bang dan	ձայնել
rabûn	վեր կացան
derdan	աման, անոթ
anî	բերեց
danî	դրեց
erd	գետնին
ardû	վառելիք
sobe	վառարան
Wan sobe dada.	Նրանք վառարանը վառեցին:
ber	առջև, դեմ
kanî	աղբյուր

beroš	կաթսա
sîtil	մեծ կաթսա
tijî	լիքը

Հավելված

- Մի քանի պարզ նախդիրներ և դրանց կիրառությունը

pêş	առաջ
paş	հետ
piş, pişt	հետև
pey	հետև, հետևից
dû	հետև, հետևից
ser	վրա
bin	տակ
der	դուրս
ber	առջև, դեմ
r'ex	կից
nav	մեջ

Օրինակներ`

T'op piş dolabê ye.	Գնդակը պահարանի հետևում է:
E'rebe piş malê ye.	Մեքենան տան հետևում է:
Tu pey Armên hatî.	Դու եկար Արմենի հետևից:
Kevir ser e'rdê bû.	Քարը գետնին էր:
Zêr' bin e'rdê bû.	Ոսկին հողի տակ էր:
Pirtûk ser masê ye.	Գիրքը սեղանին է:
Pişik bin k'ursîyê ye.	Կատուն աթոռի տակ է:
Hûn çir'a hatin der?	Դուք ինչո՞ւ դուրս եկաք:
Aram ji şeher der dijî.	Արամը քաղաքից դուրս է ապրում:
Kûç'ik piş darê bû.	Շունը ծառի հետևում էր:
Dar ber malê ye.	Ծառը տան առջևում է:
Mase ber dîwêr e.	Սեղանը պատի առջև է:
P'îşik ser darê ye.	Կատուն ծառին է:
T'op bin k'ursîyê ye.	Գնդակը աթոռի տակ է:
Şerav nav îstekanê ye.	Գինին բաժակի մեջ է:

Վերոնշյալ նախդիրները կարող են կիրառվել նաև *li*, *ji* նախդիրների և *va* (*ve*) հետադրության հետ.

Pirtûk li nav dolabê ye.	Գիրքը պահարանի մեջ է:
--------------------------	-----------------------

Cîran li r'ex min rûnişt.	Հարևանն ինձ մոտ նստեց:
P'îşîk ji piş dêrî ve derk'et.	Կատուն դռան հետևից դուրս եկավ:
Em ji nav avê derk'etin.	Մենք ջրից դուրս եկանք:
Em nav avê ve derk'etin.	

- *K'êlek, ort', navber, dor, hundur'* մակբայները³³ կիրառվում են գոյականներից առաջ և կարող են դրանց միանալ իզաֆեթով.

k'êlek	կողք
ort'	մեջտեղ
navber (di navbera ... de)	միջև
dor	շուրջ
hundur'	մեջ

Օրինակներ`

Tu k'êleka min î.	Դու իմ կողքին ես:
Dibistan ort'a gund e.	Դպրոցը գյուղի մեջտեղում է:
Ew dar navbera min û te ye.	Այդ ծառն իմ ու քո միջև է:
Ew mal di navbera du gundan de ye.	Այդ տունը երկու գյուղերի միջև է:
Av hundur' çaydankê ye.	Ջուրը թեյամանում է:
Diz k'etin hundur'ê malê.	Գողերը մտան տուն:
Me'sî hundurê avê da ne.	Ձկները ջրում են:

Երկխոսություն

- Qelem li k'u ye?
- Qelem li ser masê ye.
- Pirtûk li k'u ye?
- Ew jî li ser masê ye.
- Xalîçe li k'u ye?
- Xalîçe li bin masê ye.
- K'ursî li k'u ye?
- K'ursî li ber masê ye.
- P'encere k'u ye?
- Ew li paş masê ye.
- Lampe li k'u ye?

³³ Վերոնշյալ բառերը կիրառվում են նաև որպես կապեր, թեպետ Կուրդոնը դրանք դասում է մակբայների շարքը (տե՛ս **К. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 271-274):

- Ew jorê ye.
- Mase k’u ye?
- Ew di odê de, li ber dîwêr e.
- Keç’ik û lawik k’u ne?
- Ew li hundur’ odê, li ser k’ursîya ne.
- Ev mala k’ê ye?
- Ev mala me ye.
- Dîwar çi r’eng e?
- Dîwar spî ye.
- Xalîçe çi r’eng e?
- Xalîçe k’esk e.
- Pirtûk çi r’eng e?
- Pirtûk şîn e.

Վարժություն 6. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ser t’exte kit’êb hene. 2. Silo r’abû ser xênî. 3. R’îya fire ber me ye.
4. Tiştek hat ber ç’e’vê min. 5. Nav me da xerîb tunene. 6. Mêvan hatin nava gund. 7. Ew kete nava avê. 8. Dirav li ser masê ye. 9. R’adyo li ber têtêvîzyonê ye. 10. Ber deryayê mal hene.

Վարժություն 7. Լրացնել անավարտ նախադասությունները:

1. Mase li ... odê, ... dîwêr ... 2. Qelem li ... masê ... 3. K’ursî ... .. masê ye. 4. Lampe ... ..ye. 5. P’encere ... masê... 6. Kûçik ... k’u ... ? 7..... li ... dêrî ye. 8. Dîwar spî ye, kûçik ...e, pirtûk ...e.

Վարժություն 8. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. K’itêb li ser masê ye. 2. K’itêb li bin k’ursîyê ye. 3. K’itêb nav çente ye.
4. K’ursî li ber dîwêr e. 5. K’ursî li alîyê ç’epê ye. 6. Dolab li alîyê r’astê ye.

Հանելուկներ

Binî ax e, Ort’ê şax e, Serî zêr’ e. Ew çî ye? (Genim)	Serî ar e, Binî dar e. Ew çî ye? (Sinc)
Ç’e’la sor e, Genimî sipî. Ew çî ye? (Şîlan)	R’eş e, ne beq e, Strû hene, ne ga ye, Şeş p’ê hene, bê sim in. Ew çî ye? (K’êzik)

Նոր բառեր

xanî	բնակարան, տուն
xênî	բնակարանի, տան
xerîb	օտար
ax	հող
genim	ցորեն
ç'e'l	փոս
şîlan	մասուր
beq	գորտ
strû	եղջյուր
sim	սմբակ
çente, çelte	պայուսակ

Վարժություն 9. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Տանը շուն կա: 2. Այգում ծաղիկներ կային: 3. Տան դիմաց ծառ է: 4. Մայրիկի մոտ մի գիրք կար: 5. Ծառի կողքին այրոռ կա: 6. Գետի մեջ ձկներ կային: 7. Սրտիս մեջ սեր էր: 8. Սարում արոտավայր կար: 9. Անտառում գայլ կար: 10. Տան դիմաց երեք ծառ կար: 11. Նախկինում նա փոքր էր: 12. Նա ամոթից կարմրեց: 13. Նրանք աղքատ էին: 14. Այդ շերեփը մետաղյա էր: 15. Նա դանակ և պատառաքաղ բերեց: 16. Այդ սենյակը նոր էր: 17. Մենյակի պատերը սպիտակ էին: 18. Այդ գնդակն այրոռի տակ էր: 19. Այդ գնդակը այրոռին էր: 20. Դուռը քո առջև էր: 21. Հողը ներքևում էր: 22. Նա պատի հետևում էր: 23. Մեքենան իմ ու քո միջև էր: 24. Ծառը երկու տների միջև էր: 25. Երկինքը վերևում էր: 26. Անտառը երկու գյուղերի միջև էր:

Hewa

E'zman t'emiz û sût bû, lê hinek e'wir hebûn, e'wirayî bû. Ew e'wr spî û bilind bûn. R'oja din nîvro te'v xuya nîbû. Lê êvarê sayî bû, û li e'zmana stêrk dîyar bûn. Dibêjin ku te'v jî stêrkek e. Ew sitêrk nêzîkî seyareya me ye.

Par na pêrar baharê û havînê li ç'îyê şilî bû, mij û baran bû, lê li deştê şilî nîbû. Par zivistanê hewa sar bû, berf gelek bû. Îsal baharê germ bû, baran gelek nîbû.

Duh na pêr sibehê hewa germ bû. Nîvro e'wrayî nîbû, lê berî êvarê baran barî. Piştî baranê dîsa te'v derk'et.

Şev li e'zmana stêrk û hîv jî hebûn. Nîvê şevê nişkêva bû zîpik û birûsk.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

e'zman, e'sman	երկինք
hinek	մի քիչ
te'v, r'oj	արև
hîv	լուսին
seyare	մոլորակ
stêr, stêrk, steyrk	աստղ
e'wr	ամպ
e'wirayî	ամպամած
xuya, dîyar	երևացող
îro	այսօր
duh	երեկ
duh na pêr	երեկ չէ առաջին օրը
îsal	այս տարի
par	անցյալ տարի
pêrar, par na pêrar	նախանցյալ տարի
hewa	օդ, եղանակ
berf	ձյուն
şil	թաց
şilî	խոնավ, տեղումնառատ եղանակ
baran	անձրև
zîpik, teyrok	կարկուտ
birûsk	կայծակ
sayî	պարզկա եղանակ
gava	երբ
Ewan dibêjin.	Նրանք ասում են:
ku	որ (ստորադասական շաղկապ)
Dibêjin ku...	Ասում են, որ...:
paşê	հետո
dîsa	նորից
piştî baranê	անձրևից հետո
mij	մշուշապատ, մառախլապատ
Ew derk'et.	Նա դուրս եկավ:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Gar'an berbi mal bû, jina gavên şuxulk'ar bû.

Ce'şik mezin bû – dîsa k'er e.

Ç'ek ya meзина ye, av ya ç'ûka ye.

Ç'ek ne ya h'emû kesî ye, lê nevs ya hemû kesî ye.

Նոր բառեր

gar'an	նախիր
gavan	նախրապան
gavên	նախրապանի
ce'sik, cehş	քուռակ
dîsa	նորից, էլի
ç'ek	զենք
mezin	մեծ
kes	անձ
h'emû	բոլոր, ամեն
h'emû kes	ամեն մեկը, բոլորը
ç'ûk	փոքր
nevs	ցանկություն

Վարժություն 10. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Gava ku te'v e, hewa germ e. 2. Duh hewa xweş bû. Duh germ bû. Duh hewa sar nîbû. 3. Duh te'v bû. Duh baran nîbû. 4. Ew cînarê min bû. 5. Ew cînarên min nîbûn. 6. Zar'ok li h'eyatê bû. Zar'ok li malê nîbû. 7. Zar'ok biç'ûk bû. Zar'ok mezin nîbû. 8. E'rebe li h'ewşê bû. 9. Li h'eyatê kanî hebû. Av sar bû. Av germ nîbû. 10. Li h'eyatê dar hebû. Ew dar hêşîn bû. Ew dar dara hirmî nîbû. 11. Dar bilind bû. Dar nizm nîbû. 12. Dar bilind û şîn bû. Dar h'işk nîbû. 13. H'eyat fireh bû. H'eyat teng nîbû. 14. K'erem xwendekar bû. K'erem şagirt nîbû. 15. K'erem bû bijîşk. K'erem nebû mamoste. 16. Xwerin p'ir' r'ûnî bû! 17. Petina nên dereng bû. 18. Xwendina zimanê k'urdî sivik nîbû. 19. Ew ders gelek giran bû. 20. Mala Nêrgizê li r'ex parkê bû. 21. Gotar di nav dosyayê de ye.

Վարժություն 11. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Գարնանը ծառը կանաչեց: 2. Երեկ երեկոյան պարզկա եղանակ էր, և երևում էին աստղերը: 3. Ձյունը ջուր դարձավ: 4. Երեկ առավոտյան ամպերը սև էին: 5. Անցյալ տարի տեղումնառատ էր: 6. Երբ արև է, տաք է: 7. Ասում են, որ մեր մոլորակը մեծ է: 8. Աշնանը տերևը դեղնեց: 9. Ամպերը սևացան, և անձրև տեղաց: 10. Արևը նույնպես աստղ է: 11. Երբ ամպերը շատացան, անձրև տեղաց: 12. Այդ փողոցը լայն էր: 13. Առավոտյան պարզկա եղանակ էր, հետո անձրև եկավ: 14. Նախանցյալ տարի ձմռանը ցուրտ էր: 15. Ես ուսուցիչ չդարձա: 16. Ես ուսուցիչ չեի: 17. Ես վարորդ

չդարձա: 18. Նրանք հարևաններ էին: 19. Այդ կանայք գեղեցիկ էին: 20. Նա իմ հարևանը չէր: 21. Ես փոքր էի: 22. Ես երիտասարդ էի: 23. Իմ ընկերը երիտասարդ էր: 24. Մեր ընկերը քաղցած էր: 25. Մեր հարևանը դարբին էր: 26. Մեր հարևանը դարբին դարձավ: 27. Նրանք բժիշկ էին: 28. Նա ծարավ էր: 29. Այն կինը շատ խելացի էր: 30. Դասախոսը ուսանողներից գոհ էր: 31. Երիտասարդները միշտ ուրախ էին: 32. Դեռ չէի ձայնը հեռվից է քաղցր:

Նոր բառեր

gava ku	երբ
nan	հաց
nên	հացի հացին
h'ewş	բակ
r'ûn	յուղ
r'ex	մոտ, կից
gotar	զեկույց
sivik	թեթև, հեշտ
pêrar	նախանցյալ տարի
nizm	ցածր
h'işk	չոր
masîgir	ձկնորս
sivik	թեթև
aqil	խելացի
r'azî	գոհ, շնորհակալ
t'umê, hert'im, herdem	միշտ

Հավելված

- **Digel, ligel** (*di gel, li gel*) (հետ) և **berbi** (դեպի) կապերը կիրառվում են հետևյալ կերպ.

Îbo di gel bavê xwe çû Wanê.	Իբոն իր հոր հետ գնաց Վան:
Me di gel dijminê xwe şer' kir.	Մենք կռվեցինք մեր թշնամու դեմ:
Zar'ok berbi kanîya zinêr r'evîn.	Երեխաները վազեցին դեպի ժայռի աղբյուրը:
Em berbi hev hatin.	Մենք միմյանց ընդառաջ եկանք (բոց. Մենք եկանք դեպի իրար):

- **-ek** վերջավորությունը, միանալով գոյականին, ցույց է տալիս գոյականի եզակի, մի հատ լինելը.

mal	տուն	malek	մի տուն
ot'ax	սենյակ	ot'ax ek	մի սենյակ
dûrbîn	հեռադիտակ	dûrbîn ek	մի հեռադիտակ
dar	ծառ	dare k	ծառ – մի ծառ

- **Yê** կամ **ya** (որոշ խոսվածքներում՝ **ê** կամ **a**), հոգնակիի համար՝ **yên** կամ **yêd** (որոշ խոսվածքներում՝ **ên** կամ **êd**) հարաբերական դերանունները ցույց են տալիս առարկայի կամ առարկաների պատկանելությունը ինչ-որ անձի կամ անձանց:

Yê հարաբերական դերանունը կիրառվում է արական սեռի գոյականների հետ.

Law yê min e.	Որդին իմն է:
Law ê min e.	
Mêşe yê min e.	Անտառն իմն է:
Mêşe ê min e.	

Ya հարաբերական դերանունը կիրառվում է իգական սեռի գոյականների հետ.

Lênûsk ya min e.	Տետրն իմն է:
Deft'er ya min e.	
Lênûsk a min e.	
Deft'er a min e.	
Keç' ya min e.	Աղջիկն իմն է:
Keç' a min e.	

Yên կամ **yêd** հարաբերական դերանունը կիրառվում է հոգնակի գոյականների հետ.

Deft'er yên min in.	Տետրերն իմն են:
Deft'er yêd min in.	
Deft'er ên min in.	
Deft'er êd min in.	

Օրինակներ՝

Xûşka min ya çûk.	Xûşka min a çûk.	Իմ փոքր քույրը:
Birayê min yê çûk.	Birayê min ê çûk.	Իմ փոքր եղբայրը:
Xûşkên min yên çûk.	Xûşkên min ên çûk.	Իմ փոքր քույրերը:

Վարժություն 12. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այն տունը իմ հորեղբոր տունն է: 2. Այս տունը քոնն է: 3. Արդարև գրադարան մտավ և հարցրեց. «Այս գիրքն ո՞ւմն է»: 4. Ես ասացի. «Սա քյարամի գիրքն է»: 5. Սա ո՞ւմ սենյակն է: Սա քո սենյակն է: Սա քոնն է: 6. Սա ո՞ւմ բակն է: Սա մեր բակն է: Բակը մերն է:

Վարժություն 13. Հետևյալ կապակցություններով կազմել

նախադասություններ՝ ըստ օրինակի:

Textê nêh. – Ew textê nêh e. Ew texte yê nêne.

1. Sivdera mala me. 2. Dûrbîna min. 3. Otaxa te. 4. Mala me. 5. Wêneya dê û bavê min. 6. Xalîçeya pîrika min. 7. Dîwarêh otaxa min.

Վարժություն 14. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ew t'irimbêl e. Ew e'rebe ya min e. 2. Ew mal e. Ew mal ya min e. 3. Ev mal bilind e. Mal ya me ye. 4. Ev t'exsî ya min e. 5. Ew pênuş e. Ew pênuş ya min e. 6. Pênuş sivik e. Pênuşa sivik ya we ye. 7. Qelem p'ir' in. Qelem sor in. Qelemêh sor yêh we ne. 8. Ew nan e. Nan xweş e. Nanê xweş yê me ye. 9. Ev deft'er e. Deft'er ya min e. 10. Ev deft'er in. Deft'er yêh wî ne. 11. Ew pirtûk e. Pirtûk r'ind e. Pirtûk ya wê ye. 12. Ew k'itêb e. K'itêb mezin e. K'itêba mezin ya wan e. 13. Ev t'op e. T'op gulover' e. Top ya zar'okan e. 14. Ew dar in. Dar bilind in. Dar yêh me ne. 15. Ev keç' in. Keç' r'ind in. Keç' yêh we ne.

Նոր բառեր

e'rebe	մեքենա
t'exsî	տաքսի
dirêj	երկար
sivik	թեթև
xweş	համեղ
t'op	գնդակ
însan	մարդ, մարդ արարած

Դաս 7

«Hebûn» բայը և դրա կիրառությունը

Hebûn-ը առանձին գործածվող բայ է, բայց նաև *heyîn* բայի անցյալի ժամանակաձևն է:

Hebûn-ը՝ «լինել», «գոյություն ունենալ» նշանակությամբ, անցյալ ժամանակաձևերում խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hebûm.	Ես կայի:
II դեմք	Tu hebûy(î).	Դու կայիր:
III դեմք	Ew hebû.	Նա կար:

I դեմք	Em hebûn.	Մենք կայինք:
II դեմք	Hûn hebûn.	Դուք կայիք:
III դեմք	Ew hebûn.	Նրանք կային:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez t'unekbûm.	Ես չկայի:
II դեմք	Tu t'unekbûy(î).	Դու չկայիր:
III դեմք	Ew t'unekbû.	Նա չկար:

I դեմք	Em t'unekbûn.	Մենք չկայինք:
II դեմք	Hûn t'unekbûn.	Դուք չկայիք:
III դեմք	Ew t'unekbûn.	Նրանք չկային:

Օրինակ՝

Sala hezar nehsid pênca ez t'unekbûm.	Հազար ինը հարյուր հինգ թվականին ես չկայի:
---------------------------------------	---

Եզակի երրորդ դեմքի ժխտականի համար կիրառական է նաև *nîbû* ձևը.

Li wir av t'unekbû. Li wir av nîbû.	Այնտեղ ջուր չկար:
--	-------------------

Hebûn-ը կիրառվում է նաև պատկանելություն արտահայտելու համար.

Bavê te hebû.	Դու հայր ունեիր:
Dayîka te hebû.	Դու մայր ունեիր:
Hevalên te hebûn.	Դու ընկերներ ունեիր:

Որոշ խոսվածքներում կիրառվում է նաև հետևյալ տարբերակները.

Te bav hebû.	Դու հայր ունեիր:
Te dayîk hebû.	Դու մայր ունեիր:
Te heval hebûn.	Դու ընկերներ ունեիր:

Gundê kalikê min

Du malên kalikê min hebûn. Malek li ort'a gund da bû.

Wexta ez biç'ûk bûm, pişîka min hebû. P'îşîka min r'eş bû. Min di h'eyatê de bi lîstokan û t'evî p'îşîkê dilîst.

Di goma kalikê min de pez û ç'êlek hebûn. Du gayên wan û k'erek hebû.

Sê xalên min hebûn. Navê yekî R'ojyar bû. Hespê R'ojyar hebû. Navê hespê wî R'exş bû. Duçerxe, ye'nî bisîklêta R'ojyar jî hebû.

Zevîya kalikê min hebû. Li zevîyê genim û ceh hebû.

Ber zevîyê sê t'irimbêl hebûn. Ew tirimbêl h'emû yên xalên min bûn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

gund	գյուղ
kalik, bapîr	պապիկ
Ew dima.	Նա մնում էր:
wext	ժամանակ
p'îşîk	կատու
lîstok	խաղալիք
tev, tevî	հետ
Min dilîst.	Ես խաղում էի:
gom	գոմ
pez	ոչխար
ç'êlek	կով
ga	ցուլ
k'er	ավանակ
xal	քեռի
hesp	ձի
bisîklêt, bisîklêt, duçerxe	հեծանիվ
ye'nî	այսինքն
zevî	արտ
genim	ցորեն

ceh	գարի
t'irimbêl	ավտոմեքենա

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Իմ պապիկը տուն ուներ: 2. Ես կատու ունեի: 3. Դու մեքենա ունեիր: 4. Երբ ես փոքր էի, խաղալիքներ ունեի: 5. Ես քեռի ունեի: 6. Ռոժյարը հեծանիվ ուներ: 7. Իմ քեռին տուն ուներ: 8. Իմ պապիկը արտ ուներ: 9. Արտում ցորեն ու գարի կար: 10. Քեռիս ձի ուներ: 11. Իմ պապիկի գոմում ոչխարներ ու կովեր կային: 12. Բակում ձիեր կային:

Du P'asha

Du meriv r'ast hatin. Navê herdûya jî P'asha bû. Yek ji wan pirsî:

– Navê te bi xêr?

Yê din got:

– Navê min P' -p' -p' -P'asha ye. Lê navê te çî ye?

Got:

– Navê min jî P'asha ye, lê awqas ne dirêj e.

Վարժություն 2. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. K'î rastî hevdu hatin? 2. Navê wan çî bû? 3. P'asha navê xwe çawa got?
4. P'ashayê din çî got?

R'amanwer û filozofê sûfî yê mezin – Mewlana wisa **gotibû**: “ Min çî cil dîtî, têda mirov t'ûnebûn, min çî mirov dîtî, bê cil bûn. ”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Meriv	մարդ
r'ast hatin	հանդիպեցին
Ew r'astî hevdu hatin.	Նրանք հանդիպեցին:
din	մյուս, ուրիշ
yê din	մյուսը
Wî got.	Նա ասաց:
Navê te bi xêr?	Անունդ ի՞նչ է:
Wî pirsî.	Նա հարցրեց:
awqas, ewqas	այդչափ, այդքան
dirêj	երկար
çawa?	ինչպե՞ս
r'amanwer	մտածող

wisa	այսպէս
Wî gotibû	Նա ասել էր:
cil	շոր, հագուստ
têda	մեջը
bê	առանց

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Գավաթում հյութ կար: 2. Կաթսայում ճաշ կար: 3. Սեղանին սփռոց կար: 4. Բաժակի մեջ գրպա կար: 5. Պահարանում բաժակներ կային: 6. Համալսարանում ուսանող կար: 7. Այգում ծաղիկներ կային: 8. Բակում ծաղկակաղամբ չկար: 9. Դպրոցում աշակերտներ կային: 10. Սենյակում աթոռներ կային: 11. Գյուղում արտ կար: 12. Այգում հինգ ծառ կար:

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Keç'a min hebû. 2. Hespê wî hebû. 3. Dê û bavê wî hebûn. 4. Mala wan t'unekbû. 5. Lawê te hebû. 6. Pirtûka wê t'unekbû. 7. Li dibistanê xwendekar hebûn. 8. Li ot'axê k'ursî hebûn. 9. Şehir da kolan hebûn. 10. Di heyatê de t'irimbêl hebûn. 11. Di heyatê de t'irimbêlek hebû. 12. Li dibistanê gelek zar'ok hebûn. 13. Li kit'êbxanê k'itêb hebûn. 14. Di baxçe de gul hebûn.

Վարժություն 5. Հետևյալ նախադասություններում լրացնել *hebûn*-ի ճիշտ ձևերը:

1. Di baxçe de gelek gul.... 2. Li ot'axê pênc k'ursî.... 3. Keç'a min .... 4. Li h'eyatê keç'ek .... 5. Du lawên te .... 6. Di mala me de gelek mirov....

Նոր բառեր

kolan	փողոց
dibistan	դպրոց
qenepe	բազկաթոռ
pincar'	կանաչի, բանջար

Հավելված

- Հոգնակի թվով, թեք հոլովով և որպես որոշիչ կամ հասկացուցիչ կիրառվող գոյականները ստանում են **-an** կամ **-a** հոգնակերտ.

otaxa mêvan an (otaxa mêvana)	հյուրերի սենյակ
pirtûka xwendekar an (pirtûka xwendekara)	ուսանողների գիրքը
welatê ermenî yan (welatê ermenîya)	հայերի երկիրը
welatê k'urd an (welatê k'urda)	քրդերի երկիրը

- Հոգնակի գոյականը որպես ուղիղ խնդիր գործածվելիս և սահմանական եղանակի անկատար ներկա ժամանակաձևով, հրամայականով, ըղձական ապառնիով բայերի հետ կիրառվելիս ստանում է **-an** կամ **-a** հոգնակերտ.

Pirtûkan bide. (Pirtûka bide).	Գրքերը տո՛ւր:
Ez pirtûkan didim (Ez pirtûka didim).	Ես գրքերը տալիս եմ:
Ez pirtûkan bidim (Ez pirtûka bidim).	Ես գրքերը տամ:
Ezê pirtûkan bidim (Ezê pirtûka bidim).	Ես գրքերը տալու եմ:

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում կան **-ik**, **-ok** փոքրացուցիչ, փառաբանական վերջնամասնիկներ, որոնք այնքան են սերտաձել մի շարք բառերի, որ առանց դրանց դժվար է պատկերացնել այդ բառերը, օրինակ *mêrik*, *zar'ok*, *jinik*, *pîrik*, *keç'ik* և այլն:

Երկխոսություն

Bangîn: R'ojbaş, Gulr'eng!

Gulr'eng: R'ojbaş!

Bangîn: Gulr'eng duh di bajarê we de baran hebû?

Gulr'eng: Na, duh baran t'unekbû, duh te'v bû.

Bangîn: Baş e.

Gulr'eng: Bangîn, lê tu çûyî dik'anê? Di dik'anê de goşt hebû?

Bangîn: Belê, ez çûm dik'anê. Li dik'anê goşt t'unekbû, t'enê hêk hebûn.

Gulr'eng: Te ji dik'anê genim anî?

Bangîn: Dik'anê da genim t'unekbû, min birinc k'ir'î.

Gulr'eng: Li dikanê birincê Hindistanê hebû?

Bangîn: Na, li wir birincê Îranê hebû.

Gulr'eng: Te r'îşte anî?

Bangîn: Na.

Gulr'eng: Çir'a? R'îşte jî t'unekbû?

Bangîn: R'îşte hebû, lê min me'sî anî.

Gulr'eng: Spas!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bajar	քաղաք
lê	իսկ, սակայն
Tu çûy.	Դու գնացիր:
Belê!	Այո՛:
Na!	Ո՛չ:
Ez çûm.	Ես գնացի:

dik'an	խանութ
wir, li wir	այդտեղ
Min k'irî.	Ես գնեցի:
t'enê	միայն
r'ište	արիջտա
çir'a?	ինչո՞ւ
Te anî.	Դու բերեցիր:
me'sî	ձուկ
Min anî.	Ես բերեցի:
Spas!	Շնորհակալություն:
p'incar'	բանջար, կանաչի, բանջարեղեն
nivîn	անկողին

Վարժություն 6. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես որդի ունեի: 2. Նա որդի չունեի: 3. Նրանք որդի չունեին: 4. Նրանք որդիներ չունեին: 5. Ես աղջիկ ունեի: 6. Դու աղջիկ չունեիր: 7. Ես մերենա ունեի: 8. Դու տուն ունեիր: 9. Մայրիկն այգի ունեի: 10. Ես այգի ունեի: 11. Դուք երեխաներ ունեի՞ք: 12. Ես գիրք ունեի: 13. Նրանք գրքեր ունեին: 14. Նրանք տներ ունեին: 15. Նա տետրեր ունեի: 16. Աստղիկը աղջիկ ունեի: 17. Նրանք երկիր չունեին: 18. Նախկինում նրանք երկիր չունեին:

Վարժություն 7. Հետևյալ նախադասություններում լրացնել *heyîn*-ի ճիշտ ձևերը: Օրինակ՝

Li heyatê genim....

Li h'eyatê genim heye. Li h'eyatê genim t'une/t'uneye. – Li h'eyatê genim hebû. Li heyatê genim t'unebû.

1. Li ot'axê pênc k'ursî.... 2. Di baxçe de gula binefş .... 3. Li ot'axa mêvanan şeş pencere .... 4. Li dikanê gelek hêk .... 5. Pênc kur'ên min.... 6. Di heyatê de sê t'irimbêl .... 7. Xebata min .... 8. Li mekt'ebê şagirt.... 9. Di mala me de met'bex .... 10. Zevîya kalikê min .... 11. Li met'bexê hevîr.... 12. Ser maseyê nan.... 13. Ser dîwêr xalîçe.... 14. Ser dîwêr du xalîçe.... 15. Li vir xwendekar .... 16. Hûn.... 17. Li bazarê p'incar'.... 18. Di baxçe de gul.... 19. Li wir dara hurmî.... 20. Li goma kalikê min de pez û çêlek.... 21. Li malê oda xwarinê .... 22. Duh nîvro firavîn.... 23. Li oda xewê gelek nivîn .... 24. Li oda xwerinê xurek ....

Դաս 8

Թվական անուն

Թվական անունը ցույց է տալիս առարկաների քանակ, թիվ կամ թվա-
յին կարգ:

Քանակական թվականները ցույց են տալիս առարկաների քանակը:
Քրդերենի կուրմանջի բարբառում քանակական թվականներն են.

0	1		2	3	4	5
sifir	yek (ek)		du (dudu)	sê (sisê)	Çar	pênc

6	7	8	9	10
şeş	h'eft (h'evt)	h'eyşt (h'eşt)	neh (nehe)	deh (dehe)

pênc mal	հինգ տուն
sê dar	երեք ծառ

Քանակական թվականներից **dudu** և **sisê** կրկնավոր ձևերը չեն կի-
րառվում գոյականների հետ: Օրինակ՝ չի ասվում **dudu mal**, **sisê dar**,
ասվում է **du mal**, **sê dar**:

11-19-ը թվականները կազմությամբ կցական բարդություններ են,
որոնք կազմվում են միավորից և **deh** թվականից: Այս կցական բարդու-
թյուններում միավորը նախադաս է տասնավորին, և որոշ թվականների
կազմության ժամանակ տեղի է ունենում հնչյունափոխություն.

11	12	13	14
yanzde (yanzdeh, yazde)	donzde (donzdeh, dozde, dwanzdeh)	sêzde (sêzdeh)	çarde (çardeh)

15	16	17	18	19
panzde (panzdeh)	şanzde (şanzdeh, şazde)	hevde (hevdeh, hivde)	hîjde (hîjdeh)	nozde (nozdeh)

Տասնավորներ

10	20	30	40	50	60	70	80	90
deh (dehe)	bîst	sî (sîh)	çil	pêncî	şêst	h'eftê (h'eftê, h'eftî,	h'eqtê (h'eyştê, h'eqtî)	nod

						h'evtê)		
--	--	--	--	--	--	---------	--	--

21-99 թվականները կազմվում են՝ տասնավորն ու միավորը *û* շաղկապով կապակցելով: Այդ կառույցում տասնավորը միշտ նախադաս է.

bîst û du	քսաներկու
pêncî û heyst	հիսունութ

Խոսակցականում հաճախ *û* շաղկապը չի կիրառվում (օրինակ՝ *bîstdu*): Որոշ խոսվածքներում *û* շաղկապը կարող է հնչել *u*, *i* (օրինակ՝ *bîstîçar*):

Հարյուրավորներներ

100	200	300	400	500	600	700	800	900
sed	dused (dusid)	sêsed (sêsid)	çarsed (çarsid)	pêncsed (pênsed)	şesşed (şesşid)	h'eftsed (h'efsid, hevsid)	h'eştşed (h'eyştşed, h'eyşid)	nehşed (nehşid)

Հազար-ը անվանում են *h'ezar*: Մի քանի *հազարը* նշելու դեպքում *h'ezar* թվականից առաջ դրվում է մեկ այլ քանակական թվական.

երկու հազար	du h'ezar
հինգ հազար	pênc h'ezar

Հարյուրավորներն ու տասնավորները նույնպես կապակցվում են *û* շաղկապով կամ առանց դրա.

dusid û h'eyştê	երկու հարյուր ութսուն
dusid h'eyştê û sê	երկու հարյուր ութսուններեք

Հարկ է նշել, որ երկնիշ, եռանիշ թվերի բաղադրիչները գրվում են անջատ, իսկ *û* շաղկապը դրվում է վերջին բաղադրիչից առաջ:

1948	h'ezar nehşid çil u h'eyşt
10453	deh h'ezar çarsid pencî u sê

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում կիրառվում են նաև *mîlyon* (*milyon*), *mîlyard* (*milyard*) բառերը, ո ռ ո ն ք դրվում են թվականից հետո.

2006954	du mîlyon şeş h'ezar nehşid pêncî u çar
վաթսուն միլիոն	şêst mîlyon
Մոտավորապես չորս միլիոն մարդ դարձավ փախստական:	Teqrîben çar milyon kes bîn p'enaber.

Շաբաթվա օրեր
R'ojên hefte³⁴

duşem (duşemb)	երկուշաբթի
sêşem (sêşemb)	երեքշաբթի
çarşem (çarşemb)	չորեքաբթի
pêncşem (pêncşemb, pêşem)	հինգշաբթի
în, îni	ուրբաթ
şemî (şem, şemb)	շաբաթ
yekşem (yekşemb, le'd, bazar)	կիրակի

K'ilamên h'irç'ê

Aram dibêje:

– Armînê, tu zanî çend k'ilamên h'irç'ê hene?

Armînê dibêje:

– Na, ez nizanim.

Aram dibêje:

– Sê k'ilamên h'irç'ê hene.

Armînê dipirse:

– Ew k'ilam ser çi ne?

Aram bersîv dide:

– Ew k'ilam li ser dara hirmîyê ne.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew dibêje.	Նա ասում է:
Tu zanî.	Դու գիտես:
Ez nizanim.	Ես չգիտեմ:
k'ilam	երգ
K'ilam ser çi ne?	Երգերն ինչի՞ մասին են:
Ew bersîv dide.	Նա պատասխանում է:
hurmê, hirmî	տանձ
dara hirmîyê	տանձենի

Gulistan û Bangîn

– R'ojbaş, Gulistan.

³⁴ Հանդիպում է նաև *hevtê* ձևը:

- R’ojbaş, Bangîn. Çawa yî? Baş î?
- Ez baş im, spas dikim.
- Tu naha çi dikî?
- Ez naha ji bo mêvanan çayê dibim.
- Ew çay şîrin e?
- Na, ew çay şîrin nîne, ew bê şeker e.
- Îro çend mêvanên te hene?
- Îro pênc mêvanên min hene.
- Mêvanên te çi çax hatin?
- Mêvanên min nîvro hatin. Ew sae’ta pênc hatin.
- Duhu jî mêvan hatin?
- Na duh mêvan nehatin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Spas dikim.	Շնորհակալություն եմ հայտնում:
naha	հիմա
Çi dikî?	Ի՞նչ ես անում:
ji bo mêvanan	հյուրերի համար
dibim	տանում եմ
Çayê dibim.	Թեյ եմ տանում:
çi çaxî	երբ
Ew hatin.	Նրանք եկան:
Ew nehatin.	Նրանք չեկան:

H’eftê û sal

H’eftê h’eft r’oj e – yekşem, duşem, sêşem, çarşem, pêncşem, îni, şemî. Duşem r’oja e’wlin e, ye’nî r’oja yekemîn e. H’er şeş r’ojên h’eftê r’ojên xebatê ne, lê r’oja dawî t’at’îl e. Yekşem bet’lane ye, ye’nî r’oja r’eh’etbûnê.

Donzde mehên salê hene. Salek sêsid şêst û pênc r’oj e. R’ojek bîst û çar sae’t e. Her sae’t şêst deqîqe ye.

Çar demsal hene – bihar, havîn, payîz û zivistan. Li Ermenistanê zivistan gelek sar e. Zivistanê berf p’ir’ e. Berf spî û bedew e. Biharê belg û gîha hêşîn in, gul û kulîlk gelek in. Li Ermenistanê havîn dirêj e. Payîzê hewa hînik e, belgên daran qîç’ik, zer û sor in.

Նոր բառեր

h'eftê	շաբաթ
xebat	աշխատանք
e'wlîn, yekemîn	առաջին
h'er	յուրաքանչյուր
dawî	վերջին
ye'nî	այսինքն
t'at'il, bet'lane	արձակուրդ
r'eh'et	հանգիստ
r'oja r'eh'etbûnê	հանգստյան օր
dem, demsal	տարվա եղանակ
kin	կարճ
zivistanê	ձմռանը
bihar	գարուն
havîn	ամառ
payîz	աշուն
zivistan	ձմեռ

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. H'evtêk çend r'oj e?
2. Navên r'ojên hevtê bi zimanê k'urdî çawan in?
3. Le'd çi r'oj e?
4. R'ojek (r'ok) çend sae't e?
5. Salek çend r'oj e?
6. Çend mehên salê hene?
7. Sae'tek çend deqîqe ye?
8. K'îjan demsal germ e?
9. Salek çend demsal e?
10. Biharê gîha çi r'eng e?
11. Havîn çawan e?
12. Li Ermenistanê havîn kin e?
13. Payîzê belg çi r'eng in?
14. K'engê berf heyê?

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hasmîk yekşemê çû dêrê.
2. Binefş duşemê çû xebatê.
3. Şak'ê sêşemê çû bazarê.
4. Gozel çarşemê çû dibistanê.
5. K'erem pêncşemê çû h'eyat'ê.
6. Miraz r'oja îne çû mizgeftê.
7. Fatîme şemîyê çû gund.

Նոր բառեր

kin	կարճ
dirêj	երկար
bilind	բարձր
dêr	եկեղեցի

xebat	աշխատանք
dibistan	դպրոց
mizgeft	մզկիթ
gund	գյուղ

Երկխոսություն

Dilşad: R'ojbaş!
R'ostem: R'ojbaş, k'erem ke!
Dilşad: Tu çawan î?
R'ostem: Ez baş im.
Dilşad: Navê te çî ye?
R'ostem: Navê min R'ostem e.
Dilşad: Navê welatê te çî ye?
R'ostem: Navê welatê min K'urdistan e.
Dilşad: Mala te li k'u ye?
R'ostem: Mala min li Hewlêrê ye.
Dilşad: Tu zewicî yî?
R'ostem: Erê, ez zewicî me.
Dilşad: Navê jina te çî ye?
R'ostem: Navê jina min Hêvî ye.
Dilşad: Zar'okên we hene?
R'ostem: Erê, çar zar'okên me hene.
Dilşad: Navên zar'okên we çî ne?
R'ostem: Navên wan Cemîle, K'amil, Delal û Mizgîn in.
Dilşad: Zar'okên we çend salî ne?
R'ostem: Zar'okên me deh, h'eşt, şeş û çar salî ne.
Dilşad: Ma mala dê û bavê te li Dohûkê ye an li Hewlêrê?
R'ostem: Mala dê û bavê min li Dohûkê ye.
Dilşad: Mala we mezin e?
R'ostem: Mala me ewqas mezin e!
Dilşad: Mala we çiqas mezin e?
R'ostem: Mala me gelek mezin e, lê kevn e.

Վարժություն 3. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Navê te çî ye? 2. Tu çawan î? 3. Navê welatê te çî ye? 4. Mala te li k'u ye? 5. Tu zewicî yî an na? 6. Zar'okên te hene? 7. Navên zar'okên te çî ne? 8. Tu çend salî yî? 9. Zar'okên te çend salî ne? 10. Mala dê û bavê te li ku ye?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

çiqas?	ինչքա՞ն
kevn (kemn)	հին
an, yan	թե
ma	արդյո՞ք
dê-bav, dê û bav	ծնողներ

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես ո՞վ եմ: 2. Ես քաննհինգ տարեկան եմ: 3. Ես որտե՞ղ եմ: 4. Ես սենյակում եմ: 5. Սենյակում երկու սեղան կա: 6. Սենյակը մաքուր է: 7. Այնտեղ տուն կա: 8. Տունը մեծ է: 9. Տունը փոքրիկ չէ: 10. Իմ քույրը 20 տարեկան է: 11. Իմ քույրն ուսանող է, նա աշակերտ չէ: 12. Մայրիկը բարի է: 13. Դու հա՞յ ես, թե՞ քույր: 14. Ես հայ եմ: 15. Իմ երկիրը Հայաստանն է: 16. Ժամը քանի՞սն է: 17. Ժամը երկուսն է: 18. Ես սիրահարված եմ: 19. Ես երգիչ եմ: 20. Իմ ձայնը բարձր է: 21. Իմ տատիկը 70 տարեկան է: 22. Իմ եղբայր երիտասարդ է: 23. Սենյակում երեք աղջիկ և երկու երեխա կա: 24. Բակում վեց տղա կար: 25. Որդիս դարձավ քսանութ տարեկան: 26. Ես վաթսունհինգ տարեկան եմ: 27. Նրանք տասնութն էին:

Նոր բառեր

dilovan	գթասիրտ
ya, yan	թե
kes, nefer	անձ
evîndar, bengî	սիրահարված
dengbêj	երգիչ
ciwan	երիտասարդ

Ժողովրդական ասացվածքներ

Yek yek e, dudu k'omek e.
 Yek heye bi sedî, sed heye ne bi yekî.
 Li meydanê mîr û mirtib yek in.

Հանելուկներ

Yek, dudu, sisê, çar,
 Ew in bira ne bêp'ar.

Ew çî ye? (T'ekên e'rebê)

Tiştêkî min heye,

Çar bira ne, dikin nakin hev r'a naghîjin. (T'ekên e'rebê)

Cot bira ne,

Du bira ne.

Ew çî ye? (Meqes)

Նոր բառեր և արտահայտություններ

k'omek	օգնություն
meydan	հրապարակ, կովի դաշտ
mirtib	գնչու
bêp'ar	անբաժան
t'ek	անիվ
e'rebe	մեքենա
Ew dikin.	Նրանք անում են:
Ewan naghîjin	Նրանք չեն հասնում:

Հավելված

- 11-19-ը թվականները մի քանի խոսվածքներում, մասնավորապես Ադրբեջանի քրդերի խոսքում կազմվում են միավորի, *deh*-ի, *tew*-ի կամ *tev*-ի համակցմամբ: Այս կառույցը հատուկ չէ իրանական լեզուներին.

11	12	13	14
tew yek	tew du	tew sê, tew sê	tew çar

15	16	17	18	19
tew pênc	tew ş eş	tew heft	tew heyşt	tew neh

10	20	30	40	50	60	70	80	90
deh, dehe	du deh	sê deh	çar deh	pênc deh	ş eş deh	heft deh	heyştê, heşt deh	neh deh

Այս կառույցը նույնպես հատուկ չէ իրանական լեզուներին: Ադրբեջանի քրդերի շրջանում ընդունված է նաև հաշվարկի քսանորդական ձև.

10	20	40	60	80	100
----	----	----	----	----	-----

deh, dehe	bîst	du bîst	sê bîst	çar bîst	pênc bîst
-----------	------	---------	---------	----------	-----------

30	50	70	90
bîst deh	du bîst deh	sê bîst deh	çar bîst deh

- Գոյականակերտ վերջածանցներ

-î

alîkar	օգնական	alîkarî	օգնություն
azad	ազատ	azadî	ազատություն

-atî

mirov	մարդ	mirovatî	մարդկայնություն, մարդկություն
kirîv	քավոր	kirîvatî	քավորություն

-tî

birçî	քաղցած, սոված	birçîtî	քաղց, սով
xwedî	տեր	xwedîtî	բոց. տիրություն
heval	ընկեր	havalî	ընկերություն

-hî; -î

kesîv	չքավոր, աղքատ	kesîvî	չքավորություն, աղքատություն
ava	շեն	avayî, avahî	շենք, շինություն

-ahî; -ayî

mezin	մեծ	mezinahî, mezinayî	մեծություն
dûr	հեռու	dûrahî, dûrayî	հեռավորություն
k'ûr	խոր	k'ûrahî, k'ûrayî	խորություն
dirêj	երկար	dirêjahî, dirêjayî	երկարություն

-anî

r'oj	օր	r'ojanî	օրավարձ
mêr	տղամարդ	mêranî	տղամարդկություն, քաջություն

Ժողովրդական ասացվածքներ

Mirovatî germegerm, dijmintayî nermenerm.

Bira – biratî, bazar – bazartî.

Timayî dibe kêmayî.

Նոր բառեր

nerm	փափուկ
bazar	շուկա, առևտուր
tima	զծուծ
timayî	զծուծություն
kêm	պակաս
kêmayî	պակասություն

Երկխոսություն

Asê: Fatîme, tu çend salî yî?

Fatîme: 21. Û tu çend salî yî?

Asê: Ez 25 salî me. Xwîşk û birayên te çend salî ne?

Fatîme: Xwîşka min 25 salî ye û birayê min jî 32 salî ye.

Asê: T'enê xwîşka min heye. Navê wê Eyşan e, û ew deh salî ye.

Fatîme: Dayîk û bavê te çend salî ne?

Asê: Dayîka min 53 salî ye û bavê min jî 60 salî ye. Yê te?

Fatîme: Dayîka min 50 salî ye û bavê min 53 salî ye.

Asê: Baş e. Xwedê e'mrê wan dirêj bike.

Fatîme: Sax bî!

Asê: Hûn li vî bajarî dijîn?

Fatîme: Belê, em vê derê dijîn.

Asê: Ev bajar mezin nîne.

Fatîme: Mezin nîne, lê qedîm e.

Asê: Bi rastî, ev bajar gelek navdar e.

Fatîme: Ev bajar 900 salî ye.

Asê: Ev bajar 400 sal bin h'ukumeta dijmin da bû.

Fatîme: Belê, lê 200 sal berê bajar jî h'ukumeta dijmin aza bû.

Asê: Ji vê derê ve keleh xuya ye?

Fatîme: Erê, xuya ye. Ew keleh dîrokî ye.

Asê: Dora şeher bax hene.

Fatîme: Ev bajar p'ir' xweşik e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

e'mir	կյանք
Temen	տարիք
Xwedê e'mrê wan dirêj bike.	Աստված երկարացնի նրանց կյանքը:

Bila ew dirêj bike.	Թող նա երկարացնի:
h'ukumet, h'ikumet,	իշխանություն, գերիշխանություն
pêşda	առաջ
200 sal berê, 200 sal pêşda	200 տարի առաջ
keleh	բերդ
dor	շուրջ
dora şêher	քաղաքի շուրջը

Վարժություն 5. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Tu çend salî yî? 2. Birayê te çend salî ye? 3. Dayîk û bavê te çend salî ne? 4. Navê xwişka te çî ye? Ew çend salî ye? 5. Hevalê te çend salî ye?

Վարժություն 6. Թարգմանել հետևյալ նախադասություններն ու կապակցությունները:

1. Yek panzdeh salî ye, yê din bîst salî ye. 2. Du birayên min hene, yek sêzde salî ye, yê din bîst salî ye. 3. Du hevalên min hene, yek şagirt e, yê din xwendik'ar. 4. Du keç'ên min hene, yek deh salî ye, ya din pênc salî ye.

Վարժություն 7. Թարգմանել հետևյալ նախադասություններն ու կապակցությունները:

1. Մի մարդ այնտեղ է: 2. Երեք աղջիկ այստեղ են: 3. Այստեղ ծառեր կան: 4. Անապատում ջուր չկա: 5. Գյուղում 72 մեքենա կա: 6. Այստեղ ուսուցիչ կա: 7. Այն աղջիկը հեռու է: 8. Դասախոսներն այստեղ են: 9. Այս գիրքը լավն է: 10. Այդ կինն ու տղամարդը տանն են: 11. Տանը հաց չկա: 12. Այս գրիչը սև է: 13. Մեկ ամիս և տասը օր: 14. Ութ լիտր կաթ: 15. Մեկ դասարան և քսան աշակերտ: 16. Երկու կին ու ինը երեխա բակում են: 17. Երկու կիլոգրամ խնձոր: 18. Տասնհինգ գլուխ սոխ: 19. Հինգ կիլոգրամ շաքար: 20. Տասնյոթ մետր գործվածք: 21. Չորս կիլոգրամ երկարավուն բրինձ: 22. Գրքերն ու տետրերը սեղանին են: 23. Շունը սեղանի տակ է: 24. Կատուն սենյակում է: 25. Երկնքում աստղեր կան: 27. Լուսինը կլոր է:

Նոր բառեր և արտահայտություններ

անապատ	qûmistan, demistan
գյուղ	gund
մոտ	nêzîk
հեռու	dûr
կաթ	şîr
դասարան	dersxane

խնձոր	sêv
սոխ	pîvaz
շաքար	şekir
չոր շաքար (ոչ շաքարավազ)	şekirê çir'
գործվածք	parçe
բրինձ	birinc
երկար	dirêj
տակ	binî, bin
վրա	ser
մեջ	nav, hundur
կատու	pişîk
փայտիկ	darik
տուփ	qab
աստղ	steyrk
երկինք	e'zman
լուսին	hîv
կլոր	gulover'
այս գլուղում	li vî gundî (di vî gundî de, vî gundî da)

Դաս 9

Քանակական թվականների կիրառության որոշ առանձնահատկություններ

1. Առարկաների թիվ, քանակ նշելու համար նախ դրվում է քանակական թվականը, ապա՝ նշվում առարկան, օրինակ՝ *sê şagirt*:

2. Առարկաների թիվը, քանակը ցույց տալու համար *yek, dudu, sisê* ձևերը չեն կիրառվում, օրինակ՝ չի ասվում՝ *dudu keç', sisê kur'*, ասվում է՝ *du keç'* (երկու աղջիկ), *sê kur'* (երեք տղա):

Թեպետ *dudu, sisê* քանակական թվականները գոյականից առաջ չեն դրվում, բայց կիրառվում են գ ո յականաբար.

Pênc meriv li hewşê bûn. <i>Dudu</i> hatin malê, <i>sisê</i> derva man.	Հինգ մարդ բախում էին: <i>Երկուսը</i> եկան տուն, <i>երեքը</i> դրսում մնացին:
---	---

3. Առարկայի եզակի լինելը շեշտելու համար գոյականից առաջ հազվադեպ են նշում *yek*-ը.

Aram mehê yek diram da min.	Արամը ամիսը մեկ դրամ տվեց ինձ:
Mehê yek diram jî bidin, p'ak e.	Ամիսը մի դրամ էլ տան, լավ է:

Առավել ընդունված է գոյականը կիրառել անորոշ առումով.

şagirt	աշակերտ	şagirtek	մի աշակերտ
k'inc	շոր	k'incek	մի շոր
nan	հաց	Nanek	մի հաց
sol	կոշիկ	Solek	մի կոշիկ

Օրինակներ՝

Aram mehê diramek da min.	Արամը ամիսը մեկ դրամ տվեց ինձ:
Mehê diramek jî bidin, p'ak e.	Ամիսը մի դրամ էլ տան, լավ է:

4. *Yek* քանակական թվականը կարող է կիրառվել փոխանվանաբար և դրվել թեք հոլովով: Արականի սեռի գոյականի փոխարեն կիրառվելու դեպքում *yek*-ը ստանում է *-î*, իգական սեռի գոյականի փոխարեն՝ *-ê* վերջավորություն.

Wir du mêr hebûn, min av da yekî.	Այնտեղ երկու տղամարդ կար, ես ջուր տվեցի մեկին:
Li wir du esker hene, yekî bişîne.	Այնտեղ երկու զինվոր կա, մեկին ուղարկի՛ր:

Wê derê du keç' hebûn, min ji yekê av xwest.	Այնտեղ երկու աղջիկ կար, ես մեկից ջուր խնդրեցի:
---	---

5. *Yek*-ը՝ որպես իզաֆեթային կառույցի բաղկացուցիչ, կարող է կիրառվել իզական կամ արական սեռի գոյականի հետ՝ համապատասխանաբար ստանալով *-î* կամ *-e* վերջավորություն.

K'arker kal bûye, gerek yekî cahil bişînim.	Բանվորը ծերացել է. պետք է երիտասարդ մեկին ուղարկել:
Li wir yekî ermenî hebû.	Այնտեղ մի հայ (տղամարդ) կար:
Li dibistana me yeke k'urd hebû.	Մեր դպրոցում մի քրդուհի կար:
Min yeke k'urd nav jina dît.	Ես կանանց մեջ մի քուրդ (կին) տեսա:
Birayê min yeke k'urd stend.	Եղբայրս մի քրդուհու հետ ամուսնացավ:

6. Քանակական թվականի հետ գոյականը կիրառվում է հոգնակի թվով և ստանում *-an* կամ *-a* հոգնակերտ.

Tu çar r'ojan vê derê may.	Դու չորս օր այստեղ մնացիր:
Emê çar r'ojan şûnda vegezin.	Մենք չորս օրից հետո կվերադառնանք:
Tu bîst dolaran bide min.	Դու քսան դոլար տո՛ւր ինձ:
Hûn dikarin heta sed pirtûkan jî bikirin.	Դուք կարող եք մինչև հարյուր գիրք էլ գնել:
Ezê çil r'oja vir bim.	Ես քառասուն օր այստեղ եմ լինելու:
Apê min h'eystê sala e'mir kir.	Հորեղբայրս ութսուն տարի ապրեց:
Pêncî sala şûnda serbaz veger'ya.	Հիսուն տարի անց զինվորը վերադարձավ:
Îro ez bîst sala cahil bûm.	Այսօր ես քսան տարով երիտասարդացա:
Wî bîst û pênc salan xwend.	Նա քսանհինգ տարի սովորեց:

7. Որոշ խոսվածքներում թվականների հետ կիրառվող գոյականը *-an* կամ *-a* հոգնակերտի փոխարեն ստանում է *-î* վերջնամասնիկը.

Ezê çil r'oji vir bim.	Ես քառասուն օր այստեղ եմ լինելու:
Apê min heystê salî e'mir kir.	Հորեղբայրս ութսուն տարի ապրեց:
Pêncî salî şûnda serbaz vegerya.	Հիսուն տարի անց զինվորը վերադարձավ:
Îro ez bîst salî cahil bûm.	Այսօր ես քսան տարով երիտասարդացա:

8. Գետերի երկարությունը, լեռների բարձրությունը և այլն կարող են նշվել հետևյալ կերպ.

Dirêjayîya çemê Lênayê 4245 kîlomêtr e.	Լենա գետի երկարությունը 4245 կիլոմետր է:
Dirêjayîya Lênayê 4245 kîlomêtr e.	Լենայի երկարությունը 4245 կիլոմետր է:
Lêna, dirêjayîya wê 4245 kîlomêtr e.	Լենայի երկարությունը 4245 կիլոմետր է:

9. Մի քանի անգամ կատարված կամ կատարվող գործողությունը նշելու համար կիրառվում է *car* (բոց.՝ *անգամ*) բառը.

K'erem du car hat Ermenistanê. K'erem du cara (caran) hat Ermenistanê.	Քյարամը երկու անգամ եկավ Հայաստան:
Min du car wî ra got. Min du cara (caran) wî ra got.	Ես երկու անգամ նրան ասացի:

10. *Մեկ անգամ*-ը նշելու համար կիրառում են *carek* (բոց.՝ *մի անգամ*) ձևը.

Min carek ew keç' li baxçe dît.	Ես մի անգամ այդ աղջկան այգում տեսա:
---------------------------------	-------------------------------------

Gundê me

Gundê me li berp'alê ye. Navê gundê me Bêrdavan e. Berê navê gund Bêrdagyûx' bû. Gundê me gundekî ser sînor e. Bi zimanê ermenî “*bêrd*” kela ye. Nêzîkî Bêrdavanê kela heye. Navê wê kelê Galîncak'ar e. Ew kela qurna deha **hat ava kirin**. Derdorê gundê me daristan e. Li daristanê darên gûza p'ir' in. Nêzîkî gundê me gelî jî hene. Baharê ç'îya û banî gul-sosina va dixemilin. Binatara ç'îyê gîha bilind dibe, dide çokê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

berp'al	սարալանջ
sînor	սահման
qurn, sedsal	դար
Ew hat ava kirin.	Այն կառուցվեց:
derdor	շուրջօրտրը
gûz	ընկույզ
gelî	ձոր, կիրճ

banî	բարձունք, սար
sosin	շուշան
Ew dixemilin.	Դրանք զարդարվում են:
binat'ar	ստորոտ
Ew bilind dibe.	Այն բարձրանում է:
Ew dide.	Նա տալիս է:
Ew dide çokê.	Դա հասնում է ծնկին:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Ç'ıyayê bê gul, merivê bê dil – her du jî yek in.

Şûr merîkî dikuje, lê ziman – h'ezarî.

Yekî r'a gotin: “Tu bext dixwazî yanî t'ext?” Got: “Bext hebe, t'extê xwe bê”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

şûr	թուր
merî, meriv, mirov	մարդ
Ew dikuje.	Նա սպանում է:
Tu dixwazî.	Դու ուզում ես:
yan, yanî	թե
hebe	լինի
t'ext	quh

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Yênisêy, dirêjayîya wê 3807 kîlomêtr e. 2. Amûr, dirêjayîya wê 4354 kîlomêtr e. 3. Ob, dirêjayîya wê 4016 kîlomêtr e. 4. Firat, dirêjayîya wê 2780 kîlomêtr e. 5. Eres, dirêjayîya wê 1072 kîlomêtr e. 6. Baykal, kûrayîya wê 1642 mêtr e. 7. Agrî, bilindayîya wê 5137 mêtr e. 8. Zagros, bilindayîya wê 5610 mêtr e. 9. Êvêrêst bilindayîya wê 8848 mêtr e.

Վարժություն 2. Հետևյալ թվերը գրել տասերով:

25, 38, 158, 672, 99, 1530, 87, 1915, 66, 34, 68, 59, 157, 55, 29, 78:

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min gelek şagirt dîtin. Min duduan r'a got: “Zû bikin”. 2. Ew cêr' tamam vala ne. T'enê duduan da av heye. 3. Ev otax gişt vala ne. T'enê çaran da merî hene. 4. Pênc t'irimbêlên Armên hene. Dudu r'eş in, sisê sor in. 5. Li wir îskan hene. Duduyên pêşyê r'eng zer in.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

r'oj	օր
îro	այսօր
Îro çî r'oj e?	Այսօր ի՞նչ օր է:
şev	գիշեր
îşev	այս գիշեր
sibe	վաղը
sibe na dusibe	վաղը չէ մյուս օրը
duhu	երեկ
Duhu çî r'oj bû?	Երեկ ի՞նչ օր էր:
duhu na pêr	երեկ չէ առաջին օրը

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները և բառակապակցությունները:

1. Տասը տետր: 2. Երկու աչք և երկու հոնք: 3. Ութ աթոռ: 4. Հինգ տղա այստեղ են: 5. Քսաներեք աշակերտ սենյակում են: 6. Քսանյոթ տղա ու աղջիկ: 7. Երեսուն աթոռ ու քառասունհինգ սեղան: 8. Այստեղ վաթսուն աթոռ պակաս է: 9. Դպրոցում 600 աշակերտ կա: 10. Այգում տասը ծառ կա: 11. Բակում չորս տանձենի կա: 12. Սարի բարձրությունը հինգ հազար մետր է:

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Արագացրե՛ք:	Zû bikin!
առջևի	pêşyê
աթոռ	k'ursî
հոնք	birû
սեղան	texte, mêze
պակաս	kêm
ծառ	bax, dar
այգի	baxçe

Հավելված

- Թվականի և գոյականի համակցմամբ կարող են կազմվել նոր բառեր.

yekqatî	միհարկանի
duqatî	երկհարկանի
yeksalî	մի տարեկան
yekmehî	մի ամսական

Դաս 10

Արական սեռի գոյականներ

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում առկա է գոյականի սեռի կարգ: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում գոյականն ունի երեք սեռ՝ արական, իգական ու ընդհանուր: **Արական սեռին են պատկանում.**

1. այն բառերը, որոնք նշում են արական սեռի ներկայացուցիչների ու արական սեռի ազգականների:

bav, bab	հայր
kal, kalik, bapîr	պապ
kalemêr	ծերունի
xort	պատանի, երիտասարդ տղա
bira, kek	եղբայր
ap, mam	հորեղբայր
xal	քեռի
kur'	տղա, որդի
law, pis	որդի
kur'ap, kur'mam	հորեղբորորդի
pismam	զարմիկ
kur'xal	մորեղբորորդի
zeva, zava	փեսա
bûr	աներորդի
t'î	տեգր
mêr	տղամարդ, ամուսին
zilam, zelum	տղամարդ, ամուսին
malxwê	տան տեր, տան տղամարդ, ամուսին
xezûr	սկեսրայր, աներ

2. տղամարդկանց անունները՝ օրինակ՝ Hesên, Keleş, Rizgan, Tîtal, Ferman, Polat, H'ekîm, Arî, Azad, Bangîn, Ç'ekdar և այլն,

3. այն մասնագիտությունները նշող բառերը, որոնցով ավանդաբար զբաղվել և զբաղվում են տղամարդիկ.

şivan	հովիվ
gavan	նախրապան
berxvan	գառնարած
aşvan	ջրադացպան

h'edad, h'esinker	դարբին
ajovan, şofêr	վարորդ
serbaz, esker, şer'van	զինվոր
necar, dûrger	հյուսն
cotk'ar	մաճկալ
k'êrendîk'êş	հնձվոր

4. արու կենդանանունները.

beran	խոյ
nêrî	նոխազ
ga	եզ
tene	ցուլ
dîk	աքաղաղ
k'opek	ծեր (արու) շուն

Արական սեռի գոյական են նաև որոշ կենդանանուններ՝ անկախ այդ կենդանու կենսաբանական սեռից.

hesp	ձի
se	շուն

5. մարմնի որոշ մասերի և օրգանների անվանումներ.

laş, beden, cendek	մարմին
ser, serî	գլուխ
ç'ev	աչք
dev	բերան
dîran	ատամ
zîman	լեզու
stû	վիզ
guh	ականջ
poz	քիթ
zik, mîde	որովայն, փոր
dil	սիրտ
sîng	կուրծք
ling, p'ê	ոտք
ran, ren	ազդր
birû	հոնք
bijang	թարթիչ

6. թվականները, այդ թվում՝ ամիսների օրերը, գույների անունները, օրինակ՝ *h'evtê H'ezîranê* (հունիսի 7),

7. արական սեռի գոյականներ են տվյալ դասակարգմանը չենթարկվող մի խումբ բառեր.

e'wir	ամպ
ç'em	գետ
nan	հաց
ç'îya	լեռ, սար
kevir	քար
zinar	ժայռ
mêşe	անտառ
kon	վրան
bar	բեռ

8. Ուղիղ հոլովով և որպես ենթակա կիրառվող գոյականի սեռը կարող է արտահայտվել վերջավորությամբ: Արական սեռի համար կիրառվող վերջավորությունը *-î*-ն է. այն, սակայն, սակավ է կիրառվում.

K'eremî ciwan e.	Քյարամը երիտասարդ է:
Vardanî bilind e.	Վարդանը բարձրահասակ է:
Ezî şivan im.	Ես հովիվ եմ:
Armênî mamoste ye.	Արմենն ուսուցիչ է:
Ewî baş e.	Նա բարի է:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ բառակապակցությունները և դրանցով կազմել նախադասություններ.

տաք հաց, կլոր քար, բարձր լեռ, երկար գետ, հին վրան, ծանր բեռ, ջերմ սիրտ:

Cotk'ar û şivan

Cotk'ar û şivan herdem ji bo jîyanê dixebitin. R'ojek şivanekî ciwan cotk'arekî kal dît û got.

– Sibeh bi xêr, apo. Tu k'uda diçî.

Cotk'ar bersîv da:

– Ez cotk'arê çil salan im. Ez her sibeh diçim zevîyê.

– Apo, cotk'ar çî şuxulî dîke?

– Cotkar cot dîke, gundî gênim dir'eşînin ser e'rdê, çend meh şunda k'êrendîk'êş gênim didirûn.

Lê tu k'uda diçî? Şuxulê te çî ye?

- Apo, ez şivan im. Ez diçim ç’îyê.
- Lawo, tu t’enê dixebitî?
- Na, ez t’enê nînim. Ez t’evî hevalê xwe dixebitim. Sê r’oj carek ez diçim ç’îyê, hevalê min tê malê.
- De her’e, oxir be, kur’ê min.
- Gelek spas, apo!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

herdem	միշտ
ji bo	համար
jîyan	կյանք
Ew dixebitin.	Նրանք աշխատում են:
k’uda	ն’ր
diçî	գնում ես
cot	գութան
cot kirin	հերկել
Ew cot dike.	Նա հերկում է:
Gênim dir’eşînin.	Ցորենը շաղ են տալիս:
Gênim didirûn.	Ցորենը հնձում են:
t’enê	մենակ
Tu dixebitî.	Դու աշխատում ես:
t’evî	հետ
Ez dixebitim.	Ես աշխատում եմ:
Ew tê.	Նա գալիս է:

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մեր արքադարը բակում է: 2. Ցուլը դաշտում է: 3. Շունը բակում է:
4. Նրա սիրտը բարի է: 5. Իմ լեզուն հայերենն է: 6. Նա բարձր ժայռի վրա է:
7. Մեր ցուլն արտում է: 8. Նրա սիրտը ջերմ է: 9. Հնձվորն արտում է:
10. Գյուղացիները գյուղում են: 11. Սարի ստորոտին գյուղ կա: 12. Այդ մարդիկ հյուրասեր են: 13. Երեխաներն ուրախ են: 14. Նրանք լավ հիշողություններ բերեցին:

Li ç’îyê

Îsal havînê şagirt çûn ç’îyê. Li wan deran gelek xweş bû. Li wir mêşe hebûn, gîha hêşîn û bilind bû, kulîlk r’engr’engî bûn. Li wê derê ç’em, cew û kanî jî hebûn: av sar û zelal bû.

Di mêşe de gur, r’ûvî hebûn. Ser daran hêlûnên ç’ivîkan xuya bûn.

Li qunt'ara ç'îyê sê-çar gund hebûn. Ew gund mezin û r'ind bûn. Ew gundên k'urdan bûn. Nifûsa wan gundan gelek bû. Gundî mirovên baş û mêvanp'erwer bûn. P'ir'anîya gundîyan rênçber bû, hinek meriv jî şivan bûn. Bax û zevîyên wan hebûn. Pez û dewarên gundîyan jî hebûn. Zar'okên wan aqil û jîr bûn, keç' û xortên wan xweşik bûn

Ser ç'îyê zinarên bilind hebûn. Li ort'a zinaran şikevtek hebû. Ew şikevt mezin bû. Derîyê şikevtê mezin û fireh bû. Hundur' şikevtê te'rî bû, tişt xuya nîbû.

Şagirt mehek li wan gundan man, gelek ger'yan û şa bûn. Şagirt ji wan deran yadgarên bedew t'evî xwe anîn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Տagirt շն.	Աշակերտները գնացին:
xweş	համեղ, լավ
kulîlk	ծաղիկ
zelal	զուլալ
qunt'ar	ստորոտ
gur	գալլ
r'ûvî	աղվես
hêlûn, hêlîn	թռչնի բույն
k'êlek	կողբ
nifûs	բնակչություն
rênçber	հողագործ, երկրագործ, աշխատավոր
mêvanp'erwer	հյուրասեր
p'ir'anî	մեծամասնություն
jîr	ուշիմ, ճարպիկ
dewar	խոշոր եղջերավոր անասուն
hinek	մի քիչ, որոշ
cotk'ar	հողագործ
zinar	ժայռ
şikevt	քարայր
te'rî	մութ, խավար
tişt	բան
Ew ger'yan.	Նրանք զբոսնեցին:
Ew şa bûn.	Նրանք ուրախացան:
Ew man	Նրանք մնացին:
yadgar	հիշողություն
man (mayîn)	մնալ

t'evî xwe	իրենց հետ
Wan anî.	Նրանք բերեցին:

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այդտեղ եղանակը լավ էր:
2. Այդ գյուղի տղաներն ու աղջիկները գեղեցիկ են:
3. Այնտեղ ամեն ինչ կա:
4. Մայրիկը գնաց շուկա: Նա այնտեղից միրգ բերեց:
5. Թռչունները բներ ունեին:
6. Այդ մարդիկ բարի ու հյուրասեր էին:
7. Սարի ստորոտին գյուղեր կային:
8. Գյուղացիները ոչխարներ ու խոշոր եղջերավոր անասուններ ունեին:
9. Ժայռերի մեջտեղում մի քարայր կար:
10. Ծառերի վրա երևում էին թռչունների բները:
11. Երեխաները շատ ուրախացան:
12. Գյուղացիների վրանները սև են:

Վարժություն 4. Ընտրել նշված անձնական դերանունների ճիշտ տարբերակը:

1. Xanîyê hûn/we heye?
2. Porê bavê min/ez spî ye.
3. Dê û bavê tu/te hene?
4. Ew/wan ji Amedê ne.
5. Di baxçeyê ew/wî de kulîlk hene.
6. Çend pirtûkên tu/te hene?
7. Xanîyê mamê tu/te mezin e?
8. Pereyên tu/te gelek in?
9. Xûşka ew/wê nan anî.

Ժողովրդական ասացվածքներ

- Kur'ê meriv r'onaya ç'e'vê meriv e.
 Ax'ayî li k'êfê ye, male bin berfê ye.
 Kurmancî t'êr e, xew jêra xêr e.
 Kurmancî birçî ye, xew jêra çî ye?

Նոր բառեր

r'onayî	լուսավորություն, լույս
k'êf	խնջույք
t'êr	կուշտ
jêr'a	նրա համար, նրան
xêr	բարիք, օգուտ

Հավելված

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում *հորեղբորորդի* և *մորեղբորորդի* բառերի համար ընդունվում են հետևյալ տարբերակները.

kur'xalê min = kur'ê xalê min	իմ մորեղբոր որդին
kur'apê min = kur'ê apê min	իմ հորեղբոր որդին
kur'mamê min = kur'ê mamê min	

- **Der** (տեղ) նախդիրն ունի տարբեր կիրառություններ.

vê derê, li vê derê	այստեղ
wê derê, li wê derê	այդտեղ, այնտեղ
ji vê derê, ji vê derê va, ji vê derê ve	այստեղից
ji wê derê, ji wê derê va, ji wê derê ve	այդտեղից, այնտեղից
li van daran, li van dera	այս տեղերում, այս կողմերում
ji van daran, ji van dera	այս տեղերից, այս կողմերից
li wan daran, li wan dera	այդ տեղերում, այդ կողմերում
ji wan daran, ji wan dera	այդ տեղերից, այդ կողմերից

Օրինակներ՝

Hûn li van daran dijîn.	Դուք այս կողմերում եք ապրում:
Bapîrên min ji wan daran bûn.	Իմ պապերն այդ կողմերից են:

- **Hundur'** (մեջ) տեղի մակբայը կարող է ունենալ հետևյալ կիրառությունները.

li hundur', hundur' da, di hundur' de	ներսում
ji hundur', ji hundur' va, ji hundur' ve	ներսից
ketin hundur'	ներս մտնել
çûn hundur'	ներս գնալ

Օրինակներ՝

Av hundur' îskanê ye.	Զուրը գավաթի մեջ է:
Şirbet hundur' qedehê ye.	Շաքարը գավաթի մեջ է:
Top qul bû, av hundur' va r'ijya.	Գնդակը ծակվեց, ջուրը միջից թափվեց:

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Xanîyê we li k'u ye?
2. Mévanên wan ji Amedê ne.
3. Çend pirtûkên te hene?
4. Birayê min xwendekar e.
5. Xanîyê mamê min duqafî ye.
6. Peryên te li bankê gelek in?
7. Li baxçê wî kulîlk hene.

Դաս 11

Տեղի մակբայներ

Մակբայը ցույց է տալիս գործողության տեղ, ժամանակ, ձև, չափ ու քանակ: Ըստ իմաստի ու կիրառության՝ տարբերակվում են *տեղի, ժամանակի, ձևի, չափ ու քանակի* մակբայներ:

Տեղի մակբայները ցույց են տալիս գործողության կատարման տեղը: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում տեղի մակբայները կարող են գործածվել նախդիրների և հետադրությունների հետ.

vir, vira	այստեղ
wir, wira	այնտեղ
vê derê, vêderê	այստեղ
wê derê, wêderê	այդտեղ
van daran	այս տեղերում, այս կողմերում
wan daran	այդ տեղերում, այն կողմերում
vê derê-wê derê, van daran-wan daran	այստեղ-այնտեղ
vir-wir	այստեղ-այնտեղ
virda, vir da	այս կողմ
wêda, wê da	այն կողմ
virda-wêda	այս կողմ-այն կողմ
vî alî-wî alî	այս կողմ-այն կողմ
xwar, xwarê	ներքև, դեպի ներքև
h'emû cî, h'emû cîya, h'emû cîyan, hercîya, hercîyan	ամեն տեղ, ամենուրեք
herder, herdera	ամենուրեք
heralî	ամեն կողմ
çaralî, çarnikar, çarnikal	չորս կողմը, ամենուրեք
cî-cî, cî-cîya, cî- cîyan	տեղ-տեղ
cem, ba, bal	մոտ
derva	դրսում
hundur'	մեջ, ներս

Օրինակներ՝

Anahît ji vê derê çû.	Անահիտն այստեղից գնաց:
Birê min ji wê derê hat.	Իմ եղբայրն այդտեղից եկավ:
Virda were!	Այս կո՛ղմ արի:
Wêda her'e.	Այն կո՛ղմ գնա:
Tu çir'a wêda diçî?	Դու ինչո՞ւ ես այդ կողմ գնում:
Balafir' hat xwarê.	Օդանավը իջավ ներքև:
Îro ji h'emû cîyan meriv hatin vir.	Այսօր ամեն տեղից մարդիկ եկան այստեղ:
Ez h'emû cîya ger'yam.	Ես ամեն տեղ ման եկա:
Duh cî-cî baran barî.	Երեկ տեղ-տեղ անձրևեց:
Ez cem hevala xwe me.	Ես իմ ընկերուհու հետ եմ:
Ew hat ba birayê xwe.	Նա եկավ իր եղբոր մոտ:

Կան բառեր, որոնք միաժամանակև՝ նախդիր են, և՛ կապ, և՛ տեղի մակբայ³⁵: Վերջինները կարող են գործածվել նաև այլ նախդիրների ու հետադրությունների հետ.

ser	վրա
serda, ser da	(ինչ-որ բանի) վրա
serr'a, ser r'a	(ինչ-որ բանի) վրայով
ber	առջև, դեմ
berr'a, ber r'a	(ինչ-որ բանի) առջևով
jor	վերևում
jêr	ներքևում
jorda, jor da	վերևից
bin	տակ
binda, bin da	(ինչ-որ բանի) տակ
binva, bin va, bin r'a, bin r'a	(ինչ-որ բանի) տակով, (ինչ-որ բանի) տակից
pêş	առաջ
pêşda	առաջ, դեպի առաջ
dûrva, dûr va	հեռվից
nêzîkva, nêzîk va	մոտիկից
piş	հետ, հետև
r'ex, taxe	կից, մոտ

³⁵ Մակբայների մասին տե՛ս **К. Курдоев**, Грамматика курдского языка (курманджи), стр. 271-277:

Օրինակներ՝

P'îşîk r'abû ser masê.	Կատուն բարձրացավ սեղանի վրա:
Aram hilk'îşya ser ç'îyê.	Արամը բարձրացավ սարը:
Stêrk jorda k'et.	Աստղը վերնից ընկավ:
Anna pencere vekir û jor da nihêr'î.	Աննան բացեց պատուհանը և վերնից նայեց:
Pîşîk k'et bin k'ursîyê.	Կատուն մտավ սեղանի տակ:
Aram pêşda hat.	Արամն առաջ եկավ:
E'rebe r'ex min va derbaz bû.	Մեքենան իմ մոտով անցավ:
Wê derê p'ira hebû, ez ser r'a çûm.	Այնտեղ կամուրջ կար. ես վրայով անցա:
Wê derê gul hebûn. Şev baran ser da barî.	Այնտեղ ծաղիկներ կային: Գիշերը վրան անձրև տեղաց:
Li wir dibistan hebû, ez ber r'a çûm.	Այնտեղ դպրոց կար, ես (դրա) առջևով անցա:
Armên dûr va gundê xwe nihêr'î.	Արմենը հեռվից իր գյուղին նայեց:

Ներքոնշյալ մակբայները, որոնք կարող են կիրառվել որպես կապեր, գոյականների կարող են միանալ իզաֆեթով:

fêz	վերև
k'êlek, tenîşt	կողք
ort'	մեջտեղ
navber	միջև
dor	շուրջ
derdor, der û dor	շուրջբոլորը

Օրինակներ՝

Dar fêza çêm e.	Ծառը գետի վերին հատվածում է:
Cînar dora malê r'ûniştin.	Հարևանները նստեցին տան շուրջը:
Der û dora şeber hêşîn e.	Քաղաքի շուրջբոլորը կանաչ է:

Հետևյալ մակբայները գոյականների հետ կիրառվելիս կարող են ստանալ *-î* վերջավորություն:

hember	դեմ, հակառակ
pêşber	դիմաց, դեմառդեմ
nêzîk	մոտ, մոտիկ
dûr	հեռու

Օրինակներ՝

Serbaz hemberî dijmin şer' kir.	Զինվորը թշնամու դեմ կռվեց:
Em dûrî hev in.	Մենք իրարից հեռու ենք:
Hevalê min pêşberî min r'ûnişt.	Ընկերս իմ դիմաց նստեց:

Dibistan

Sibe ye. R'ojeke germ û xweş e. Ez diçim dibistanê. Dibistan nêzîkî mala me ye. Xelîl jî tê dibistanê. Ew ji gundekî din tê. Gundê wan da dibistan t'une. Dibistan ji gundê wî dûr e. Her sibe Xelîl tê û her êvar diçe. Bo wî çûn û hatin gelek zehmet e.

Em ji sibê h'eya êvarê dibistanê da hîn dibin. Hînbûn û zanîn çiqas tiştêkî baş e! Merivê nezan nav tarîyê da ye, der û dora xwe nabîne.

Zanîn wek r'onahî ye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ez diçim.	Ես գնում եմ:
Ew diçe.	Նա գնում է:
h'eya, h'eta	մինչև
Em hîn dibin.	Մենք սովորում ենք:
nabîne	չի տեսնում
wek	նման, ասես
bo, boy	համար
çiqas	ինչքան
zehmet	դժվար
wek	նման

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. K'êleka gund ç'îya heye. 2. Li k'êleka ç'êm darek heye. 3. E'rebe k'êleka malê ye. 4. Fêza ç'êm gund heye. 5. Du bira r'ex hev r'ûniştin. 6. Vardan vir da h at. 7. K'erem, vir da were! 8. Min dûr va gund nihêr'î. 9. Tu ji vir neçe! 10. Hespera R'izgo k'uda çû? Hespera R'izgo, wêda çû. 11. Ermenî herdera dijîn. 12. Ez duhî êvarê gihîştim vir. 13. Ez pênc salan li wir xebitîm. 14. Avê kevir virda-wêda kir. 15. Aram belgên darê virda-wêda avît. 16. Leşkerê dijmin hemberî wan bû. 17. Ew pêşberî hev sekinîn.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Ort'a qencî û xirabîyê da buhustek e.

Ort'a gotinê û kirinê da ç'îya hene.

Orta min û e'zmana da buhustek e.
 Ort'ê da r'ûdinê, ji qerexa dixwe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Wî avît.	Նա նետեց:
qencî	լավություն
xirabî	վատություն
gotin	ասել
kirin	անել
qerex, qerax	ծայր, եզր
buhust, bihust	թիզ (չափի միավոր՝ բացված ձեռքի բութ և ձկույթ մատների ծայրերի միջև տարածությունը)

Դաս 12

Իզական սեռի գոյականներ

Իզական սեռի գոյականներ են.

1. իզական սեռի անձանց ու ազգականների նշող բառերը.

qîz, keç', keç'ik	աղջիկ, դուստր
dot	դուստր
dê, dayîk	մայր
xûşk, xwîşk, xayîng	քույր
dodmam, dotmam	զարմուհի, հորեղբոր աղջիկ
qîzap	հորեղբոր աղջիկ
qîzxal	քեռու աղջիկ
pîrik, dapîr	տատ
met'	հորաքույր
xatî	մորաքույր
amojn, jinap, jinmam	հորեղբոր կին
xalojn, jinxal	քեռակին
xasî, xwesî	սկեսուր, զոքանչ
jin, pîrek	կին
destgirtî	հարսնացու, նշանած աղջիկ
bûk	հարս
balt'ûz	տալ, քենի
k'ulfet	կին, տիկին
kevanî	տանտիրուհի
bermalî	տնային տնտեսուհի
berbûk	հարսանիքի ժամանակ հարսին ուղեկցող կին ³⁶
berdêlî	փեսայի քույրը, որն ամուսնանում է հարսի եղբոր հետ

2. կանանց անունները, օրինակ՝ P'erîxan, K'ubar, Xezal, Gulnaz, P'or'sor, Dîlber, Almast, Gulçîn, Gulîzer և այլն:

3. էգ կենդանանունները.

ç'êlek, mang	կով
--------------	-----

³⁶ Ավանդաբար *berbûk*-ը նշանակել է ամուսնացած կին, որը ուղեկցել է նորահարսին հարսանիքի ժամանակ:

nogin	երինջ
mî, mîh	մաքի
kavir'	գառ
mirîşk	հալ
var'ik	վառեկ
dêl, dêlik	էգ շուն

4. մի շարք կենդանանուններ, որոնք իգական սեռի գոյական են՝ անկախ կենդանու կենսաբանական սեռից.

bizin	այծ
mehîn ³⁷	ձի

5. մարմնի որոշ մասերի ու օրգանների անվանումներ.

e'nî	ճակատ
cênîk	քունք
bêvil	քիթ
lêv	շրթունք
pidî	լինդ
çen, çene, çengû	ծնոտ, դունչ
qir'ik	կոկորդ
patik	ծոծրակ
pişt	մեջք
namil, navmil	թիկունք, ուս
navteng	գոտկատեղ
navik	պորտ
zend	դաստակ
e'nîşk	արմունկ
t'ilî	մատ
neynok, neynûk	եղունգ
çong, çok	ծունկ
çîp	սրունք
gûzek, gozek	կոճ
panî, penî	կրունկ
gurç'ik	երիկամ
ceger, kezeb	լյարդ
tenişt, k'êlek	կող, կողք

³⁷ Ներկայում *mehîn* բառը քիչ է կիրառում, և դրա փոխարեն *hesp*-ը գործածվում է որպես ն՝ իգական, և՛ արական գոյական:

6. այն վերացական գոյականները, որոնք կազմվում են *-i*, *-fi*, *-atî*, *-yi*, *-ayî*, *-anî*, *-otî* վերջածանցներով.

biratî	եղբայրություն
hevaltî	ընկերություն
korayî	կուրություն
serk'arî, serk'artî	առաջնորդություն
mêranî	քաջություն
arzanî, erzanî	էժանություն
şîrinayî	քաղցրություն, քաղցրավենիք
dijminayî, dijmintî	թշնամություն
zar'otî	մանկություն

7. գոյականաբար կիրառվող անորոշ դերբայները.

hatina we	ձեր գալը
k'enîna zar'okan	երեխաների ծիծաղելը
Xwendina dersê çetin e.	Դասը կարդալը դժվար է:

8. բայանունները, բայահիմքերից կազմված կրկնավոր բայածանցյալ բառերը, օրինակ՝ qar'in (գոռալ) բայի ներկայի հիմքից՝ qar'eqar' (գոռոգոնոց), qîjîn (բղավել) բայի ներկայի հիմքից՝ qîjeqîj (բղավոց):

9. տարվա եղանակները, շաբաթվա օրանունները նշող բառերը.

payîza derengî	ուշ աշուն
sêşema bihorî, sêşema derbazbûyî	անցած երեքշաբթի
pêşema tê, pêşema bê	եկող հինգշաբթի

10. երկրների, քաղաքների, լեռների, գետերի անունները.

Amêrîkaya Başûr, Amêrika Başûr	Հարավային Ամերիկա
Ermenistana R'oava	Արևմտյան Հայաստան
K'urdistana Bakûr	Հյուսիսային Քրդստան
K'urdistana Başûr	Հարավային Քրդստան
Ermenistana qedîm	հինավուրց Հայաստան

11. վերջին տասնամյակներում եվրոպական լեզուներից, ռուսերենից փոխառված մի շարք բառեր.

maşîne	մեքենա
bank	բանկ
bênzîn	բենզին

atom	ատոմ
bîlêt	տոմս
ajans	գործակալություն
traktor	տրակտոր

12. տրանսպորտային միջոցների անվանումները .

e'rebe, t'irimbêl	ավտոմեքենա
teqsî, t'exsî	տաքսի
motor, motorçerxe	մոտոցիկլ
duçerxe, bisiklêt, bisiklêt	հեծանիվ
otobûs	ավտոբուս
kamyon, qemyon	բեռնատար ավտոմեքենա
trên, şemendefêr	գնացք
teyare, balafir', ayropilan	ինքնաթիռ
babir'ok	ուղղաթիռ
keştî, gemî	նավ

13. իգական սեռի գոյական է նաև *zar'ok* (երեխա) բառը:

Min duh zar'oka xwe dît. | Երեկ ես երեխայիս տեսա:

14. ուղիղ հոլովով և որպես ենթակա կիրառվող գոյականի սեռը կարող է արտահայտվել վերջավորությամբ: Իգական սեռի գոյականների համար կիրառվում է *-e* վերջավորություն. այն, սակայն, սակավ է գործածվում:

Aanahîte mamoste ye.	Անահիտն ուսուցիչ է:
Werdeke baş e.	Վարդակը բարի է:
Keç'ike aqil e.	Աղջիկը խելացի է:
Eze feqîr im.	Ես խեղճ եմ:

Syûnik

Syûnik li başûrê komara Ermenistanê ye. Merk'eza Syûnikê bajarê Kapan e.

Di Syûnikê de zivistan dirêj nîne, lê payîzê şilî ye, û gelek baran dibare.

Li Syûnikê r'ezên tirîya gelek in, û vê derê şeravên cûr'e-cûr'e hene.

Dêra Tat'êv di Syûnikê de ye û p'ir' binavûdeng e. Ew dêr nav ç'îyan, ser zinarekî mezin e. Dêra Tat'êv nêzîkî sînora Ermenistanê û Îranê ye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Baran dibare.	Անձրևում է:
tirî	խաղող
cûr'e-cûr'e	տեսակ-տեսակ
binavûdeng	հայտնի
zinar	ժայռ
sînor	սահման

P'îşîka Wanê

P'îşîka Wanê sîmvola bajarê Wanê ye. Pirç'a p'îşîkê du r'eng e. P'ir'anîya p'îşîkan spî ne, ç'e'vek şîn e, ç'e'vê din zer yan sût e. Wextê ku meriv diçe Wanê, li ser r'ê h'eykelê P'îşîka Wanê heye.

P'îşîkên Wanê avê p'ir' h'ez dikin, di avê de dilîzin û melevanîyê dikin. Çend cûr'e ç'e'vên P'îşîka Wanê hene: hinek p'îşîk her du ç'e'vên wan şîn in, hinek pişîk ç'e'vek r'engê zer e û ç'e'vek r'engê sût e.

Dema ku piş'îk nû ji dayîk bûyî û ç'ûk in, h'eta bîst-sî r'ojan r'engê ç'evên wan zelal nîne, lê piştî çil r'ojan r'engê ç'evan zelal dibe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

pirç'	մազ
wext	ժամանակ
wextê ku	երբ
h'eykel	արձան
Ew avê h'ez dikin.	Նրանք ջուր են սիրում:
Ew dilîzin.	Նրանք խաղում են:
melevanî, avjenî, sovekarî, sobarî	լոռ
Ew melevanîyê dikin.	Նրանք լոռում են:
cûr'e	տեսակ
hinek	մի քիչ, որոշ
h'eta	ժամանակ
nû ji dayîk bûyî	նոր ծնված
Av zelal dibe.	Ջուրը զուլավում է:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Իմ դուստրը ուսանող է: 2. Իմ մայրը 60 տարեկան է: 3. Ձեր տատիկը հիվանդ է: 4. Ինչո՞ւ է ձեր տատիկը հիվանդ: 5. Նրա կինը տնային տնտեսուհի է: 6. Իմ քույրիկը աշակերտուհի է: 7. Իմ մորաքույրը Արևմտյան Հայաստանում է: 8. Քո հարսը գնաց բակ: 9. Իմ քեռակինը ծեր

է: 10. Այս փողոցը լայն է: 11. Մեր մեքենան նոր է: 12. Ձեր տունը նեղ է: 13. Մեր նավը ծովում է: 14. Նրանց տաքսին բախում է:

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Em ji hatina wan gelek k'êfxweş bûm.
2. Ez ji çûyîna wî x'emgîn bûm.
3. Ez bi xwendina te serbilind im.
4. Xwendina k'it'êbê hêsa nîne.
5. Ez pê xwendina te şa bûm.
6. Ez ji şikestina qedehê x'emgîn bûm.

Նոր բառեր

x'emgîn	սխուր, տրտում
hêsa	հեշտ
tewle, tewîle	ախոռ
behr	ծով

Երկխոսություն

Filît: R'ojbaş, navê te bi xêr?
 R'aber: R'ojbaş, navê min R'aber e. Lê navê te çî ye?
 Filît: Navê min Filît e.
 R'aber: Tu k'urd î?
 Filît: Erê, ez k'urd im.
 R'aber: Tu k'urdî dizanî?
 Filît: Erê, ez k'urdî dizanim.
 R'aber: Tu xelqê k'u derê yî?
 Filît: Ez xelqê K'urdistana Başûr im!
 R'aber: Tu çî dikî?
 Filît: Ez r'ojnameger im.
 R'aber: Ez jî şagirt im.
 Filît: Te îro ders xwand?
 R'aber: Erê, min îro ders xwend.
 Filît: Gelo ders hêsa bû?
 R'aber: Na, ders hêsa nîbû, dijwar bû.
 Filît: Bibexşîne, çir'a zehmet bû?
 R'aber: Ew zehmet bû, çimkî dersa îro gelek dirêj bû.
 Filît: R'aber, ew keç' k'î ye?
 R'aber: K'îjan keç'?
 Filît: Keç'a ku p'or'ên wê dirêj in.
 R'aber: Ew dosta min e. Em t'evî hev dixwînin.
 Filît: Ew keç'ik k'urd e?
 R'aber: Belê, ewa k'urd e, navê wê R'ojda ye.
 Filît: Bibexşîne, îşê min heye, ez gerek her'im. Xatirê te!
 R'aber: Oxir be!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Tu bi k'urdî dizanî? Tu k'urdî dizanî?	Դու քրդերեն գիտե՞ս:
Ez bi k'urdî dizanim. Ez k'urdî dizanim	Ես քրդերեն գիտեմ:
xelq	ժողովուրդ
Tu çî dikî?	Դու ի՞նչ ես անում:
r'ojnameger	լրագրող
Te xwand.	Դու կարդացիր:
hêsa	հեշտ
dijwar, zehmet	դժվար
çimkî, madem	քանի որ, քանզի
ku	որ
p'or'	մազ
t'evî hev	իրար հետ, միասին
Em dixwînin.	Մենք կարդում ենք (Մենք սովորում ենք):
Bibexşîne! (biborîne!)	Ների՛ր:
îş, şuxul	գործ
gerek, divê	պետք է
Ez her'im (ez biçim).	Ես գնամ:
Gerek her'im.	Պետք է գնամ:
xêr	բարիք

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Հայրիկը եկավ: 2. Նրա ծնտը մեծ է: 3. Ձեր գալն ինձ ուրախացրեց:
4. Մանկությունը քաղցր է: 5. Հայերի և քրդերի բարեկամությունը պատմական է: 6. Նրանց թշնամությունը պատմական է: 7. Հացը էժան չէ:
8. Գետի քջքոցը հաճելի է: 9. Նրա ճակատը լայն է: 10. Նա գնացքով եկավ:
11. Այդ տղան աղջկա հետ գնաց: 12. Հայրիկը նավով եկավ: 13. Նրա քույրերը երիտասարդ են: 14. Նրա կինը ծեր է: 15. Նրա ամուսինը ծեր է:
16. Նրա քույրը մեծահասակ է: 17. Նրա եղբայրը ծեր է: 18. Այդ մարդը ծեր է: 19. Այդ վարորդը երիտասարդ է: 20. Նրա ավտոբուսը հին է: 21. Նրա նավը սպիտակ է:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Bejne zer e, dilî je'r e.

Lîstina pişîkê mirina mişk e.

Agir gula zivistanê ye.
P'ir' gotin ceger sotin e.

Նոր բառեր

je'r	թույն
lîstin	խաղալ
mişk	մուկ
r'onayî, r'onahî	լույս
sotin	այրել

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մեքենան տան հետևում է: 2. Կատուն մեքենայի վրա է: 3. Այդ նավը հիմա ջրի տակ է: 4. Երեկ այդ գնդակը սեղանի տակ էր: 5. Գետի մեջ քարեր կան: 6. Ջրի մեջ քարեր կային: 7. Կատուն սեղանի տակ է: 8. Այդ քաղաքը սարի հետևում է: 9. Մեքենան մեր բակից գնաց:

Դաս 13

Ընդհանուր սեռի գոյականներ

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում առանձնացվում են նաև ընդհանուր սեռի գոյականներ: Ընդհանուր սեռը իգականից ու արականից առանձին ինքնուրույն կարգ չէ: Ընդհանուր սեռի գոյականը կարող է լինել և՛ իգական, և՛ արական սեռի: Ընդհանուր սեռի են.

1. անձ ցույց տվող մի շարք գոյականները.

nevî	թոռ
xarza, xarzî	քրոջ որդի, քրոջ աղջիկ
biraza, birazî	եղբորորդի, եղբոր աղջիկ
heval, dost, hogir	ընկեր
dergîstî	փեսացու, նշանած աղջիկ
cînar, cîran	հարևան
dijmin, neyar	թշնամի, ոսոխ
yar	սիրեցյալ
serk'ar, serok	ղեկավար
xwendikar	ուսանող
xwendevan	ընթերցող
xebatk'ar	աշխատող
xizmetk'ar	ծառայող
xulam	ծառա
berdestî	օգնական, ծառայող
sêwî, êt'îm	որբ

Օրինակներ՝

nevîyê min	իմ թոռը
nevîya min	իմ թոռնուհին
hevalê min	իմ ընկերը
hevala min	իմ ընկերուհին
xarizîyê min	իմ քրոջ որդին
xarizîya min	իմ քրոջ աղջիկը

2. այն մասնագիտությունները, զբաղմունք նշող բառերը, որոնցով ավանդաբար զբաղվել ու զբաղվում են և՛ տղամարդիկ, և՛ կանայք.

mamoste, dersdar	ուսուցիչ
bijîşk, nûjdar	բժիշկ

h'ek'îm	բժիշկ, հեքիմ
t'ertzî	դերձակ
şayîr, helbestvan	բանաստեղծ
nivîsk'ar	գրող
r'ojnameger	լրագրող

Օրինակներ`

dersdarê min	իմ ուսուցիչը
dersdara min	իմ ուսուցչուհին
bijîşkê gund	գյուղի բժիշկը
bijîşka gund	գյուղի բժշկուհին
nivîsk'arê mezin	մեծ գրող
nivîsk'ara mezin	մեծ գրող

3. գոյականաբար գործածվող մի շարք խոսքի մասեր, մասնավորապես` ածականներ.

bedew	գեղեցիկ
delal	սիրելի
e'zîz	սիրելի
yar	սիրեցյալ
dilketî	սիրեցյալ

Օրինակներ`

delala min	իմ սիրելի (երբ խոսվում է իզական սեռի անձի մասին)
delalê min	իմ սիրելի (երբ խոսվում է արական սեռի անձի մասին)

4. որոշ կենդանանուններ, որոնք ն` արական, ն` իզական սեռի գոյական են.

kar	ուլ
k'er	ավանակ

Օրինակ`

k'era cînarê me	մեր հարևանի ավանակը
k'erê cînarê me	

Ժամանակակից քրդերի լեզվում իզական սեռի *mehîn* (զամբիկ) բառը քիչ է գործածվում: Այդ է պատճառը, որ արական *hesp* բառը սկսել է կիրառվել որպես ընդհանուր սեռի գոյական.

Hespa wan hat.	Նրանց ձին եկավ:
Hespê me nehat.	Մեր ձին չեկավ:

Ճիշտ կլիներ ասել.

Mehîna wan hat.	Նրանց ձին եկավ:
Hespê me nehat.	Մեր ձին չեկավ:

Mêvan

Îro mala R'onî da t'ijî mêvan in. Ew mêvan ji K'urdistana Başûr in. Ew h'emû xwendekarên k'urd in. Navê xwedîyê malê R'onî ye, navê kevanîya malê Asê ye.

Gava mêvan hatin, malxwê got:

– Xwîşkno, birano, hûn bi xêr hatin. Ser ç'e'va.

Paşê ji wan r'e got:

– K'erem bikin, r'ûnên.

Mêvanan got:

– Gelek spas, apo!

Mêvanek ji kevanîyê r'e got:

– Met'ê, avê bide!

Asê got:

– K'eremke! Vê derê xweşav jî heye.

– Zor spas, met'ê.

R'onî, Asê û her du keç'ên wan gelek şa ne. Ew t'ev li ot'axa mêvanan ser sifrê r'ûniştine.

Asê bona mêvanan çay, qewhe hazir kir. Paşê her du keç' gûz, k'ışmîş û şîrinayî anîn, danîn ber mêvanan. Asê rîçal û hingiv jî anî.

Xwendekarên k'urd t'evî R'onî û Asê suhbet kirin, piştî suhbetê çûn.

Xwedîyê malê û kevanî pir k'êfxweş in.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

xwedî	տեր
Hûn bi xêr hatin.	Դուք բարով եկաք:
K'erem bikin!	Համեցե՛ք:
K'erem bike!	Համեցի՛ր:
R'ûnên!	Նստեցե՛ք:
Avê bide!	Ջո՛ւր տուր:
xweşav, xoşav	հյուր, օշարակ
şa	ուրախ

t'ev	միասին
sifre	սփռոց, սեղան
Ew rûniştine.	Նրանք նստած են:
Ew ser sifrê rûniştine.	Նրանք նստած են սեղանի շուրջը:
Wê hazir kir.	Նա պատրաստեց:
k'îşmîş	չամիչ
gûz	ընկույզ
rîçal	ջեմ
hingiv	մեղր
suhbet kirin	զրուցել

Li dibistanê

Şagirt hat dibistanê, derîyê dersxanê vekir û got:

– R'ojbaş!

Mamoste got:

– Tu dereng mayî!

Şagirt got: “Erê, bibexşîne, ez dereng mam”.

Mamoste pirsî:

– Tu çir'a dereng mayî?

Şagirt got:

– Ji ber ku otobûs xirab bû.

Mamoste got:

– Tişt nabe! K'eremke, r'ûnê!

Şagirt got:

– Spas dikim, mamoste!

Mamoste got:

– K'it'êbê veke û bixwîne.

Şagirt ders xwand.

Mamoste r'azî ma û got:

– Barîk'ela.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Wî vekir.	Նա բացեց:
dereng	ուշ
Tu dereng mayî.	Դու ուշացար (բռց. Դու ուշ մնացիր):
Bibexşîne!	Ների՛ր:
Ez dereng mam.	Ես ուշացա:

ji ber ku	քանի որ
xerab bû, xirab bû	փչացավ
r'ûnê	նստի՛ր
veke	բացի՛ր
Kitêbê veke!	Գիրքը բացի՛ր:
Bixwîne! (Bixûne!)	Կարդա՛ :
r'azî	գոհ
Ew r'azî ma.	Նա գոհ մնաց:
Barîk'ela!	Կեցցե՛ս:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասություններն ու բառակապակցությունները:

1. Վիրավոր զինվոր:
2. Ծեր ջրաղացպան:
3. Լավ կոշկակար:
4. Երիտասարդ գրող:
5. Երիտասարդ սրնգահար:
6. Ծեր երաժիշտ:
7. Արամն իմ ընկերն է:
8. Աստղիկն իմ ընկերուհին է:
9. Այդ կոշկակարը մեր հարևանն է:
10. Այն երաժիշտը իմ եղբայրն է:
11. Իմ ընկերը զինագործ է:
12. Իմ պապիկն այգեպան է:
13. Իմ հեծանիվը փչացավ:
14. Ուսուցիչն ասաց. «Դու ուշացար»:

Նոր բառեր

սրնգահար	bilûrvan
երաժիշտ	sazbend
երգիչ	dengbêj
զինագործ	sîlihsaz

Հավելված

Նախադասության մեջ կոչականն այն բառն է, որին դիմում է խոսողը կամ որին ուղղված է խոսքը:

1. Արական սեռի գոյականը ուր պե ս կոչական գործածվելիս ստանում է *-o* վերջավորություն.

bira	եղբայր	birao	եղբա՛յր (ն՛վ եղբայր)
bav	հայր	bavo	հա՛յր (ն՛վ հայր)

2. Եթե կոչականն արտահայտվում է իգական սեռի գոյականով, ապա ստանում է *-ê* վերջավորություն.

xûşk	քույր	xûşkê	քույրի՛կ (ն՛վ քույր)
keç'	աղջիկ	keç'ê	աղջի՛կ (ն՛վ աղջիկ)
met	հորաքույր	metê	հորաքու՛յր (ն՛վ հորաքույր)
dê, dayîk	մայր	dayê	մայրի՛կ (ն՛վ մայր)

Օրինակներ՝

Xûskê, çawan î?	Քույրի՛կ, ինչպե՞ս էս:
Keç'ê, tu ku derê yî?	Աղջի՛կ, դու որտե՞ղ էս:

3. Եթե գոյականը հոգնակի թվով է, ապա, անկախ սեռից, այն ստանում է **-no** վերջավորություն.

xûşk	քույր	xûşkno	քույրե՛ր, ո՛վ վ քույրեր
bira	եղբայր	birano	եղբայրնե՛ր, ո՛վ վ եղբայրներ

Օրինակներ՝

K'urdno, r'abin!	Քրդե՛ր, վե՛ր կացեք:
Ermenîno, t'arîxa xwe bîr nekin.	Հայե՛ր, ձեր պատմությունը մի՛ մոռացեք:

4. Որոշիչ-որոշյալ, հատկացուցիչ-հատկացյալ կապակցության մեջ կոչականը որևէ ցուցիչ չի ստանում.

xûška min	իմ քույր	Xûška min, tu çawan î?	Քու՛յր իմ, դու ինչպե՞ս էս:
keç'a baş	լավ աղջիկ	Keç'a baş, tu vir î?	Լա՛վ աղջիկ, դու այստե՞ղ էս:

5. Կոչականը վերջավորություն չի ստանում, եթե իզաֆեթային կառույցում է.

Birayê Aram	Արա՛մ եղբայր
Kekê Aram	Արա՛մ եղբայր
Xûška Hasmiîk	Հասմի՛կ քույր

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ բառերը:

Kaliko, pîrikê, lawo, keç'ê, kur'ò, h'irçê, karikê, Zîlanê, mêno, zilamno, xûşkno.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Tu baş î, Silo? 2. Belê, ez baş im, R'izgo. Lê birayê te çawa ye? 3. Birayê min îdfî kal e, lo. 4. Lê-lê keç'ê, tu çiqas nazik î. 5. Cînarê, tu çiqas dilovan î. 6. Hevalo, tu gelek merd î. 8. Qîz û bûkno, hûn mîna gula ne. 9. Hevalno, ez we p'ir' h'ez dikim.

Konê H'esen

Memo got:

– Lolo, eva konê H'esen e?

Şamil go:

– Na, lo, ev ne konê H'esen e.

Miraz go:

– Memo, konê H'esen ne vir e. Konê Hesen bal konê min e.

Hespa K'amil

R'okî K'amil k'erê sîyar bû. K'ubara xûşk got.

– K'amilo, navê k'era te çî ye?

K'amil got:

– Xûşkê, ke'ra çî? Tu nabînî, eva hesp e.

R'ûvî

R'ûvî r'ûvî, r'indiko,

Serê dêlê k'inciko,

Rûvî çîqa fêlbaz e,

Tê mirîşka didize,

Te'jî çawa pey lez e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

kon	վրան
bal	մոտ
Ew sîyar bû.	Նա հեծնեց:
Tu nabînî.	Դու չես տեսնում:
fêlbaz	խորամանկ
Ew didize.	Նա գողանում է:
te'jî	որսորդական շուն, բարակ
lez	շտապ

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Եղբա՛յր, դու զինվո՞ր ր ես: 2. Քույրի՛ կ, քո անունն ի՞նչ է: 3. Սիրելի՛ս, դու որտե՞ղ ես: 4. Սիրելի՛ հարևան, դու այստե՞ղ ես: 5. Որդյա՛կ իմ, դու տա՞նն ես: 6. Տատի՛կ, ինչպե՞ս ես: 7. Ո՛վ զինվոր, դու վիրավո՞ր ր ես: 8. Եղբա՛ր, դու որտեղի՞ց ես: 9. Աղջի՛կս, դու որտե՞ղ ես: 10. Քույրի՛կ, դու բժշկուհի՞ ես: 11. Բարի՛ օր, քույրե՛ր և եղբայրնե՛ր:

Նոր բառեր և արտահայտություններ

wext	ժամանակ
Nemire!	Մի՛ մահացիր:
pêxas	բոկոտն
serqot	առանց գլխարկի, գլխաբաց
p'êxas	բոբիկ, բոկոտն
gar'an	նախիր
t'imaxkar	ազահ, ժլատ
gunehkar	մեղավոր

Դաս 14

Գոյականի որոշյալ և անորոշ առում

Ինչպես բոլոր լեզուներում, այդպես էլ քրդերենի կուրմանջի բարբառն ունի գոյականի որոշյալ և անորոշ առում:

1. Գոյականի որոշյալ առումը նշում է նույն սեռի առարկաներից մեկը, որն արդեն ծանոթ է խոսողին կամ խոսակցին: Որոշյալ առումը քերականական հատուկ ցուցիչ չունի.

Mamoste hat dibistanê.	Ուսուցիչը եկավ դպրոց:
Zar'ok li wir in.	Երեխաներն այնտեղ են:
Gul sor in.	Ծաղիկները կարմիր են:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում չկա որոշիչ հոդ, ուստի ցուցական դերանունները, հանդես գալով գոյականի հետ, կարող են որոշակիացնել, մասնավորեցնել առարկան, այլ ձևակերպմամբ՝ կատարել որոշիչ հոդի դերը:

Օրինակներ՝

Ew mamoste hat dibistanê.	Այդ ուսուցիչը եկավ դպրոց:
Ew zar'ok li wir in.	Այդ երեխաներն այդտեղ են:
Ew gul sor in.	Այդ ծաղիկները կարմիր են:

2. Անորոշ առմամբ գոյականները ցույց են տալիս խոսողին, խոսակցին անծանոթ առարկա կամ առարկա ընդհանրապես: Գոյականի անորոշ առումը քրդերենի կուրմանջի բարբառում արտահայտվում է **-ek** վերջավորությամբ (**yek** քանակական թվականից): Հարկ է արձանագրել, որ այն կիրառվում է նաև առարկայի եզակի լինելը ցույց տալու համար.

jinek	մի կին
qîzek, keç'ek	մի աղջիկ
mêrek	մի տղամարդ

Օրինակ՝

Sêvek ji darê ket.	Մի խնձոր ընկավ ծառից:
--------------------	-----------------------

ա) Քրդերենի կուրմանջի բարբառում գոյականի մեկ հատը կամ եզակի լինելը նշելու համար հազվադեպ են կիրառում **yek** քանակական թվականը (օրինակ՝ **yek jin**, **yek mêr**):

բ) Եթե գոյականը վերջանում է ձայնավորով, ապա **e**-ն սղվում է, և մնում է **-k**-ն.

merík	մի մարդ
sek	մի շուն
şek	մի սանր
xanîk	մի տուն
k'ursîk	մի աթոռ
masek	մի սեղան
kîlok	մի կիլոգրամ
mamostek	մի ուսուցիչ
gundîk	մի գյուղացի
ermenîk	մի հայ
h'eftêk	մի շաբաթ
dersxanek	մի դասասենյակ

Օրինակ՝

Mamostek li vir e.	Մի ուսուցիչ այստեղ է:
--------------------	-----------------------

գ) Որոշ խոսվածքներում ձայնավորով վերջացող գոյականին կցվելու ժամանակ **-ek** վերջավորության և գոյականի միջև կարող է ավելանալ *y* կիսաձայնը.

xanîyek	մի տուն
k'ursîyek	մի աթոռ
maseyek	մի սեղան
kîloyek	մի կիլոգրամ
mamosteyek	մի ուսուցիչ
axayek	մի պարոն, մի աղա
gundîyek	մի գյուղացի
Ermenîyek	մի հայ
Heftêyek	մի շաբաթ
Dersxaneyek	մի դասասենյակ

Օրինակ՝

Mamosteyek li vir e.	Մի ուսուցիչ այստեղ է:
----------------------	-----------------------

դ) Շատ հաճախ խոսքում մի շարք բառերի անորոշ ամսան **-ek** վերջնամասնիկի **k**-ն սղվում է.

cot	գույգ
cotek (cote)	մի գույգ

Օրինակներ՝

Te cote k sol anî.	Te cote sol anî.	Դու մի գույգ կոշիկ բերեցիր:
Aram bot'le k şerav k'irî.	Aram bot'le şerav k'ir'î.	Արամը մի շիշ գինի գնեց:
Aram bit'ulge k şerav k'irî.	Aram bit'ulge şerav k'ir'î.	Արամը մի շիշ գինի գնեց:

3. Գոյականը անորոշ առմամբ կարող է կիրառվել որպես որոշիչ և հատկացուցիչ: Այդ պարագայում.

ա) արական սեռի գոյականը ստանում է *-î* վերջավորություն.

Grîgor kur'ekî baş e.	Գրիգորը լավ տղա է:
Hevalekî min heye, ew k'urd e.	Ես մի ընկեր ունեմ, նա քուրդ է:
Aram kur'ekî jêhatî ye.	Արամը տաղանդավոր տղա է:

բ) իգական սեռի գոյականը ստանում է *-e* վերջավորություն.

Anî keç'eke bilind e.	Անին բարձրահասակ աղջիկ է:
Anî qîzeke çapik e.	Անին ճարպիկ աղջիկ է:
Hevaleke min heye, ew k'urd e.	Ես մի ընկերուհի ունեմ, նա քուրդ է:

4. Հոգնակի գոյականները նույնպես կարող են գործածվել անորոշ առումով: Այդ դեպքում գոյականից առաջ դրվում է *hine* կամ *hinek* (բոց. *մի քիչ, որոշ, ինչ-որ*) անորոշ դերանունը.

hine şagirt, hinek şagirt	որոշ աշակերտներ, ինչ-որ աշակերտներ
hine merî, hinek merî	որոշ մարդիկ, ինչ-որ մարդիկ
Hine meriv vir in.	Որոշ մարդիկ այստեղ են:

Hinek-ը կիրառվում է նաև «ոմանք» նշանակությամբ: Օրինակ՝

Hinek meriv vir in.	Ոմանք այստեղ են:
Hinekan guh dida, hinekan jî guh nedida.	Ոմանք լսում էին, ոմանք էլ չէին լսում:
Hinek dest bi k'arekî dikin, hinek jî didomînin.	Ոմանք մի գործ են սկսում, ոմանք էլ շարունակում են:

5. Հոգնակի թվով և անորոշ առմամբ գոյականը կարող է նաև ստանալ *-ne* վերջավորություն (ծագում է *hine*-ից): Ի տարբերություն *-ek*-ի՝ *-ne*-ն կիրառվում է միայն այն պարագայում, երբ գոյականը հանդես է գալիս իզաֆեթային կառույցում.

zar'okne aqil	խելոք երեխաներ
qîzne bedew	գեղեցիկ աղջիկներ
Ew qîzne baş in.	Նրանք լավ աղջիկներ են:
Ew kur'ne aqil in.	Նրանք խելացի տղաներ են:

Երկխոսություն

- Ew çî ye?
- Ew malek e.
- Ev çî ye?
- Ev sêvek e.
- Ev k'î ye?
- Ev keç'ikek e.
- Yê din k'î ye?
- Ew kur'ikek e.
- Ew k'î ne?
- Ev jinikek e. Ev mêrikek e.
- Ev çî jin e?
- Ev jinikeke k'urd e.
- Ew k'î ye?
- Ew Aram e.
- Aram k'urd e?
- Aram lawikek e. Ew lawikekî ermenî ye.
- Yê din k'î ye?
- Pêdro mêrik e. Ew mêrikekî îspanî ye.
- E'yşê k'î ye?
- E'yşê keç'ik e. Ew keç'ikeke t'irk e.
- Tu k'ê dibînî?
- Ez jinikekê û mêrikekî dibînim.
- Tu çî dixwî?
- Ez nanekî dixwim.
- Mala te heye?
- Mala min heye, lê mala min maleke kevn e.
- Mala te mezin e?
- Hem ç'ûk e, hem jî k'irêya wê biha ye.
- Ez maleke nû dixwazim, yeke firehe erzan.
- Lê yên fireh biha ne.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ez dibînim.	Ես տեսնում եմ:
-------------	----------------

Ez dixwim.	Ես ուտում եմ:
Ez dixwazim.	Ես ուզում եմ:
k'irê	վարձով
biha	թանկ
erzan	էժան

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min malek k'irî. 2. Te maleke nû k'irî. 3. Min keç'eke ermenî dît. 4. Te kur'ekî ermenî dît. 5. Jinekê nan da min. 6. Jinikeke gurc r'ê nîşan da. 7. Mêrekî e'rebe çêkir. 8. Mêrikekî derî vekir. 9. R'okê ew serbaz çû şêr'. 10. R'ojekê ew kur' çûn nêçîrê. 11. Carekê min tu dîtî. 12. Keç'kê ji kanîyê av anî. 13. Keç'ikeke ermenî min ra name nivîsî. 14. Mêrekî r'ê nîşan da. 15. Mêrekî rûs r'ê nîşan da. 16. Pey erdhejê ra merîne t'eze hatin vir. 17. Hinek meriv tişt fe'm nekirin. 18. Malên hinek mirovan da av t'unekû. 19. Ew çî xwendek'arekî zîrek e! 20. Dîlan, r'ojnivîskê bixwîne

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Wî k'irî.	Նա գնեց:
dît	տեսա, տեսար
nîşan dan	ցույց տալ
çêkirin	սարքել
şer'	կռիվ
şêr'	կովի
r'okê, r'ojekê	մի օր
pey, piştî	հետո
zilzile	երկրաշարժ
zîrek	խելացի
r'ojnivîsk	օրագիր
Bixwîne!	Կարդա՛:

Հավելված

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում *jev*, *lev*, *t'ev*, *p'ev* նախդիրները բարդ են՝ կազմված պարզ նախդրից ու *hev* փոխադարձ դերանունից (*jev* = **ji+hev**, *lev* = **li+hev**; *t'ev* = **di+hev**; *p'ev* = **bi+hev**): Այս բարդ նախդիրները կարող են գործածվել պարզ բայերի հետ՝ կազմելով նախդրավոր բայեր:

Armînê bişkokên xwe t'ev xist.	Արմինեն իր կոճակները կոճկեց:
Ew cîran levhatin.	Այդ հարևանները հաշտվեցին:

- Որոշ նախածանցներ

ber-

berstû	օձիք
bernivîsar	արտագրություն
berr'oj	արևկող

ser-

serk'ar	առաջնորդ
serwext	խելագի

bin-

binpê	նոնատակ
binerd	ընդհատակ

Jîyana H'eso

H'eso xwendekar e. Ew bîst salî ye, û pênc meh e li Ermenistanê dijî. Birakî wî jî li vir e. Birayê wî k'arker e, zewicî ye, bavê şeş zar'okan e. Mala wî çar ode ye, lê p'ir' mezin nîne. Ji ber vê yekê H'eso t'enê k'irê dimîne. T'enê odeke wî heye. Oda wî li jêr e, li qatê e'rdê ye. Nav odê nivînek, masek, dolabek, k'ursîk, lampek û ocaxek heye. P'encere miqabilî dêrî ye. Nivîn li alîyê r'astê, li ber dîwêr e. Dolab li alîyê ç'epê ye. Mase li ber pencerê ye. K'ursî li piş masê ye. Lampe li orta odê ye, jorê. Ocax li ser dolabeke ç'ûk, li quncika k'êleka dêrî ye.

Վարժություն 2. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. H'eso çî k'arî dike?
2. Ew t'enê dimîne?
3. Mala wî mezin e?
4. Oda H'eso da çî tişt hene?
5. Mase li k'u ye?
6. Nivîn k'u derê ye?
7. Dolab li k'u ye?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

jîyan	կյանք
dijî	ապրում է, բնակվում է
t'enê	մենակ
dimîne	մնում է
miqabilî	դիմաց
quncik	անկյուն
ji ber vê yekê	սրա պատճառով
k'irê	վարձով

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Mêrikek hebû, navê wî Silo bû.
2. Min h'eyatê jinek dît.
3. Carekê ez çûm şeher.
4. P'adşek hebû, du kur'ên wî hebûn.
5. Li bazarê ez r'astî hevalekî hatim.
6. Kur'ekî min doxtirîyê hîn dibe.
7. Nêç'îrvanek goşt da wan.
8. Cînarê me mirovekî baş e.

Հավելված

1. *Yek* քանակական թվականը երբեմն հանդես է գալիս փոխանվանաբար: Այսինքն՝ մեկ անձի համար կիրառում են ոչ միայն *merivek*, *mirovek* ձևերը, այլև *yek*-ը: Այս դեպքում *yek* թվականը ստանում է որոշակի վերջավորություններ.

ա) արական սեռի գոյականի դեպքում *yek*-ը ստանում է *-î*.

Yekî av anî.	Մեկը ջուր բերեց (նշ.՝ <i>Մի տղամարդ ջուր բերեց</i>):
Yekî pirsî: “Tu çend salî yî?”	Մեկը հարցրեց. «Դու քանի՞ տարեկան ես» (նշ.՝ <i>Մի տղամարդ հարցրեց. «Դու քանի՞ տարեկան ես»</i>):
Min du mirov dîtin: p'or'ên yekî r'eş bûn, p'or'ên yekî jî spî bûn.	Ես երկու մարդ տեսա. մեկի մազերը սև էին, մեկի մազերն էլ սպիտակ էին:

բ) իգական սեռի գոյականի դեպքում *yek*-ը ստանում է *-ê*.

Yekê tişt pirsî.	Մեկը բան հարցրեց (նշ.՝ <i>Մի կին բան հարցրեց</i>):
Yekê ji min av xwest.	Մեկն ինձնից ջուր խնդրեց (նշ.՝ <i>Մի կին ինձնից ջուր խնդրեց</i>):
Min du keç' dîtin: Navê yekê Gulnaz bû, navê yekê jî R'ojda bû.	Ես երկու աղջիկ տեսա. մեկի անունը Գյուլնազ էր, մեկի անունն էլ՝ Ռոժդա (նշ.՝ <i>Ես երկու աղջիկ տեսա. մի աղջկա անունը Գյուլնազ էր, մի աղջկա անունն էլ՝ Ռոժդա</i>):

2. Փոխանվանաբար կիրառվող *yek* քանակական թվականը կարող է ստանալ լրացում.

ա) արական սեռի գոյականի դեպքում *yek*-ը ստանում է *-î*.

Yekî ûris derî vekir.	Մի ռուս դուռը բացեց (նշ.՝ <i>Մի ռուս տղամարդ դուռը բացեց</i>):
Yekî ciwan ji bazarê sêv anîn.	Մի երիտասարդ շուկայից խնձոր բերեց (նշ.՝ <i>Մի երիտասարդ տղամարդ շուկայից խնձոր բերեց</i>):

բ) իզական սեռի գոյականի դեպքում *yek*-ը ստանում է *-e*.

Yeke k'urd ji me rê pirsî.	Մի քուրդ մեզնից ճանապարհ հարցրեց (նշ.՝ <i>Մի քուրդ կին մեզնից ճանապարհ հարցրեց</i>):
Yeke zirav hat cem me.	Նիհար մեկը եկավ մեզ մոտ (նշ.՝ <i>Մի նիհար կին եկավ մեզ մոտ</i>):

Kevanîya bîrsar

Carekê gundîk malekê da bû mêvan. Kevanîya malê şorbe anî, danî ber, lê kevçî bîr kir. Mêvan nihêr'î ku kevanî serwext nebû, got: “Xûşkê, xûşkê, bi k'ere ma xwe k'êrê bîne”. Jinikê got: “Ê, mêvanê e'zîz, k'êr çir'a lazim e?”. Mêvan got: “Ezê guhê xwe jêkim, bikim kevç'î, şorbê pê bixwim”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

şorbe	սպուր
Wî bîr kir.	Նա մոռացավ:
Ew serwext nebû.	Նա չհասկացավ:
Bîne!	Բե՛ր:
Ez jêkim.	Ես կտրեմ:
Ezê jêkim.	Ես կտրելու եմ:
Ez bikim.	Ես անեմ:
Ez bixwim.	Ես ուտեմ:

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Եղնիկը դաշտում է: 2. Մի եղնիկ անտառում է: 3. Արմենը լավ ընկեր է:
4. Արմինեն լավ ընկերուհի է: 5. Մի մարդ այնտեղ է: 6. Մի գիրք սեղանին է: 7. Գիրքը սեղանին է: 8. Մի աղջիկ, մի կին և մի մարդ այգում են: 9. Մի մարդ ու կին այստեղ են: 10. Մի մարդ ու կին բակում են: 11. Ես մի աղջիկ ունեմ: 12. Դու մի որդի ունես: 13. Աղբյուրի ջուրը քաղցր է: 14. Դու մի գիրք ունես: 15. Իմ հարևանուհին լավ կին է: 16. Իմ ընկերը խելացի տղա է: 17. Երևանը շոգ քաղաք է: 18. Ռուսաստանը մեծ երկիր է:

Նոր բառեր

եղնիկ	xezal
եղնիկի ձագ	kara xezalê
դաշտ	deşt
անտառ	mêşe
տակ	bin

թռչուն, ճնճղուկ	ç'ivîk
ծառ	bax
այգի	bax'çe
աթոռ	k'ursî
սեղան	t'exte
տղամարդ	mêr
մարդ	merî, meriv
ուսանող	xandikar
հարևան	cînar
աշխատող	xebatk'ar
մարդ	merî
ջղային	hêrs

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dewrek gul e, yeke şîlan e.

Gûzek, gûzek dibe dîzek.

Her r'eng r'engek e, bedr'eng jî r'engek e.

Her r'ojek nexşekî wê heye.

Kur'ek heye gula bavê xwe, kur'ek heye kula bavê xwe

Jina neqenc h'erîyeke sar e.

Mûk, mûk dibe r'ihék.

Xirabîya malekê dibe avayîya gundekê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

dewr	պտույտ, շրջապտույտ, ժամանակահատված
şîlan	մասուր
gûz	ընկույզ
Ew dibe.	Այն դառնում է:
dîz	կճուճ, կավե անոթ
bedr'eng	դժգույն
nexş, neqış	պատկեր, նկար, ասեղնագործություն, նախշ
mû	մազ
r'ih	մորուք
kul	խոց, ցավ
gul	վարդ, ծաղիկ
qenc	լավ
h'erî	ցեխ
xirabî, xerabî	ավերում, վատություն
avayî	կառուցում

Դաս 15

Դասանիշներ

Դասանիշները ցույց են տալիս բառերի՝ այս կամ այն դասին պատկանելը: Դասանիշները առավելապես գործածվում են քանակական թվականների հետ: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում դասանիշներ են.

Heb-ը (բոց.՝ *հաս, հատիկ*) կիրառվում է անշունչ առարկաների համար: Որոշ խոսվածքներում առկա է *hev* ձևը.

du heb nan	երկու հատ հաց
------------	---------------

Nefer-ը (բոց.՝ *անձ, հոգի*) կիրառվում է անձ նշելու համար.

bîst nefer xwendekar	քսան ուսանող
şeş nefer	վեց հոգի

Serî-ն (բոց.՝ *զուլի*)՝ չորքոտանիների համար.

deh serî golik	տասը հորթ
----------------	-----------

Serî-ն (բոց.՝ *զուլի*)՝ մթերքի (սոխ, պանիր) համար.

sê-çar serî pîvaz	երեք-չորս զուլի սոխ
sê serî penêr	երեք զուլի պանիր

Niqitk-ը (բոց.՝ *կաթիլ*)՝ հեղուկի համար.

çend niqitk xûn	մի քանի կաթիլ արյուն
sê niqitk hêsir	երեք կաթիլ արցունք

Կաթիլ-ի համար գործածվում է նաև **dilop** բառը, որը, սակայն, դասանիշ չէ: **Kulî** (բոց.՝ *փաթիլ*) բառն օգտագործվում է ձյան համար, բայց այն նույնպես դասանիշ չէ:

Cot-ը (բոց.՝ *գույգ*) կիրառվում է գույգ առարկա նշելու համար (որոշ խոսվածքներում առկա են *coft, cift, cût* տարբերակները).

deh cot gore	տասը գույգ գուլպա
pênc cot sol	հինգ գույգ կոշիկ
sêzde cot lepik	տասներեք գույգ ձեռնոց

Kit-ը (բոց.՝ *հատ*) կիրառվում է գույգ առարկաների հատը նշելու համար.

kita gorê	գուլպայի հատը
kita solê	կոշիկի հատը

Մի *hust*-ի համար գործածվում է նաև *ta* բառը, որը կիրառվում է առավելապես անձի համար.

Kur'ê min tayê t'enê ye.	Իմ որդին միամորթիկ է:
--------------------------	-----------------------

Pe'ri-ն կամ *parî*-ն (բոց.՝ *պատառ, կտոր*) կիրառվում է հացի պատառի, ինչպես նաև ուտելիքի չափի համար.

parî nan	մի պատառ հաց
du parî nan	երկու պատառ հաց

P'irtî-ն (բոց.՝ *պատառ, կտոր*)՝ ուտելիքի համար.

p'irtî nan	մի կտոր հաց
du p'irtî nan	երկու կտոր հաց

Çiftî-ն (բոց.՝ *կտոր*)՝ մսի համար.

çiftî goşt	մի կտոր միս
sê çiftî goşt	երեք կտոր միս

Ուտելիքի համար գործածվում է նաև *ker, kerî* (բոց.՝ *կտոր*) բառը, որը, սակայն, դասանիշ չէ: Այն կարող է կիրառվել պարզ բայի հետ և կազմել բաղադրյալ բայ, օրինակ՝ *ker kirin* նշանակում է «կտրել», «կտորների բաժանել»: Այս բառը չպետք է շփոթել մեկ այլ նույնահունչ *kerî* (բոց. *հոս, խուսք*) բառի հետ.

sê kerî pez	ոչխարի երեք հոտ
-------------	-----------------

Tûzî-ն (բոց.՝ *դիլիս*) կիրառվում է ձմերուկի, սեխի, երբեմն էլ տանձի, խնձորի համար.

du tûzî zebes	երկու դիլիս ձմերուկ
sê tûzî şemamok	երեք դիլիս սեխ

Çir'-ը (բոց.՝ *կոշտ, կտոր*)՝ շաքարի, աղի, կոշտ հողակտորի համար.

du çir' şekir	երկու կտոր շաքար
---------------	------------------

Qalib-ը (բոց.՝ *կտոր*)՝ օճառի համար.

çar qalib sapon	չորս կտոր օճառ
du qalib saûn	երկու կտոր օճառ

Dest-ը (բոց.՝ *ձեռք*)՝ հագուստի, շորի, սպիտակեղենի համար.

sê dest kinc	երեք ձեռք հագուստ
--------------	-------------------

du dest orxan-doşek	երկու ձեռք վերմակ-ներքնակ
---------------------	---------------------------

Deste-ն (բոց.՝ *խումբ, փունջ, ջոկատ, տրցակ, կապ*) կիրառվում է մարդկանց խմբի, ջոկատների, թղթի կամ փողի, ինչպես նաև կանաչիների, ծաղիկների համար.

du deste pincar'	երկու կապ կանաչի
sê deste k'axez	երեք տրցակ թուղթ
du deste gul	երկու փունջ ծաղիկ

Օրինակ՝

Sîyar deste-deste pêşda hatin.	Ձիավորները խումբ-խումբ առաջ եկան:
--------------------------------	-----------------------------------

Baq-ը (բոց.՝ *փունջ*) կիրառվում է առավելապես ծաղիկների համար.

du baq gul	երկու փունջ ծաղիկ
------------	-------------------

Qevd-ը (բոց.՝ *փունջ*) նույնպես կիրառվում է ծաղիկների համար.

qevdek gul	մի փունջ ծաղիկ
------------	----------------

Որպես դասանիշ են գործածվում նաև *mil, bermilk, k'ulm, mist* բառերը.

du bermil kulîlk	երեք փունջ ծաղիկ
sê k'ulm birinc	երեք բուռ բրինձ
mistek ax	մի բուռ հող

Bir'-ը (բոց.՝ *խումբ, հոտ*)՝ մարդկանց, ձիավորների և հեծյալների համար.

sê bir sîyar	երեք խումբ ձիավոր
--------------	-------------------

Zo (բոց.՝ *զույգ*) կիրառվում է զույգ որոշ առարկաների (հիմնականում ընկույզի, ոչխարի, քարերի) համար.

pênc zo gûz	հինգ զույգ ընկույզ
şeş zo berx	վեց զույգ գառ
sê zo kevir	երեք զույգ քար

Zivistan

Berf kulî-kulî barî. Berfa spî deşt, ç'îya û banî girt. Berfê cîkî vekirî nehîşt. Cîranên me h'emû derk'etin derva. Wana mer' û gêzî hilda û e'rd t'emiz kir. Zar'ok jî hatin, berf berev kirin û pê berfê listin.

K'eskesor

Ji e'wrê r'eşe te'rî
Baranek hûr barî,
E'zman vebû, bû cîk sayî,
Te'v zeriqî.

K'eskesorê
K'ember girêda,
Ç'ilkêd avê
Werq dan çawa guhar. (Xnko Apêr)

Նոր բառեր

banî	բարձունք, լեռ
vekirî	բաց, բացած
nehîşt	չթողեց
mer'	բահ
gêzî	ավել
hildan	վերցրին
hûr	մանր
ç'ilk	կաթիլ

Zeynab

Navê min Zeynab e. Ez k'urd im, lê ne li K'urdistanê, li Têhranê dimînim. Du keç' û du kur'ên min hene. Em t'evda şeş kes in. Navê keç'a min **a** ç'ûk Gulistan e. Navê keç'a min **ya** mezin Hêvî ye. Navê kur'ê min **yê** çûk T'acîn e, navê **yê** mezin Tîtal e.

Kur'ê min **ê** mezin bîst salî ye, kur'ê minî ç'ûk panzde salî ye. Kur'ê minî mezin dixebite. Qîza min **ya** mezin dixûne. Keç'a mine çûk îdî mekt'ebê xilas dike.

Mêrê min k'arker e, xanîyan ava dike. Mala me h'emûyan çar qatî ye û em gelek r'azî ne.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Navê jinika k'urd çî ye?
2. Çend zar'okên wê hene?
3. Çend kur'ik û çend keç'ik in?
4. Navên keç'ikan çî nê, yê kur'ika çî ne?
5. Zar' çend salî ne?
6. Zar'okên wê dixûnin an dixebitin?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

t'evda	ամբողջությամբ, միասնաբար
kes	անձ, անհատ
Ew dixebite.	Նա աշխատում է:
Ew dixûne.	Նա սովորում է:
îdî	արդեն, այլևս
Ew ava dike.	Նա կառուցում է:
Ew mekt'ebê xilas dike.	Նա ավարտում է դպրոցը:

Դաս 16

Իգաֆեր

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում որոշիչ-որոշյալ, հատկացուցիչ-հատկացյալ կապն արտահայտվում է իգաֆերով: Որպես կանոն՝ որոշյալը նախադաս է որոշչին, հատկացյալը՝ հատկացուցչին:

Իգաֆերն արտահայտվում է որոշյալին կամ հատկացյալին կցվող *-a* և *-ê* վերջավորություններով: Իգաֆերային կառույցի մեջ **հատկացուցիչն ու որոշիչը** թեք հոլովաձևով են:

1. Եթե հատկացյալը կամ որոշյալը իգական սեռի գոյական է, ապա ստանում է *-a* վերջավորություն.

xûşka min	իմ քույրը
dîya min (dayîka min)	իմ մայրը
pîrika te	քո տատը
r'oja germ	տաք օր
xûna sor	կարմիր արյուն
birê Hasmîkê (birayê Hasmîkê)	Հասմիկի եղբայրը
birê Armên (birayê Armên)	Արմենի եղբայրը
Xûşka Zerîfê	Զարիֆի քույրը
Xûşka Armên	Արմենի քույրը

2. Եթե հատկացյալը կամ որոշյալը արական սեռի գոյական է, ապա ստանում է *-ê* վերջավորություն.

bavê min	իմ հայրը
kur'ê we	ձեր որդին
zimanê dê	մայրենի լեզու
dermanê kuxikê	հազի դեղ
birê min, birayê min	իմ եղբայրը
xortê bedew	գեղեցիկ երիտասարդ
ç'emê Erezê	Արաքս գետը

3. Որպես հատկացյալ կամ որոշյալ՝ հոգնակի գոյականները ստանում են *-ên* կամ *-êd* վերջավորություն.

kur'ên min (kur'êd min)	իմ տղաները
xanîyên çûk (xanîyêd çûk)	փոքր տներ
jinên baş (jinêd baş)	լավ կանայք
gundên t'eze (gundêd t'eze)	նոր գյուղեր

Օրինակ՝

Hevalêd min hatin.	Իմ ընկերները եկան:
Min got hevalên xwe: “Hûn çawan in?”	Ես ընկերներիս ասացի. «Դուք ինչպե՞ս եք»:

4. Եթե բառը վերջանում է ձայնավորով, ապա բառի և իզաֆեթային ցուցիչի միջև դրվում է *y* կիսաձայնը.

bayê sar	սառը քամի
mûyê r’êş	սև մազ
mûyê tenik	բարակ մազ
pembuyê spî	սպիտակ բամբակ
ç’îyayê bilind	բարձր լեռ

5. Չայնավահանգ մի շարք գոյականներ ուր պե ս որոշյալ և հատկացյալ գործածվելիս ունենում են երկու ձև՝ ամբողջական ու կրճատ.

e’rebeya min	e’reba min	իմ ավտոմեքենան
odeya xwarinê	oda xwarinê	ճաշասենյակ
maseya nê	masa nê	հացի սեղան

6. Մի շարք գոյականների իզաֆեթային ձևերը կարող են կազմվել հետևյալ կերպ.

r’ê	ճանապարհ	r’îya teze	նոր ճանապարհ
r’ê	ճանապարհ	r’îya rast	ուղիղ ճանապարհ
dê	մայր	dîya te	քո մայրը

8. Եթե հատկացուցիչը հոգնակի է, ապա ստանում է *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

zimanê k’urda (zimanê k’urdan)	քրդերի լեզուն
welatê ermenîya (welatê ermenîyan)	հայերի երկիրը
te’ma sêva (te’ma sêvan)	խնձորների համր
k’itêbên şagirta (k’itêbên şagirtan)	աշակերտների գրքերը

7. Իզաֆեթային կառույցով է ներկայացվում նաև անուն-հայրանունը.

Zozana Sîyabend	Չոզան Միաբանդի (նշ.՝ <i>Միաբանդի դուստր Չոզան</i>)
K’eremê Mîsto	Քյարամ Մստոյի (նշ.՝ <i>Մստոյի որդի Քյարամ</i>)
Aramê Tîgran	Արամ Տիգրանի (նշ.՝ <i>Տիգրանի որդի Արամ</i>)

Agrî û Mazîn

Agrî: R'ojbaş!

Mazîn: R'ojbaş, mêvano, tu ser ç'e'va hatî! K'erem bike, r'ûnê.

Agrî: Spas dikim.

Mazîn: Li vir k'ursî t'une, k'êleka êgir, ser kêvir rûnê.

Agrî: Ev çi nan e?

Mazîn: Ev nanê sêlê ye.

Agrî: Nanê sêlê mîna nanê somî ye.

Mazîn: Erê, lê nanê sêlê pe'n e.

Agrî: Ew çi nan e?

Mazîn: Ew jî nanê tendûrê ye.

Agrî: Nanê somî t'une, ne?

Mazîn: Na, nanê somî t'une, t'enê nanê loş heye.

Agrî: Ez nanê sêlê h'ez dikim, nanê sêlê xweş e.

Mazîn: Li vir goştê pêz heye. Ew goşt k'elandî ye.

Agrî: Na, ez goşt h'ez nakim.

Mazîn: Masîyê pe'tî jî heye.

Agrî: Me'sî pê îsotê ye?

Mazîn: Erê, pê îsotê ye û r'ind tûj e. Hêkên k'elandî jî hene!

Agrî: Nên h'ez dikim. Nanê t'isî xweş e.

Mazîn: Nên pê qêtix bixwe.

Agrî: Na, ez vî mastî h'ez nakim.

Mazîn: Çir'a?

Agrî: Ev qatix r'û girtî ye. Şîr bide min.

Mazîn: K'erem bike.

Agrî: Mala te ava!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Spas!	Շնորհակալություն:
Spas dikim.	Շնորհակալություն եմ հայտնում:
R'ûnê!	Նստի՛ր:
agir	կրակ
êgir	կրակի, կրակին
pez	ոչխար
pêz	գառան, ոչխարի
qatix, mast	մածուն
sêl	սաջ (հաց թխելու կամ ընդդեմ բովելու մետաղե տապակ)
mîna	նման

pehn, pe'n	տափակ
tendûr	թոնիր
Ez h'ez dikim.	Ես սիրում եմ:
Ez h'ez nakim.	Ես չեմ սիրում:
kelandî	խաշած, եփած
qelandî	տապակած
pe'tin	տապակել
pe'tî	խորոված
îsot	տաքդեղ
bîber	պղպեղ
masî, mesî	ձուկ
pe'tî	թխած, տապակած
tûj	կծու
t'isî	ցամաք
nanê tisî	ցամաք հաց
Bixwe!	Կե՛ր:
r'û girtî	զտած
mastê r'û girtî	զտած մածուն

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ կապակցությունները:

Kevirê mezin, şekirê çir', qalîkê hêkê, firotina nê, genimê îsal, fikra min, şîklê te.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասություններն ու կապակցությունները:

1. Xwendik'arê aqil. 2. Bavê qîzê. 3. Navê min. 4. K'itêba r'ind. 5. P'ayît'extê T'urkyayê. 6. Serokbajarê K'urdistanê. 7. Şeherê me. 8. Gula baxçê. 9. Mala mezin. 10. Hêlîna ç'ivîkê. 11. Xûşka wî heye. 12. Nanê k'urdan pe'n e. 13. Xanîyê wan bilind e. 14. Gundê we çûk e. 15. Dik'ana wan tune. 16. Derîyê darîn. 17. Mala me. 18. Lawê min 25 salî ye. 19. Ew wek te ye. 20. Ew ne mîna min e.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Արմենի գիրքը նոր է: 2. Ծաղկի բույրը հաճելի է: 3. Երիտասարդ բժշկուհին գեղեցիկ է: 4. Դեղին խնձորը շատ համեղ է: 5. Խելացի տղան եկավ: 6. Քո որդին քեզ նման է: 7. Նա ինձ նման չէ: 8. Պղպեղը կծու է: 9. Տաքդեղը նույնպես կծու է: 10. Իմ բժշկուհին բարի է: 11. Անահիտի աղջիկը: 12. Ուսանողի գիրքը: 13. Հասմի կ քույրիկ, ինչպե՞ս ես: 14. Արա՛մ

եղբայր, դու այստե՞ղ ես: 15. Արամը հաց թխեց: 16. Սա թոնրի հաց է: 17. Այստեղ կանաչ վարունգներ կան: 18. Սաջի հացը տափակ է: 19. Խորոված ձուկը համեղ է: 20. Հացը թոնրի մեջ է: 21. Աթոռ չկա, նստի՛ր քարին: 22. Խաշած միսը պղպեղով է: 23. Խորոված միսը տաքդեղով է: 24. Այս միսն անալի է: 25. Նա ճաշն առանց հացի կերավ: 26. Նա ցամաք հաց կերավ: 27. Այս ճաշը առանց հացի համեղ է: 28. Այս ճաշը տաքդեղով է: 29. Կաթսան կրակին է:

Հավելված

- *Ev* (սա) *ew* (դա), *evan* (սրանք), *ewan* (դրանք) ցուցական դերանունները հոլովվելիս որոշակի փոփոխություններ են կրում:

1. Արական սեռի գոյականների հետ կիրառվելիս ն թեք հոլովով դրվելիս *ev* (*ew*) ցուցական դերանունը դառնում է *vî* (*wî*): Այդ պարագայում արական սեռի գոյականը ստանում է *-î* վերջավորություն:

Օրինակներ

Ev kur' li vir e.	Այս տղան այստեղ է:
Navê <i>vî</i> kur'î Aram e.	Այս տղայի անունն Արամ է:
Ez <i>vî</i> kur'î dibînim.	Ես այդ տղային տեսնում եմ:
Te ji <i>wî</i> kur'î saet pirsî?	Դու այդ տղայից ժամը հարցրիր:

2. Իգական սեռի գոյականների հետ կիրառվելիս *ev* (*ew*) ցուցական դերանունը դառնում է *vê* (*wê*): Այդ դեպքում իգական սեռի գոյականը ստանում է *-ê* վերջավորություն.

Ev keç' vê derê ye.	Այս աղջիկն այստեղ է:
Çe' vên <i>vê</i> keç'ê r'êş in.	Այս աղջկա աչքերը սև են:
Ez <i>vê</i> keç'ê h'ez dikim.	Ես այս աղջկան չեմ տեսնում:
Ew jin cînara min e.	Այդ կինն իմ հարևանուհին է:
Navê <i>wê</i> jinê Gulê ye.	Այդ կնոջ անունը Գյուլ է:
Ez her r'oj <i>wê</i> jinê dibînim.	Ես ամեն օր այդ կնոջը տեսնում եմ:
Te ji <i>wê</i> qîzê av xwest.	Դու այդ աղջկանից ջուր ուզեցիր:
Min pirtûk da <i>wê</i> keç'ê.	Ես գիրքը տվեցի այդ աղջկան:

3. *Evan* (*ewan*) ցուցական դերանունը թեք հոլովով դրվելիս դառնում է *van* (*wan*), հոգնակի գոյականը ստանում է *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

Evan keç'an vê derê ne.	Այս աղջիկներն այստեղ են:
Ez <i>van</i> keç'an dibînim.	Ես այս աղջիկներին տեսնում եմ:
Min ji <i>van</i> keç'an av xwest.	Ես այս աղջիկներից ջուր ուզեցի:
Te ji <i>wan</i> kur'an r'ê pirsî.	Դու այդ տղաներից ճանապարհ

	հարցրիր:
Mala van merivan li Yêrêvanê ye.	Այս մարդկանց տունը Երևանում է:
Qedrê van jina bo min gelek bilind e.	Այս կանանց պատիվն ինձ համար շատ բարձր է:

- **Bê-** և **ne-** ժխտական նախածանցները մասնակցում են նաև բառակազմությանը.

aqil	խելք	bê aqil	անխելք
k'êf	տրամադրություն	bê k'êf	անտրամադիր
k'ar	գործ	bê k'ar	անգործ, գործազուրկ
can	հոգի, կենդանություն	bê can	անկենդան
serî	զլուխ	bê serî	անզլուխ
mal	տուն	bê mal	անտուն
yar	սիրեցյալ	ne yar	թշնամի
zane	գիտակ	ne zan	անգետ
xweş	լավ, առողջ	ne xweş	հիվանդ

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այդ կենդանին անկենդան է: 2. Այդ մարդն անխելք չէր: 3. Այդ վայրերում եղանակը լավն է: 4. Այդ երեխաներն անտուն են: 5. Իմ քեռու տղան վարորդ է: 6. Նա գնաց այդտեղ: 7. Անցյալ տարի իմ եղբայրը գործազուրկ էր: 8. Նա գործազուրկ է: 9. Այդ ճաշն առանց աղի է: 10. Նա անտուն է: 11. Երեկ նա հիվանդ էր: 12. Այստեղ եղանակը տաք է: 13. Այդ մարդը հիմա անգործ է: 14. Հարսը սենյակում է:

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min ji vê cînarê tişt pirsî. 2. Te ji wê jinê saet pirsî? 3. Wan nan û av da wê zar'okê. 4. Min tişt neda van zar'okan. 5. Te kit'êb da van xwendik'aran. 6. Min ji wan kit'êban gelek tişt xwend. 7. Te çir'a ji wan pismamên xwe arîkarî nexwast. 8. T'irimbêla wî mêmî spî ye.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Aqilê sivik, barê giran.

Bextê dê – cihêzê qîzê.

Ç'îyayê bilind t'umê ser dûman e.

Xebat cewahirê canê îsan e.

Jin him gula ç'e'van e, him kula ç'evan e.

Beza hespê namûsa sîyaran e.

Xema gur e, mûm baha ye?
Derbên neyara xeder in.

Նոր բառեր

aqil	խելք
sivik	թեթև
giran	ծանր
bext	բախտ, ճակատագիր
cihêz	օժիտ
dûman	մշուշ
cewahir	գոհար, զարդ
can	հոգի, մարմին
bez	վազք
mûm	մում
derb	հարված
xeder	մահացու

Ամիսներ և տարվա եղանակներ

Օրվա տարբեր պահեր նշելու համար կիրառվում են հետևյալ բառերը.

լուսաբաց	առավոտ	կեսօր	կեսօրից հետո
berbang, şefeq	sibeh, sibe, sibê, beyanî	nîvro	piştî nîvro

երեկո	գիշեր	կեսգիշեր
êvar	şev	nîşev, nîvşev

danê sibehê	առավոտ, առավոտյան
danê nîvro	երեկո, երեկոյան
danê şevê	գիշերը

- Կուրմանջի բարբառի տարբեր խոսվածքներում կիրառվում են հետևյալ ամսանունները.

հունվար	Kanûna paşin, Kanûna paşî	Çile	Rêbendan
փետրվար	Sibat	Sibat	R'êşemî
մարտ	Adar	Adar	Adar
ապրիլ	Nîsan	Nîsan	Avrêl
մայիս	Gulan	Gulan	Gulan

հունիս	H'ezîran	H'ezîran	Pûşper
հուլիս	Tîrme	Tîrmeh	Tîrmeh
օգոստոս	T'ebax	T'ebax	Gelawêj
սեպտեմբեր	Îlon, Îlûn	Êlûn	Rezber
հոկտեմբեր	Ç'irîya pêşin, Ç'irîya pêşî	Cotmeh	Kewçêr
նոյեմբեր	Ç'irîya paşin, Ç'irîya paşî	Mijdar	Sermawêz
դեկտեմբեր	K'anûna pêşin, K'anûna pêşî	K'anûn	Berfanbar

- Բոլոր դասական թվականները ամսանուններին միանում են իզաֆեթային կապով: Ամսանունները իզական սեռի են և ստանում են -ê վերջավորություն.

pêncê Gulanê	մայիսի հինգ
şeşê Hezîranê	հունիսի վեց
yekê Îlonê	սեպտեմբերի մեկ
Îsal yekê Îlonê emê bê.	Այս տարի սեպտեմբերի մեկին մենք կգանք:
Yekê Adarê destpêka baharê ye.	Մարտի մեկը գարնան սկիզբն է:

Demên salê

Çar demên salê hene: bihar, havîn, payîz û zivistan. K'anûn, Çile, Sibat mehên zivistanê ne. Zivistan gelekî sar e. Zivistanê berf ze'f e. Adar, Nîsan, Gulan mehên biharê ne. Biharê gul û kulîrkên qeşeng hene. H'ezîran, Tîrmeh, T'ebax mehên havînê ne. Li Ermenistanê havîn dirêj e. Êlûn, Cotmeh, Mijdar mehên payîzê ne. Payîzê hewa hînik e, belgên daran qîç'ik û sor in. Salek dozdeh meh e. R'ojek bîst û çar saet e. Saetek şêst deqîqe ye.

Վարժություն 6. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Salekî da çend demsal hene?
2. Havîn çawan e?
3. Payîzê belg çî r'eng in?
4. Kengê berf heye?
5. Di salekî de çend meh hene?
6. Di saetekî de çend deqe hene?

Նոր բառեր

demsal	տարվա եղանակ
bedew	գեղեցիկ
bihar	գարուն
havîn	ամառ
payîz	աշուն
zivistan	ձմեռ

Վարժություն 7. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մայիսը գեղեցիկ է: 2. 900 տարի առաջ այդ երկիրն ազատագրվեց:
3. Մարտի մեկը գարնան սկիզբն է: 4. Սեպտեմբերի մեկը սովորելու օրն է:
5. Մարտի ութը տոն է: 6. Ամռանը Երևանում շատ շոգ է: 7. Արևմտյան Հայաստանը հիմա ազատ չէ:

Դաս 17

Դասական թվական

Դասական թվականներն արտահայտում են առարկաների թվային կարգը:

1. ա) Դասական թվականները կազմվում են՝ քանակական թվականին ավելացնելով **-em** կամ **-emîn** վերջնամասնիկները (որոշ խոսվածքներում կիրառվում են **-omî**, **-womî**, **-wom**, **-yom**, **-im** վերջնամասնիկները)։

yekem (yekemîn)	առաջին
duyem (duyemîn)	երկրորդ
sêyem (sêyemîn)	երրորդ
çarem (çaremîn)	չորրորդ
pêncem (pêncemîn)	հինգերորդ
şeşem (şeşemîn)	վեցերորդ
h'eftem (h'eftemîn)	յոթերորդ
h'eştem (h'eştemîn)	ութերորդ
nehem (nehemîn)	իններորդ
dehem (dehemîn)	տասներորդ

yazdehem (yanzdehemîn)	11-րդ
dozdehem (dozdehemîn)	12-րդ
sêzdehem (sêzdehemîn)	13-րդ
çardehem (çardehemîn)	14-րդ
panzdehem (panzdehemîn)	15-րդ
şanzdehem (şanzdehemîn)	16-րդ
h'evdehem (h'evdehemîn)	17-րդ
h'ejdehem (h'ejdehemîn)	18-րդ
nozdehem (nozdehemîn)	19-րդ
bîstem (bîstemîn)	20-րդ

Օրինակ՝

Pirtûka yekemîn.	Առաջին գիրքը:
Mirovê sêyemîn çû çayxanê.	Երրորդ մարդը գնաց թեյարան:
Mirovê şeşemîn p'îya çû.	Վեցերորդ մարդը ոտքով գնաց:
Dara yekem şîn e.	Առաջին ծառը կանաչ է:

բ) Երկնիշ, եռանիշ, քառանիշ և մյուս թվերի դասականը կազմելու ժամանակ դասականով է արտահայտվում միայն վերջին թվականը:

21-րդ	bîst û yekem, bîst û yekemîn
22-րդ	bîst û duyem, bîst û duyemîn
23-րդ	bîst û sêyem, bîst û sêyemîn
32-րդ	sî û duyem, sî û duyemîn
399-րդ	sêsed nod û nehem, sêsed nod û nehemîn
1002-րդ	hezar û duyem, hezar û duyemîn

2. Քրդերենի կուրմանջի բարբառի որոշ խոսվածքներում դասական թվականները կազմվում են հետևյալ տարբերակով.

ա) քանակական թվականին հավելվում է **-a** կամ **-an** վերջնամասնիկը³⁸.

dudua (duda), duduan (dudan)	երկրորդ
sisya (sisyan)	երրորդ
çara (çaran)	չորրորդ
pênca (pêncan)	հինգերորդ
şeşa (şeşan)	վեցերորդ
hefta (heftan)	յոթերորդ
heşta (heştan, heşta, heştan)	ութերորդ
neha (nehan)	իններորդ
deha (dehan)	տասներորդ

Օրինակ՝

Îro r'oja bîstan e.	Այսօր քսաներորդ օրն է:
Aram r'oja sêzdehan hat.	Արամը տասներեքերորդ օրը եկավ:
Ev ot'axa yazdehan e.	Սա քսաներորդ սենյակն է:
Em k'etin odeya h'efta.	Մենք մտանք յոթերորդ սենյակ:

բ) Այս պարագայում **yek** թվականի դասականը չի կազմվում **-a** կամ **-an** վերջնամասնիկով. **yek** -ը ստանում է **-ê** վերջնամասնիկ:

qatê yekê	առաջին հարկ
sala yekê	առաջին տարին

Օրինակ՝

Min k'it'êba bîst û yekê xwend.	Ես 21-րդ գիրքը կարդացի:
---------------------------------	-------------------------

³⁸ Չփոթել **-a** կամ **-an** հոգնակերտի հետ:

գ) Երկնիշ, եռանիշ, քառանիշ և մյուս թվերի դասականը կազմելիս դասականով է արտահայտվում միայն վերջին թվականը:

35-րդ	sî û pênca, sî û pênca
21-րդ	bîst û yekê
44-րդ	çil û çara, çil û çaran
32-րդ	sî û duda, sî û dudan
157-րդ	sed pêncî û hefta, sed pêncî û heftan
2000-րդ	du hezara, du hezaran

դ) Առաջին-ը նշելու համար գործածվում են նաև *pêşyê, pêşî*, ինչպես նաև արաբական ծագմամբ *e'wlin, e'wlin, e'wli* ձևերը:

ot'axa pêşyê	առաջին սենյակը
mala pêşyê	առաջին տունը
cara e'wlin	առաջին անգամ

ե) Վերջին-ը նշելու համար կիրառվում են *dawî, dawîyê, k'utasî, k'utasîyê*:

gotina dawî	վերջին խոսք (վերջին ասելիք)
r'oja k'utasîyê	վերջին օրը
cara k'utasîyê	վերջին անգամ

զ) Դասական թվականը կարող է որոշիչ լինել:

otaxa sisyan (otaxa sisya)	երրորդ սենյակ
para duduan (para dudua)	երկրորդ բաժին
cara heftan (cara hefta)	յոթերորդ անգամ

3. Որոշ խոսվածքներում տասնավորների և հարյուրավորներ դասական թվականները կազմվում են քանակական թվականին *-î* կամ *-yî* վերջնամասնիկ ավելացնելով:

10-րդ	20-րդ	30-րդ	40-րդ	50-րդ	60-րդ	70-րդ	80-րդ	90-րդ
dehî	bîstî	sîyî/sîhî	çilî	pêncî yî	şêstî	h'eftê yî	h'estê yî	nodî

100-րդ	200-րդ	300-րդ	400-րդ	500-րդ	600-րդ
Sedî	dusidî	sêsidî	çarsidî	pênsidî	şesidî

700-րդ	800-րդ	900-րդ	1000-րդ
hefsidî	heysidî	nehsidî	hezarî

Եթե թիվը վերջանում է միավորով, ապա **-ի** կամ **-յի** վերջնամասնիկների փոխարեն ստանում է **-a** կամ **-an** վերջավորություն:

35-րդ	sî û pêncan
27-րդ	bîst û heftan

Երկխոսություն

Bawer: Ez derheqa salê û r’ojê pirsan ji te bikim.
 Gulistan: K’erem bike!
 Bawer: Sal çend meh e?
 Gulistan: Salek donzdeh meh e.
 Bawer: Nîsan meha çendan e?
 Gulistan: Nîsan meha çaran e.
 Bawer: R’oj çend saet e?
 Gulistan: R’ojek bîst û çar saet e.
 Bawer: R’oj çend dan e?
 Gulistan: R’oj pênc dan e.
 Bawer: Danê yekem k’îjan e?
 Gulistan: Danê yekem sibeh e, sibeh destpêka r’ojê ye. Sibehê her kes teştê dixwe û diçe ser karê xwe.
 Bawer: Danê duyem k’îjan e?
 Gulistan: Danê duyem nîvro ye. Nîvro dema firavînê ye.
 Bawer: Danê sêyem k’îjan e?
 Gulistan: Danê sêyem berêvar e. Berêvar, di navbera nîvro û êvarê de ye.
 Bawer: Danê çarem k’îjan e?
 Gulistan: Danê çarem êvar e. Êvarê r’oj diçe ava, her kes diçe mala xwe.
 Bawer: Danê pêncem k’îjan e?
 Gulistan: Danê pêncem şev e. Şev dema bêhnvedan û r’azanê ye.
 Bawer: Her bijî Gulistan!
 Gulistan: Spas, Bawer can.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Sal çend meh e? 2. Meh çend r’oj e? 3. Nîsan meha çendan e? 4. Gulan meha çendan e?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

ketin	ընկնել, մտնել
dan (dayîn)	տալ
Ew dixwe.	Նա ուտում է:

Ew diçe.	Նա գնում է:
despêk	սկիզբ
bêhnvedan	հանգստանալ

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Dîlanê pirtûka nodî ji bo Nazê bir. 2. Ji sedî heta nehsidî bijimêrin! 3. Li ser sedî li hev nehatin. 4. Gulçîn bo ezmûnê ket odeya bîstan. 5. Min, ew xanî bi pênc sed hezarî xwast, lê nedan. 6. Sala hezar nehsid nod û yekê li Artsaxê hewa sar bû. 7. Wî cil bi hezarî k'ir'î. 8. Xanîyê bavê Gulçînê bi mîlyonekê firotin.

Bîst û yekê Adarê

Di bîst û yekê Adarê de şev u r'oj wekhev dibin. Şev jî dibe donzdeh seh'et, r'oj jî dibe donzdeh seh'et. Vê r'ojê demsala biharê dest pê dike. Sirişt û jîyan ji xewa zivistanê h'îşîyar dibe. Ç'em dikişin, kanî vedibin, dar gupik didin, bişkok didin, gîha hêşîn dibe.

Tiştê herî girîng bona k'urda ew e, ku r'oja bîst û yekê Adarê Newroz e. Ew r'oj ji bo k'urdan r'ojeke nîşan e. Newroz cejn e. Newroz sersala k'urdan û destpêka biharê ye. Peyva Newroz ji du peyvan pêk tê: “new” û “roz”. Me'nîya Newrozê r'oja nû ye, ye'nî e'mrê t'eze. Her sal malbatên k'urda bîst û yekê Adarê Newrozê dikin. Gava k'urd hev dibînin, dibêjin, “Newroza we pîrozbel!”

Newroz r'oja serhildan, yekîfî u biratîyê ye. Ew ji bo k'urda bûye cejna netewî.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

wekhev	հավասար
Ewan wekhev dibin.	Դրանք հավասարվում են:
Ew dest pê dike.	Դա սկսվում է:
sirişt, t'ebiet	բնություն
jîyan	կյանք
gupik	բողբոջ
gupik dan	բողբոջել
Ew h'îşîyar dibe.	Նա արթնանում է:
Çem dikişin.	Գետերը հոսում են:
kanî	աղբյուր
Ewan vedibin.	Դրանք բացվում են:
girîng	կարևոր

cejn	տոն
sersal	նոր տարի
peyv	բառ
pêk tê	բաղկացած է
Pîrozbe!	Շնորհավոր լինի:
serhildan	ապստամբություն, ընդվզում
netewî	ազգային

Ժողովրդական ասացվածքներ

Derewîn carekê dixwe firavîn.

Lawikê derewîn carekê dixwe firavîn.

Mala bê mêvan, gundê bê şivan, ew herdu jî bê guman.

Dudu bi hev ra rast bin, ê sisyan Xwedê ye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

derew	սուտ
derewîn	ստախոս
car	անգամ
carek	մի անգամ
guman	հույս
Xwezil ewan rast bin.	Երանի՛ դրանք ճիշտ լինեն:

Դաս 18

Բայ. անորոշ դերբայ

Բայը ցույց է տալիս գործողություն, եղելություն:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում բայերն ըստ կազմության լինում են *պարզ* և *բաղադրյալ*: Պարզ բայերը կազմվում են մեկ բաղադրիչից (օրինակ՝ *kirin, xwarin, mirin, xwestin* և այլն), բաղադրյալները՝ երկու ու ավելի բաղադրիչից (օրինակ՝ *vekirin, daxistin* և այլն):

Բաղադրյալ բայերը լինում են *նախաձանցավոր, նախդրավոր* և *բարդ*:

Բայերի հետ կիրառվող նախդիրներն ու նախաձանցները արտացոլում են տարածության մեջ առարկաների փոխկապակցությունը և գործողության օբյեկտի և սուբյեկտի միջև գործողության ուղղությունը:

Նախաձանցավոր բայերը կազմվում են նախաձանցի ու պարզ բայի համակցմամբ (օրինակ՝ *vegerîn*):

Նախդրավոր բայերը լինում են երկու տեսակ՝ *պարզ նախդիրներով* (օրինակ՝ *paş ketin*) և *բարդ նախդիրներով* կազմված բայեր (օրինակ՝ *pê k'enîn, serda çûn*):

Բարդ բայերը կազմվում են որևէ խոսքի մասի և բայի համակցմամբ (օրինակ՝ *bilind bûn, sist kirin*):

Անորոշ դերբայը ցույց է տալիս գործողության ընդհանուր գաղափար:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում անորոշ դերբայն ունի *-din, -tin, -stin, -in, -în, -an, -ûn* վերջավորությունները:

1. *-din* վերջավորությամբ բայեր

stendin	ստանալ, գնել
çandin	ցանել
şandin	ուղարկել
xwendin (xwandin, xandin)	կարդալ, սովորել

2. *-tin* վերջավորությամբ բայեր

hatin	գալ
k'etin	ընկնել
r'ûniştin	նստել
r'êtin	թափել
avîtin (avêtin)	նետել, գցել
girtin	բռնել
gotin	ասել

ajotin	վարել, քշել
bijartin	ընտրել
veřartin	թաքցնել
axaftin (axavtin)	խոսել
qelařtin	պատռել
biřkavtin	քանդել, պատռել
pe'tin (pehtin, patin)	թիւել, տապակել
sotin	վառել, այրել
kuřtin	սպանել
řuřtin	լվանալ
hiřtin, hiřtin	թողնել
gihıřtin	հասնել
spartin	հանձնարարել
nixamtin	ծածկել
kotin	կրծոտել
guvařtin (givařtin)	քամել
dotin	կթել
cıtin ³⁹	ծամել
dirıtin ⁴⁰	կարել
mıtin	ծծել

3. *-stin* վերջավորությամբ բայեր

řikestin	կոտրվել
guhastin	փոխել
xwestin (xwastin, xastin)	ցանկանալ, ուզել
bihıstin	լսել
lıstin	խաղալ
gestin	կծել
xistin	խփել, հարվածել, քսել, մտցնել
ıxistin	հանել
alastin	լիզել
mıstin	միզել

³⁹ Հանդիպում է նաև *cın* տարբերակը:

⁴⁰ Հանդիպում է նաև *dirın* տարբերակը:

4. *-in* վերջավորությամբ բայեր

birin	տանել
kirin	անել
xwerin (xwarin, xarin)	ուտել
mirin	մահանալ
karin ⁴¹	կարողանալ

5. *-in* վերջավորությամբ բայեր

anîn	բերել	ç'êrîn	արածել
danîn	դնել	ger'în	քայլել, զբոսնել
zanîn ⁴²	իմանալ, գիտենալ	girîn	լացել
nivîsîn	գրել	qelîn	տապակվել
dizîn	գողանալ	k'elîn	եփվել, խաշվել
k'ir'în	զնել	k'enîn	ծիծաղել
bir'în	կտրել	tirsîn	վախենալ
nihêr'în	նայել	e'wîsîn	հաչել
jîyîn	ապրել	weşîn	թափվել
qelişîn	պատռվել	h'ejîn	շարժվել
xebitîn	աշխատել	h'elîn	հավել
şuxulîn	աշխատել, այրվել	hilşîn	քանդվել
fikirîn	մտածել	k'isîn	քաշվել, սողալ
fir'în	թռչել	leqîn	շարժվել, իրար գալ
r'evîn	փախչել	qedîn	իրագործվել, կատարվել
xalifîn	մոլորվել	qetîn	պոկվել
civîn	հավաքվել, կուտակվել, միանալ	r'esîn	ցրվել, տարածվել
reqisîn	պարել	şidîn	ձգվել, ամրանալ
pirsîn	հարցնել	teqîn	պայթել
zewicîn	ամուսնանալ	tewîn	ծալվել
zivir'în	շրջվել, պտտվել	westîn	հոգնել
jimirîn ⁴³	հաշվել	xapîn	խաբվել
qijilîn	տապակվել	meşîn	շարժվել

⁴¹ Հանդիպում է նաև *karîn* տարբերակը:

⁴² Հանդիպում է նաև *zanin* տարբերակը:

⁴³ Տարածված են նաև *jimartin*, *hejmartin* տարբերակները:

şewitîn	վառվել, այրվել		me'şîn	մաշվել
çinîn	քաղել		veger'în	վերադառնալ
bênijîn	փոշտալ		velezîn	պատկել
hênijîn	նիրհել		vêsîn	անջատվել
qewimîn	պատահել, կատարվել		werger'în	շուր գալ, շրջվել
alîn	խճճվել		peyvîn	խոսել

6. **-an** վերջավորությամբ բայեր

stran	երգել, հունցել
hêran	աղալ
k'olan	փորել
k'utan	ծեծել
r'azan	քնել, ծննդաբերել
pîvan	չափել, հաշվել
p'êçan	փաթաթել
dan ⁴⁴	տալ
man ⁴⁵	մնալ
zan ⁴⁶	ծնել

7. **-ûn** վերջավորությամբ բայեր

bûn ⁴⁷	լինել
hebûn	լինել, գոյություն ունենալ
çûn ⁴⁸	գնալ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետյալ նախադասությունները:

1. Hatina te şabûn e. 2. Ez hîvîya hatina wî me. 3. Şikestina darê ne baş e.
4. Êxistina laç'îkê bo jinan şerm bû. 5. Axaftina zar'okê şayî ye.

Երկխոսություն

Berfîn: Ev mal e?

Aza: Erê, ev mal e.

Berfîn: Ev mal nû ye?

⁴⁴ Տարածված է նաև *dayîn* տարբերակը:

⁴⁵ Տարածված է նաև *mayîn* տարբերակը:

⁴⁶ Տարածված է նաև *zayîn* տարբերակը:

⁴⁷ Տարածված է նաև *bûyîn* տարբերակը:

⁴⁸ Տարածված է նաև *çûyîn* տարբերակը:

Aza: Na, ev mal ne t'eze ye, ev mal kevn e.
 Berfîn: Mal bilind e?
 Aza: Belê, xanî bilind e.
 Berfîn: Xanî sê t'ebeq e. Ma sê qat bilind e?
 Aza: Na, sê qat gelek ne bilind e.
 Berfîn: Lê çend qat bilind e?
 Aza: Neh qat bilind e.
 Berfîn: Erê, neh t'ebeq p'ir' bilind e.
 Aza: Xanîyê we neh qat e?
 Berfîn: Belê, xanî neh qat e.
 Aza: Mala we li k'îjan tebeqê ye?
 Berfîn: Mala me li qatê pêncemîn e.
 Aza: Ji mala we bajar dîyar e?
 Berfîn: Belê, ji p'encerê şêher xuya ye.
 Aza: Ji p'encerê k'îjan ç'îya xuya ye?
 Berfîn: Ji pencerê Agrî dîyar e.
 Aza: Agrî ye'nî Ararat?
 Berfîn: Erê, Agrî Ararat e.
 Aza: Ê, de baş e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ:

Ez hîvîya te me.	Ես քեզ եմ սպասում:
nû	նոր
xanî	տուն, բնակարան
t'ebeq, qat	հարկ
ma	մի թե
k'îjan?	նր
pêncemîn	հինգերորդ
dîyar, xuya	երևացող, ակնհայտ
şêher	քաղաք
p'encere	պատուհան
ye'nî	այսինքն
de	դե

Ժողովրդական ասացվածքներ

H'eta mirinê kirin e.
 Şuxul bi kirinê, k'er – bi ajotinê.
 Sîyarbûna k'erê e'ybek e, peyabûn – du e'yb e.
 Xwestin r'ûr'eşîk e, nedan du r'ûr'eşî ye.

Նոր բառեր

h'eta	մինչև
şuxul	գործ
sîyarbûn	հեծնել
e'yb	թերություն, անպատվություն
peyabûn	իջնել
rûr'eshî	խայտառակություն, անամոթություն

Դաս 19

Բայի անցյալի հիմք

Պարզ բայերը ունեն երկու հիմք՝ ներկայի ու անցյալի: Բայի ժամանակաձևերը կազմվում են անցյալի ու ներկայի հիմքերից: Այս երկու հիմքերն էլ միևնույն արմատի տարբերակներն են:

Բայի անցյալի հիմքն ունի կազմության որոշակի օրինաչափություններ, բայց քիչ չեն նաև բացառությունները:

1. -din, -tin, -stin, -in վերջավորություններն ունեցող մի շարք բայերի անցյալի հիմքը կազմվում է՝ անորոշ դերբայից **-in** վերջավորությունը հատելով:

ա) **-din** վերջավորությամբ որոշ բայերի անցյալի հիմք

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
ստանալ, գնել	stendin	stend-
ցանել	çandin	çand-
ուղարկել	Şandin	şand-
կարդալ	xwendin (xwandin, xandin)	xwend- (xwand-; xand)

բ) **-tin** վերջավորությամբ որոշ բայերի անցյալի հիմք

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
գալ	hatin	hat-
ընկնել, մտնել	k'etin	k'et-
քնել	r'aketin	r'aket-
նստել	r'ûniştin	r'ûnişt-
թափել	r'êtin	r'êt-
նետել, զգել	avîtin (avêtin)	avît- (avêt-)
բռնել	girtin	girt-
ասել	gotin	got-
վարել, քշել	ajotin	ajot-
ընտրել	bijartin	bijart-
թաքցնել	veşartin	veşart-
պատռել	qelaştin	qelaşt-
քանդել, պատռել	bişkavtin	bişkavt-
թխել, տապակել	pe'tin (pehtin, patin)	pe't- (peht-; pat-)
վառել, այրել	sotin	sot-
սպանել	kuştin	kuşt-

լվանալ	şûştin	şûşt-
թողնել	hiştin (hîştin)	hişt- (hîşt-)
հասնել	gihîştin	gihîşt-
հանձնարարել	spartin	spart-
ծածկել	nixamtin	nixamt-
կրծոտել	kotin	kot-
քամել	guvaştin (givaştin)	guvaşt- (givaşt-)
կրթել	dotin	dot-
ծամել	cûtin	cût-
կարել	dirûtin	dirût-
ծծել	mêtin	mêt-

Բացառությունն է *axaftin (axavtin)* (խոսել) բայը, որի անցյալի հիմքն է *axivî- (axêvî-)*:

զ) *-stin* վերջավորությամբ որոշ բայերի անցյալի հիմք

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
կոտրվել	şikestin	şikest-
փոխել	guhastin	guhast-
ցանկանալ, ուզել	xwestin, xwastin (xastin)	xwest-; xwast- (xast-)
լիզել	alastin	alast-
լսել	bihîstin	bihîst-
միզել	mîstin	mist-
խաղալ	lîstin	list-
կծել	gestin	gest-
խփել, հարվածել, քսել, մտցնել	xistin	xist-
հանել	êxistin	exist-

ը) *-in* վերջավորությամբ որոշ բայերի անցյալի հիմք

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
տանել	birin	bir-
անել	kirin	kir-
ուտել	xwarin (xwerin, xarin)	xwar- (xwer-; xar-)
մահանալ	mirin	mir-
կարողանալ	karin	kar-

2. *-in* վերջավորությամբ բայերի անցյալի հիմքը կազմվում է՝ բայի վերջին *-n*-ն հատելով:

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
բերել	anîn	anî-
դնել	danîn	danî-
իմանալ, գիտենալ	zanîn	zan-
գողանալ	dizîn	dizî-
գնել	k'ir'în	k'ir'î-
կտրել	bir'în	bir'î-
նայել	nihêr'în	nihêr'î-
աշխատել	xebitîn	xebitî-
աշխատել	şuxulîn	şuxulî-
մտածել	fikirîn	fikirî-
թռչել	fir'în	fir'î-
փախչել	r'evîn	r'evî- ⁴⁹
մոլորվել	xalifîn	xalifî-
պարել	r'eqisîn	r'eqisî-
հարցնել	pirsîn	pirsî-
ամուսնանալ	zewicîn	zewicî-
շրջվել, պտտվել	zivir'în	zivir'î-
հաշվել	jimirîn	jimirî-
տապակվել	qijilîn	qijilî-
վառվել, այրվել	şewitîn	şewit-
քաղել	çinîn	çinî-
գրել	nivîsîn	nivîsî-
նիրհել	hênijîn	hênijî-
փռշտալ	bênijîn	bênijî-
կատարվել, պատահել	qewimîn	qewimî-

ա) *-în* վերջավորությամբ հետևյալ բայերի ներկայի հիմքը կազմվելիս *-în* վերջավորությունը հատվում է, և ավելանում է *-ya* վերջավորությունը.

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
խճճվել	alîn	alya-
արածել	ç'êrîn	ç'êrya-

⁴⁹ Բանահյուսության մեջ հաճախ հանդիպում է նաև *r'evya-* տարբերակը:

հավաքվել, կուտակվել, միանալ	civîn	civya-
քայլել, զբոսնել, շրջել	ger'în	ger'ya- ⁵⁰
լացել	girîn	girya-
տապակվել	qelîn	qelya-
եփվել	k'elîn	k'elya-
ծիծաղել	k'enîn	k'enyay- ⁵¹
վախենալ	tirsîn	tirsya-
հաչել	e'wtîn	e'wtyay- ⁵²
թափվել	weşîn	weşya-
շարժվել	h'ejîn	h'ejya-
հալվել	h'elîn	h'elya-
քաշվել, սողալ	k'isîn	k'isya-
շարժվել, իրար գալ	leqîn	leqya-
իրագործվել, կատարվել	qedîn	qedya-
պոկվել	qetîn	qetya-
ցրվել, տարածվել	r'eşîn	r'eşya-
ձգվել, ամրանալ	şidîn	şidya-
պայթել	t'eqîn	t'eqya-
ծալվել	tewîn	tewya-
հոգնել	westîn	westya-
խաբվել	xapîn	xapya-
մաշվել	me'sîn	me'sya-
վերադառնալ	veger'în	veger'ya-
պառկել	velezîn	velezya-
անջատվել	vêsîn	vêşya-
ցավել	êşîn	êşya-
շուռ գալ, շրջվել	wergerîn	wergerya-

⁵⁰ Որոշ խոսվածքներում կիրառվում է նաև *ger'î-* հիմքը:

⁵¹ Որոշ խոսվածքներում կիրառվում է նաև *k'enî-* հիմքը:

⁵² Կիրառական է նաև *e'wtî-* տարբերակը:

3. *-an* և *-ûn* վերջավորություններով բայերի անցյալի հիմքը կազմվում է՝ անորոշ դերբայի *-n*-ն հատելով.

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
երգել, հունցել	stran	stra-
աղալ	hêran	hêra-
փորել	k'olan	k'ola-
ծեծել	k'utan	k'uta-
քնել, ծննդաբերել	r'azan	r'aza-
փաթաթել	pêçan	pêça-
տալ	dan (dayîn)	da-
մնալ	man (mayîn)	ma-
ծնել	zan (zayîn)	za-
լինել	bûn	bû-
լինել, գոյություն ունենալ	hebûn	hebû-
զնալ	çûn (çûyîn)	çû-

Werdek

Kewê r'ojekê çû nava kewşên. R'ex cewekê r'a derbaz bû. Dîna xwe dayê, cûcikeke werdeka nava qûmê da dike qibeqib.

Kewê cûcika werdekê hilda, anî malê. Lingê cûcikê ji cî derk'etibû. Kewê lingê wê girêda, cebirand, cûcik mezin kir û bir ber avê, berda.

T'êşî

T'êşîya te ji dara darê,

Lê dirêse pirça karê.

Teşîya te ji dara merxê,

Lê dirêse liva berxê.

T'êşîya te ji dara çamê,

Xûşkê canê bêrîvanê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

k'ewşen	ցանքատարածություն
cew	սառու
dîna xwe dan	դիտել, նայել, հայացք նետել

qûm	ավագ
Ew cî derk'etibû.	Այն տեղից դուրս էր եկել:
cebirandin	տեղը գցել, միակցել (ոսկորը)
Wî girêda.	Նա կապեց:
t'esî	իլիկ
Ew dirêse.	Նա մախում է:
dara merxê	եղևնի
dara çamê	սոճի

Դաս 20

Անցողական և անանցողական բայեր

Ըստ ուղիղ խնդիր ընդունելու հատկության՝ բայերը լինում են անցողական և անանցողական:

1. Անանցողական բայերը ուղիղ խնդիր չեն պահանջում:

Ստորև ներկայացվում են մի շարք անանցողական բայեր և դրանց անցյալի հիմքերը:

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
գալ	hatin	hat-
գնալ	çûn (çûyîn)	çû-
լինել, դառնալ	bûn	bû-
ընկնել, մտնել	k'etin	k'et-
կանգնել, կանգ առնել	r'awestin, r'awestîn	r'awestya-
մնալ	man (mayîn)	ma-
վազել, փախչել	r'evîn, bezîn	r'evî-; bezî-
նստել	r'ûniştin	r'ûnişt-
ամուսնանալ	zewicîn	zewicî-
վախենալ	tirsîn	tirsya-
շարժվել, իրար գալ	leqîn	leqya-
շարժվել	h'ejîn	h'ejya-
շարժվել	meşîn	meşya-
հալվել	me'sîn	me'sya-
կանգնել, կանգ առնել	sekinîn	sekinî-
քնել	r'azan	r'aza-
քնել	r'aketin	r'aket-
նիքիել	hênijîn	hênijî-
հաչել	e'wîn	e'wtya-
հազալ	k'uxîn	k'uxya-
փռշտալ	bênijîn	bênijî-
շրջվել, պտտվել	zivir'în	zivir'î-
աշխատել	xebitîn	xebitî-
թռչել	fir'în	fir'î-

նեղանալ, խռովել	xeyîdîn	xeyîdî-
կոտրվել	şikestin	şikest-
ծիծաղել	k'enîn	k'enyâ-
քայլել, զբոսնել, շրջել	ger'în	ger'ya-
լացել	girîn	giryâ-
եփվել	k'elîn	k'elyâ-
վախենալ	tirsîn	tirsyâ-
հոգնել	westîn	westyâ-
խաբվել	xapîn	xapyâ-
պառկել	velezîn	velezÿâ-

2. Անցողական բայերը պահանջում են ուղիղ խնդիր: Անցողական բայերի արտահայտած գործողությունն անցնում է գործողությունն իր վրա կրող առարկային՝ ուղիղ խնդրին:

Ստորև ներկայացվում են մի շարք անցողական բայեր և դրանց անցյալի հիմքերը:

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
կարդալ	xwendin (xwandin, xandin)	xwend- (xwand-; xand-)
անել	kirin	kir-
զնել	k'ir'în	k'ir'î-
բերել	anîn	anî-
տանել	birin	bir-
տալ	dan (dayîn)	da-
ուտել	xwarin (xarin)	xwar- (xar-)
խմել	vexwarin (vexarin)	vexwar- (vexar-)
տեսնել	dîtin	dît-
պատրաստել, կառուցել	çêkirin	çêkir-

Նախադասություններ և երկխոսություններ

Cûdî ji çolê kar anî. Kar ç'ûk e. R'engê karikê r'eş e.

Gulê mî anî. Gulê mî dot, şîr hilda.

Cûdî çû û çend derdan av anî.

Gulê pirsî: “Gelo ev av ji k'u tê?”

Cûdî got: “Ev av ji kanîyê ye.”

K'erem çû deştê û gul anî. K'erem ew gul da Çîlê.

Çîlê go: “K’erem, ev gul ji k’u derê ye?”

K’erem go: “Ev gul ji deştê ye.”

Her tişt wextê xwe da xweş e

K’ubarê nizanibû çawa nên bipêje. Carekê çawa bû, wê xwest nên bipêje.

K’ubarê ji hevalên xwe pirsî çawa nên bipêje. Paşê K’ubarê bi zor û cefa hevîr stra û nan pe’t.

Gava nan pe’t, xilas kir, xwe r’a got: “Xwezil min zûda wiha nan bipe’ta”.

Dîya wê bihîst û got: “Erê, lawo, her tişt wextê xwe da xweş e.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Wê dot.	Նա կրեց:
Wî hilda.	Նա վերցրեց:
anî	բերեց
derdan	աման, անոթ
Wî (wê) nizanibû.	Նա չգիտեր:
çawa	ինչպես
nên	հացի, հացը
petin	թխել
bipêje	թխի
xwest	ցանկացավ
carekê	մի անգամ
bi zor û cefa	մեծ դժվարությամբ
hevîr	խմոր
stran	հունցել
Wê hevîr stra.	Նա խմոր հունցեց:
xwezil	երանի
zûda	վաղուց
wiha	այսպես
Ger min bipe’ta.	Եթե ես թխեի:

Հավելված

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում առանձնացվում է բայի երեք եղանակ՝ սահմանական, հրամայական, ըղձական:

Սահմանական եղանակը ցույց է տալիս ստույգ կատարված, կատարվող, ընթացքի մեջ գտնվող կամ կատարվելիք գործողություն: **Սահմանա-**

կան եղանակն ունի հետևյալ ժամանակաձևերը՝ անցյալ կատարյալ, անկատար անցյալ, ապակատար ներկա, ապակատար անցյալ, անկատար ներկա, վաղակատար ներկա և վաղակատար անցյալ:

Հրամայական եղանակն ունի մեկ *բայաձև*:

Ըղձական եղանակն ունի երկու ժամանակաձև՝ ըղձական ապառնի և ըղձական անցյալ:

Սրանցից գատ՝ կան նաև երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևեր (hatibim, բոց.՝ *եկած լինես*, hatibûma, բոց.՝ *եկած լինեի*)

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում **բայերն ըստ կազմության** լինում են *պարզ ու բաղադրյալ*: Պարզ բայերը կազմվում են մեկ բաղադրիչից (օրինակ՝ *kirin, xwarin, mirin, xwestin*), բաղադրյալ բայերը՝ երկու և ավելի բաղադրիչներից (օրինակ՝ *vekirin, daxistin, bilind bûn, paş ketin, sist kirin*): Բաղադրյալ բայերը լինում են երեք տեսակ՝ *նախածանցավոր, նախդրավոր և բարդ*:

Դաս 21

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (անանցողական բայեր)

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևը ցույց է տալիս անցյալում կատարված ու ավարտված գործողություն:

Անանցողական բայերի խոնարհման ժամանակ ենթական ուղիղ հոլովաձևով է, բայի անցյալի հիմքին ավելանում են **երկրորդ խմբի** դիմային վերջավորությունները:

Երկրորդ խմբի դիմային վերջավորություններն են.

	Եզակի	Հոգնակի
I դեմք	-im	-in
II դեմք	-î(y)	-in
III դեմք	-	-in

Hatin (անցյալի հիմքը՝ **hat-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez hatim.	Ես եկա:
II դեմք	Tu hatî.	Դու եկար:
III դեմք	Ew hat.	Նա եկավ:

I դեմք	Em hatin.	Մենք եկանք:
II դեմք	Hûn hatin.	Դուք եկաք:
III դեմք	Ew hatin.	Նրանք եկան:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային ավելացնելով **ne-** ժխտական նախամասնիկը:

I դեմք	Ez nehatim.	Ես չեկա:
II դեմք	Tu nehatî.	Դու չեկար:
III դեմք	Ew nehat.	Նա չեկավ:

I դեմք	Em nehatin.	Մենք չեկանք:
II դեմք	Hûn nehatin.	Դուք չեկաք:
III դեմք	Ew nehatin.	Նրանք չեկան:

Եթե անանցողական բայի անցյալի հիմքը վերջանում է *a*-ով կամ *â*-ով, ապա եզակի երկրորդ դեմքում բայի հիմքից հետո ավելանում է *y* կիսաձայնը:

Man (անցյալի հիմքը՝ **ma-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez mam.	Ես մնացի:
II դեմք	Tu may(î).	Դու մնացիր:
III դեմք	Ew ma.	Նա մնաց:

I դեմք	Em man.	Մենք մնացինք:
II դեմք	Hûn man.	Դուք մնացիք:
III դեմք	Ew man.	Նրանք մնացին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nemam .	Ես չ մնացի:
II դեմք	Tu nemay(î) .	Դու չ մնացիր:
III դեմք	Ew nema .	Նա չ մնաց:

I դեմք	Em neman .	Մենք չ մնացինք:
II դեմք	Hûn neman .	Դուք չ մնացիք:
III դեմք	Ew neman .	Նրանք չ մնացին:

Çân (անցյալի հիմքը՝ **çû-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez çûm.	Ես գնացի:
II դեմք	Tu çûy(î).	Դու գնացիր:
III դեմք	Ew çû.	Նա գնաց:

I դեմք	Em çûn.	Մենք գնացինք:
II դեմք	Hûn çûn.	Դուք գնացիք:
III դեմք	Ew çûn.	Նրանք գնացին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez neçûm .	Ես չգնացի:
II դեմք	Tu neçûy(î) .	Դու չգնացիր:
III դեմք	Ew neçû .	Նա չգնաց:

I դեմք	Em neçûn.	Մենք չգնացինք:
II դեմք	Hûn neçûn.	Դուք չգնացիք:
III դեմք	Ew neçûn.	Նրանք չգնացին:

Եթե խոնարհվող անանցողական բայի անցյալի հիմքը վերջանում է *î*-ով, ապա երկրորդ խմբի դիմային վերջավորությունների *i*-ն սղվում է, և որևէ դեմքի համար բայի անցյալի հիմքից հետո *y* կիսաաձայն չի կիրառվում:

Xebitîn (անցյալի հիմքը՝ **xebitî-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez xebitîm.	Ես աշխատեցի:
II դեմք	Tu xebitî(y).	Դու աշխատեցիր:
III դեմք	Ew xebitî.	Նա աշխատեց:

I դեմք	Em xebitîn.	Մենք աշխատեցինք:
II դեմք	Hûn xebitîn.	Դուք աշխատեցիք:
III դեմք	Ew xebitîn.	Նրանք աշխատեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez nexebitîm.	Ես չ աշխատեցի:
II դեմք	Tu nexebitî.	Դու չ աշխատեցիր:
III դեմք	Ew nexebitî.	Նա չ աշխատեց:

I դեմք	Em nexebitîn.	Մենք չ աշխատեցինք:
II դեմք	Hûn nexebitîn.	Դուք չ աշխատեցիք:
III դեմք	Ew nexebitîn.	Նրանք չ աշխատեցին:

Օրինակ՝

Piştî şerekî dirêj û giran dijmin ji cîyê xwe leqya û pêşda hat.	Երկար ու ծանր կռվից հետո թշնամին տեղից շարժվեց և առաջ եկավ:
--	---

Անանցողական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով կիրառելիս ենթական, որպես կանոն, չի ստանում հոգնակերտ: Ենթակայի հոգնակիությունն արտահայտվում է բային միացող դիմային վերջավորությամբ.

Mêr hatin.	Տղամարդիկ եկան:
Zar'ok nehatin.	Երեխաները չեկան:
Mêr çûn.	Տղամարդիկ գնացին:
Keç' hatin	Աղջիկները եկան:

Անանցողական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս տեղի պարագան դրվում են թեք հոլովով.

Ez çûm mek' tebê.	Ես գնացի դպրոց:
Ez çûm Yêrêvanê.	Ես գնացի Երևան:
Hûn ji mek' tebê derk' etin.	Դուք դպրոցից դուրս եկաք:
Ew ji Yêrêvanê çûn Gyûmrîyê.	Նրանք Երևանից գնացին Գյումրի:

Եթե գործողությունն առնչվում է մի տեղից մեկ այլ վայր շարժվելուն, ապա խոնարհված բային կարող է ավելանալ *-e* վերջավորությունը: Այս տարբերակն առավելապես կիրառվում է ժողովրդախոսակցական լեզվում.

Ez çûm gund.	Ez çûme gund.	Ես գնացի գյուղ:
Ez hatim xebatê.	Ez hatime xebatê.	Ես եկա աշխատանքի:
Şayî ket dilê me.	Şayî kete dilê me.	Մեր սիրտն ուրախությամբ լցվեց:
Ez ketim ser e'rdê.	Ez ketime ser erdê.	Ես ընկա գետնին:
Ez r'ûniştım ser k'ursîyê.	Ez rûniştım ser kursîyê.	Ես նստեցի աթոռին:
Keç'ik gihîşt gund.	Keç'ik gihîşte gund.	Աղջիկը գյուղ հասավ:

Navê xalo

Xortek r'astî kalekî hat û got:

– Xalo, nave te bi xêr?

– Navê min H'eso ye.

Xort dîsa pirsî:

– Xalê Beso, lê navê bavê te çî ye?

– Erê, – got, – te navê min ze'f rast got, wekî niha jî navê bavê min dipirsî?

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. K'î rastî kalo hat? 2. Wî ji kalo çî pirsî? 3. Kalo çî gote wî? 4. Xort çî şaş kir? 5. Kalo çî bersîv da?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

rastî <i>kese</i> kî hatin	ինչ-որ մեկին հանդիպել
rastî <i>tiş</i> teki hatin	ինչ-որ բանի հանդիպել

Wî pirsî.	Նա հարցրեց:
dîsa	նորից
şaş kirin	շփոթել
bersîv	պատասխան
Wî bersîv da.	Նա պատասխանեց:
Te got.	Դու ասացիր:
wekî	որ
niha	հիմա
Tu dipirsî.	Դու հարցնում ես:

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Tu hatî h'eyatê.
2. Ez çûm êş.
3. Ez çûm malê.
4. Tu ji êş derk'etî.
5. Hûn ji malê çûn.
6. Ez çûm Sêvanê.
7. Tu ji Sêvanê hatî.

Երկխոսություն

Du hevalan hev dîtın:

- R'ojbaş, baş î?
- R'ojbaş, baş im. Çi heye, çi tune? Sax î, silamet î?
- Yek ji hevalan pirsî:
- Bal te cixare heye?
- Çi heye?
- Cixare, cixare... Baçik.
- Erê.
- K'u ye?
- Hundur' bêrika min da ye!
- K'ibrît heye?
- K'ibrît t'une, çaxmax heye.
- Lê çaxmax k'u ye?
- Çaxmax jî destê min da ye.
- Ji k'erema xwe, cixare bide min.
- K'eremke!
- Spas!
- Spasî xweş!
- Hevalên din k'u ne?
- Hevalên me çûn firoşgehê, çi te r'a lazim e?
- Ji min r'e baçik lazim e.
- Destê te da pere heye?
- Erê, heye.
- K'u ye?

- Bêrîka min da ye.
- K’anê?
- Têda ye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Wan hev dît.	Նրանք իրար տեսան:
cixare, baçik	ծխախոտ
bêrîk	գրպան
k’ibrît	լուցկի
çaxmax	կրակվառիչ
spasî xweş (spas xweş, spas xoş)	Խնդրեմ (այսպես պատասխանում են շնորհակալություն հայտնողին):
pere, dirav	փող
k’a, k’anê	ապա, ո՞ր է

Վարժություն 3. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել հետևյալ բայերն ու կազմել նախադասություններ:

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
զնալ	çûn (çûyîn)	çû-
լինել, դառնալ	bûn	bû-
ընկնել, մտնել	k’etin	k’et-
վազել, փախչել	r’evîn, bezîn	r’evî-; bezî-
ամուսնանալ	zewicîn	zewicî-
փռշտալ	bêniğîn	bêniğî-
շրջվել, պտտվել	zivir’în	zivir’î-
աշխատել	xebitîn	xebitî-
թռչել	fir’în	fir’î-
քայլել, զբոսնել, շրջել	ger’în	ger’ya-
կոտրվել	şikestin	şikest-
լացել	girîn	giry-
եփվել	k’elîn	k’ely-
ծիծաղել	k’enîn	k’enya-
հաչել	e’wtîn	e’wty-
հոգնել	westîn	westya-
խաբվել	xapîn	xapya-
հազալ	k’uxîn	k’uxya-

վախենալ	tirsîn	tirsya-
շարժվել, ցնցվել	h'ejîn	h'ejya-
հավվել	me'sîn	me'sya-

Տêr û mişk

Lana şêr û qulika mişk r'ex hev bûn. Şêr usa qure-qure diçû-dihat, binê p'îyê xwe nedinhêr'î. R'ojekê, wextê şêr hat ku derbazbe, her'e, mişk k'ete nava lepê wî. Şêr xwest mişk bihincir'îne. Mişk got:

– Min berde, aza bike, ezê r'ojekê kêrî te bêm.

Wê demê şêr k'enya, sist bû, mişk ji nav lepê wî derk'et, r'evî.

Çendekî şûnda nêzîkî qulka mişk, dengê şêr hat. Mişk tirsya, serê xwe qulikê va derxist û nihêr'î. Dît şêr nav dava nêç'îrvan e. Mişk pirsî:

– Şêro, birako, çî bûye?

Şêr bersîv da:

– Ez ketim davê.

Mişk got:

– Qe belengaz nebe, ezê te xilaz bikim.

Mişk werisê davê bi diranê xwe qut-qutî kir. Şêr nav davê va derk'et, aza bû.

Piştî wê şêr her r'oj silav dida wî mişkî.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

lane	բույն
usa	այսպես, այնպես
qulik	ծակ
mişk	մուկ
r'ex	կից, մոտ
qure	գոռոզ
diçû-dihat	գնում-գալիս էր
Wî nedinhêr'î.	Նա չէր նայում:
Ew derbazbe.	Նա անցնի:
Her'e!	Գնա՛:
lep	թաթ
Ew dixwaze bihincir'îne.	Նա ուզում է ճզմել:
Min aza bike!	Ազատի՛ր ինձ:
Min berde!	Ինձ բա՛ց թող:
kêrî kesekî hatin	ինչ-որ մեկին օգտակար լինել
Ezê kêrî te bêm.	Ես քեզ օգտակար կլինեմ:

dav, dave	թակարդ
belengaz	խեղճ
Belengaz nebe!	Մի՛ խեղճացիր:
weris	պարան
qut-qutî kirin	կտոր-կտոր անել
Ew derk'et.	Նա դուրս եկավ:
Ew aza bû.	Նա ազատվեց:

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես խաբվեցի: 2. Դու հանկարծ հագացիր: 3. Հարևաններս լաց եղան:
4. Սիրտս հավեց: 5. Մեքենան շարժվեց և գնաց: 6. Նա ամուսնացավ և հեռացավ: 7. Ես ծիծաղեցի ու նստեցի: 8. Նա տեղում նիրհեց ու ընկավ:
9. Ճաշը եփվեց ու թափվեց:

Ժողովրդական ասացվածքներ

H'eta bûk xemilî, dewat betilî.

Ber baranê r'evîm, bin zîpikê k'etim.

Ez r'ê revyam, r'ê li min revya.

T'ifing hat, mêranî hilat.

Նոր բառեր

zîpik	կարկուտ
mêranî	քաջություն
xemilîn	զարդարվել

Դաս 22

Ձևի մակրայներ

Ձևի մակրայները ցույց են տալիս գործողության կատարման ձևը.

hêdî, hêdîka	կամաց, դանդաղորեն
hêdî-hêdî	կամաց-կամաց
hindik-hindik, kê-m-kê-m	քիչ-քիչ
zû	շուտ, արագ
zû-zû	շուտ-շուտ, արագ-արագ
lez, bi lez, leze-lez	շտապ, հապշտապ
e'cele, acîl, fûfî	անհապաղ
bêsekinandin	անդադար
bi aramî	հանդարտորեն
bi r'aetî, bi r'eh'etî	հանգստորեն, հանդարտորեն
bi fesal	հարմար կերպով, զգուշորեն
r'everev, r'eve-r'ev, bezebez, beze-bez	վազելվազ
çapik-çapik	ճարակորեն
çeleng, bi çeleng	արագ
bi p'akî, bi qencî	լավ ձևով
bi xêrxwazî	բարյացակամորեն
bi heqî	իրապես, արդարացիորեն
bi xirabî	վատ ձևով
r'asterast, r'ast bi rast	անմիջականորեն, ուղիղ կերպով
b'i rastî	ճշմարտացիորեն
bi dilsozî	հավատարմորեն, անկեղծորեն
bi taybetî, îlahî	հատկապես

Օրինակներ՝

Tu hêdî-hêdî hatî.	Դու կամաց-կամաց եկար:
Ez lez ketim û zû-zû hatim.	Ես շտապեցի և արագ եկա:
Mem bi r'eh'etî dipeyive.	Մամը հանդարտորեն խոսում է:
Cînarê te bêsekinandin diaxêve.	Քո հարևանն անդադար խոսում է:
R'ojda û Nalîn bi lez dihatin.	Ռոժդան ու Նալինը շտապ գալիս էին:

t'evhev, t'evlihev	այլալված
şerpez, şerpeze, p'erîşan	այլալված, շփոթված
berebere, hin bi hin	աստիճանաբար, հետզհետե
destxweda, demûdest, demldest	անմիջապես, իսկույն,
cî da, pêr'a-pêr'a, tavilê	անմիջապես, իսկույն
carekêra, carekêva, derbekêra	միանգամից
bi nermî	մեղմորեն
nişkêva, ji nişkê ve	հանկարծակի
bi t'esadifî, bi helketinî, bi rasthatinî	պատահաբար
ancax, ancaxkî	հազիվ, մի կերպ
ancax-ancax	հազիվհազ
resmî, bi resmî	պաշտոնապես
bi zor, zore-zor, zorê	բռնությամբ (բռց.՝ <i>նւժուկ, զոռուկ</i>)
bi kurtî, bi kinahî, bi kurtayî	համառոտ

Օրինակներ՝

Ew çir'a tevlihev bû?	Նա ինչո՞ւ այլալվեց:
Mêvan nişkêva r'abûn, çûn.	Հյուրերը հանկարծ վեր կացան, գնացին:
Me ancax hev dît.	Մենք հազիվ իրար գտանք:
Ew destxweda r'abû û ji odeyê derk'et.	Նա անմիջապես վեր կացավ ու սենյակից դուրս եկավ:

bi t'emamî, pêva	ամբողջովին, լիովին
serdap'ê	ամբողջովին, լիովին (բռց.՝ <i>նսքից գլուխ</i>)
giranî, bi giranî	լրջորեն, ծանրորեն
cot bi cot	գույգ-գույգ
eşkere, bi eşkerayî, bi aşkere, vekirî, berbiç'e'v, e'yan	բացահայտորեն, հստակորեն
bi ferihî, bi saffî	հստակորեն
bi biratî	եղբայրաբար
bi dostî, bi hevaltî	ընկերաբար, բարեկամաբար
p'îya, bi pêya	ոտքով, հոտնկայս
t'enê, bi t'enê	մենակ
t'ik t'enê, tek t'enê, t'ekane	մեն-մենակ
yekoyeko, yeko-yeko	մեկիկ-մեկիկ
bi mêrxasî	քաջաբար

dizîkava, dize-diz, teletel	գաղտնապես, գաղտնի, ծածուկ
qest, qestana, qestanî, e'ksana	միտումնավոր, դիտավորյալ
bi h'îşyarî, bi fehmdarî, bi zanebûn	գիտակցաբար

Օրինակներ՝

Zar'ok serdap'ê şil bû.	Երեխան ամբողջովին թրջվեց:
Hesen yekoyeko gul dan keç'ikan.	Հասանը ծաղիկները մեկիկ-մեկիկ տվեց աղջիկներին:
Niha ev keç' bi t'enê dixebite.	Հիմա այդ աղջիկը մենակ է աշխատում:
Tu qest t'evî me nehatî.	Դու դիտավորյալ մեզ հետ չեկար:

R'ûvî û q'uling

Carekê r'ûvî û quling bûn cînarên hev. R'okê r'ûvî gazî quling kir û derdana fire da xwarin danî ber.

Quling kir-nekir, nikaribû pê nukulê xwe tişt bixwe. R'ûvî r'abû, xwar û alîkî sekinî.

Careke dinê quling gazî r'ûvî kir û xwarin pê cêr'ê danî ber. R'ûvî kir-nekir nikaribû bixwe. Derdan teng bû, serê r'ûvî jî mezin bû. Quling rabû, xwar, alîkî sekinî.

Dû kirina usa r'a r'ûvî û quling îdî hev r'a cînartî nekirin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

r'ûvî	աղվես
q'uling	կռունկ
Wî nikaribû.	Նա չկարողացավ:
nukul	կտուց
bixwe	ուտի
bixwara	ուտեր
gazî kirin	կանչել
cînartî	հարևանություն

Երկխոսություն

- Te xebat çawa kir?
- Min xebat awa (ha) kir.

- Ew çawa hat?
- Ew hêdî-hêdî hat?

- Ew çawa hat?
- Ew çapik hat.

- Ew çawa çû?
- Ew çeleng çû!

- Te çawa xebata xwe kir?
- Min xebata xwe baş kir.

- Simo çawa hat?
- Simo bi pêya (pîya) hat.

- Te çawa xeber da?
- Min nizm xeber da.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Nado zû rabû, çû ser xebata xwe.
2. Beko rasterast çû zevîyê.
3. Bersîva min der'eng hat.
4. Ew nermenerm ket otaxê.
5. Te hêrs min ra xeber da.
6. Şagirt cot bi cot rê da çûn.
7. Wana bilind kilam stra.
8. Em berebere berbi tavê çûn.
9. Ez hêdî-hêdî çûm bazarê.
10. Şagirt hemû hatin dersxanê.
11. Pîrê hêdî-hêdî vegerya mal.
12. Birê min duhu gelek der'eng hate malê.
13. Mêrik carekîva karê xwe xilas kir.
14. Armên nişkêva cîyê xwe va rabû.
15. Ew şuxul usa çetin e.
16. Çawa min got usa qewimî.
17. Çawa ew hat, usa jî çû.
18. Ew teyr bilind fir'î û k'ûr k'et.

Li mixazeya listokan

Ûsib û dayka wî çûn mixazeyê.

Ûsib got: “Dayê, min r’a vê e’rebeyê bik’ir’e” Dayka Ûsib pirsî: “K’îjan e’rebeyê, hela nîşan bide”. Ûsib got: “Mêze bike, ev e’rebeya sor. Ev e’erebe r’ind e. Binhêr’e, t’ekên e’erebê p’ir’ gir in.” Dayka Ûsib got: “Na, kur’ê min, ev nabe. E’rebeyên te malê da gelek in. Neh e’rebeyên te hene, lawo. Tişteki din biger’e.” Ûsib gur’a dayîkê kir, tiştekinê dît. Dayîka Ûsib jêr’a duçerxe k’ir’î.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Bik'ir'e!	Գնի՛ր:
Nîşan bide!	Ցո՛ւյց տուր:
Mêze bike!	Նայի՛ր:
Binhêr'e!	Նայի՛ր:
gir	խոշոր
Biger'e!	Փնտրի՛ր:
Wî gur'a dayîkê kir.	Նա լսեց մայրիկին:

Դաս 23

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (անցողական բայեր)

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում անցողական բայերի անցյալ կատարյալը կազմելու համար կիրառվում է բայի անցյալի հիմքը առանց որևէ դիմային վերջավորության: Նախադասության ենթական թեք հոլովաձևով է. թեք հոլովով են դրվում նաև որպես ենթակա հանդես եկող անձնական դերանունները:

Dîtin (անցյալի հիմքը **dît-**) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min dît.	Ես տեսա:
II դեմք	Te dît.	Դու տեսար:
III դեմք	Wî/wê dît.	Նա տեսավ:

I դեմք	Me dît.	Մենք տեսանք:
II դեմք	We dît.	Դուք տեսար:
III դեմք	Wan dît.	Նրանք տեսան:

Ժխտականը կազմվում է՝ խոնարհված բային ավելացնելով *ne-* ժխտական նախամասնիկը.

I դեմք	Min nedît.	Ես չտեսա:
II դեմք	Te nedît.	Դու չտեսար:
III դեմք	Wî/wê nedît.	Նա չտեսավ:

I դեմք	Me nedît.	Մենք չտեսանք:
II դեմք	We nedît.	Դուք չտեսար:
III դեմք	Wan nedît.	Նրանք չտեսան:

Օրինակ՝

Ez nehatim, min nedît.	Ես չեկա, ես չտեսա:
------------------------	--------------------

ա) Անցողական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելու ժամանակ իզական սեռի ենթական թեք հոլովաձևով է և ստանում է *-ê* ցուցիչը (արական սեռի ենթական նույնպես թեք հոլովաձևով է, բայց որևէ փոփոխություն չի կրում):

Hasmikê pirtûk dît ⁵³ .	Հասմիկը գիրքը տեսավ:
Hasmikê name nivîsî.	Հասմիկը նամակ գրեց:
Aram pirtûka xwe dît.	Արամը իր գիրքը տեսավ:
Aram ne'me nivîsî.	Արամը նամակ գրեց:
Keç'ikê av anî.	Աղջիկը ջուր բերեց:
Kur'ik av anî.	Տղան ջուր բերեց:

բ) Անցողական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հոգնակի ենթական ստանում է **-a** կամ **-an** հոգնակերտ:

Mêran kevir bir'î.	Տղամարդիկ սալաքարը կտրեցին:
Jinan av anî.	Կանայք ջուր բերեցին:
Keç'an nan pe't.	Աղջիկները հաց թխեցին:
Rencberan xwelî veda.	Հողագործները հողը փորեցին:
Zar'oka dersên xwe nekirin.	Երեխաները իրենց դասերը չարեցին:

գ) Անցողական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս ուղիղ խնդիրը ուղիղ հոլովաձևով է:

Min nan xwar.	Ես հաց կերա:
Min Aanahît dît.	Ես Անահիտին տեսա:
Min mekteb vekir.	Ես դպրոց բացեցի:
Me Yêrêvan çêkir.	Մենք Երևանը կառուցեցինք:
Cano bizin dot.	Ջանոն այծը կթեց:

դ) Հանգման անուղղակի խնդիրը, անջատման անուղղակի խնդիրը, ինչպես նաև տեղի պարագան դրվում են թեք հոլովով.

Min pirtûk da Anahîtê.	Ես գիրքը տվեցի Անահիտին:
Min ji Aanahîtê av xwest.	Ես Անահիտից ջուր ուզեցի:
Aram ji bazarê tişt kirî.	Արամը շուկայից բան գնեց:
We ç'îyê va berf anî.	Դուք սարից ձյուն բերեցիք:
Min pirtûk da Aanahîtê.	Ես գիրքը տվեցի Անահիտին:
Min ji Aanahîtê pirtûk hilda.	Ես Անահիտից գիրք վերցրի:

ե) Անցողական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելու ժամանակ, եթե հանգման ու անջատման անուղղակի խնդիրները հոգնակի թվով են, ապա ստանում են **-a** կամ **-an** հոգնակերտ.

⁵³ Ներկայում քրդերենի կուրմանջի բարբառում իգական սեռի ենթական թեք հոլովով կիրառելը մասամբ վերանալու հակումներ է դրսևորում, օրինակ *Eyşanê nan xwar* (*Eyşan nan xwar*):

Mamoste kitêb da xwendekaran.	Ուսուցիչը գիրքը տվեց ուսանողներին:
Mamoste ji xwendekaran kitêb hilda.	Ուսուցիչը ուսանողներից գիրք վերցրեց:

զ) Արդեն նշվել է, որ անցողական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհվելիս չեն ստանում դիմային վերջավորություններ: Պետք է նշել, սակայն, որ քրդերենի կուրմանջի բարբառում առկա է *էրզաստիվ կառույց*, որը նշանակում է, որ անցողական բայը կարող է ստանալ ուղիղ խնդիր լրացման վերջավորություն:

Min tu dîtî.	Ես քեզ տեսա:
Min hûn dîtî.	Ես ձեզ տեսա:
Min ew dîtî.	Ես նրանց տեսա:
Te ez girtî.	Դու ինձ բռնեցիր:
Min hûn girtî.	Ես ձեզ բռնեցի:
Keç'ikê ez dîtî.	Աղջիկն ինձ տեսավ:
Min sêv xwarî.	Ես խնձոր կերա:
Min zar'okên cînanan dîtî.	Ես հարևանների երեխաներին տեսա:

է) Եթե գործողությունը հանգում է որևէ առարկայի կամ անձի (միայն եզակի III դեմքով արտահայտված), որը զեղչվում է, ապա խոնարհված բայը դրվում է նախադասության վերջում և ստանում է *-ê* էնկլիտիկ դերանունը: Էնկլիտիկ դերանունը կիրառվում է եզակի երրորդ դեմքի զեղչված անձնական դերանվան փոխարեն:

Min av da wî/wê.	Ես նրան ջուր տվեցի:
Min av dayê.	Ես ջուր տվեցի [նրան, ինչ-որ մեկին]:
Min tişt got wî/wê.	Ես բան ասացի նրան:
Min tişt gotê.	Ես բան ասացի [նրան, ինչ-որ մեկին]:
Min got wî/wê: “Dersê bixûne”.	Ես նրան ասացի. «Դասը կարդա՛ »:
Min gotê: “Dersê bixûne”.	Ես ասացի [նրան, ինչ-որ մեկին]. «Դասը կարդա՛ »:
Min av kir qedehê.	Ես ջուր լցրի գավաթի մեջ:
Min av kirê.	Ես ջուր լցրի մեջը: Ես ջուր լցրի [դրա մեջ, ինչ-որ բանի մեջ]:
Min ew hesp pêşkêş da wî.	Ես այդ ձին նվիրեցի նրան:
Min ew hesp pêşkêş dayê.	Ես այդ ձին նվիրեցի [նրան, ինչ-որ մեկին]:

ը) Երբեմն *gotin* բայը կարող է ստանալ *-e* վերջավորություն: Այս տարբերակն առավելապես կիրառվում է ժողովրդախոսակցան լեզվում:

Min got te.	Min gote te.	Ես ասացի քեզ:
-------------	--------------	---------------

P’işîka me

P’işîka me dizek e,
 Xwe serdap’ê belek e.
 P’işîka me dizî kir,
 Binê t’ojenê me qul kir.
 Wey, p’işîka e’mir kin,
 Te çir’a ev dizî kir?

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min tu girtî.
2. Aanahîtê ew girt.
3. Min ew dît.
4. Te em girtin.
5. Aram ew girtin.
6. Keç’ikê nan da.
7. Memo tu birî malê.
8. Anahîtê ez birim bazarê.
9. Min nan pe’t.
10. Cano ders xwend.
11. Xwendekar dersên xwe tamam hazir kir.

Նոր բառեր

dizek, diz	գող
belek	գունավոր, բծավոր
dizî	գողություն
qul	անցք, ծակ
tojan, tojen	տիկ
qul kirin	ծակել

Շ’e’vgirtînok

Şagirt ji seyrangê veger’yan hatin, ez çûm cem wan. H’emû şagirt eşq û şa bûn. H’emû li meydanê û li h’eyata dibistanê bûn. Serokê wan ji min pirsî: “Çira usa dût sekinîy?” Min got: “Ez ji vî gundî nînim, loma jî ez dût sekinîm”. Serokê wan ji min ra got: “Were bal me”. Ez çûm nêzîk. Min nasîya xwe da şagirtan. Paşê me ç’e’vgirtînok lîst. Nişkêva ez şimitîm û k’etim. Şagirtek destê xwe da min, ez sekinîm. Hevalê din ç’e’vê min girt û got: “Em k’u derê ne?”. Ez pey dengê zar’okan çûm. Min yek ji wan girt. Ew heval destê min va r’evî û k’et piş kêvir. Kevir ji cîyê xwe leqya. Heval tirsyan.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

seyrange, seyrangeh	զբոսավայր
h'emû	բոլոր, ամբողջ
eşq	սեր, ուրախություն, ուրախ
eşq û şa	ուրախ
meydan	հրապարակ
loma, lema	դրա համար, դրա պատճառով, ուստի
nasîya xwe dan <i>keseî</i>	ծանոթանալ որևէ մեկի հետ
ç'e'vgirtînok	աչքկապուկ
nişkêva	հանկարծ, հանկարծակի
şimitîn	սահել
pey	հետո, հետևից
pey çûn	հետևից գնալ
cî	տեղ

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Em duh çûn bazarê.
2. Tu duhî çûyî cem hevalê xwe?
3. Aanahîte cil şûstin.
4. Min li pirtûkxanê gelek pirtûk xwendin.
5. Min ser darê çivîkek dît.
6. Xezalê ez dîtım.
7. Te helbestek xwend.
8. Pirtûkên min ji destên min k'etin.
9. Tu duh dereng hatî?
10. Ew duhî li bazarê ger'ya.
11. Ez pênc salan dikana wî da xebitîm.
12. Duh te ez li kolane dîtım.

Վարժություն 3. Փակագծերում նշված բայերը խոնարհել անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով և թարգմանել նախադասությունները:

1. Îro te testê (xwarin)?
2. Duhu ez (hatin) bazarê.
3. Duhu êvarê mêvanê te gelek dereng (çûn).
4. Duhu êvarê mêvanên te dereng (çûn).
5. Par min k'itêbek (k'ir'în).
6. Par min ji şeherê Moskvayê hevt-heyşt kitêbêd teze (k'ir'în).
7. Ez p'îya (çûn) zanîngehê.
8. Duhu na pêr em p'îya (çûn) gund.
9. Îşev birê me t'enê nanê t'isî (xwarin).
10. Min nanek (xwarin).
11. Min pênc nan (xwarin).
12. Dayîka te sêv (k'ir'în).
13. Bavê te ji dik'anê şeş kîlo sêv (k'ir'în).
14. R'oja duşemê bavê Gulnazê pê e'rebê (çûn) xebatê.
15. Tu par k'uda (çûn).
16. Wan dersek (xwandin).
17. Wana t'emam ders (xwandin).
18. Wana caba min (dan).
19. Destê Mistefa (şikestin).
20. Mistefa k'et û her du destên wî (şikestin).

Վարժություն 4. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել հետևյալ բայերն ու կազմել նախադասություններ:

	Անորոշ դերբայ	Բայի անցյալի հիմք
ստանալ, գնել	stendin	stend-
ուղարկել	şandin	şand-
կարդալ	xwendin, xandin, xwandin	xwend-; xand; xwand-
թափել	rêtin	rêt-
նետել, գցել	avîtin, avêtin	avît-; avêt-
բռնել	girtin	girt-
ասել	gotin	got-
վարել, քշել	ajotin	ajot-
սպանել	kuştin	kuşt-
լվանալ	şûştin	şûşt-
թողնել, թույլ տալ	hiştin, hîştin	hişt-; hîşt-
փոխել	guhastin	guhast-
ցանկանալ, ուզել	xwestin, xwastin, xastin	xwest-; xwast-; xast-
հանել	êxistin	êxist-
տանել	birin	bir-
անել	kirin	kir-
ուտել	xwerin, xwarin, xarin	xwer-; xwar-; xar-
բերել	anîn	anî-
զոդանալ	dizîn	dizî-
զնել	kirîn	kirî-
նայել	nihêr'în	nihêr'î-
հարցնել	pirsîn	pirsî-
գրել	ni vîsîn	ni vîsî-
երզել, հունցել	stran	stra-
աղալ	hêran	hêra-
փորել	k'olan	k'ola-
փաթաթել	p'êçan	p'êça-
տալ	dan (dayîn)	da-
ծնել	zan (zayîn)	za-

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Արմինեն նամակ գրեց: 2. Արամը նամակներ գրեց: 3. Զինվորը թշնամուն սպանեց: 4. Հայրիկը գիրքը փոստով ուղարկեց: 5. Մեր հարևանը քարը նետեց պատուհանից: 6. Նրանք այդ գիրքը գողացան: 7. Նա ջուրը թափեց գորգին: 8. Առավոտյան դուք ե ըբ նախաճաշեցիք:

Հավելված

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում բարդ նախդիրներն են *lê, pê, jê, tê*, որոնք կիրառվում են համատեքստից հայտնի, բայց այդ նախադասության մեջ զեղչված խնդրի, պարագայի փոխարեն: Բացի դրանից՝ նախդիրները կարող են միանալ պարզ բայերին՝ կազմելով նախդրավոր բայեր:

Նախդիրներն ունեն հետևյալ կառուցվածքն ու կիրառությունը.

ա) $lê = li + wê/wî$

Ew keç' k'et odehyê, min lê nihêr'î.	Այդ աղջիկը մտավ, ե u [նրան] նայեցի:
Miraz hesp girt û lê sîyar bû.	Մրազը ձին բռնեց ու [այն] հեծնեց:
Min kincê zar'okê lê kir.	Ես երեխայի շորերը [նրան] հագցրի:

բ) $pê=bi+ wê/wî$

Wî nkiaribû bixûne, hevalên wî pêk'enyân.	Նա չկարողացավ կարդալ, նրա ընկերները ծիծաղեցին նրա վրա:
---	--

գ) $jê = ji + wê/wî$

Min Aram dît û jê tiştek pirsî.	Ես Արամին տեսա ու [նրանից] մի բան հարցրի:
Hevala min hat û min jê nan xwast.	Իմ ընկերուհին եկավ, և ես նրանից հաց խնդրեցի:
Li wir serbazek hebû, jê ra digotin: "Aramê dîn".	Այնտեղ մի զինվոր կար, [նրան] ասում էին «զիժ Արամ»:

դ) $tê=di + wê/wî$

Ew pirtûk dolabê da ye. Ew pirtûk tê da ye.	Այդ գիրքը պահարանում է: Այդ գիրքը դրա մեջ է:
---	--

- Էնկլիտիկ դերանունն արտահայտվում է բային ավելացող *-ê* վերջնամասնիկով. այն կիրառվում է զեղչված՝ եզակի երրորդ դեմքի անձնական դերանվան փոխարեն.

Min ew şagirt dît û pirtûk wê.	Ես այդ աշակերտին տեսա և գիրք տվեցի նրան:
Min ew şagirt dît û pirtûk dayê.	Ես այդ աշակերտին տեսա և գիրք տվեցի [նրան]:
Gava dijmin nêzîk bû, kûçikê min xwe avîte wî.	Երբ թշնամին մոտեցավ, շունս նետվեց նրա կողմը:
Gava dijmin nêzîk bû, kûçikê min xwe avîtê.	Երբ թշնամին մոտեցավ, շունս նետվեց [նրա կողմը]:
Te hevalê xwe dît û hesp pêşkêş da wî.	Դու քո ընկերոջը տեսար և ձին նվիրեցիր նրան:
Te hevalê xwe dît û hesp pêşkêş dayê	Դու քո ընկերոջը տեսար և ձին նվիրեցիր [նրան]:

Էնկլիտիկ դերանունը հաճախ կիրառվում է ոչ միայն եզակի երրորդ դեմքի անձնական դերանվան փոխարեն, այլև զեղչված ուղիղ, հանգման անուղղակի խնդիրների փոխարեն.

Jinê kas anî û av kir kasê.	Կինը գավաթը բերեց ու ջուր լցրեց գավաթի մեջ:
Jinê kas anî û av kirê.	Կինը գավաթը բերեց ու ջուր լցրեց մեջը:

Azad û Metîn

Azad û Metîn li kolanê hev dîtin. Azad got:

– R’ojbaş, Metîn!

Metîn jî ji Azad re got:

– R’ojbaş, Azad, çawa yî?

Azad jê r’e got:

– Bi r’ehma Xwedê. Tu baş î? Silamet î?

Metîn got:

– Zor spas, baş im.

Azad ji Metîn pirsî:

– Çi heye, çi t’une?

Metîn got:

– Xweşîya te.

Azad pirsî:

– Te duhî çî kir?

Metîn lê nihêr’î û got:

– Duh sêşem bû, soza min hebû.

Azad pirsî:

- Bi k'ê re?
Metîn got:
– T'evî Anîyê.
Azad jê pirsî:
– We çi kir?
Metîn got:
– Me pê t'opê lîst.
Azad pirsî:
– T'op çawa bû?
Metîn got:
– Naha t'op li odeyê ye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Wî jê r'e got.	Նա նրան ասաց:
r'ehm	բարություն, ողորմածություն
bi r'ehma Xwedê	Աստծու ողորմածությամբ
Wî pirsî.	Նա հարցրեց:
Te duh çi kir?	Դու երեկ ի՞նչ արեցիր:
Wî lê nihêr'î.	Նա նրան նայեց:
Wî jê pirsî.	Նա նրանից հարցրեց:

Վարժություն 6. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ev bajar mezin e. Sê mîlyon nefer tê da hene.
2. Ez nêzîkî ç'e'lê bûm û av berdayê.
3. Min gotê “Erê tu r'ast î”.
4. Min gotê: “Te çir'a derew kir”.
5. Zar'okan e'rebe dît û kevir avîtê.
6. Ew t'orpe mezin e, lê têda tişt t'une.
7. Min derî vekir, û av mêvan k'etinê.
8. Min e'lb anî û av kirê.
9. Min hevala xwe dît û pirtûk dayê.
10. Te bona kur'ê xwe mal çêkir û dayê.
11. Min aş vekir û genim kirê.
12. Ew keç' k'et otaxa min, û min lê niher'î.
13. Aram r'ê nizanibû, ez jêr'a çûm.
14. Me çay t'emam vexwar, tişt têda nehîşt.
15. Ez nêzîkî gurê birîndar bûm û av dayê.
16. Te hevalê xwe dît û lê nihêr'î.

Վարժություն 7. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Երեկ դուք ե՞րբ համալսարան գնացիք:
2. Ես երեկ չգնացի այնտեղ:
3. Այգեպանը երեկ այգում շատ աշխատեց:
4. Կիրակի օրը Արդալը մեր տուն եկավ, և մենք գնացինք զբոսնելու:
5. Դու երեկ ո՞ւշ եկար:
6. Երեկ չէ առաջին օրը առատ անձրև եկավ:
7. Երեկ դուք ժամը քանիսի՞ն համալսարան գնացիք:
8. Ես երեկ չգնացի այնտեղ:

Ժողովրդական ասացվածքներ

K'ê nanê min xwar, t'irba min kola.

Zimanê xwe bir'î, cîyê xwe kir'î.

Devê ra sol kirîn, jîjû go: “P'epê mi jî”.

Te k'êf kir, ez k'etime belayê.

Bivirvan dar bir'î, yê ser darê gumana xwe Xwedê nebir'î.

Xweş xeber e, belê, mi jê ne bawer e.

Նոր բառեր

t'irb	զերեզման
balteçî	փայտահատ
guman	հույս
jîjû	ոզնի
bela	դժբախտություն
bivir	կացին
bawer	հավատ

Դաս 24

Ժամանակի մակբայներ

Ժամանակի մակբայները ցույց են տալիս գործողություն կատարելու ժամանակը.

naha, niha, naka	հիմա, ներկայում
îdî, êdî, îda	արդեն, այլևս
h'eta naha, h'eya naha	մինչև հիմա
t'umê, t'imê, t'imî, t'um, t'im	միշտ, մշտապես
herdem, hergav, hert'im	միշտ, մշտապես
her çax	միշտ
daîme, h'er û her	մշտապես, հավերժ
hê, hîna	դեռ, դեռևս, առայժմ
îcar	այս անգամ
carek, carekê	մի անգամ
kêm caran	հազվադեպ
cara, carna, carinan, carcaran	երբեմն, ժամանակ առ ժամանակ
t'ucar, t'ucara, t'ucaran	երբեք

Օրինակներ`

Naha ez vir im.	Հիմա ես այստեղ եմ:
Lawê min hê ji xebatê nehatiye.	Իմ որդին դեռ աշխատանքից չի եկել:
Tu hê vir î?	Դու դեռ այստե՞ղ ես:
Te h'eta naha îçke venexwariye.	Դու մինչև հիմա օդի չես խամել:
Ser ç'îyayê Elegezê carna berf dibare, carna jî baran dibare.	Արագած սարին երբեմն ձյուն է տեղում, երբեմն էլ անձրև է տեղում:
Şagirt herdem alîkarî didin dê û bavê xwe.	Երեխաները միշտ օգնում են իրենց ծնողներին:
Tu çir'a îdî nayêy mala me.	Դու ինչո՞ւ այլևս չես գալիս մեր տուն:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում «այս անգամ» նշանակությամբ նաև կիրառվում է *vê gavê* արտահայտությունը.

îro	այսօր
sibê, sibehê	վաղը

dusibe, dusibeh	վաղը չէ մյուս օրը
duh, duhî, duhu	երեկ
pêr, duh na pêr	երեկ չէ առաջին օրը
êvarê	երեկոյան
r'oj bi r'oj	օրեցօր, օրըստօրէ
êvar-êvar	ամեն երեկո
sibeh-sibeh, sibe-sibe	ամեն առավոտ
her r'oj	ամեն օր
du r'oj carek, du r'oj a carek	երկու օրը մէկ
şev û r'oj	գիշեր-ցերեկ
saet bi saet, sehet bi sehet	ժամ առ ժամ
deqe bi deqe, deqe-deqe	րոպէ առ րոպէ
vê axirîyê, vê dûmahîyê, van paşwexta	վերջերս
berî demeke kurt	որոշ ժամանակ առաջ
vir wêda, ji vir pê ve	այսուհետև

Օրինակներ՝

Aram îro çû.	Արամն այսօր գնաց:
Em êvarê veşer'yan malê.	Մենք երեկոյան վերադարձանք տուն:
Vê axirîyê tu hatî mala me.	Վերջերս դու եկար մեր տուն:
Min nişkeva tu dîtî.	Ես հանկարծ քեզ տեսա:
Vê axirîyê ew hat mala me.	Վերջերս նա եկավ մեր տուն:

berê	նախկինում, հնում
berî	նախապէս, նախօրոք
pêşyê	սկզբից, նախ
paşê	հետո, ապա
pişt r'e	հետո
dû r'e	հետո
wextekê şûnda	որոշ ժամանակ անց
wedekî	մի ժամանակ
demekê	մի ժամանակ
çaxekê	մի ժամանակ
wextekê	մի ժամանակ
çiçax	երբ
wî çaxî	այն ժամանակ
zû	շուտ

dereng	ուշ
zûtirî, di demê nêzîk de	շուտով
zûdava, demeke dirêj berê	վաղուց
hêja	հենց նոր
wextê din, wextê dinê	ուրիշ ժամանակ

Օրինակներ՝

Berê halê wan baş nîbû, lê naha halê wan baş e.	Նախկինում նրանց վիճակը լավ չէր, բայց հիմա լավ է:
Berî hatina te min tev te xeber da.	Քն գալուց առաջ ես քեզ հետ խոսեցի:
Min pêşyê nan xwar, paşê av vexwar.	Ես սկզբից հաց կերա, հետո ջուր խմեցի:
Ez hêja ketim mal.	Ես նոր մտա տուն:
Çaxê ez hatim, tu di malê de nîbûy.	Երբ ես եկա, դու տանը չէիր:
Berî ku em bê, divê tu dersên xwe amade bikî.	Մինչև մեր գալը պետք է դասերդ պատրաստես:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում ժամանակի մակբայի գործառույթ են կատարում նաև հետևյալ բառերն ու բառակապակցությունները:

îsal	այս տարի
par, sala par	անցյալ տարի
sal bi sal	տարեցտարի
pêrar, par na pêrar	նախանցյալ տարի
du sal pêşda, berî du salan	երկու տարի առաջ
du sal şûnda, piştî du salan	երկու տարի հետո, երկու տարի անց
sala ku bê, sala tê	եկող տարի
sibê zû	վաղ առավոտյան
berbangê	լուսաբացին
nîvro	կեսօրին
şev, bi şev	գիշերը
îşev	այս գիշեր
vê heftêyê	այս շաբաթ
h'eftêya bihorî, h'eftêya çûyî, h'eftêya derbazbûyî	անցած շաբաթ
h'eftêya ku bê, h'eftêya tê	եկող շաբաթ
vê mehê	այս ամիս

meha bihorî, meha çûyî, meha derbazbûyî	անցյալ ամիս
meh-meh	ամեն ամիս
h'eftê-h'eftê	ամեն շաբաթ
dawîyê, axirîyê	վերջում, վերջիվերջո

Օրինակներ`

Îsal genimê zevîya me gelek e.	Այս տարի մեր արտի ցորենը շատ է:
Par na pêrar berf nebarî.	Նախանցյալ տարի ձյուն չտեղաց:
Îşev gelek te' rî bû.	Այս գիշեր շատ մութ էր:
Axirîyê te çi kir?	Վերջում դու ի՞նչ արեցիր:
Min li Têhranê xwend: piştî du salan ez hatim Yêrêvanê.	Ես Թեհրանում սովորեցի. երկու տարի հետո ես եկա Երևան:
H'eftêya bihorî ez çûm mala meta xwe.	Անցյալ շաբաթ ես գնացի հորաքրոջս տուն:

Dibistan

Gundê me Golan e. Di gundê me da şêst mal hene. Di gund de dibistan jî heye. Dibistana me li nav gund e. Du dersxanên wê hene. Dora dibistanê dar û bax hene. Ez di pola ewlin da me. E'yşan jî di sinifa me da ye. E'yşan keç'ikeke jîr e. Em panzdeh keç'ik û bîst lawik in.

Serdar di malê da ye, ew piç'ûk e.

Navê mamostê me Bengîn e. Bengîn merivekî baş e.

Di bajaran da dibistan p'ir' in. Bajar mezin in, gund piç'ûk in.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Navê gundê we çî ye?
2. Gundê we çend mal e?
3. Li gundê we dibistan heye?
4. Hûn di dersxanê da çend kes in?
5. Wir çend xort û çend keç' in?
6. Dersdarê we k'î ye?
7. Dersdar merivekî çawa ye?
8. E'yşan keç'eke çawa ye?
9. Li dora dibistana we çî hene?
10. Serdar li dibistanê ye?
11. Çima Serdar malê da ye?

Ajovanê qemyonê

Li ber gundê me kanîk hebû. Ez carekê nîvro, piştî firavînê r'abûm û çûm alîyê wê kanîyê. Li ser avê min du keç' û sê xort dîtin. Ew xort destên xwe şûstin û çûn. Keç'ik av kirin misînên xwe û sekinîn. Min ji wan pirsî: “Xûşkno, we îdî av t'ijî misînên xwe kir?”. Wan got: “Belê, keko!”.

Min dengê otomobîlê bihîst. Ez zivir'îm, min dît wir qemyonek sekinî. Ajovan silav da me û pirsî: “Gelo hûn dizanin mala apê Çolo ku derê ye?”. Xortek bersîv da û got: “Mala apê Çolo ort'a gund da ye”. Ajovanê qemyonê got: “Par apê Çolo serokê gund bû, gelo naha jî ew serok e?”. Min got: “Erê, hevalê hêja, naha jî apê Çolo serok e”. Ajovan got: “Spas dikim”. Paşê ajovan otomobîl ajot, çû mala apê Çolo.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

r'abûn	վեր կենալ
kanî	աղբյուր
car	անգամ
carekê, carek	մի անգամ
misîn	կուժ
silav dan	բարևել
Hûn dizanin.	Դուք գիտեք:
bersîv	պատասխան

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Duhu na pêr min ji bazarê tirî k'ir'în. 2. Min k'itêbek xwend. 3. Min ew film nenihêr'î. 4. Te çir'a tiştek negot? 5. P'îşîkê goşt dizî. 6. We ji baxçe gula sor çinî. 7. Par min ji K'urdistanê şîrinayî anî. 8. Cînarê min mala xwe firot. 9. Wî min ra ne'me şand. 10. Min te r'e name şand. 11. Min dengê wê bihîst. 12. Me dengê hev bihîst. 13. Me ders kir. 14. Xecê gul li ber kanîyê çinî. 15. Me mal t'emiz kir. 16. Wan 300 dar di gund de niç'ikandin. 17. Dersdarê min şuxul da min. 18. Hevalêd min îro nek'enyar. 19. Ez ji wir zû hatim. 20. Ez wir va dereng hatim. 21. Dîya min nanê loş pe't. 22. Ew der'engî ket. 23. Ez hatim vir. 24. Hûn hatin meydanê. 25. We pirtûk nivîsî. 26. We stran stra. 27. Jina wî hevîr stra. 28. Wan pê t'opê lîst. 29. Ew duh ji wir derk'etin. 30. Hûn îro li ber be'rê ne. 31. Par Baran kê m barî. 32. Havînê dibistanên me naxebitin. 33. Delal her r'oj êvarê diçe derva. 34. R'ojhat, wê havînê di mala Aram de ma. 35. Ez hêja k'etim malê.

Ժողովրդական ասացվածքներ

E'wrê r'eş tumê baran tê.

Meryê dewletî t'imê ç'e'vteng e.

Mêr ku heye, carna r'ûvî ye, carna şêr.

R'ûyê merivê vir'ek timê r'eş e.

Kêm-kêm bixwe, hert'im bixwe.

Aşvan **t'ucar** nabe poşman.

Berê dest desta dişo, paşê ser ç'evan dişo.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew tê.	Նա գալիս է:
ç'e'vteng	գժուծ
rûvî	աղվես
rû	երես, դեմք
vir'ek	ստախոս
Bixwe!	Կե՛ր:
Ew dişo.	Նա լվանում է:

Դաս 25

Ժամ

Ժամը հարցնելու համար կիրառում են *çend* (քանի՞) կամ *çî* (ի՞նչ) հարցական դերանունները:

1. Որոշակի ժամ նշելու համար *saet* (որոշ խոսվածքներում *seh'et*) բառից հետո դրվում է ժամը ցույց տվող թվական և բայ-հանգույց.

Ժամը քանի՞սն է:	Saet çend e? Saet çî ye?
Ժամը չորսն է:	Saet çar e.
Ժամը հինգն է:	Saet pênc e.

2. Երբ նախադասության մեջ նշվում է գործողություն կատարելու ժամը, ապա ժամը նշող քանակական թվականն ու *saet* բառը կապվում են իզաֆեթով:

Ես ժամը հինգին եկա:	Ez saeta pêncâ hatim.
Մենք ժամը վեցին հաց կերանք:	Me saeta şeşa nan xwar.

3. Ամբողջ ժամից ավելի թոպեներ նշելու համար կիրառում են դասական թվականների՝ *-a/-an* վերջավորությամբ ձևերը (*dudua/duduan, sisya/sisyan, çara/çaran, pêncâ/pêncan, yek*-ի համար՝ *yekê* և այլն): Թվականի այդ ձևերին ավելանում են *derbaz* (բոց. *անց*) կապը և թոպեների քանակը նշող քանակական թվականը: Բոպեի համար կիրառում են *deqe* (*deqqe*) կամ *deqîqe* բառը.

Երեքն անց տասնհինգ թոպե	sisya derbaz panzde deqîqe
չորսն անց քսան թոպե	çaran derbaz bîst deqîqe

Այս կառույցում երբեմն կիրառվում է նաև *ji* նախդիրը.

Երեքն անց տասնհինգ թոպե	ji sisya derbaz panzde deqîqe
չորսն անց քսան թոպե	ji çara derbaz bîst deqîqe

4. Ամբողջ ժամից ավելի թոպեներ նշելու համար գործածվում է նաև հետևյալ տարբերակը. դրվում է ժամը նշող քանակական թվականը, հետո՝ *û* շաղկապը, ապա՝ թոպեների քանակն արտահայտող քանակական թվականը.

sisê û panzde deqe	Երեքն անց տասնհինգ թոպե
--------------------	-------------------------

5. Որոշ խոսվածքներում ամբողջ ժամից ավելի թույլներ նշելու համար կիրառում են *dibihure* կամ *dibihore* (բոց. *անցնում է*) բայը.

երեքն անց տասնհինգ թույլ	sisya panzde deqîqe dibihure ji sisya panzde deqîqe dibihure
տասն անց տասնմեկ թույլ	dehan yazdeh deqîqe dibihure ji dehan yazdeh deqîqe dibihure

6. Կես ժամը կամ 30 թույլն նշելու համար գործածվում է *nîv* (բոց. *կես*) բառը.

վեցն անց կես	şesş û nîv
վեցն անց կես	şesşa <i>derbaz</i> nîv ji şesşa <i>derbaz</i> nîv
վեցն անց կես	şesşa nîv saet <i>dibihure</i> ji şesşa nîv saet <i>dibihure</i>

Օրինակ՝

Ժամը վեցն անց կես է:	Saet şesş û nîv e.
----------------------	--------------------

Որոշ խոսվածքներում առկա է նաև հետևյալ տարբերակը.

վեցն անց կես (բոց. <i>յոթի-ի կեսը</i>)	nîvê h'efta.
Ժամը վեցն անց կես է:	Saet nîvê h'efta ye.

7. Ամբողջական ժամից պակաս թույլները նշելու համար կիրառում են դասական թվականների *-a/-an* վերջավորությամբ ձևերը (*dudua/duduan*, *sisya/sisyan*, *çara/çaran*, *pênca/pêncan*, *yek*-ի համար՝ *yekê* և այլն): Նախ դրվում է ժամը ցույց տվող դասական թվականը, հետո՝ թույլների քանակն արտահայտող քանակական թվականը, ապա՝ *kêm* (բոց. *պակաս*) մակբայը: Նմանատիպ կառույցներում կարող է կիրառվել նաև *ji* նախդիրը: *Kêm*-ը կարող է նաև նախորդել թույլների քանակը նշող բառակապակցությանը.

երեքից տասնհինգ պակաս	sisya panzdeh kêm ji sisya panzdeh kêm
վեցից տասն պակաս	şesşa deh kêm ji şesşa deh kêm
երեքից տասնհինգ պակաս	sisya kêm panzde deqîqe ji sisya kêm panzde deqîqe

8. Որոշ խոսվածքներում ամբողջական ժամից պակաս թույլները նշելու համար կիրառվում է *maye* (բոց. *մնացել է*) բայը:

քառորդը նշելու համար որոշ խոսվածքներում կիրառվում է <i>չaryek</i> (<i>չarêk</i> կամ <i>չarîk</i>) բառը, որը հաճախ դրվում է անորոշ առումով.	վեցից քսան պակաս
--	------------------

9. Քառորդը նշելու համար որոշ խոսվածքներում կիրառվում է *չaryek* (*չarêk* կամ *չarîk*) բառը, որը հաճախ դրվում է անորոշ առումով.

վեցն անց տասնհինգ րոպե	քսեք ու չaryekek
Ժամը վեցն անց տասնհինգ րոպե է:	Saet քսեք ու չaryekek e.
վեցն անց տասնհինգ րոպե	քառաձեռն չaryekek ji քառաձեռն չaryekek
Վեցն անց տասնհինգ րոպե է:	Քառաձեռն չaryekek e. Ji քառաձեռն չaryekek e.
Վեցն անց տասնհինգ րոպե է:	Քառաձեռն չaryekek dibihure. Ji քառաձեռն չaryekek dibihure
վեցից տասնհինգ պակաս	քառաձեռն չaryekek kê
Վեցից տասնհինգ է պակաս:	Քառաձեռն չaryekek kê e.

Ե՛րի

Ez şagirt im. Navê min E'î ye. Ez panzdeh salî me.

Ez duh berbangê h'îşyar bûm, sibehê zû, di saeta h'êştâ de r'abûm. Min ser û çê'vên xwe şûşt, taştê xwar û çûm dibistanê. Saeta neha ders li dibistanê destpê bûn. Min pênc saetan ders kir.

Saeta yekê derbaz bîst dersên min xilaz bûn. Saeta dudua ez veşer'yan malê.

Saeta du û nîva min firavîn xwar û paşê dersên xwe hazir kirin. Saeta քառաձեռն dayîka min û babê min ji xebatê veşer'yan. Saeta h'efta me şîv xwar. Saeta nîvê deha ez çûm ot'axa nivînê û razam.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Wan saeta çenda nan xwar?
2. Ew kengê hatin?
3. Dayîk kengê rabû?
4. Wan çî saetê teştê xwar?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

teşte, teştê, xurînî	նախաճաշ
Ders destpê bûn.	Դասերը սկսվեցին:
firavîn	ճաշ
şîv	ընթերիք
ot'axa nivînê	ննջասենյակ

Վարժություն 2. Լրացնել բաց թողած ժամը:

1. Ez saeta _____ r'abûm. 2. Min saeta _____ testê xwar. 3. Min saeta _____ av xwe kir. 4. Tu saeta _____ çûy.

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. E'lfî berbanga sibehê çû xebata xwe. 2. K'amil sibehê saeta h'efta ser û çe'ven xwe şûst. 3. Duh nîvro saeta sisya li vir p'ir' germ bû. 4. Şagirt piştî nîvro çûn avjenîyê. 5. Salih êvarê zû hat mala xwe. 6. Nîvê şevê malê da t'ukes h'îşyar nîbû. 7. Ew saeta şeşa h'îşyar bû. 8. Dayê xwarina nîvro çêkir. 9. Aram zar'ok birin dibistanê.

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մեկն անց քսան թուփե ես ճաշեցի: 2. Երեքին քսան պակաս անձրեց: 3. Տասն անց տասնհինգ թուփե արդեն մութ էր: 4. Տասներկուսից տասնհինգ պակաս դասը սկսվեց: 5. Չորսն անց կես դասն ավարտվեց: 6. Երեքից տասնհինգ պակաս ընկերս գնաց: 7. Վեցից տասը պակաս արևը մայր մտավ:

Հավելված

- Քրդերենի կուրմանջի բարբառում կան *saet* բառով կազմված մի շարք արտահայտություններ.

vê saetê	այս ժամին, հիմա, այս պահին
wê saetê	այդ ժամին, այդ ժամանակ
saet bi saet	ժամ առ ժամ

- Որոշ վերջածանցներով կազմված բառեր

-yar

cotyar	մաճկալ
kiryar	արարք
pirsyar	հարցմունք
h'îşyar	արթուն

-mend

dewlemend	հարուստ
aqilmend	խելացի
hunurmend	տաղանդավոր, արվեստագետ

E'lıfba Ermenî

Ziman bona miletê ermenî p'ir' girîng e. Miletê ermenî di dîrokê de h'alekî dijwar da bûye. Dijmin gelek car xwest ku çand û zimanê ermenî t'une bike û netewê ermenî bih'elîne. E'yan e, ku eger yek ji zimên u çandê dûr dimîne, unda dibe.

Ermenîyan sala sêsîd û yekê dînê Mesîhî qebûl kir. Lê hingê k'itêbên pîroz bi Yonanî û Aşûrî bûn. Wê demê Ermenistan ort'a Îrana Sasanî û R'omê (Byzantiyûmê) p'areve bûbû. Pêwîst bû ku cime't zimanê ermenî bîr neke.

Mêsrop Maştots xwendî û rewşenbîr bû. Wî li dibistana Yonanî xwendibû û zimanê yonanî, farsî, gurcî, aşûrî zanibû. Maştots sala çarsîd û pêncê e'lıfba e'firand. Sirûd û hik'yatên ermenîyan dibêjin ku Mêsrop Maştots h'erf xewnê da dîtin û nivîsîn. T'îp û e'lıfba bona ermenîya pîroz in wek tiştên zîyaretî. Mêsrop Maştots berê bal Xosrov – padşayê Ermenistanê xizmet kir. Pêşyê Mêsrop Maştots serbaz bû, paşê bû ruh'anî û k'eşîş, di dawîyê de jî ew bû mamoste. Ermenî dibêjin: “Maştots mamosteyê yekemîn yê zimanê ermenî ye.” Maştots şagirtên xwe hînî e'lıfbeya ermenî kir, û piştî çend salan t'evî şagirtan û hevalan Încîla pîroz tercime kir. Mêsrop Maştots kal bû û çû r'ehma Xwedê. Şagirtan Maştots li gundê Oşakanê bi xak sipartin. Sala çarsîd çil û duduan ser t'irba wî qube, paşê jî dêr çê kirin.

Netewê ermenî bi saya e'lıfbê zimanê xwe û çanda xwe xweyî kir.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

netew, milet	ժողովուրդ
girîng	կարևոր
dijwar	բարդ
Bûye.	Եղել է:
çand	մշակույթ
Dixwast t'une bike.	Ուզում էր վերացնել:
bih'elîne	հայեցնի, վերացնի
e'yan	ակնհայտ, հայտնի
dimîne	մնում է
unda bûn, wenda bûn	կորչել
Ev unda dibe.	Սա կորչում է:
wê demê	այդ ժամանակ
dîn	կրոն
Wî qebûl kir.	Նա ընդունեց:
Ew p'areve bûbû.	Այն բաժանվել էր:
e'firandin	ստեղծել, արարել

pîroz	սուրբ
Wî zanibû.	Նա գիտեր:
xwendî	կրթված, ուսյալ
rewşenbîr	մտավորական
pêwîst	անհրաժեշտ, պետք
bîr neke	չմոռանա
sirûd	ավանդագրույց
hik'yat	պատում
xewn	երագ
t'îp, h'erf	տառ
Ew dibêjin.	Նրանք ասում են:
berê	նախկինում
xizmet	ծառայություն
pêşyê	սկզբից
serbaz	զինվոր
ruh'anî	հոգևորական
k'êşîş	քահանա
Wî şagirtên xwe hîmî elîfbeya ermenî kir.	Նա իր աշակերտներին սովորեցրեց հայերենի այբուբենը:
t'ercime kirin	թարգմանել
Ew çû r'ehma Xwedê.	Նա վախճանվեց:
bi xak sipartin	հողին հանձել, թաղել
t'îrb	գերեզման, գերեզմանաթումբ
qube	զմբեթ
xweyî kirin, xweyî kir	պահել, պահպանել
bi saya	շնորհիվ

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ez saeta h'êšta hatim.
2. Saet sisê û nîv e.
3. Saet sisya derbaz nîv e.
4. Saet nîvê çara ye.
5. Saet pênc û çaryekek e.
6. Saet ji pêncan çaryekek dibihure.
7. Saet pênc derbaz panzde deqîqe ye.
8. Ji dehan deh deqîqe dibihure.
9. Saet deh û deh e.
10. Saet deha derbaz panzde deqe ye.
11. Saet diwazdeh e.
12. Saet deh û nîv e.
13. Saet nîvê deha ye.
14. Saet ji yazdeha çaryekek dibihure.
15. Saet neh û yazdeh e.
16. Saet ji diwazdehan maye pênc deqîqe.
17. Saet şeş û çaryek e.
18. Saet du û çaryekek e.
19. Saet şeşa derbaz panzde deqe ye.
20. Hefta çaryekek kê m e.
21. Hefta panzde deqîqe kê m e.
22. Çaryek kê m e ji hefta.
23. Saet yek e.
24. Yekê derbaz nîv.
25. Nîvê dudua.
26. Yekê bîst kê m.
27. Pênc û bîst deqe.
28. Pênca derbaz bîst deqe.
29. Ji pênca bîst deqe dibihure.

Դաս 26

Անցյալ կատարյալ (*zanîn, karin, bîn* բայեր)

Karin, zanîn, bîn բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևում դրսևորում են խոնարհման առանձնահատկություններ, օրինակ՝ *karin, zanîn* բայերը խոնարհելիս չեն ստանում դիմային վերջավորություններ:

Karin բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min karibû.	Ես կարողացա:
II դեմք	Te karibû.	Դու կարողացար:
III դեմք	Wî/wê karibû.	Նա կարողացավ:

I դեմք	Me karibû.	Մենք կարողացանք:
II դեմք	We karibû.	Դուք կարողացաք:
III դեմք	Wan karibû.	Նրանք կարողացան:

Ժխտականը կազմվում է *ni-* ժխտական նախամասնիկով.

I դեմք	Min nikaribû.	Ես չկարողացա:
II դեմք	Te nikaribû.	Դու չկարողացար:
III դեմք	Wî/wê nikaribû.	Նա չկարողացավ:

I դեմք	Me nikaribû.	Մենք չկարողացանք:
II դեմք	We nikaribû.	Դուք չկարողացաք:
III դեմք	Wan nikaribû.	Նրանք չկարողացան:

Zanîn բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min zanibû.	Ես իմացա
II դեմք	Te zanibû.	Դու իմացար
III դեմք	Wî/wê zanibû.	Նա իմացավ

I դեմք	Me zanibû.	Մենք իմացանք:
II դեմք	We zanibû.	Դուք իմացաք:
III դեմք	Wan zanibû.	Նրանք իմացան:

Ժխտականը կազմվում է *ni-* ժխտական նախամասնիկով.

I դեմք	Min nizanibû.	Ես չիմացա:
II դեմք	Te nizanibû.	Դու չիմացար:
III դեմք	Wî/wê nizanibû.	Նա չիմացավ:

I դեմք	Me niz anibû.	Մենք չիմացանք:
II դեմք	We niz anibû.	Դուք չիմացաք:
III դեմք	Wan niz anibû.	Նրանք չիմացան:

Bûn բայը «դառնալ» նշանակությանը կիրառվում է որպես բայ-հանգույցի անցյալի ձև և խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez bûm.	Ես դարձա:
II դեմք	Tu bûy(î).	Դու դարձար:
III դեմք	Ew bû.	Նա դարձավ:

I դեմք	Em bûn.	Մենք դարձանք:
II դեմք	Hûn bûn.	Դուք դարձաք:
III դեմք	Ew bûn.	Նրանք դարձան:

Ժխտականը կազմվում է **ne-** ժխտական նախամասնիկով:

I դեմք	Ez nebû m.	Ես չդարձա:
II դեմք	Tu nebû y(î).	Դու չդարձար:
III դեմք	Ew nebû .	Նա չդարձավ:

I դեմք	Em nebû n.	Մենք չդարձանք:
II դեմք	Hûn nebû n.	Դուք չդարձաք:
III դեմք	Ew nebû n.	Նրանք չդարձան:

Օրինակ՝

Min zanîngeh xilaz kir û bûm mamoste.	Ես ավարտեցի համալսարանը և ուսուցիչ դարձա:
Ew sala hezar nehsid u heştê pêncâ ji dayîk bû.	Նա ծնվել է (բոց. ծնվեց) հազար ինը հարյուր ութսունհինգ թվականին:

Բայ-հանգույցի ժխտականը ստանում է **ni-** ժխտական նախամասնիկ:

– Duhu min kesek derva dît. Ew tu bûyî? – Na, ew ez nîbûm.	– Երեկ ես ի և չ -n ր մեկին դրսում տեսա: Դա դո՞ւ էիր: – Ո՛չ, դա ես չէի:
---	---

Երկխոսություն

- Te zanibû ku birayê min ji K’urdistanê hat?
- Na, min nizanbû. Ew k’engê hat?
- Ew duh berêvarê hat.

- Tu pêşîya wî da çûyî?
- Na, min nikaribû.
- Çira te nikaribû?
- Duh ez westyam û zû razam.
- Naha, birayê te mala we da ye?
- Erê, mala me da ye.
- K’anê?
- Duh, hema em gihîştin malê, ew velezya û xew ra çû.
- Ew zû r’aza?
- Erê.
- Birayê te hê h’îşyar nebû?
- Na, ew hila hê h’îşyar nebû.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

pêşîyê da çûn	ընդառաջ գնալ, գնալ ընդառաջ, գնալ դիմավորելու
pêşîya kesekî da çûn	մեկին ընդառաջ գնալ, մեկին դիմավորել
hema	հենց, անմիջապես
xew ra çûn, di xew re çûn	քնով անցնել
h’îşyar bûn, şîyar bûn	արթնանալ
hê	դեռ
hila	առայժմ, դեռ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես գիտեի, որ նա քնով է անցել: 2. Նա անցյալ տարի ծնվեց: 3. Ես գիտեի, որ այդ մարդը քուրդ չէր: 4. Հասմիկը այդ քաղաքը չգիտեր: 5. Մայրիկը կարողացավ և եկավ: 6. Դու չգիտեի՞ր, թե եղբայրդ որտեղ է:

Վարժություն 2. Փակագծերում նշված բայերը խոնարհել անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով:

1. Duhu ez (çûn) gund. 2. Par me ji Moskvayê pênc k’itêb (k’ir’în). 3. Te ji mêşe karîyêd xweş (anîn). 4. Îşev baran (barîn). 5. Tu par k’uda (çûn)? 6. Wan ew ders (xwendin). 7. Pêsemê ez p’îya (çûn) zanîngehê. 8. Kalikê min ji bazarê şeş kîlo sêv (kirîn).

Du şivan

Du şivan bûn heval. R'okî berî êvarê şivan birçî bûn. Şivanek hevalê xwe r'a got: "Kur'ò, her'e hine şîr bîne".

Hevalê din kodik hilda, çû, şîr dot, anî. R'ê va lingê wî şiqitî, k'et.

Şivanê din go: "Kur'ò, çi bû?". Go: "Şîr çeliqî". Go: "Kur'ò, xo te şîr ner'êt?". Got: "Na". Heval pirsî: "Lê çi diger'î?", Go: "Kodikê diger'im".

Նոր բառեր և արտահայտություններ

karî	սունկ
r'okî = r'ojekî	մի օր
Her'e!	Գնա՛:
hine, hinek	մի քիչ
Bîne!	Բե՛ր:
kodik	աման, անոթ
Tu diger'î.	Դու քայլում ես: Դու շրջում ես: Դու փնտրում ես:

Հավելված

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում *têr'a*, *têda*, *pêva*, *pêr'a*, *pêda* նախդիրները բարդ են: Դրանք կարող են դրվել պարզ բայերի հետ և կազմել նախդրավոր բայեր:

Նախդիրներն ունեն հետևյալ կառուցվածքն ու կիրառությունը.

1. **Têr'a = di + wê/wî + r'a**

Te zebeş da min, min k'êr têr'a kir, zebeş şikênand.	Դու ձմերուկը տվեցիր ինձ, ես դանակը խրեցի [դրա մեջ] ու կտրեցի:
--	---

2. **Têda = di + wê/wî + da**

Dapîrê girar anî, min nan têda kir û xwar.	Տատիկը սպաս բերեց, ես հացը [մեջը] թաթախեցի, կերա:
--	---

3. **Pêva = bi+wê/wî + va**

Me r'adîyo pêvakir û k'îlam bihîst.	Ես ռադիոն միացրի և երգ լսեցի:
-------------------------------------	-------------------------------

4. **Pêr'a = bi+wê/wî + r'a**

Hevalê min ji min xeyîdî, min pêr'a ziman nedît.	Ընկերս ինձնից նեղացավ, ես հետը այդպես էլ լեզու չգտա:
--	--

5. Pêda = bi+wê/wî + da

Tendûrê da agir vêsya, te dar pêda kir.	Թոնրի մեջ կրակը հանգավ, դու փայտ զգեցիր:
---	--

Zivistanê çî kir

Zivistanê xwest berî her tiştfî leglegan û dûmeqeskan qir' bike. Lê dûmeqesk çûn welatên germ.

Zivistanê erîşî ser heywanêd çolan û ç'îyan kir. Li her dera berf barî, berfê deşt û zozan girtin. Lê heywan netirsîyan, çun k'etin şikevtan. Zivistan zêdetîr hêrs k'et u hêrsa xwe li ser me'sîya r'êt, kir sur' û serma. Ç'em u gol cemidîn, me'sî k'etin k'ûrayîya avê.

Zivistan hê zêdetir hêrs k'et û ser merivan êrîş kir. Meriva sobe dadan, malên germ da r'ûniştin.

Zar'ok jî netirsîyan. Zar'okan k'incêd germ xwe kirin, xizakên xwe hildan u çûne derva, lîstin.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dew xwestin, kodik veşartin.

Dinya bi sebrê ava ye.

Gavan xeyîdî, nanê xwe berev nekir, hew zanibû gundîya hev qir' kir.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

legleg	արագիլ
dûmeqesk	ծիծեռնակ
qir' kirin	կոտորել
êrîş kirin	հարձակվել
Zêde	ավել
sur' û serma	սառնամանիք
qer'imîn, cemidîn	սառցակալել
sobe	վառարան
k'inc	հագուստ
xizak	սահնակ
dinya	աշխարհ
sebr	համբերություն
sebr kirin	համբերել

Դաս 27

Չափ ու քանակի մակբայներ

Չափ ու քանակի մակբայները ցույց են տալիս գործողության չափ, քանակ, սաստկության աստիճան:

kêm	պակաս
zêde	առավել, ավելի
êp'êce, bes	բավականին, ահագին
dîsa	նորից, կրկին
dubare	կրկնակի
bi p'ir'anî, p'ir'anî	գերազանցապես, առավելապես
teqrîben, nêzîkî	մոտավորապես
dev-devî	համարյա
nîvî	կիսով չափ
nîvek'arî	կիսով չափ
bihev'r'e, t'ev	ամբողջովին, լիովին
qet, hîç	ամենևին, բնավ
t'enê	միայն
ancax	հազիվ
wekhev	հավասարաչափ
kêm-zêde	փոքրիշատե
du caran	երկու անգամ
gelek caran, p'ir' caran	շատ անգամ, բազմիցս
hinek caran, hindek caran	քիչ անգամ

Օրինակներ`

Tu êp'êce xebitîy.	Դու ահագին աշխատեցիր:
Ez dîsa hatim.	Ես նորից եկա:
Min dubare erze nivîsî.	Ես կրկին դիմում գրեցի:
Wê derê zêde xebitîn.	Այնտեղ ավելի աշխատեցին:
Du heval nîvek'arî şuxul kirin.	Այդ երկու ընկերը կիսովի աշխատեցին:
Nifûsa vî şehrî teqrîben sê mîlyon e.	Այս քաղաքի բնակչությունը մոտավորապես երեք միլիոն է:
Ez gelek caran hatime mala we.	Ես շատ անգամ եմ եկել ձեր տուն:

Navê pismam

Du zilam rastî hev hatin. Yek ji wan ji yê din pirsî:

– Pismam, navê te bi xêr?

Mêrik got:

– Navê min Mûûûsa ye.

Paşê ew navê zilamê din pirsî. Wî got:

– Navê min jî Mûsa ye, lê qasî navê te dirêj nîne.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ez êp'êce westyam. 2. Te aqa sêv xwarin. 3. Ew av dev-devî du lîtran e.
4. Ew bajar t'eqrîben h'ezar salî ye. 5. Ez dîsa hatim wê derê. 6. Min îdî tu nedîtî.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

qasî navê te	քն անվան չափ
qasî min	իմ չափ
wek min	իմ չափ, ինձ պէս
bêstûn	անսյուն
ecêbmayî man	ապշած մնալ
meaş, maş	աշխատավարձ, հասանելիք

Li bazarê

Wir bazareke ç'ûk heye. Bazarê da êmiş ze'f e. Keç'eke cihal pirsî:

– Zebeş çi beha ye?

Firoşger bersîv da:

– Zebeş dusid diram e.

Keç'ikê got:

– Çir'a usa beha?

Mêrik got:

– Beha ye, lê sor û şîrin e.

Qîzê pirsî:

– Lê fîyetê zerdela û tirîya çî ye?

Firoşger got:

– Zerdele arzan in. Kîlo zerdele sed diram e.

– Ji k'erema xwe, pênc kîlo zerdele bide.

Mêrik got:

– Xûşkê, haqa zerdele çir'a lazim e?

Keç'ikê got:

– Welle, mêvanên min hene.

Nimêja melle

Şivanek çû bajêr, Dît ku melle ser minarê bang dide. Ji yekî pirsî, got: “Ev çi dibêje?”. Mêrik gotê: “Nimêjê dike”. Şivan pirsî: “Nimêj çî ye?”, Got: “Nimêj dua ye”. Şivan got: “Tu bi Xwedê kî, zirara pêz têda t’une?”. Got: “Na, zirara pêz têda t’une”. Şivan got: “De bira bang bide çiqas dixwaze”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Çi beha ye?	Ի՞նչ արժի:
fîyet, qîmet	գին
minare	մինարեթ
Ew bang dide.	Նա ձայնում է:
Ew dibêje.	Նա ասում է:
nimêj	նամագ
dike	անում է
dua	աղոթք
tu bi Xwedê kî	ի սեր Աստծու
pez	ոչխար
têda	մեջը
bira	թող
bide	տա

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Երեկ դուք մի քիչ աշխատեցիք: 2. Երեխան կամաց-կամաց խոսեց:
3. Եղբայրս մենակ եկավ: 4. Քո հայրը գոնե հաց կերա՞վ: 5. Հայրիկն ահագին ծիծաղեց: 6. Նա այնքան ուշ եկավ: 7. Նրանք հերթով ընկան:
8. Երգիչն ինչքան ուզեց, այդքան երգեց: 9. Նա շատ անգամ է շփոթել մեր փողոցը: 10. Քո աշակերտն ինչքան խելացի է: 11. Հիմարն ինչքան սովորեց, մարդ չդարձավ: 12. Նա այդքան չկերավ: 13. Ես այնքան կատակեցի, որ ընկերս նեղացավ: 14. Աղջիկն այնքան խոսեց, որ տղան հոգնեց: 15. Արմեն այնպես լավ կարդաց, որ բոլորը զարմացան:

Հավելված

- *K'îjan* (ո՞ր) հարցական դերանունը կարող է կիրառվել փոխանվանաբար:
  1. Արական սեռի գոյականի դեպքում *k'îjan*-ը ստանում է *-î* վերջավորություն:

K'îjan kur'î got?	Ո՞ր տղան սասց:	K'îjanî got?	Ո՞ր մեկն սասց:
K'îjan hevalî got?	Ո՞ր բնկերն սասց:	K'îjanî got?	Ո՞ր մեկն սասց:

2. Իգական սեռի գոյականի դեպքում *k'îjan*-ը ստանում է *-ê* վերջավորություն:

K'îjan jinê got?	Ո՞ր կինն սասց:	K'îjanê got?	Ո՞ր մեկն սասց:
K'îjan keç'ê got?	Ո՞ր աղջիկն սասց:	K'îjanê got?	Ո՞ր մեկն սասց:

Վարժություն 3. Կազմել հարցեր տվյալ նախադասությունների համար՝ ըստ ներկայացվող օրինակի:

Min ji hevalê xwe pirtûk hilda.

Te ji k'îjan hevalî pirtûk hilda?

Te ji k'îjanî hilda?

1. Min ji wê keç'ê av xwest. 2. Min ji wê pirtûkxanê pirtûk anî. 3. Min ji birayê xwe tişt pirsî. 4. Min ew e'rebe da hevalê xwe. 5. Te ji wê otaxê kitêb anî. 6. Dayîk wê tendûrê da nan pe't. 7. Me wê ot'axê da ders xwend. 8. We li wê zanîngehê xwend. 9. Te ji wî mêşeyî karî anî. 10. Min wê behrê da masî girtin. 11. Kalo li wê h'eyatê dar niç'ikand. 12. Dayê ji wê zevîyê genim anî. 13. Me ji wê deştê gul anîn. 14. Ez ji wî mêrikî xeyîdîm. 15. Min wê avê da k'incên xwe şûştin. 16. Ez pê wê otobûsê çûm gund. 17. Min ew wezîfe spart wî şagirtî. 18. Min ji wê şagirtê tişt pirsî. 19. Ew kûçik ser wê keç'ê ewtya. 20. Min ji wê dolabê kevc'î hildan. 21. Kevir ji wê e'rdh'ejê leqya. 22. Ew zinar ji wê birûskê t'eqya. 23. Berf ji vê te'vê h'elya. 24. Min ji wê cînarê tişteş pirsî. 25. Min ji wî serbazî r'ê pirsî. 26. Ez ji wê germê xeriqîm.

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես այդ հավին ջուր տվեցի: Դու ո՞ր հավին ջուր տվեցիր: 2. Ես այդ աքաղաղին գարի տվեցի: Դու ո՞ր աքաղաղին գարի տվեցիր: 3. Ես այդ աղջկանից բան հարցրի: Դու ո՞ր աղջկանից բան հարցրիր: 4. Ես այդ կնոջից ջուր խնդրեցի: Դու ո՞ր կնոջից ջուր խնդրեցիր: 5. Ես այդ ջրով լվացվեցի: Դու ո՞ր ջրով լվացվեցիր: 6. Ես իմ հորեղբորից փող խնդրեցի: Դու ո՞ւմ հորեղբորից փող խնդրեցիր: 7. Ես այդ բակում խաղացի: Դու ո՞ր բակում խաղացիր: 8. Ես այդ մեքենայում քնեցի: Դու ո՞ր մեքենայում քնեցիր: 9. Ես այդ կնոջից վախեցա: Դու ո՞ր կնոջից վախեցար: 10. Ես այդ աթոռին նիքեցի: Դու ո՞ր աթոռին նիքեցիր: 11. Դու այդ գրքում ինչ-որ բան գրեցիր: Դու ո՞ր գրքում ինչ-որ բան գրեցիր:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Merî çiqâ zane be, aqa nezan e.

Çiqas dûr, ewqas gul û nûr.

Zêr' çiqasî hûr e, bi qîmetê xwe diçe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

wezîfe	պարտականություն
xeriqîn	ուշաթափվել
Wî dar niçikand.	Նա ծառ տնկեց:
zane	գիտակ
nezan	անգետ
be	լինի
gul	ծաղիկ
nûr	լույս
hûr	մանր
fîyet, qîmet	գին

Դաս 28

Պատճառական բայեր

Պատճառական բայերը ցույց են տալիս այնպիսի գործողություն, որը ե ն թ ա կ ան չի կատարում. պատճառական բայերի դեպքում ենթական դրոպատճառ է դառնում, որ մեկ ուրիշը կատարի այդ գործողությունը:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում ոչ բոլոր բայերն ունեն պատճառական ձևեր:

1. Պատճառական բայերը կազմվում են մի քանի տարբերակով:

ա) Բայի ներկայի հիմքին ավելացնելով *-andin* վերջավորությունը.

Անորոշ դերբայ		Բայի ներկայի հիմք	Պատճառական բայ	
alîn	խճճվել	al-	alandin	խճճեցնել
barîn	տեղալ	bar-	barandin	հեղել
çarçirîn	չարչարվել	çarçir-	çarçirandin	չարչարել
cêribîn	փորձվել	cêrib-	cêribandin	փորձել
ç'êrîn	արածել	ç'êr-	ç'êrandin	արածեցնել
dewisîn	տեղավորվել	dewis-	dewisandin	տեղավորել
e'firîn	ստեղծվել	e'fir-	e'firandin	ստեղծել
e'wtîn	հաչել	e'wt-	e'wtandin	հաչել տալ
êşîn	ցավել	êş-	êşandin	ցավեցնել
fir'în	թռչել	fir'-	fir'andin	թռցնել
ger'în	ման գալ, քայլել, զբոսնել	ger'-	ger'andin	ման տալ, ման ածել, քայլեցնել, զբոսնել տալ
gihîştin	հասնել	gîh-	gîhandin	հասցնել
h'ejîn	շարժվել	h'ej-	h'ejandin	շարժել
h'elîn	հալվել	h'el-	h'elandin	հալեցնել
h'erîşîn	քերծվել	h'erîş-	h'erîşandin	քերծել
hilşîn	քանդվել	hilş-	hilşandin	քանդել
h'incirîn	ճզվել	h'incir-	h'incirandin	ճզվել
k'elîn	եփվել, խաշվել	k'el-	k'elandin	եփել, խաշել
k'enîn	ծիծաղել	k'en-	k'enandin	ծիծաղեցնել
k'işîn	քաշվել, սողալ	k'iş-	k'işandin	քաշել

qedîn	կատարվել, իրագործվել, ի կատար ածվել	qed-	qedandin	իրագործել, կատարել, ի կատար ածել
qelîn	տապակվել	qel-	qelandin	տապակել, բռվել
qelişîn	պատռվել	qeliş-	qelişandin	պատռել
qetîn	պռկվել	qet-	qetandin	պռկել
leqîn	շարժվել, իրար գալ	leq-	leqandin	շարժել, շարժել տալ
lerizîn	դողալ	leriz-	lerizandin	դողացնել
me'şîn	մաշվել	me'ş-	me'şandin	մաշեցնել
p'elixîn	տրորվել	p'elix-	p'elixandin	տրորել, ճզմել, ճզմել տալ
requisîn	պարել	requis-	requisandin	պարել տալ
r'eşîn	ցրվել, ցրիվ գալ	r'eş-	r'eşandin	ցրել, ցրիվ տալ
r'evîn	վազել, փախչել	r'ev-	r'evandin	վազեցնել, փախցնել
civîn	հավաքվել, միանալ	civ-	civandin	հավաքել, միացնել
r'icifîn	դողալ	r'icif-	r'icifandin	դողացնել
sekinîn	կանգնել	sekin-	sekinandin	կանգնեցնել
şewitîn	այրվել	şewit-	şewitandin	այրել, այրել տալ
şidîn	ամրանալ	şid-	şidandin	ամրացնել
temirîn	անջատվել, մարել	temir-	temirandin	անջատել, մարել
t'eqîn	պայթել	t'eq-	t'eqandin	պայթեցնել
tewîn	ծալվել	tew-	tewandin	ծալել
tirsîn	վախենալ	tirs-	tirsandin	վախեցնել
veger'în	վերադառնալ	veger'-	veger'andin	վերադարձնել
velezîn	պառկել	velez-	velezandin	պառկեցնել
vêsîn	անջատվել, մարել	vês-	vêsandin	անջատել
wek'ilîn	կրկնվել	wek'il-	wek'ilandin	կրկնել
werger'în	շուռ գալ,	werger'-	werger'andin	շուռ տալ,

	շրջվել			շրջել
werimîn	ուռչել	werim-	werimandin	ուռեցնել, ուռցնել
westîn	հոգնել	west-	westandin	հոգնեցնել
xapîn	խաբվել	xap-	xapandin	խաբել
xebitîn	աշխատել	xebit-	xebitandin	աշխատեցնել
xurîn	քոր գալ	xur-	xurandin	քորել
zewicîn	ամուսնանալ	zewic-	zewicandin	ամուսնացնել

Օրինակ՝

Zar'ok r'aza.	Երեխան քնեց:
Min zar'ok r'azand.	Ես երեխային քնեցրի:

բ) Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է ձայնավորով, ապա պատճառականը կազմվում է **-nandin** վերջավորությամբ.

Անորոշ դերբայ		Բայի ներկայի հիմք	Պատճառական բայ	
şikestin	կոտրվել	şikê-	şikênandin	կոտրել

գ) Եթե բայի ներկայի հիմքը վերջանում է **î**-ով, ապա բայի ներկայի հիմքի և **-andin** վերջավորության միջև դրվում է **y** կիսաձայնը, իսկ **î**-ն սղվում է.

Անորոշ դերբայ		Բայի ներկայի հիմք	Պատճառական բայ	
girîn	լացել	girî-	giryandin	լացացնել

դ) Քրդերենի կուրմանջի բարբառում «թխել», «տապակել» նշանակությամբ կիրառում են **pe'tin** բայը, բայց որոշ խոսվածքներում գործածվում է նաև **pijandin** ձևը: «Թափել» նշանակությամբ կիրառում են **r'êtin** բայը, բայց որոշ խոսվածքներում՝ **r'ijandin** ձևը:

ե) **Nivîsîn** (բոց.՝ գրել) բայը որոշ խոսվածքներում հանդիպում է **nivîsandin** ձևով, որը հիշեցնում է պատճառական բայերի կառույցը, բայց, ըստ էության, պատճառական բայ չէ:

զ) **Qelişîn** (բոց.՝ պատռվել) բայի համար որպես պատճառական ձև մի շարք խոսվածքներում կիրառվում է **qelaştin** ձևը, որոշ խոսվածքներում՝ **qelişandin**-ը:

է) Բնաձայնական բառերից կազմված և **-în** վերջավորությունն ունեցող մի շարք բայերի պատճառական ձևերը կազմվում են **-în** վերջավորությունը հատելով ու ավելացնելով **-andin**.

Անորոշ դերբայ		Պատճառական բայ	
ք'իրզին	փոթկալ	ք'իրզandin	փոթկացնել
ե'տին	հաչել	ե'wtandin	հաչեցնել

2. Քրդերենի կուրմանջի բարբառում մի շարք պատճառական բայեր կազմվում են նաև *dan* (բոց.՝ տալ) բայով: Դրա համար *dan* բայը համակցվում է *անցողական բային*: Որոշ խոսվածքներում *dan* բայով կազմված անցողական բային կցվում է *-ê* մասնիկը:

dan xwendin, dan xwendinê	կարդալ տալ
dan girêdan, dan girêdanê	կապել տալ
dan dirûn, dan dirûnê	կարել տալ, հնձել տալ
dan firotin, dan firotinê	վաճառել տալ
dan stendin, dan stendinê	զնել տալ

Երբեմն *dan* բայի հետ կարող են կիրառվել *-andin* վերջավորությամբ որոշ պատճառական բայեր:

Օրինակներ՝

r'azandin	քնեցնել	dan r'azandin	քնեցնել (բոց.՝ քնել տալ)
r'ûnişandin	նստեցնել	dan r'ûnişandin	նստեցնել (բոց.՝ նստել տալ)

Dan բայով կազմված պատճառական բայերը տարբեր ժամանակաձևերով գործածվելիս խոնարհվում է ոչ թե բուն բայը, այլ *dan*-ը.

Min ew mal çêkir.	Ես այդ տունը կառուցեցի:
Min ew mal da çêkirin .	Ես այդ տունը կառուցել տվեցի:
Ez te digirim.	Ես քեզ բռնում եմ:
Ez te didim girtin(ê).	Ես քեզ բռնել եմ տալիս:
Ew min nas dike.	Նա ինձ ճանաչում է:
Ew min dide nas kirin(ê).	Նա ինձ ճանաչել է տալիս:
Tu namê dinivîsî.	Դու նամակ է գրում:
Tu namê didî nivîsandin(ê).	Նա նամակ է գրել տալիս:

Պատճառական բայերի անցյալի հիմքը կազմվում է՝ պատճառական բայից հատելով *-in* վերջավորությունը:

Մի շարք պատճառական բայերի անցյալի հիմքի ցուցակ

	Պատճառական բայ	Անցյալի հիմք
խճճեցնել	alandin	aland-
հեղել	barandin	barand-
չարչարել	çarçirandin	çarçirand-
փորձել	cêribandin	cêriband-
արածեցնել	ç'êrandin	ç'êrand-
տեղավորել	dewisandin	dewisand-
ստեղծել	e'firandin	e'firand-
հաչեցնել	e'wtandin	e'wtand-
ցավեցնել	êşandin	êşand-
թոցնել	fir'andin	fir'and-
ման տալ, ման ածել, քայլեցնել	ger'andin	ger'and-
հասցնել	gîhandin	gîhand-
շարժել	h'ejandin	h'ejand-
հալեցնել	h'elandin	h'eland-
քերծել	h'erişandin	h'erişand-
քանդել	hilşandin	hilşand-
ճզմել	h'incirandin	h'incirand-
եփել, խաշել	k'elandin	k'eland-
ծիծաղեցնել	k'enandin	k'enand-
քաշել	kişandin	kişand-
իրագործել, կատարել, ի կատար ածել	qedandin	qedand-
տապակել, բովել	qelandin	qeland-
պատռել	qelişandin	qelişand-
պոկել	qetandin	qetand-
շարժել	leqandin	leqand-
դողացնել	lerizandin	lerizand-
կեղոտոտել	lewitandin	lewitand-
շարժել	lipitandin	lipitand-
մաշեցնել	me'şandin	me'şand-
քնեցնել	nivandin	nivand-

տրորել	p'elixandin	p'elixand-
պարել տալ	r'eqisandin	r'eqisand-
ցրել, ցրիվ տալ	r'eşandin	r'eşand-
վազեցնել, փախցնել	r'evandin	r'evand-
հավաքել, միացնել	civandin	civand-
դողացնել	r'icifandin	r'icifand-
թափել	r'êjandin, r'ijandin	r'êjand-, r'ijand-
կանգնեցնել	sekinandin	sekinand-
այրել	şewitandin	şewitand-
ամրացնել	şidandin	şidand-
անջատել, մարել	temirandin	temirand-
պայթեցնել	t'eqandin	t'eqand-
վախեցնել	tirsandin	tirsand-
վերադարձնել	vegerandin	vegerand-
պառկեցնել	velezandin	velezand-
անջատել	vêşandin	vêşand-
կրկնել	wek'ilandin	wek'iland-
շուռ տալ, շրջել	werger'andin	werger'and-
ուռեցնել	werimandin	werimand-
հոգնեցնել	westandin	westand-
խաբել	xapandin	xapand-
աշխատեցնել	xebitandin	xebitand-
քորել	xurandin	xurand-
ամուսնացնել	zewicandin	zewicand-

Երկխոսություն

- R'ojbaş Kerem!
- R'ojbaş. Çawan î?
- Ez baş im, lê ez di karê xwe da gelek westyam. Tu çawan î?
- Canê te sax be, ez jî baş im. Şikir ji Xwedê re, ku êdî hinekî wextê te heyê.
- Erê, welleh! Jîyan ne hêsa ye!
- K'a, bêje te r'oja xwe çawa derbas kir? Tu qet sekinîy? Tu saeta çenda ji xewê r'abûy?

- Ez saeta şeşa rabûm, min xwe şûşt, kinc xwe kir. Jina min teştê amade kir û zar’ok h’işyar kirin.
- Tu k’engê ji malê derk’etî?
- Ez saeta heft û bîsta ji malê derk’etim.
- Şuxula te saeta çenda destpêkir?
- Şuxula min saeta h’êšta destpêkir. Ez mamoste me, û her r’oj saet h’êšta kêm çarêkek diçim dibistanê. Duh min t’evî hevalan qehwek vexwar, paşê çûm dersxanê.
- Tu k’engê vegeryay?
- Ez saeta pêncê vegeyay.
- Lê piştî nîvro tu vala bûy, ne?
- Vala çî ye? Min dersên r’oja din hazir kir.
- Min naha fe’m kir çima qet wextê te t’une.
- Ê baş, ez herim.
- Oxir be.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Canê te sax be!	Ողջ լինես:
Şikir ji Xwedê ra.	Փառք Աստծու:
êdî, îdî	արդեն, այլևս
welleh, welle	Աստված վկա
hêsa	հեշտ
k’a	ապա
Bêje! (bibêje!)	Ասա :
kinc xwe kirin	հագնվել
şuxul	գործ, աշխատանք
destpêkirin	սկսել
Ez diçim.	Ես գնում եմ:
vala	ազատ
Min fe’m kir.	Ես հասկացա:
çima?	ինչո՞ւ
Ez her’im.	Ես գնամ:

Դաս 29

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (պատճառական բայեր)

Պատճառական բայերն անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս կիրառում են պատճառական բայերի անցյալի հիմքը: Պատճառական բայերը խոնարհվում են անցողական բայերի նման, այսինքն՝ ենթական թեք հոլովաձևով է, և բայի անցյալի հիմքին չեն միանում դիմային վերջավորություններ:

Xapandin (անցյալի հիմքը՝ **xapand-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Դրական խոնարհում

I դեմք	Min xapand.	Ես խաբեցի:
II դեմք	Te xapand.	Դու խաբեցիր:
III դեմք	Wî/wê xapand.	Նա խաբեց:

I դեմք	Me xapand.	Մենք խաբեցինք:
II դեմք	We xapand.	Դուք խաբեցիք:
III դեմք	Wan xapand.	Նրանք խաբեցին:

Ժխտականը կազմելիս խոնարհված բային ավելանում է **ne-** ժխտական նախամասնիկը:

I դեմք	Min nexapand.	Ես չխաբեցի:
II դեմք	Te nexapand.	Դու չխաբեցիր:
III դեմք	Wî/wê nexapand.	Նա չխաբեց:

I դեմք	Me nexapand.	Մենք չխաբեցինք:
II դեմք	We nexapand.	Դուք չխաբեցիք:
III դեմք	Wan nexapand.	Նրանք չխաբեցին:

Şikênanandin (անցյալի հիմքը՝ **şikêrand-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Դրական խոնարհում

I դեմք	Min şikêrand.	Ես կոտրեցի:
II դեմք	Te şikêrand.	Դու կոտրեցիր:
III դեմք	Wî/wê şikêrand.	Նա կոտրեց:

I դենք	Me şikêmand.	Մենք կոտրեցինք:
II դենք	We şikêmand.	Դուք կոտրեցիք:
III դենք	Wan şikêmand.	Նրանք կոտրեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դենք	Min neşikêmand.	Ես չկոտրեցի:
II դենք	Te neşikêmand.	Դու չկոտրեցիր:
III դենք	Wî/wê neşikêmand.	Նա չկոտրեց:

I դենք	Me neşikêmand.	Մենք չկոտրեցինք:
II դենք	We neşikêmand.	Դուք չկոտրեցիք:
III դենք	Wan neşikêmand.	Նրանք չկոտրեցին:

Էրգաստիվ կառույցը կիրառական է նաև պատճառական բայերի դեպքում, օրինակներ՝

Min tu xapandî.	Ես քեզ խաբեցի:
Min hûn xapandin.	Ես ձեզ խաբեցի:

Dan բայով կազմված պատճառական բայերի խոնարհման ժամանակ փոփոխվում է ոչ թե բուն բայը, այլ *dan* բայը (անցյալի հիմքը՝ *da-*).

Դրական խոնարհում

I դենք	Min da çêkirin(ê).	Ես սարքել տվեցի:
II դենք	Te da çêkirin(ê).	Դու սարքել տվեցիր:
III դենք	Wî/wê da çêkirin(ê).	Նա սարքել տվեց:

I դենք	Me da çêkirin(ê).	Մենք սարքել տվեցինք:
II դենք	We da çêkirin(ê).	Դուք սարքել տվեցիք:
III դենք	Wan da çêkirin(ê).	Նրանք սարքել տվեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դենք	Min neda çêkirin(ê).	Ես սարքել չտվեցի:
II դենք	Te neda çêkirin(ê).	Դու սարքել չտվեցիր:
III դենք	Wî/wê neda çêkirin(ê).	Նա սարքել չտվեց:

I դենք	Me neda çêkirin(ê).	Մենք սարքել չտվեցինք:
II դենք	We neda çêkirin(ê).	Դուք սարքել չտվեցիք:
III դենք	Wan neda çêkirin(ê).	Նրանք սարքել չտվեցին:

Երկխոսություն

- R’ojbaş, Memo, tu k’engê hatî?
- R’ojbaş Fatê, ez saeta çara hatim.
- Tu ji k’u hatî?
- Ez ji gund hatim.
- Ma tu îro nexebitî?
- Na, ez îro neçûm xebatê.
- Tu çima neçûy xebatê?
- Ez nexweş k’etim, min nikaribû k’ar bikim.
- Xwedê te selamet bike! Ez jî duhu va hatime bajêr, lê gerek îdî veger’im malê.
- De baş, emê hev r’a her’in gund.

Նոր արտահայտություններ

Ez nexweş k’etim.	Ես հիվանդացա:
Min nikaribû k’ar bikim.	Ես չկարողացա աշխատել:
Gerek îdî vegerim.	Պետք է արդեն վերադառնամ:
Emê hev r’a her’in.	Մենք միասին կգնանք:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Gundîyan nan çand.
2. Simo ser û ç’evê dijmin h’er’ışand.
3. Xûşka min hêk k’eland.
4. Tevê berf h’eland.
5. Wî destê zar’okê êşand.
6. Min ç’avên xwe e’zmana ger’and.
7. Min av k’eland û çay çêkir.
8. Te tiştek qeland.
9. Aram qayîşa xwe şidand.
10. K’erem keç’ r’evand.
11. Bêrîvanê xwe xemiland.
12. Rewşenê jî xwe xemiland.
13. Wan xwe nexemiland.
14. Xwedê ev dinya e’firand.

Վարժություն 2. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել հետևյալ բայերը և կազմել նախադասություններ:

Պատճառական բայ		Բայի անցյալի հիմք
cêr’ibandin	փորձել	cêr’iband-
e’firandin	ստեղծել	e’firand-
ewtandin	հաչեցնել	e’wtand-
êşandin	ցավեցնել	êşand-
ger’andin	ման տալ, ման ածել	ger’and-
h’ejandin	շարժել	h’ejand-

h'elandin	հալէցնէլ	h'eland-
k'elandin	էփէլ	k'eland-
k'ışandin	քաշէլ	k'ışand-
qelandin	տապակէլ, քովէլ	qeland-
qetandin	պոկէլ	qetand-
r'eşandin	ցրէլ, ցրիվ տալ	r'eşand-
r'evandin	վազէցնէլ, փախցնէլ	r'evand-
t'eqandin	պայթէցնէլ	t'eqand-
xapandin	խաբէլ	xapand-
xurandin	քորէլ	xurand-
zewicandin	ամուսնացնէլ	zewicand-
ç'êrandin	արածէցնէլ	ç'êrand-

Komara Araratê

Piştî têkçûna dewleta Osmanî k'urd mîna gelên din azadî xwestin. Lê t'irkan nexwast ku serbestîyê û azadîyê bidin k'urdan. Wî çaxî serhildana Agirîyê destpêkir.

Serok û r'êberê leşkerî yê serhildana Agirîyê Îhsan Nûrî P'âşa bû. Gelê k'urd sala 1927an li Araratê serbestî îlan kir.

Komara Agirîyê bû dewleteke k'urd ya dîrokî. Komara Agirîyê usa jî bi navê komara Araratê e'yan e. Îbrahîm H'eskî T'êlî bû berpirsiyarê avakirina hik'ûmetê. T'emir Axa bû berpirsiyarê karên leşkerî.

Sala 1930-yî havînê leşkerê T'irkyayê êriş kir, balafir'ên t'irkan cî-warê k'urdan dora ç'îyayê Araratê bombavêj kirin. Dewleta t'irkan jî Îranê jî alîkarî xwest. Ew her du dewlet hêza k'urdan şikênand. Bi vî awayî serhildan têkçû.

R'ejîma Îranê Îhsan Nûrî P'âşa girt û bir T'êhranê. Piştî şikestina şor'eşê Îhsan Nûrî Paşa li Îranê bû p'enaber. Heta dawîya e'mrê xwe Îhsan Nûrî P'âşa li T'êhranê ma. Bîst û pêncê meha Adarê, sala 1976an Îhsan Nûrî Paşa li T'êhranê bi qezeyekî trafikê çû ser dilovanîya xwe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

têkçûn	կործանվել, ճախողել
serbestî	անկախություն
serhildan	ապստամբություն

r'êber	առաջնորդ
leşkerî	ռազմական
Wan îlan kir.	Նրանք հռչակեցին (նրանք հայտարարեցին):
berpirsyar	պատասխանատու
balafir'	օդանավ
hêz	ուժ
bi vî awayî	այսպիսով
şor'eş	հեղափոխություն
Ew çû ser dilovaniya xwe.	Նա վախճանվեց:

Հավելված

- *Serda, serr'a, berr'a, berva, r'exr'a, navr'a, binr'a, binva, pêşda, paşda* բարդ նախդիրները կազմված են *ser, ber, r'ex, nav, bin, pêş, paş* պարզ և ախդիրները *da, r'a, va*, հետադրություններից: Այս բարդ նախդիրները կարող են կիրառվել տարբեր պարզ բայերի հետ, օրինակներ

Ser r'ê çe'lek hebû, ez serr'a derbaz bûm.	Ճանապարհին մի փոս կար, ես վրայով անցա:
Wê derê h'erî bû. tu çawa navr'a hatî?	Այնտեղ ցեխ էր. դու ինչպե՞ս միջով անցար:
Ew p'ira kevn bû, em binr'a derbaz bûn.	Այդ կամուրջը հին էր, մենք տակից անցանք:
Ew pêşda çûn.	Նրանք առաջ գնացին:

- Որոշ վերջածանցներով կազմված բառեր

-kar

xebatkar	աշխատավոր
nivîskar	գրող

-van

aşvan	ջրաղացպան
bilûrvan	սրնգահար
bax'van	այգեպան

-dar

dersdar	ուսուցիչ
brîndar	վիրավոր
deyndar	պարտապան

Վարժություն 3. Հետևյալ նախադասություններում բայերը դարձնել պատճառական: Օրինակ՝ Ew k'inca nû qelişî (zar'ok). – Zar'okê ew kinca nû qelişand.

1. Zar'ok saeta pêncâ r'azan (dayîk).
2. Fîncana hane çûk şikest (kur'ik).
3. Ew xeber gihîşte dersdarê (şagirt).
4. Ew lawê cihal xapya (diz).
5. Keç' ji r'îya xwe veşer'yan (bavo).
6. Ç'ira ku ot'axêda bû vêsya (pîrê).
7. Eskerê birîndar velezya (h'ekîm).
8. Bax werger'ya (ba).
9. Belgên baxê hemû weşyan (ba).
10. Sibê zû hêk k'elyan (dayîk).
11. Dar t'emam şewitîn (agir).

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dilê yekî k'et kevirekî, h'eft sala bi xwe r'a ger'and.

Deyndara xwe avîte pişt xûndara.

Gavan neçû ber gar'anê, wekî çû lingê çêlekê şikênand.

Նոր բառեր

deyndar	պարտապան
xûndar	պարտապան (մարդ, որը հետապնդվում է սպանություն կատարելու համար)

Դաս 30

Անդրադարձ-սաստկական դերանուն (xwe)

Անդրադարձ-սաստկական դերանունն ընդգծում է, որ գործողության կամ առարկայի տերը նա է, ով արտահայտված է անձնական դերանունով: Որպես անդրադարձ-սաստկական դերանուն՝ քրդերենի կուրմանջի բարբառում կիրառվում է *xwe* դերանունը:

Xwe դերանունը (որոշ խոսվածքներում՝ *xo*, *xu*) վերաբերում է երեք դեմքերին էլ՝ ն՛ էգակի, ն՛ հոգնակի: Կախված այն բանից, թե *xwe* դերանունը ո՞ր անձնական դերանվան հետ է կիրառվում, ունի «ինքս», «ինքդ» «նա ինքը», «իրենք», նաև «իմ», «քո», «իր», «յուր», «իրենց» նշանակությունները:

1. Գոյականի հետ հատկացուցիչ-հատկացյալ կառույցում կիրառվելիս անդրադարձ-սաստկական *xwe* դերանունը գոյականին միանում է իզաֆեթով.

Min k'itêba xwe xwend.	Ես իմ գիրքը կարդացի:
Min nanê xwe xwar.	Ես իմ հացը կերա:
Kitêba xwe bixûne.	Կարդա՛ քո գիրքը:
Min xwarina xwe xwar.	Ես իմ ճաշը կերա:
Ez wet'enê xwe h'ez dikim.	Ես սիրում եմ իմ հայրենիքը:
Tu wet'enê xwe h'ez dikî.	Դու սիրում ես քո հայրենիքը:
Ew wet'enê xwe h'ez dike.	Նա սիրում է իր հայրենիքը:
Her kes doxtirê xwe ye.	Յուրաքանչյուրն ինքն իր բժիշկն է:
Ew çû zevîya bavê xwe.	Նա գնաց իր հոր արտը:
Min av da birayê xwe.	Ես ջուր տվեցի իմ եղբորը:

2. Եթե *xwe*-ն դրվում է գոյականից հետո, ապա գոյականին չի միանում իզաֆեթով.

Ez bi xwe hatim.	Ես ինքս եկա:
Cîran xwe hat.	Հարևանն ինքը եկավ:
Te xwe min r'a got.	Դու ինքդ ինձ սասացիր:

3. Անդրադարձ-սաստկական *xwe* դերանունը կիրառվում է նաև նախ-հիրների, հետադրությունների, կապերի ու կապական բառերի հետ:

ji xwe	իրենից
pê xwe, bi xwe	իրենով, ինքը

xwe r'a	իր համար
bi xwe r'a	իր հետ
xwe va	իրենից, իրենով
xwe da	իր մեջ
seba xwe, bona xwe, bo xwe	իր համար

Օրինակներ՝

Tu bi xwe gunehkar î.	Դու ինքդ ես մեղավոր:
Ew ji xwe r'azî ye.	Նա իրենից գոհ է:
Ew ji xwe xeyîdî.	Նա իրենից (բոց.՝ <i>ինքն իրենից</i>) նեղացավ:
Ew bi xwe vegeer'ya.	Նա ինքը վերադարձավ:
Armên bi hevalên xwe serbilind e.	Արմենը հպարտ է իր ընկերներով:
Min ji hevalê xwe tişt pirsî.	Ես իմ ընկերոջից բան հարցրի:
Min xwe ra pirtûk k'ir'î.	Ես ինձ համար գիրք գնեցի:
Kalo xwe r'a k'ilam digot.	Ծերունին իր համար երգում էր:
Serbaz síleh xwe va girê da.	Զինվորը իրենից կապեց զենքը:
Jinik zar'ok pišta xwe va girêda.	Կինը երեխային իր մեջքից կապեց:
Kundir xwe da k'elya.	Դղումը եփվեց (բոց.՝ <i>Դղումը ինքն իր մեջ եփվեց</i>):
Min dilê xwe da got: "Ez dîsa şaş bûm".	Ես մտքումս (բոց.՝ <i>իմ սրտում</i>) ասացի. «Ես նորից շփոթվեցի»:
Hûn seba xwe difikirin.	Դուք ձեր մասին եք մտածում (բոց.՝ <i>Դուք ձեզ համար եք մտածում</i>):

4. **Xwe** դերանունը որոշ նախադասություններում կարող է կիրառվել «հենց», «հենց իրեն», «հենց ինքը» նշանակություններով.

Ez Misto xwe nas dikim.	Ես հենց Մստոյին եմ ճանաչում:
-------------------------	------------------------------

5. **Xwe** դերանունը գործածվում է **bi** նախդրի հետ՝ ստանալով «ինքը», «ինքնություն» նշանակությունը.

bi xwe	ինքը, ինքնություն
--------	-------------------

Օրինակ՝

Aram bi xwe kurmancî hîn bû.	Արամն ինքնություն սովորեց կուրմանջի:
------------------------------	--------------------------------------

6. *Bi xwe, ser xwe* կառույցները կիրառվում են «քաջ», «արի», «ուժեղ» նշանակություններով.

Ew mêrekî bi xwe ye.	Նա քաջ տղամարդ է:
Ew merîkî ser xwe ye.	Նա ուժեղ մարդ է:

7. *Xwe* դերանվան կրկնությամբ կազմվել է ածանցյալ *xwexwe, xwe-xwe* (որոշ խոսվածքներում՝ *xwaxwa, xoxo*) դերանունը, որը թարգմանվում է «ինքս», «ինքդ», «ինքը», «ինքներդ», «իրենք».

Zar' <i>xwexwe</i> hatin:	Երեխաներն իրենք եկան:
Me <i>xwexwe</i> name nivîsî .	Մենք ինքներս նամակ գրեցինք:
Tu <i>xwexwe</i> gunehkar î.	Դու ինքդ ես մեղավոր:
Min <i>xwexwe</i> ji xwe pirsî: “Gelo ez rast im?”	Ես ինձ (բոց.՝ <i>ինքս ինձնից</i>) հարցրի. «Արդյո՞ք ես ճիշտ եմ»:

8. Կան նաև *xwe* դերանվան՝ բայի, գոյականի կամ այլ խոսքի մասի համակցմամբ կազմված մի շարք արտահայտություններ.

<i>xwe kuştin</i>	ինքնասպան լինել
<i>xwe parastin</i>	պաշտպանվել
<i>xwe şûştin</i>	լվացվել
(li) <i>xwe kirin</i> , (li) <i>xwekirin</i>	հագնել
<i>av xwe kirin</i>	լողանալ
<i>av serê xwe kirin</i>	գլուխը լվանալ, լողանալ
<i>serê xwe şûştin</i>	լողանալ (բոց.՝ <i>գլուխը լվանալ</i>)
<i>xwe avîtin</i>	նետվել (բոց.՝ <i>իրեն նետել</i>)
<i>xwe herişandin</i>	քերծվել (բոց.՝ <i>իրեն քերծել</i>)
<i>ber xwe ketin</i>	մտահոգվել, տանջվել, նեղվել, ափսոսալ
<i>ber xwe gotin</i> , <i>ber xwe derxistin</i>	հորիսել
<i>ber xwe dan</i>	համբերել, տոկալ, ընդիմանալ
<i>bala xwe berdán</i>	ուշադրություն դարձնել, նայել, հայացք նետել
<i>dîna xwe dan</i>	դիտել, հայացք նետել
<i>xwe dirêj kirin</i>	պառկել (բոց.՝ <i>իրեն երկարացնել, ձգվել</i>)

Օրինակներ՝

Birayê min <i>xwe avît cem min.</i>	Եղբայրս նետվեց ինձ մոտ (բոց.՝ <i>Եղբայրս իրեն նետեց ինձ մոտ</i>):
Aram <i>av xwe kir.</i>	Արամը լողացավ:

Wî av serê xwe kir.	Նա իր գլուխը լվաց:
Anahît bona hevala xwe ber xwe k'et.	Անահիտը մտահոգվեց իր ընկերուհու համար:
Wî xwe êşand.	Նա ինքն իրեն ցավ պատճառեց:
Armên çû ber avê û xwe şûşt.	Արմենը գնաց ջրի մոտ ու լվացվեց:
Armên xwe avît ser erdê.	Արմենը նետվեց գետնին (բոց.՝ <i>Արմենն իրեն նետեց գետնի վրա</i>):

9. **Xwe** անդրադարձ-սաստկական դերանվամբ կազմվում են նոր բառեր ու արտահայտություններ:

xweseî	ինքնուրույն
xweseî xwe	ինքնուրույնաբար
destxweda, dest bi xwe da	անմիջապես

Օրինակներ՝

Aanahîtê xweseî xwe name nivîsî.	Անահիտն ինքնուրույն նամակը գրեց:
Aram destxweda av vexwar.	Արամն անմիջապես ջուր խմեց:

Tifal û berf

– Kulîya qerqaş,

Minminîka delal.

K'ê tu anî

Welatê me?

– Ez dilopek im ji hêsira

Ji sermê cemidî.

Peyabûm jêr.

Ew e'wrê hanî gewr ku heye

Ew dayîka min bi xwe ye.

(Gêx'am Saryan; tercime Ç. G.)

Նոր բառեր

tifal	մանուկ
qerqaş	ճերմակ
minminîk	թիթեռնիկ
hêsir	արցունք
serma	ցուրտ, սառնամանիք
cemidî	սառցակալած

peyabûn	իջնել
han	այն

Դիյանա միօրեկի

Ez ji gund bûm. Dê û bavê min sala h'ezar nehsid panzda ji şeherê Wanê derk'etin û hatin Elegyezê. Wana r'ê va xûşk û birên xwe unda kirin. Eskerekî dijmin pê k'êra xwe xûşk-birê wan kuşt. Bîra min da ye çawa dê bavê min bîra wet'enê xwe dikir. Bavê min gilî dikir: “Birê min qûmistanê birîndar bû. Du-sê r'oj bû ji birîna wî xûn dihat. Li demistanê av t'unebû, h'ekîmek jî t'unebû... Usa min birê xwe unda kir...”

Ez sala hezar nehsid sî û pêncâ bûm. Sala hezar nehsid pêncî pêncâ ez îdî bîst salî bûm. Min bavê xwe r'a soz da wekî ezê bibim h'ekîm. Ez xwexwe hatim şeher. Bona min gelekî çetin bû. Min ze'f bîra gundê xwe dikir. Hevalekî min hebû. Ew jî ji gundekî din bû. Navê hevalê min K'erem bû. Ez her r'oj tevî hevalê xwe diçûm dersê. R'okî hevalê min tev'î nasêd xwe qumbar lîst û da der. Hevalê min tamam perê xwe unda kir, lê min t'ucara qumbar nelîst. Min h'evt sala xwend û bûm doxtir.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Tu ji ku bûy?
2. Dê bavê te ji k'îjan şeherî hatin?
3. K'î xûşk-birên wan kuşt?
4. Bavê te k'u derê birê xwe unda kir?
5. Tu çend salî bûyî, ku hatî şeher?
6. Tu k'engê hatî dinê? (tu k'engê ji dayîk bûy?)
7. Nasên hevalê te çi dikirin?
8. Te çend sala xwend?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

derk'etin	դուրս գալ
unda kirin, wenda kirin	կորցնել
esker	զինվոր
bîr	հիշողություն
bîr kirin	մոռանալ, կարոտել
bîra wet'en kirin	կարոտել հայրենիքը
gilî	խոսք
gilî kirin	պատմել
qûmistan, demistan	անապատ

birîn	վերք
birîndar	վիրավոր
birîndar bûn	վիրավորվել
xûn, xwîn	արյուն
h'ekîm	բժիշկ
îdî	արդեն, այլևս
sozdan	խոստանալ
çetin, zehmet	դժվար
nas	ծանոթ
nas kirin	ճանաչել
qumbar	մոլախաղ
dan der	տանուլ տալ
gişk, gişt	բոլոր, ամբողջ
t'emam	ողջ
p'ere	փող
car	անգամ
t'u car, t'u cara	երբեք

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Min xwe veşart. 2. Te xwe veşart. 3. Me xwe veşart. 4. Ez xwexwe hatim.
5. We xwe veşart. 6. Wan xwe veşart. 7. Aram hevala xwe dît. 8. Ew jin xwe avît nav avê. 9. Te çir'a ew cil avît ser êgir. 10. Annayê xwe hazir kir.
11. Wan mala xwe çêkir. 12. Min duh xebata xwe kir. 13. Te xebata xwe berî min kir. 14. Aram deftera xwe hilda û berbi dersxanê çû. 15. Wî xwe-xwe xebata xwe hazir kir. 16. Min xwe r'a kitêb anî. 17. Te qayîş (k'imber) pişta xwe va girêda. 18. Min hevalê xwe r'a name şand. 19. Min dostê xwe h'îşyar kir. 20. Wî k'incê xwe xwekir. 21. Aram solên xwe p'ê kir. 22. Diz re'ver'ev çû, xwe piş dêrî veşart. 23. Pişikê xwe li ser nivînên xwe dirêj kir.
24. Ew jin gelek ji xwe r'azî ye. 25. Aram dera xwe hazir kir. 26. Kalemêr kur'ê xwe dît. 27. Law bavê xwe dît. 28. Ew jin xwe avît ser erdê. 29. Min k'itêba xwe anî. 30. Me ji xwe r'a avahîk çêkir. 31. Min ji hevalê xwe tişt xwest. 32. Ez mala xwe da r'ûniştim. 33. Te hevalê xwe nedît. 34. Min kûçik bi xwe r'a anî. 35. Min kûçik t'evî xwe anî. 36. Jinikê zar'ok xwe va girêda. 37. Te zar'ok t'evî xwe anî ? 38. Silq xwe da kelya. 39. Wî xwe r'a avayîkî teze çêkir. 40. Aram mala xwe da r'ûnişt. 41. Armînê xwe r'a k'inc dirût. 42. Silo e'reba xwe ajot, çû. 43. Min te r'a ne'me neşand. 44. Şivan bi xwe pez ç'êrand. 45. Tu xwexwe gunek'ar î. 46. Min xwexwe k'incê xwe dirût. 47. Ew xwexwe k'et e'rdê. 48. Wan destên xwe xistin bin serê xwe û

di bin bayê payîzê yê sivik û hênik de li stêrkan nihêrîn. 49. Min xaniyê xwe firot. 50. Min xwe neynîkê da dît. 51. Min bîra hevalê xwe kir. 52. Ez xwexwe hatim mala te. 53. Wî xwexwe ji bavê xwe xeyîdî. 54. Pîrê xwexwe xwe r'a xeberda. 55. Wana xwe xweyî kir. 56. Duhu pîrka min berç'e'vkên xwe şkênand. 57. Kesek dersa xwe nexwend. 58. Nexweş xwexwa r'abû, nivînêd xwe hilda. 59. Qîzê xwexwa p'or'ê xwe şe kir. 60. Duh min ne'ma xwe şand.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

k'imber	գոտի
girêdan	կապել
sol	կոշիկ
p'ê kirin	հագնել (կոշիկ)
Min p'ê kir.	Ես հագա:
silq	ճակնդեղ
neynîk	հայելի
xweyî	տեր
xweyî kirin	տեր կանգնել, պահել, պահպանել
berç'evk	ակնոց
nivîn	անկողին
hildan	վերցնել
por	մազ
şe	սանր
şe kirin	սանրել

Վարժություն 3. Հետևյալ նախադասություններում նշված բառերը կիրառել *xwe* դերանվան հետ:

Օրինակ՝ K'erem ji *jine* xeyîdî.

Kerem ji *jina* xwe xeyîdî.

1. T'aco *mal* firot.
2. Em ji *gund* hatin.
3. Keç' alî *dayîkê* kir.
4. Hêvî *zar'ok* nedîtin.
5. Aram li *malê* nema.
6. Narê *xwarin* çêkir.
7. Ahmed *bajar* h'ez kir.
8. Min *h'eyat* t'emiz kir.

Վարժություն 4. Փակագծերում նշված անձնական դերանունները ճիշտ գործածել կամ դրանց փոխարեն կիրառել անդրադարձ-սաստկական դերանուն:

Ew keç'a (ez) e. Min keç'a (ez) dît.

Ew keç'a min e. Min keç'a xwe dît.

1. Mala (ez) mezin e. Min mala (min) firot. 2. Kur'ê (tu) yê mezin heye? Tu t'evî kur'ê (te) çûyî dik'anê. 3. Ew xûşka Delalê ye. Delal xûşka (wê) anî dibistanê. 4. Dîya (ez) min r'a got: "Te k'iteba (te) ji k'u kirî?"

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Նա ինքը եկավ:
2. Մենք ինքներս գնացինք:
3. Երեխան ինքը կերավ իր ճաշը:
4. Դու ինքդ ասացիր:
5. Ես իմ գիրքը կարդացի:
6. Ես ինքս գիրքը կարդացի:
7. Ես ինքս իմ գիրքը կարդացի:
8. Նա իր գիրքն ինձ տվեց:
9. Նա ինքը գիրքն ինձ տվեց:
10. Նա ինքը իր գիրքն ինձ տվեց:
11. Դուք ինքներդ գիրքը կարդացիք:
12. Նա ինքը գիրքը կարդաց:
13. Նա ինքն իր գիրքը կարդաց:
14. Ես իմ գիրքը կորցրի:
15. Ես ինքս գիրքը կորցրի:
16. Ես ինքս իմ գիրքը կորցրի:
17. Մենք մեր գիրքը կորցրինք:
18. Ես հորս համար հաց բերեցի:
19. Ես քրոջս համար հաց չբերեցի:
20. Ես ինձ հետ ոչինչ չբերեցի:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Her xanek dilê xwe da silt'anek e.
 Xelqê r'a gul e, xwe ra kul e.
 Biç'ûk cîyê xwe, mezin cîyê xwe.
 Gamêş di sînora xwe da xurt e.
 Her tişt xweş e we'dê xwe da.
 Xwexwe xwe pesinî.
 Xwe r'a k'ûsîgir e, xelqê ra me'sîgir e.
 Mêr bi navê xwe, teyr bi r'efê xwe.
 Teyr difir'e bi qanatê xwe.
 Meryê diz ji xwe şik e.
 Meymûn çe've dîya xwe da xezal e.
 Mala xwe da na, lê mala xelqê da xurt e.
 “– K'ê ç'evê te derxist?
 – Xwexwetîya min.
 – Lema usa kûr derxist?”
 “– Ç'evê te k'ê derxist?
 – Merivê min derxist.
 – Lema k'ûr derxist.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ:

gamêş	զովեշ
sînor	սահման

xurt	ճարպիկ, ուժեղ
we'de	ժամանակ
pesin	զովեստ
k'ûsî	կրիա
r'ef	երամ
Teyr difire.	Արծիվը թռչում է:
qanat	թև
şik	կասկած
meymûn	կապիկ
xezal	եղնիկ
merd	առաստաձեռն

Դաս 31

Թեք հոլով (ներքին թեքման չպատկանող գոյականներ)

Թեք հոլովը ցույց է տալիս գործողության օբյեկտի ու սուբյեկտի հարաբերությունը: Ուղիղ հոլովը համապատասխանում է հայերենի ուղղական հոլովին, թեք հոլովը՝ հայերենի սեռական-տրականին:

1. Արական սեռի գոյականները թեք հոլովաձևով կիրառվելիս որևէ վերջավորություն չեն ստանում.

mala Armên	Արմենի տունը
jina Armên	Արմենի կինը

ա) Թեք հոլովով և նախդիրների ու հետադրությունների հետ կիրառվող արական սեռի գոյականները նույնպես որևէ փոփոխություն չեն կրում.

Armên r'a, Armên r'e	Արմենին
ji Armên	Արմենից
pê Armên, bi Armên, Armên va, Armên ve	Արմենով

բ) Բացառություն են հետևյալ արական սեռի գոյականները, որոնք թեք հոլովաձևով կիրառվելիս ստանում են *-ê* վերջավորություն.

bav	հայր
xal	քեռի
ap, mam	հորեղբայր
kek	եղբայր
kal	ծերունի
e'rd	գետին, հող

Օրինակներ՝

jina xalê	քեռու կին
mala bavê	հոր տուն
ji e'rdê	գետնից
ser e'rdê	գետնին (բռց.՝ <i>գետնի վրա</i>)

2. Իգական սեռի գոյականները թեք հոլովաձևով կիրառվելիս ստանում են *-ê* վերջավորություն.

keç'	keç'ê
------	-------

mal	malê
av	avê
sêv	sêvê
kanî	kanîyê
mek'teb	mektebê
Hasmîk	Hasmîkê
R'ojgul	R'ojgulê

Օրինակներ՝

Bejna keç'ê bilind e.	Աղջիկը բարձրահասակ է:
Mala Hasmîkê mezin e.	Հասմիկի տունը մեծ է
Ez par çûm Yêrêvanê.	Անցյալ տարի ես Երևան գնացի:

Իգական սեռի թեք հոլովաձևով և հնչյունափոխված գոյականները կիրառվում են նաև նախդիրների ու հետադրությունների հետ.

malê r'a	տան, տան համար
ji malê, malê va, malê ve	տնից
pê malê, bi malê, malê va, malê ve	տնով
malê da, di malê de, nav malê, hundur malê	տան մեջ, տանը
R'ojgulê	Ռոժգուլի, Ռոժգուլին
ji R'ojgulê, R'ojgulê va, R'ojgulê ve	Ռոժգուլից
ji Yêrêvanê, Yêrêvanê va, Yêrêvanê ve	Երևանից

3. *-ê*-ով վերջացող իգական սեռի գոյականները (օրինակ՝ *r'ê, dê, xwê*), նաև կանանց անունները, տեղանունները թեք հոլովաձևով կիրառվելիս չեն հնչյունափոխվում.

Tu mala Gulê da yî?	Դու Գուլեի տանն ես:
Ev mala Armînê ye.	Սա Արմինեի տունն է:
Em r'ê va ne.	Մենք ճանապարհին ենք:
Goşt k'ete nav xwê.	Միսն ընկավ աղի մեջ:

4. *-e*-ով և *a*-ով վերջացող իգական սեռի որոշ գոյականների թեք հոլովաձևերն են.

p'erde	վարագույր	p'erdê	վարագույրը, վարագույրի, վարագույրին
h'ewle	հավվա	h'ewlê	հավվայի, հավվան
p'encere	պատուհան	p'encerê	պատուհանը, պատուհանի, պատուհանին

şûşe	ապակի	şûşê	ապակին, ապակու, ապակուն
ode	սենյակ	odê	սենյակը, սենյակի, սենյակին
gore	գուլպա	gorê	գուլպան, գուլպայի, գուլպային
e'rebe	մեքենա	e'rebê	մեքենան, մեքենայի, մեքենային
îdare	հաստատություն, գրասենյակ	îdarê	գրասենյակը, գրասենյակի, գրասենյակին
êge	խարտոց	êgê	խարտոցը, խարտոցի, խարտոցին
k'ûçe	փողոց	k'ûçê	փողոցը, փողոցի, փողոցին
r'inde	ռանդա	r'indê	ռանդան, ռանդայի, ռանդային
ç'ira	ճրագ	ç'irê	ճրագը, ճրագի, ճրագին
p'ira	կամուրջ	p'irê	կամուրջը, կամրջի, կամրջին

Օրինակներ՝

Ezê şûşê bişkênim.	Ես ապակին կկոտրեմ:
Ew pê erebê hat.	Նա մեքենայով եկավ:

5. Անորոշ առումով արական սեռի գոյականները թեք հոլովաձևով կիրառվելիս ստանում են *-î* վերջավորություն.

Ez kur'ekî dibînim.	Ես մի տղա եմ տեսնում:
Mîn ji kur'ekî av xwest.	Ես մի տղայից ջուր ուզեցի:

6. Անորոշ առումով իգական սեռի գոյականները թեք հոլովաձևով կիրառվելիս ստանում են *-ê* վերջավորություն.

Ez keç'ekê dibînim.	Ես մի աղջիկ եմ տեսնում:
---------------------	-------------------------

7. Ցուցական դերանվան հետև թեք հոլովաձևով արական սեռի գոյականները ստանում են *-î* վերջավորություն (թեք հոլովաձևով է կիրառվում նաև ցուցական դերանունը).

Ez wî kur'î dibînim.	Ես այդ տղային տեսնում եմ:
Mîn ji wî keşîşî tişt pirsî.	Ես այդ քահանայից բան հարցրի:
Ez ji wî gundî hatim.	Ես այդ գյուղից եկա:

8. Ցուցական դերանվան հետևում և թեք հոլովաձևով իզական սեռի գոյականները ստանում են *-ê* վերջավորություն (թեք հոլովաձևով է կիրառվում նաև ցուցական դերանունը)։

Ez wê keç'ê dibînim.	Ես այդ աղջկան տեսնում եմ:
Min ji wê jinê saet pirsî.	Ես այդ կնոջից ժամ հարցրի:

9. Հոգնակիով և թեք հոլովաձևով և՛ արական, և՛ իզական սեռի գոյականները ստանում են *-a* կամ *-an* հոգնակերտ։

Ez wan kur' an dibînim.	Ես այդ տղաներին եմ տեսնում:
Min ji wan jinan saet pirsî.	Ես այդ կանանցից ժամ հարցրի:
Ez keç' an dibînim.	Ես աղջիկներին եմ տեսնում:

Երկխոսություն

Koçer: Êvarbaş!
 Babîr: Êvarbaş, Koçer can!
 Koçer: Kur'ò, duh birayê te bal me nîbû.
 Babîr: Erê, ne vir bû!
 Koçer: Ji k'ere ma xwe bibêje, ew li ku bû?
 Babîr: Duh birayê min çû mêşe.
 Koçer: K'uda çû? Çû meşê? Ji bo çi? Ji bo azadîyê?
 Babîr: Ne meş, kur'ò!!! Mêşe, mêşe... Çû daristanê.
 Koçer: Bibexşîne, min fe'm nekir.
 Babîr: Tişt nabe!
 Koçer: Ew bi k'î ra çû ?
 Babîr: Ew t'evî hevalan çû.
 Koçer: Wî ji mêşe gul anî?
 Babîr: Ne t'enê gul, tiştên din jî anîn.
 Koçer: Îdî çî anî?
 Babîr: Karî jî anî.
 Koçer: Mêşe da îdî çî hebû?
 Babîr: Mêşe da t'ijî dar û gul hebûn. Li wir h'eywan jî hebûn.
 Koçer: H'eywan hebûn?
 Babîr: Erê li wir ajal hebûn.
 Koçer: Ew h'eywanên k'ûvî bûn, ne?
 Babîr: Erê, ew ajalên hov bûn!
 Koçer: Birayê te bi xêr û silamet vege'ya?
 Babîr: Erê, spas!

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Koçer çi got? 2. Birayê Babîr k’uda çû? 3. Gelo birayê Babîr nêç’îr kir?
4. Li mêşe çi hebû?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bal	մոտ
Bibêje! (Bêje!)	Ասա՛ :
meş	ցույց
azadî	ազատություն
Bibexşîne	ների՛ր
îdî	արդեն, էլ
heywan, ajal	կենդանի
k’ûvî, beyanî, hov	վայրի
hov	վայրի, գիշատիչ
Ew vegerya.	Նա վերադարձավ:

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ez çûm şanoyê. 2. Ez çûm sînêmayê. 3. Ez bi t’exsîyê çûm. 4. Ez bi bisiklêtê çûm. 5. Ez bi otobûsê çûm geştûger’ê. 6. Tu bi trêne çûyî. 7. Ew bi balafirê çûn. 8. Hûn bi keşîyê çûn. 9. Ez ji heyatê hatim. 10. Em ji şeher vegeryan.

Dibistan

Di Komara Ermenistanê de gelek dibistan ser navên şayîr û zanyaran hene. Dibistana h’ejmara h’eyştê û neha di Yêrêvanê de ser navê helbestvanê ermenî yê nav û deng e. Dibistana h’ejmara he’ysta li merk’eza Yêrêvanê ser navê şayîrê r’ûs Alêksandr Pûşkîn e. Dibistaneke din ort’a Yêrêvanê ser navê nivîsk’arê ermenî – Khachatûr Abovyan e. Khachatûr Abovyan ne ku t’ênê nivîsk’ar, lê usa jî lêkolînêr û mamoste bû.

Dibistana gundê R’îya Teze ser navê Emînê E’vdal e. Emînê Evdal u’lmdar û şayîrê bi nav u deng e. Wextekê Emîne E’vdal li dibistana gundê R’îya Teze mamoste bû. Dibistana gundê Elegezê ser navê Şekroyê Xudo ye. Şekroyê Xudo dîrokzan u akademîk bû. Ew li vî gundî ji dayîka xwe bû û di dibistana vî gundî da xwend. Dibistana gundê Sîp’anê ser navê Fêrîkê Ûsiv e. Fêrîkê Ûsiv şayîrê hêja û navdar bû. Salên dirêj ew di wê dibistanê de mamoste bû. Dibistana gundê Avşênê li ser navê Maksîmê Xemo ye. Maksîmê Xemo r’ohilatzan û zimanzan bû, ew profêsor û doktor bû. Maksîmê Xemo e’mrê xwe li ser pirsên zimanê k’urdî xerç kir. Şagirtêd van gundan van navan r’ind dizanin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

zanyar, ulmdar	գիտնական
şayîr	բանաստեղծ
lêkolînêr	հետազոտող, գիտնական
hêja	արժանավոր, երախտավոր
bi nav u deng	անվանի
dîrokzan	պատմաբան
Ew ji dayîka xwe bû.	Նա ծնվեց (բոց.՝ <i>Նա իր մորից ծնվեց</i>):
r'ohilatzan	արևելագետ
zimanzan	լեզվաբան
pirs	հարց
Wî xerç kir.	Նա ծախսեց:

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես այդ կնոջից գիրք վերցրի: 2. Ես հարևաններից նեղացա: 3. Իմ եղբայրը Իրանից եկավ: 4. Աշակերտները գնացին Գյումրի: 5. Դու ինչո՞ւ չգնացիր աշխատանքի: 6. Նրանք երեքշաբթի օրը գնացին Սևան: 7. Դուք ժամը հինգին Սևանից վերադարձաք:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Ji te herek'et, ji Xwedê berek'et.
 Xema kor e mûm baha ye?
 Dem demê r'a, her dem Xwedêra.
 Dijmin r'a zarê xweş, pişta h'işk.
 Kevirê havînê bavêje kulînê.
 Xelqê r'a gul e, xwe r'a kul e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

şano	թատրոն
keşfî	նավակ
geştûger'	գրասանք, տուրիզմ
herek'et	շարժում
berek'et	օրհնություն, առատություն
dem	ժամանակ
h'işk	չոր
Bavêje!	Նետի՛ր:
kulîn	մառան

Դաս 32

Բաշխական, կոտորակային, տոկոսային թվականներ

Բաշխական թվականներ

Բաշխական թվականները ցույց են տալիս առարկաների բաշխում թվային որոշ քանակով:

Բաշխական թվականները կարող են կազմվել.

ա) քանակական թվականի կրկնությամբ՝ *yek-yek, sê-sê, çar-çar, pênc-pênc*, օրինակ՝

Zar'ok yek yek hatin.	Երեխաները մեկիկ-մեկիկ եկան:
-----------------------	-----------------------------

բ) *û* համադասական շաղկապով՝ *yek û yek, du û du, sê û sê, neh û neh, deh û deh, çil û çil, hezar û hezar*,

գ) քանակական թվականի կրկնությամբ և *e* մասնիկով: *Yek* քանակական թվականի կրկնության դեպքում կիրառվում է *o* մասնիկը՝ *careçar, şeşeş, dehedeh, çileçil, sedesed, yekoyeko*.

Zar'ok yekoyeko hatin.	Երեխաները մեկիկ-մեկիկ եկան:
Zilam yekoyeko revîn.	Տղամարդիկ մեկիկ-մեկիկ փախան:

դ) *bi* (որոշ խոսվածքներում՝ *be, we*) նախդրով՝ *yek bi yek, du bi du, sê bi sê, çar bi çar, deh bi deh, şêşt bi şêşt, sed bi sed, mîlyon bi mîlyon*,

ե) *her* (յուրաքանչյուր) դերանվամբ՝ *her yek, her sê, her çar, her pênc*,

զ) *nîv* (կես), *t'ek* (կենտ), *cot* (զույգ) և այլ բառերով, օրինակ՝ *nîv bi nîv, cot cot, cotecot, cot bi cot, tek tek, tek bi tek*:

Կոտորակային թվական

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում կոտորակային թվականը կազմվում է մի քանի ձևով:

1. Համարիչը քանակական թվական է, հայտարարը՝ *-emîn* կամ *-omî* վերջավորությամբ կազմված դասական թվական.

3/4	sê çaremîn, sê çaromî
4/5	çar pêncemîn, çar pêncomî

2. Նախ դրվում է *ji* նախդիրը, հայտարարը *-a* կամ *-an* վերջավորությամբ դասական թվական է, համարիչը՝ քանակական թվական.

3/6	ji şeşan sê
2/5	ji pêncan du

3. Համարիչը քանակական թվական է, հայտարարը՝ **-an** վերջավորությունը դասական թվական: Որպես համարիչ՝ բոլոր քանակական թվականները ստանում են **-ê**, **yek** քանակական թվականը՝ **-a** վերջավորություն.

5/20	pêncê bîstan
7/40	heftê çilan
1/20	yeka bîstan

4. Որոշ քանակական թվականների հավելվում է **-ek (-yek)** վերջավորություն.

1/4	çarek, çaryek
1/3	sêyek
1/6	şeşek
1/7	heftek

Տոկոսային թվական

1. Տոկոսը նշելու համար նախ դրվում է տոկոսի չափը ցույց տվող քանակական թվականը, ապա՝ **selef** բառը.

bîst selef	քսան տոկոս
heft selef	յոթ տոկոս

2. Դրվում է **ji** նախդիրը, տոկոսը ցույց թվող քանակական թվականը, ապա՝ **sed** բառը.

ji sedî bîst	քսան տոկոս
ji sedî sed	հարյուր տոկոս

Հանդիպում է նաև հետևյալ տարբերակը.

bîst ji sed	քսան տոկոս
sed ji sed	հարյուր տոկոս

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Sisê ji çaran kêmtir e.
2. Memê, ji çil û nehan yek hilibijart.
3. Gulê, ji sed û pêncî û heftan sê heb unda kir.
4. Li ser sedî li hev nehatin.
5. Min ji hezarî du sed xerc kir.
6. Min, ew xanî bi pênc sed hezarî xwast, lê nedan.
7. Te ji şêstî pazdeh da dostekî xwe.
8. Wî bi du mîlyonan xanîyê bavê Dîlanê ava kir.
9. Li wê bazerê dused firoşger hene.
10. Aram di wî k'arî de

xelata yekemîn girt. 11. We ji bîst û çaran şeş bîr kirin. 12. Ji pencî hêkan şeş şikestin.

Derew derew e – çi ceh, çi genim

Carekê dewletîkî xwest şer’ bavêje cînarê xwe. Çû bal qazî û got: “Cînarê min ji çê’lê du bar genim dizî”. Qazî jê pirsî: “Şe’dê te k’î ye?”. Got: “Şe’dê min xulamê min e”.

Gazî xulam kirin. Qazî pirsî: “Te çi dît?”. Xulam got: “Filankesê du bar ceh ji ç’ê’la ax’ayê min dizî”. Qazî got: “Kur’o, ax’ayê te got genim, te got ceh?”. Xulam got: “ Ê, qazî, derew derew e – çi ceh, çi genim”.

Նոր բառեր

Ew hev nehatin.	Նրանք չհամաձայնեցին:
Wan ava kir.	Նրանք կառուցեցին:
firoşger	վաճառող
dewletî	հարուստ
şer’ avîtin	հերյուրել, զրպարտել
şe’de	վկա
derew	սուտ
ç’e’l	փոս
ceh	գարի
genim	ցորեն

Հավելված

• Մի քանի գոյականակերտ վերջածանցներով կազմվող բառեր -kî, -î

gurcîkî	վրացերեն
erebî	արաբերեն

-tî

hevaltî	ընկերություն
zar’otî	մանկություն
biratî	եղբայրություն

-ayî

dijmnayî	թշնամություն
kûrayî	խորություն

dûrayî	հեռավորություն
--------	----------------

-î

arzanî	էժանություն
giranî	ծանրություն

Du deve

Du deve xûşkên hev bûn. Her du t'ev hev diç'êryan. Yek ç'êrya, tişt da devê din. Deve got: “Ez jî diç'êrim, tu jî diç'êrî, tu çima didî min?”. Deva din got: “Ê, xûşkê, h'urmeta dinê r'a çî?”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

deve	ուղտ
Ew diç'êryan.	Նրանք արածում էին:
Ez diç'êrim.	Ես արածում եմ:
Tu diç'êrî.	Դու արածում ես:
çima?	ինչո՞ւ
Tu didî.	Դու տալիս ես:
h'urmet	հարգանք

Դաս 33

Փոխադարձ դերանուններ

Փոխադարձ դերանունները մատնացույց են անում գործողությամբ փոխադարձաբար իրար առնչվող առարկաներ կամ անձեր՝ առանց դրանք անվանելու:

Փոխադարձ դերանուններն են *hev, hevdu* (hevdu=hev+du) (որոշ խոսվածքներում՝ *hevdi, hevdu*) (իրար, միմյանց, մեկմեկու):

Em hevdu nabînin.	Մենք միմյանց չենք տեսնում:
Hev hiz bikin!	Միմյանց սիրե՛ք միմյանց:
Ew hevdu hiz dikin.	Նրանք սիրում են միմյանց:

Փոխադարձ դերանունները կիրառվում են նաև նախդիրների, հետադրությունների, կապերի, կապական բառերի հետ.

ji hev, ji hevdu	միմյանցից
pê hev, bi hev, pê hevdu, bi hevdu	միմյանցով
hev ra, hevdu ra	միմյանց, միմյանց համար
hev va, hevdu va	միմյանցով, միմյանցից
seba hev, bona hev, bo hev	միմյանց համար, հանուն իրար
seba hevdu, bona hevdu, bo hevdu	միմյանց համար, հանուն իրար
derheqa hev, derheqa hev da	իրար մասին
t'evî hev, t'ev hev, t'ev hevdu	միմյանց հետ
bi hev r'a, bi hev r'e	իրար հետ

Որոշ խոսվածքներում կիրառական է *t'evî hev*-ի *t'evayî* տարբերակը, օրինակներ՝

Hûn bi hev r'a hatin?	Դուք իրար հե՞տ եկաք:
Mamoste hev r'a mesilhet kirin.	Ուսուցիչները զրուցեցին իրար հետ:
Aram û Anî hev r'a xeber didin.	Արամն ու Անին իրար հետ խոսում են:
Ew ji hev xeyîdin.	Նրանք իրարից նեղացան:
Hûn ji hevdu xeyîdîn.	Դուք իրարից նեղացաք:
Em ji hevdu hezdikin.	Մենք միմյանց սիրում ենք:
Em tev hev dixûnin.	Մենք իրար հետ ենք սովորում
Em derheqa hev da difikirin.	Մենք մտածում ենք իրար մասին:
Hûn her du merya tirê hev va girêdayî ne.	Դուք երկուսդ ասես կապված լինեք միմյանց:

Փոխադարձ դերանունները կիրառվում են նաև հետևյալ կառույցներում.

jin û mêrê hev	[իրար] ամուսիններ
xûşk û birayên hev	[իրար] քույր ու եղբայր
hevalên hev	[իրար] ընկերներ
dijminên hev	[իրար] թշնամիներ
cînarên hev	[իրար] հարևաններ
hev xistin, hevdu xistin	[իրար] խփել
hev girtin, hevdu girtin	[իրար] բռնել
hev dîtin, hevdu dîtin	[իրար] տեսնել

Օրինակ՝

Aram û Nişan hevalên hev in.	Արամն ու Նշանը [իրար] ընկերներ են:
------------------------------	------------------------------------

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Wan hevdu qebûl kir.
2. Wextekê em hevalên hev bûn.
3. Em birê hev in.
4. Wan hev r'a ne'me nivîsî.
5. Wan t'ev hev mesilhet kir.
6. Wan hevdu r'a soz dan bizewicin.
7. Alan û Berfîn êvîndarên hev in.
8. Aram û Armînê hev h'ez dikin.
9. Serbaz pey hev hatin.
10. Du belgên k'it'êbê hev va zeliqîn.
11. Wan du cînaran hev r'a şer' kir.
12. Ew hatin cem hev.
13. Hûn k'engê r'astî hev hatin?
14. Dersvan pênc mêtira ji hev dûr r'ûniştin.

Նոր բառեր

mesilhet	զրույց
êvîndar	սիրահար
zeliqîn	կպչել
dersvan	աշակերտ

Ahmo û R'êşo

Ahmo û R'êşo gundîyên hev bûn. Malên wan li h'emberî hev bûn, zevîyên wan li k'êleka hev bûn, lê Ahmo û R'êşo ji hevdu qet h'ez nedikirin, jinên wan jî hev r'a ne baş bûn. Ew hev r'a wek dijmin bûn. H'emû şer' û p'evçûnên wan jî ber zevî, pez û mirîşkên wan bûn. Gundî h'emû ji bo vê aciz bûn, h'eta r'ojekê muxtar hat cem wan û got: “Êdî bes e! Gerek yek ji we ji gund derk'evê”. Wî du zar' ji bêrika xwe derxist û da wan. Wan ew zar' avîtin. Ahmo deh avît, R'êşo h'evt avît. Bi vî awayî biryar dan û R'êşo h'emû tiştên xwe berev kir, t'evî malbata xwe ji gund derk'et, hîşt çû.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

qet	ամենևին, բնավ
Wan h'ez nedikir.	Նրանք չէին սիրում:
p'evçûn	վեճ, վիճարանություն
ji ber	պատճառով, համար
aciz bûn	ձանձրանալ, հոգնել
muxtar	գյուղապետ
Gerek ji gund derk'eve!	Պետք է գյուղից դուրս գա:
zar'	զառ
biryar	որոշում
berev kirin	հավաքել

Հավելված

- *Pêk*-ը, *têk*-ը, *lêk*-ը, *jêk*-ը բարդ նախդիրներ են: Դրանք քրդերենի կուրմանջի բարբառում վերջին մի քանի տասնամյակի ընթացքում առավել հաճախակի են գործածվում:

pêkanîn, pêk anîn	կազմակերպել, նախապատրաստել, իրականացնել, ընդգրկել
têkçûn, têk çûn	փչանալ, քանդվել, կորչել, ձախողվել
lêkdan, lêk dan	գումարել, կարգավորել, դասավորել, կաշել իրար
jêkhatin, jêk hatin	համապատասխանել, սազել

Օրինակներ՝

We ew konferansa navnetewî pêkanî.	Դուք այդ միջազգային գիտաժողովը կազմակերպեցիք:
Dîlanê karê xwe pêk anî.	Դիլանն իր գործը կազմակերպեց:
Ji têkçûnê netirsin.	Մի՛ վախեցեք ձախող(վ)ելուց:
Min pirtûkên xwe lêk da.	Ես գրքերս դասավորեցի:
Solên te û cilên te jêk tèn.	Քո կոշիկներն ու շորերը համապատասխանում են իրար:

- Վերջածանցներով կազմված մի շարք բառեր

-baz

destbaz	ձեռնամարտող
fêlbaz	խորամանկ

-bend

sazbend	երաժիշտ
solbend	կոշկակար

-saz

sîlihsaz	զինագործ
malsaz	տուն կառուցող

Ժողովրդական ասացվածքներ

Neynîka hev dixî.

Wekî her du ç'e'v hev bibînin wê h'evsûdîyê hev bikin.

Xwelîya mêt û jinê ji hev e.

Bira ji hev cihê dibin, heval ji hev cihê nabin.

R'efê teyra t'ev hev **nabin**.

Du dil **t'evayî** ç'îya didin ser ç'îyayê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

neynîk	հայելի
Wan hev dixî.	Դրանք իրար ես խփում:
Wekî ew hev bibînin.	Եթե նրանք իրար տեսնեն:
h'evsûdî kirin	նախանձել
Wê h'evsûdîyê hev bikin.	Իրար կնախանձեն:
cihê	առանձին
cihê bûn	առանձնանալ, բաժանվել
r'ef	երամ
teyr	արծիվ
t'ev hev bûn	խառնվել իրար
Ewan didin.	Նրանք տալիս են:

Դաս 34

Նախաձանցավոր բայեր

Նախաձանցավոր բայերը կազմվում են որևէ նախաձանցի և պարզ բայի համակցմամբ: Նախաձանցը, զուգակցվելով պարզ բային, փոխում է դրա իմաստը: Նախաձանցն ու բուն բայը, որպես կանոն, գրվում են միասին:

Նախախաձանցները լինում են բաժանելի ու անբաժանելի: Բաժանելի նախաձանցներով կազմված բայերը տարբեր ժամանակաձևերով խոնարհելիս ենթարկվում են որոշակի կանոնների ու օրինաչափությունների:

1. Քրդերենի կուրմանջի բարբառում բաժանելի նախաձանցներն են *ve-*, *da-*, *r'a-*, *hil-*, *wer-*, *vê-*, *r'û-*:

Ve- նախաձանցն արտահայտում է հետ ուղղված գործողություն.

vedan	փորել
veger'în	վերադառնալ
vekirin	բացել
velezîn	պառկել
veqetîn	պոկվել, անջատվել
veqetandin	պոկել
ver'esîn	փսխել
veşartin	թաքցնել
vexwarin	խմել
vek'etin	մեկնվել (որոշ կենդանիների համար)
vegirtin	հյուսել

Օրինակներ`

Te p'erê xwe veşart.	Դու քո փողը թաքցրիր:
We av vexwar.	Դուք ջուր խմեցիք:
Xwendekar pirtûk vekir û xwend.	Ուսանողը բացեց գիրքը և կարդաց:

Da- նախաձանցն արտահայտում է վերևից ներքև կամ դրսից ներս ուղղված գործողություն:

dadan	փակել, ծածկել
dagirtin	լցնել
danîn	դնել
dak'etin	իջնել
daxistin	ցածրացնել, իջեցնել

dawేశandin	թափ տալ
daqurtandin	կուլ տալ
dagerîn	շրջվել, պտտվել, վերադառնալ
daliqîn	կախվել, կախ ընկնել
dawestîn	խոնարհվել, կռանալ
damezirîn	կազմակերպվել
damezirandin	կազմակերպել
daxwerin	զիջել, ընկրկել
dahištîn	իջեցնել ներքև, կախել
dak’utan	հրելով ներս մտնել, խցկվել

Օրինակներ՝

Gavan ji ç’îyê dak’et deštê.	Նախրապանը սարից իջավ դաշտ:
Anahît ber dêrê dawestyâ.	Անահիտը խոնարհվեց եկեղեցու առջև:
Wî dengê xwe daxist.	Նա իր ձայնն իջեցրեց:
Dijmin dakuta hundur.	Թշնամին ներս խցկվեց:
Ew k’ar gelek hêsa damezirî.	Այդ գործը շատ հեշտ կազմակերպվեց:
Ew mêrik daxwer û deng dernexist.	Այդ տղամարդը զիջեց և ձայն չհանեց:

R’a- նախածանցն արտահայտում է բարձրացող կամ տարածվող գործողություն.

r’abûn	վեր կենալ
r’akirin	պռկել, վեր հանել
r’axistin	փռել
r’amûsan	համբուրել
r’awestîn, r’awestin	կանգնել, կանգ առնել
r’azan	քնել
r’aketin	քնել

Օրինակներ՝

Anahît cîyê xwe va r’abû û çû.	Անահիտն իր տեղից վեր կացավ ու գնաց:
Wê kincên şûştî r’axistin.	Նա լվացած շորերը փռեց:
Zar’ok westyâ û r’aza.	Երեխան հոգնեց ու քնեց:

Hil- նախածանցն արտահայտում է գործողության ուղղվածություն ներքևից վերև.

hilgirtin	գրկել
hildan	վերցնել, բարձրացնել
hilk'ışın	բարձրանալ
hilk'ışandin	բարձրացնել
hilhatin, hilatin	հասունանալ (խմորի մասին), ելնել (երկնային լուսատուների մասին)
hilbir'ın, hilbir'andin	բարձրացնել
hilweşın	թափահարվել, քանդվել
hilweşandin	քանդել, ավերել

Օրինակներ՝

Dayîkê gazî kir, û zar'ok hilkişya jorê.	Մայրը կանչեց, և երեխան բարձրացավ վերև:
Dayîkê hevîr stra, piştî du saetan hevîr hilat.	Մայրիկը խմոր հունցեց, երկու ժամ հետո խմորը հասունացավ:
Pirtûk k'et erdê, û min hilbirand.	Գիրքն ընկավ գետնին, և ես բարձրացրի:

Wer- (որոշ խոսվածքներում՝ *wel*) նախածանցն արտահայտում է գործողության փոփոխությունն մի վիճակից մյուսը, արտահայտում է նաև առարկայի շրջում, ոլորում, փաթաթում:

werdan	ողողել, լվանալ
werkirin	փաթաթել (ինչ-որ բանի շուրջը)
werger'ın	շրջվել, շուռ գալ
werger'andin	շրջել, շուռ տալ
weralın	փաթաթվել, խճճվել
weralandin	փաթաթել, խճճել
werhatin	հավաքվել (ինչ-որ բանի շուրջը), շրջապատել (ինչ-որ բան)
weranîn	շուրջը պտտեցնել, շրջափակել
wergirtin	հագնել (հագուստ)

Օրինակներ՝

Keç'ê fîncan werda.	Աղջիկը ողողեց բաժակը:
Armînê şala pîrê xwe werkir.	Արմինեն տատիկի շալով փաթաթվեց:
Ç'iqilên darê weralyan.	Ծառի ճյուղերը խճճվեցին:
Beroş wergerya û xwerin r'ijya.	Կաթսան շուռ եկավ, և ճաշը թափվեց:

Ew li dora wî bajarî werhatin.	Նրանք շրջապատեցին այդ քաղաքը:
Wan cilên xwe wergirtin û çûn.	Նրանք իրենց հագուստները հագան և գնացին:

Vê- նախածանցն արտահայտում է որևէ բան միացնելուն կամ անջատելուն, վառելուն կամ մարելուն առնչվող գործողություն.

vêxistin	վառել, միացնել
vêk'etin	վառվել, միանալ
vêsin	մարել, անջատվել
vêsandin	անջատել

Օրինակներ՝

Min çira vêxist û r'ûniştim ber.	Ես ճրագը միացրի և նստեցի դրա առջև:
Îro r'adîo zû vêket.	Այսօր ռադիոն շուտ միացավ:
Têlêvîzyon vêsya, û ez r'azam.	Հեռուստացույցն անջատվեց, և ես քնեցի:
Min spîçke vêsand û avît erdê.	Ես լուցկին հանգցրի և նետեցի գետնին:

R'û- նախածանցն արտահայտում է տարածվող գործողություն որևէ մակերևույթով.

r'ûniştin	նստել
------------------	-------

Օրինակ՝

Jin ber tendûrê r'ûniştin.	Կանայք նստեցին թոնրի առջև:
----------------------------	----------------------------

2. Բայի անբաժանելի նախածանցներն են **a-, bi-, hin- (hen), te-, ni-**: Անբաժանելի նախածանցները լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում սերտաձել են բայերին և դարձել դրանց անբաժանելի մաս: Այս նախածանցավոր բայերը հաճախ կարող են ընկալվել որպես պարզ բայեր: Անբաժանելի նախածանցներից կազմված բայերը խոնարհվում են պարզ բայերի նման.

bjartin	ընտրել, վատն ու լավը առանձնացնել իրարից
hinartin	ուղարկել
hingavtin, hingaftin	ծակել, վնասել, հարվածել
temirîn	անջատվել

temirandin	անջատել
nixamtin	ծածկել
alastin	լիզել

Օրինակներ՝

Min nema xwe hinart.	Ես իմ նամակն ուղարկեցի:
Gulên t'ifingê hingavtin dile wî.	Հրացանի գնդակները վնասեցին նրա սիրտը:
Şe'ma ser masê temirî.	Մեղանին դրված մոմը մարեց (բոց.՝ <i>Մեղանի վրայի մոմը մարեց</i>):
Min pê cilan lingê xwe nixamt.	Ես շորերով ոտքս ծածկեցի:

Երկխոսություն

- R'ojbaş.
- Tu çawa yî?
- Spas dikim, baş im.
- Duh na pêr dê, bav, xwîşk û birayê te k'uda çûn?
- Duh na pêr ew çûn K'urdistanê.
- Tu t'enê mayî?
- Erê, ez mala me da t'enê me.
- Te duh teştê xwar?
- Na, me'dê min t'unebû, min tutişt nexwar.
- Tu we'dê da çûyî xebatê?
- Na, ez duh derengî k'etim. Ez hinek dereng çûm.
- Lê tu k'engê hatî malê?
- Ez piştî xebatê hatim malê.
- Te çi xwar?
- Mîn hêker'ûn xwar.
- Te xwe r'a girar çêkir?
- Na, min nikaribû.
- Te hêker'ûn pê çi çêkir?
- Pêşîyê min r'ûnê nivîşk kire t'awê...
- Te rûn kire k'îjan t'awê?
- Mîn r'ûn kire t'awa sor.
- Paşê te çi kir?
- Mîn hêk şikênandin û çelqandin.
- Paşê?
- Ez sekinîm, h'eta r'ûn qijilî, paşê min hêk kir nav t'awê û hêkerûn hazir kir.

- Te xwar?
- Erê, min xwar. Paşê jî min dew vexwar.
- Nûşî can!
- Spas!
- Gelo ew hêker'ûn xweş bû?
- Na, ew hêkerûn bête'm bû.
- Kur'o, te nikaribû xwarinên din çêkî?
- Na, min nikaribû.
- Îro we'dê firavîne û şîvê, k'eremke, were mala me.
- Spas dikim.
- Ser çe'va.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

me'de	ախորժակ
we'de	ժամանակ
derengî ketin	ուշանալ
girar	սպաս
r'ûn	յուղ
r'ûnê nivîşk	կարագ
t'awe	թավա
Nûşî can	Անուշ լինի (ուտելիք):
te'm, tam	համ
bête'm	անհամ
Ger tu çêkî (Ger tu çêbikî).	Եթե դու պատրաստես:
dew, çelqemast	թան

Դաս 35

Անցյալ կատարյալ (նախաձանցավոր բայեր)

Նախաձանցավոր բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս պետք է հաշվի առնել բուն բայի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Vekirin (անցյալի հիմքը՝ **vekir-**) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min vekir.	Ես բացեցի:
II դեմք	Te vekir.	Դու բացեցիր:
III դեմք	Wî/wê vekir.	Նա բացեց:

I դեմք	Me vekir.	Մենք բացեցինք:
II դեմք	We vekir.	Դուք բացեցիք:
III դեմք	Wan vekir.	Նրանք բացեցին:

Նախաձանցավոր բայերի ժխտականը կազմելիս **ne-** ժխտական նախամասնիկը դրվում է բայի նախաձանցից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Min venekir .	Ես չբացեցի:
II դեմք	Te venekir .	Դու չբացեցիր:
III դեմք	Wî/wê venekir .	Նա չբացեց:

I դեմք	Me venekir .	Մենք չբացեցինք:
II դեմք	We venekir .	Դուք չբացեցիք:
III դեմք	Wan venekir .	Նրանք չբացեցինք:

Veger'ın (անցյալի հիմքը՝ **veger'ya-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Դրական խոնարհում

I դեմք	Ez veger'yam.	Ես վերադարձա:
II դեմք	Tu veger'yay(î).	Դու վերադարձար:
III դեմք	Ew veger'ya.	Նա վերադարձավ:

I դեմք	Em veger'yan.	Մենք վերադարձանք:
II դեմք	Hûn veger'yan.	Դուք վերադարձար:
III դեմք	Ew veger'yan.	Նրանք վերադարձան:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez veneger' yam.	Ես չվերադարձա:
II դեմք	Tu veneger' yay(î).	Դու չվերադարձար:
III դեմք	Ew veneger' ya.	Նա չվերադարձավ:

I դեմք	Em veneger' yan.	Մենք չվերադարձանք:
II դեմք	Hûn veneger' yan.	Դուք չվերադարձաք:
III դեմք	Ew veneger' yan.	Նրանք չվերադարձան:

Նախաձանցավոր պատճառական բայերը խոնարհելու ժամանակ հարկ է հաշվի առնել պատճառական բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները (տե՛ս Դաս 29):

Veger'andin (անցյալի հիմքը՝ **veger'and-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Դրական խոնարհում

I դեմք	Min veger'and.	Ես վերադարձրի:
II դեմք	Te veger'and.	Դու վերադարձրիր:
III դեմք	Wî/wê veger'and.	Նա վերադարձրեց:

I դեմք	Me veger'and.	Մենք վերադարձրինք:
II դեմք	We veger'and.	Դուք վերադարձրիք:
III դեմք	Wan veger'and.	Նրանք վերադարձրին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min veneger'and.	Ես չվերադարձրի:
II դեմք	Te veneger'and.	Դու չվերադարձրիր:
III դեմք	Wî/wê veneger'and.	Նա չվերադարձրեց:

I դեմք	Me veneger'and.	Մենք չվերադարձրինք:
II դեմք	We veneger'and.	Դուք չվերադարձրիք:
III դեմք	Wan veneger'and.	Նրանք չվերադարձրին:

Անբաժանելի նախաձանցներով կազմված բայերը խոնարհվում են պարզ բայերի նման. ժխտականը կազմելիս, սակայն **ne-** ժխտական նախամասնիկը չի դրվում անբաժանելի նախաձանցից հետո:

Bijartin (անցյալի հիմքը՝ **bijart-**) բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

Դրական խոնարհում

I դեմք	Min bijart	Ես ընտրեցի
II դեմք	Te bijart	Դու ընտրեցիր
III դեմք	Wî/wê bijart	Նա ընտրեց

I դեմք	Me bijart	Մենք ընտրեցինք
II դեմք	We bijart	Դուք ընտրեցիք
III դեմք	Wan bijart	Նրանք ընտրեցին

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min ne bijart	Ես չընտրեցի
II դեմք	Te ne bijart	Դու չընտրեցիր
III դեմք	Wî/wê ne bijart	Նա չընտրեց

I դեմք	Me ne bijart	Մենք չընտրեցինք
II դեմք	We ne bijart	Դուք չընտրեցիք
III դեմք	Wan ne bijart	Նրանք չընտրեցին

Nazê û Zînê

Nazê û Zînê xûşk in. Sibê zû ew r’abûn, nan xwerin, çay vexwerin û çûn kewşen. Nazê deng bihîst û wêda r’evî. Li ber kêvir hêlîn hebû. Di hêlînê da çend cûcîk hebûn. Nazê gazî Zînê kir:

– Zînê, hela were binhêr’e evana çî ne?

Zînê hat, hêlînê nihêr’î û got:

– Evana cûcîkên kewan e.

Nazê xwest cûcîkan hilde, lê Zînê nehîşt û got:

– Meriv destê xwe nade cûcîkan.

Cotkar

Cotkar her r’oj diçû zevîya xwe da dixebitî. R’ojekê, berbangê zû ew çû, k’ete nav baxçe, hinek xwelî veda, nişkêva dît ku gurek jî hat, dak’uta nav baxçên gundîya. Bext r’a ber sûra baxçe du kûçîk r’abûn û ser gur da girtin. Gava kûçîka êrîş kirin, gur ji nav baxçe r’evî. Her du kûçîka da pey gur. Gundîya e’wtîna kûçîkan bihîst û ji malên xwe derk’etin. Gur gund va r’evî çû.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Were!	Արհ’:
cûcîk	ճուտ

kew	կաքավ
Wî xwest hilde.	Նա ցանկացավ վերցնել:
Ew nade.	Նա չի տալիս:
Tu dixebitî.	Դու աշխատում ես:
sûr	ցանկապատ

Destûr

Xortê malê sibê r'abû, cilên xwe wergirt, r'extê xwe girêda, t'ifinga xwe ya nêç'îrê avîte milê xwe, hespê xwe zîn kir û bizma wî kire devê wî. Sancûla te'jîyê xwe kire stûyê wî. Xort li hespê siwar bû û hesp ajot ber p'encera bavê xwe. Ew ji bavê xwe destûr xwest ku her'e nêç'îrê. Bav ji pencerê nihêr'î û got.

– Kur'ê min, te k'incê xwe wergirt û sîleh girêda, te xwe bona nêç'îrê amade kir. Te bi xwe destûra xwe îdfî da.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

destûr	թույլտվություն
wergirtin	հագնել
r'ext	հանդերձանք, զենք ու զրահ
girêdan	կապել
bizm	սանձ
sancûl	շան վզնոց
te'jî, ta'jî	որսորդական շուն, բարակ
sîyar bûn, siwar bûn	հեծնել
destûr	թույլտվություն
sîleh	զենք

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hûn sibehê di saet çendan va r'abûn?
2. We k'îjan p'encere vekir?
3. Ez sibehê zû r'abûm.
4. Îşev em ze'f dereng r'azan.
5. Em r'ûniştin ser keviran.
6. Ahmed sêşemê çî saetê veşer'ya?
7. Min li qewhexanê çay û qewhe vexwar.
8. Min têlêvîzyon vêxist û lê nihêr'î.

Վարժություն 2. Փակագծերում նշված բայերը կիրառել անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով:

1. Duhu tu ji dersê dereng (veşer'în).
2. R'oja sêşemê bavê Miraz pê e'rebê (çûn) xebatê.
3. Ez (r'ûniştin) ser k'ursîyê.
4. Anna r'oja çarşemê k'engê

(veger'în)? 5. Ew avahî ji bê (werger'în). 6. Te zar'oka xwe (hilgirtin), û hûn ger'yan.

Վարժություն 3. Հետևյալ նախածանցավոր բայերը խոնարհել անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով ու կազմել նախադասություններ:

Անորոշ դերբայ		Բայի անցյալի հիմք
r'ûniştin	նստել	r'ûnişt-
vedan	փորել	veda-
vegirtin	հյուսել	vegirt-
vekirin	բացել	vekir-
veşartin	թաքցնել	veşart-
vexwarin	խմել	vexwar-
dadan	փակել, ծածկել	dada-
dagirtin	լցնել	dagirt-
r'abûn	վեր կենալ	r'abû-
r'axistin	փռել	r'axist-
r'azan	քնել	raza-
r'aketin	քնել	r'aket-
r'awestin, r'awestîn	կանգնել, կանգ առնել	r'awestya-
hilgirtin	գրկել	hilgirt-
hildan	վերցնել, բարձրացնել	hilda-
vêxistin	վառել, միացնել	vêxist-
werger'în, werger'în	շրջվել, շուր գալ	werger'ya-; werger'ya-
ver'esîn	փսխել, հետ տալ	ver'esya-
hilk'îşandin	բարձրացնել	hilk'îşand-
vêsandin	անջատել	vêsand-
damezirandin	կազմակերպել	damezirand-
daqurtandin	կուլ տալ	daqurtand-

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դու երեկ ո՞ւշ վերադարձար: 2. Առավոտյան դուք ե՞րբ նախաճաշեցիք: 3. Երեկ չէ առաջին օրը եղբայրդ Երևանից վերադարձա՞վ: 4. Գարնանը թռչունները վերադարձան տաք երկրներից: 5. Ես երեխային գրկեցի, վեր կացա և դուրս գնացի:

Ժողովրդական սուսցվածքներ

Ez mêt, tu mêt, k'î ye ji me şêr?

Bahar hat, r'ûmeta k'incê zivistanê hilat.

Min bûkek anî lez bi lez,

Sivka malê dîsa ez.

Նոր բառեր

lez	շտապ
r'ûmet	պատիվ

Դաս 36

Հարցական դերանուններ (մաս առաջին)

Հարցական դերանուններն արտահայտում են հարցում անձի, առարկայի, դրա չափի, որակի, ձևի, թվի, գործողության տեղի, ժամանակի մասին:

1. **Կ'ի** (ն^օվ) հարցական դերանունը գործածվում է անձի մասին հարցնելիս.

K'î ye?	Ո՞վ է:
K'î çû?	Ո՞վ գնաց:
Tu k'î yî?	Դու ո՞վ ես:
Ew k'î ne?	Նրանք ովքե՞ր են:
K'î dixwaze?	Ո՞վ է ուզում:
K'î dibêje?	Ո՞վ է ասում:
K'î diçe?	Ո՞վ է գնում:
K'î tê?	Ո՞վ է գալիս:
K'î dixûne?	Ո՞վ է կարդում:
K'î dinivîse?	Ո՞վ է գրում:
K'î dixwaze her'e seyrangê?	Ո՞վ է ուզում զբոսանքի գնալ:
K'î got ku ez ermenî me?	Ո՞վ ասաց, որ ես հայ եմ:

ա) **Կ'ê** (ն^օւմ) հարցական դերանունը ածանցյալ է **կ'ի** դերանունից, այլ ձևակերպմամբ՝ **կ'ի**-ն ուղիղ հոլովածով է, իսկ **կ'ê**-ն դրա թեք հոլովովածն է.

Qîza k'ê?	Ո՞ւմ աղջիկը:
Mala k'ê?	Ո՞ւմ տունը
Armên lawê k'ê ye?	Արմենն ո՞ւմ որդին է:
Ew jin dayka k'ê ye?	Այն կինն ո՞ւմ մայրն է:
Tu k'ê dibînî?	Դու ո՞ւմ ես տեսնում:

բ) Անցյալ կատարյալ, անկատար անցյալ, վաղակատար ներկա, վաղակատար անցյալ, ըղձական անցյալ ժամանակաձևերում (անցողական բայերի խոնարհման ժամանակ) որպես ենթակա կիրառվում է **կ'ê** ձևը.

K'ê got?	Ո՞վ ասաց:
K'ê dît?	Ո՞վ տեսավ:
K'ê xwend?	Ո՞վ կարդաց:
K'ê nivîsî?	Ո՞վ գրեց:

Օրինակներ՝

– K'ê birîna min girêda?	– Ո՞վ վերքս կապեց:
– Wê birîna te girêda.	– Նա կապեց քո վերքը:

– K'ê nan k'ir'îbû?	– Ո՞վ էր հաց գնել:
– Min nan k'ir'îbû.	– Ես էի հաց գնել:

– K'ê gerek name binivîsya?	– Ո՞վ պետք է նամակ գրեր:
– Te gerek name binivîsya.	– Նա պետք է նամակ գրեր:

զ) Անցյալ կատարյալ և անկատար անցյալ ժամանակաձևերով անանցողական բայերը խոնարհելիս կիրառվում է *k'î* ձևը.

K'î çû?	Ո՞վ գնաց:
K'î hat?	Ո՞վ եկավ:
K'î ket?	Ո՞վ ընկավ:

դ) Հարկ է նշել սակայն, որ խոսակցականում հաճախ անգամ լեզվակիրներն են շփոթում և խառը կիրառում *k'î* և *k'ê* դերանունները.

K'î got?	Ո՞վ ասաց:
K'ê got?	

ե) *K'î* և *k'ê* հարցական դերանունները կիրառվում են նաև նախդիրների, հետադրությունների, կապերի ու կապական բառերի հետ.

Te ji k'ê pirsî?	Դու ումի՞ց հարցրիր:
Ji k'ê dixwazî bipirsî?	Ումի՞ց ես ուզում հարցնել:
Ew ji k'ê ditirse?	Նա ումի՞ց է վախենում:
We ji k'ê pirsî?	Դուք ումի՞ց հարցրիք:
Ew ser k'ê dik'ene?	Նա ո՞ւմ վրա է ծիծաղում:
Te ew k'itêb ji k'ê hilda?	Դու այդ գիրքն ումի՞ց վերցրիր:
Te ew sêv k'ê r'a kirî?	Դու այդ խնձորներն ո՞ւմ համար գնեցիր:
Te ew gune k'ê va girêda?	Դու այդ մեղքն ո՞ւմ վերագրեցիր (բռց.՝ <i>Շու այդ մեղքն ում կապեցիր</i>):
Te ew sêv bona k'ê kirî?	Դու այդ խնձորներն ո՞ւմ համար գնեցիր:

2. *Çawa, çawan, ça, çilo, çere* (ինչպե՞ս, ինչպիսի՞) հարցական դերանունները գործածվում են առարկայի կամ գործողության ձևի մասին հարց ուղղելիս.

Tu çawan î? (Tu çawa yî?)	Դու ինչպե՞ս ես:
K'êfa te çawa ye?	Ինչպե՞ս է տրամադրությունդ:
Tu çawa wê qutîyê vedikî?	Դու ինչպե՞ս ես բացում այդ սնդուկը:
Ew mala çawa dixwaze?	Նա ինչպիսի՞ տուն է ուզում:

3. **K'engê, k'ingê** (ե՞րբ) հարցական դերանունը գործածվում է գործողության ժամանակի վերաբերյալ հարց ուղղելիս.

– Anahît k'engê hat?	– Անահիտը ե՞րբ եկավ:
– Anahît hingê hat.	– Անահիտն այդ ժամանակ եկավ:
– Aram k'ingê tê?	– Արամը ե՞րբ է գալիս:
– Aram naha tê.	– Արամը հիմա է գալիս:

– Kerem k'engê dest bi xwendinê kiriye?	– Քյարամը ե՞րբ է սկսել սովորել:
– Ew r'oja duşemê dest pê kiriye.	– Նա երկուշաբթի է սկսել:
– K'engê we k'arê xwe xilaz kir?	– Դուք ե՞րբ ավարտեցիք ձեր գործը:
– Me par, meha Adarê k'arê xwe xilaz kir.	– Մենք անցյալ տարի՝ մարտ ամսին, ավարտեցինք:

ա) **Çi çaxê, çî wextê, çî demê, çî we'dê** (բոց.՝ ի՞նչ ժամանակ, *n'p* ժամանակ) բառակապակցությունները կիրառվում են գործողության ժամանակի մասին հարց ուղղելիս.

Tu çîçax hatî?	Դու ե՞րբ եկար:
----------------	----------------

4. **Çir'a, çîma** (ինչո՞ւ) դերանունները գործածվում են գործողության պատճառի մասին հարցնելիս.

– Tu çir'a naxebitî?	– Դու ինչո՞ւ չես աշխատում:
– Ez naxwazim.	– Ես չեմ ուզում:
Tu çir'a dereng hatî?	Դու ինչո՞ւ ուշ եկար:

5. **K'u** (որտե՞ղ) հարցական դերանունը կիրառվում է գործողության տեղի մասին հարցնելիս.

Tu k'u yî?	Դու որտե՞ղ ես:
------------	----------------

ա) **K'u** հարցական դերանունը կիրառվում է նախդիրների ու հետադրությունների հետ.

– Ew li k'u ye?	– Նա որտե՞ղ է:
– Ew li vir e.	– Նա այստեղ է:
Tu ji k'u hatî?	Դու որտեղի՞ց եկար:
Tu k'u va hatî?	Դու որտեղի՞ց եկար:

բ) *K'ê derê*-ն (*k'êderê*, *k'îderê*), *k'u derê*-ն (*k'uderê*) կիրառվում են գործողության տեղի մասին հարց ուղղելիս: Դրանք կիրառվում են նաև նախդիրների ու հետադրությունների հետ:

Hûn k'ê derê dijîn?	Դուք որտե՞ղ եք ապրում:
– Ew li k'ê derê ye?	– Նա որտե՞ղ է:
– Ew li vê derê ye.	– Նա այստեղ է:
– Ew ji k'êderê hat?	– Նա որտե՞ղից եկավ:
– Ew ji vê derê hat.	– Նա այստեղից եկավ:
– Ew k'ê derê va hat?	– Նա որտե՞ղից եկավ:
– Ew wê derê va hat.	– Նա այնտեղից եկավ:

6. *K'uda* (n' ր) հարցական դերանունը կիրառվում է գործողության տեղի մասին հարցնելիս.

– Ew k'uda diçe?	– Նա n' ր է գնում:
– Ew diçe Yêrêvanê.	– Նա Երևան է գնում:

Վերոնշյալ հարցական դերանունները արական կամ իգական սեռի գոյականների հետ կիրառվելիս որևէ վերջավորություն չեն ստանում, փոխանվանաբար չեն կիրառվում, *-a* կամ *-an* հոգնակերտ չեն ստանում:

7. *Çend* (քանի՞) հարցական դերանունը կիրառվում է թվի, քանակի մասին հարց ուղղելիս.

Tu çend salî yî?	Դու քանի՞ տարեկան ես:
Çend zar'ok vir in?	Քանի՞ երեխա է այստեղ:

ա) *Çend*-ի հետ կիրառվող հոգնակի գոյականը կարող է ստանալ *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

Çend nanan bînim?	Քանի՞ հաց բերեմ:
Tu çend salan Moskvayê mayî?	Դու քանի՞ տարի մնացիր Մոսկվայում:
Tu îsal çend cara çûyî Yêrêvanê?	Դու այս տարի քանի՞ անգամ գնացիր Երևան:
Te nava çend r'ojan da kitêb xwend?	Դու քանի՞ օրում գիրքը կարդացիր:

բ) Հաճախ *çend* հարցական դերանունը կիրառվում է փոխանվանաբար ստանալով *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

Te navê çend zar'okan nivîsî?	Դու քանի՞ երեխայի անուն գրեցիր:
Te navê çendan nivîsî?	Դու քանիսի՞ անունը գրեցիր:

գ) *Çend* հարցական դերանունը կիրառվում է նաև ժամը հարցնելիս.

Saet çend e?	Ժամը քանի՞ սն է:
Mêvan saeta çenda tèn?	Հյուրերը ժամը քանիսի՞ն են գալիս:

8. *Çiqas (çiqɑ)* (ինչքա՞ն, որչա՞փ) հարցական դերանունը գործածվում է առարկայի, առարկաների կամ երևույթի ամբողջական ծավալի, քանակի մասին հարց ուղղելիս.

Tu min çiqas h'ez dikî?	Դու ինձ ինչքա՞ն ես սիրում:
Li wir çiqɑ birinc heye?	Այդտեղ ինչքա՞ն բրինձ կա:

ա) *Çiqas* հարցական դերանունը կարող է նաև կիրառվել հոգնակի գոյականի հետ.

Te çiqas merivan r'a qencî kir?	Դու քանի՞ (բոց.՝ <i>ինչքա՞ն</i>) մարդու համար լավություն արեցիր:
Te xurek seba çiqas zar'oka hazir kir?	Դու ուտելիքը քանի՞ (բոց.՝ <i>ինչքա՞ն</i>) երեխայի համար պատրաստեցիր:

բ) Հաճախ *çiqas*-ը կիրառվում է փոխանվանաբար՝ ստանալով *-ɑ* կամ *-an* հոգնակերտ.

Te çiqasan r'a qencî kir?	Դու քանիսի՞ (բոց.՝ <i>ինչքանի՞</i>) համար լավություն արեցիր:
Te xurek seba çiqasa hazir kir?	Դու ուտելիքը քանիսի՞ (բոց.՝ <i>ինչքանի՞</i>) համար պատրաստեցիր:

Qesreke spî û bêderî

Xezalê gote Miraz.

– Meseleke min heye, gelo tu karî têderxî ew çî ye?

Miraz got:

– Bêje, gelo ew çî mesele ye.

Xezalê got:

– Tiştekî min heye: qesrek spî bê derî.

Miraz got:

– Min têderxist, ew hêk e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

qesr	պալատ
bêderî	անդուռ
mesele	պատմություն, հանելուկ

têderxistin	կռահել, գլխի քնկնել
Tuê têderxî.	Դու կկռահես:

Նախադասություններ

– Ev k’î ye? – Ev Mizgîn e.	– Tu k’engê têy mala me? – Ez naha têm mala we.
– Ev mala k’ê ye? – Ev mala Îbo ye.	– Tu çawa diçî nexweşxanê? – Ez p’îya diçim nexweşxanê.
– Tu k’ê dibînî? – Ez te dibînim.	– H’eyatê da çend meriv hene? – H’eyatê da panzde meriv hene.
– Tu bi k’ê r’a diçî? – Ez bi wî r’a diçim.	– Tewlê da çend hesp hene? – Tewlê da bîst hesp hene.
– Tu t’evî k’ê diçî? – Ez t’ev te diçim.	– K’î derê av dikişe? – Av jêrê dikişe.
– K’îjan mal mezin e? – Ew mal mezin e.	– Civata şagirtan k’u ye? – Civata şagirtan vê derê ye.
– Tu k’engê hatî malê? – Ez duh na pêr hatim malê.	– Kanîya gund k’î derê ye? – Kanîya gund li fêza gund e.
– Ew ji k’u ye? – Ew ji wir e.	– Silo li k’u ma? – Silo wê derê ma.
– Tu çi dixwazî? – Ez p’ere dixwazim.	– Te k’îderê xebata xwe t’emam kir? – Min wê derê xebat t’emam kir.
– Tu çawa dixwazî? – Ez wiha dixwazim.	– P’ale kî derê dîwar cî dan. – P’ale malê da dîwar cî dan.
– Tu çend r’ojan dimînî? – Ez du r’ojan dimînim.	– Êvara te bi xêr, Merheba. Çawa yî, silamet î? – Merheba, apo. Ez baş im, destê te r’adimûsim. Tu jî r’eh’et î? – Sax bî birazî!
– Tu çiqas dixwazî? – Ez gelekî dixwazim.	

– Ew çawa we nas dikin? – Ew zar’otîyê va me nas dikin.	
--	--

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Tu dibînî.	Դու տեսնում ես:
Ez dibînim.	Ես տեսնում եմ:
bi kê ra	ն ^ո ւմ հետ
Tu diçî.	Դու գնում ես:
Ez diçim.	Ես գնում եմ:
Tu dixwazî.	Դու ուզում ես:
Ez dixwazim.	Ես ուզում եմ:
Tu dimînî.	Դու մնում ես:
Ez dimînim.	Ես մնում եմ:
Ez nas dikim.	Ես ճանաչում եմ:
Tu nas dikî.	Դու ճանաչում ես:
Ew nas dikin.	Նրանք ճանաչում են:
Tu têy.	Դու գալիս ես:
Ez têm.	Ես գալիս եմ:
nexweşxane	հիվանդանոց
tewle	գում, ախոռ
civat	ժողով
p’ale	բանվոր
cî dan	տեղավորել, շարել
Ez r’adimûsim.	Ես համբուրում եմ:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Te gazî k’ê kir?
2. Te ev morî kê r’a anî?
3. Tu qîza k’ê yî?
4. K’ê Memo xist?
5. Memo k’ê xist?
6. K’ê nan xwar?
7. K’î hat malê?
8. Te ew pirtûk dan çiqasan?
9. E’rebe k’engê hat?
10. Febrîqa we çî çax vebû?
11. Hûn k’engê çûn bazarê?
12. Tu dizanî li wir çiqas av heye?
13. Tu r’oja şemîyê sibehê li k’u derê bûyî?
14. Tu r’oja şemiyê k’engê rabûy?
15. Tu k’engî ji malê derk’etî?
16. Te firavîn k’u xwar?
17. Piştî nîvro te çî kir?
18. Tu di saet çendan de hatî malê?
19. Te piştî şîvê çî kir?
20. Hûn navên çend mirovan dizanin?
21. Hûn navên çendan dizanin?
22. Hûn çend saetan vir man?
23. Ev r’oja çendan e ku tu li otêlê dimînî?
24. Ev r’oja heftan e ku ez

li vir dimînim. 25. Çend mirov li wir man? 26. Çend mirovan nan xwar?
27. Çendan nan nexwar?

Հանելուկներ

Vira xişt, wira xişt,
Çû dera han, r'ûnişt,
Ew çî ye? (Gêzî)

Vira xişt, wira xişt,
Çû ber dêrî (piş dêrî) r'ûnişt,
Ew çî ye? (Gêzî)

Mûyê du karika,
Avîtin ser du darika.
Ew çî ye? (Kon)

Նոր բառեր

gêzî	սվել
karik	նվիկ
morî	նլունք

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ինչո՞ւ նորից ուշացար: 2. Նրանք գիշերը ուշ զանգահարեցին: 3. Ինչո՞ւ երեկ ինձ չզանգահարեցիր: 4. Ձեր տունը ո՞ր հարկում է: 5. Ինչո՞ւ ես հիվանդ: 6. Ինչպե՞ս է քո առողջությունը: 7. Դու քանի՞ տարեկան ես: 8. Ինչո՞ւ նորից ինձանից նեղացար: 9. Ե՞րբ եկար իմ տուն, որ ես քեզ չտեսա: 10. Ո՞վ նրա համար սուրճ պատրաստեց: 11. Ինչո՞ւ երեկ չե՞ս առաջին օրը ինձ չբարևեցիր: 12. Դու հասկացա՞ր, թե՞ նա ինչ արեց: 13. Այդ բաժակն ինչպե՞ս կոտրեցիր: 14. Ինչպե՞ս եղավ, որ դուռը չբացեցիր:

Նոր բառեր և արտահայտություններ

հեռախոս	t'êl, t'êlêfon
զանգել	t'êlê xistin, têlêfon kirin
Ես զանգահարեցի:	Min têlêfon kir.
հարկ (շենքի հարկ)	qat
հիմար	axmax, bêh'is
հասկանալ	fe'm kirin

նեղանալ	xeyîdîn
սուրճ	qawe
պատրաստել	çêkirin
բարևել	silav dan, silav kirin
ժամանակ	we'de

Ժողովրդական ասացվածքներ

Av zane binav k'u ye.

K'ê dike, k'ê dixwe?

K'ê gotye: “Dizo, malî ava”.

Go: “De'wata bêdef çira ye?”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

binav	ակունք
Ew dike.	Նա անում է:
Ew dixwe.	Նա ուտում է:
Kê gotye?	Ո՞վ է ասել:
Mala te ava (be)!	Շնորհակալություն (բոց.՝ <i>Տունդ շեն լինի</i>):

Դաս 37

Հարցական դերանուններ (մաս երկրորդ)

1. *Շի (ժի)* (ի՞նչ) հարցական դերանունը գործածվում է առարկայի մասին հարցնելիս.

Ev çî ye?	Մա ինչ է:
Çi k'et?	Ի՞նչն ընկավ:
Çi şewitî?	Ի՞նչ այրվեց:
Çi unda bû?	Ի՞նչը կորավ:
Te çî got?	Դու ի՞նչ ասացիր:
Çi qewimî?	Ի՞նչ պատահեց:
Çi neqewimî?	Ի՞նչ չպատահեց:
Çi heye?	Ի՞նչ կա:
Te çî got?	Դու ի՞նչ ասացիր:
Çi ji dîwêr k'et?	Պատից ի՞նչ ընկավ:
– Çî Gulçînê heye? – Ew nexweş e.	– Գյուլչինին ի՞նչ է պատահել (բոց.՝ <i>Գյուլչինն ի՞նչ ունի</i>): – Նա հիվանդ է:
– Çî wan heye? – Ew dewlemend in.	– Նրանք ի՞նչ ունեն: – Նրանք հարուստ են:

ա) *Շի* դերանունը կիրառվում է նաև նախդիրների, հետադրությունների, կապերի ու կապական բառերի հետ.

bona çî, seba çî	ինչի՞ համար
boy çî	հանուն ինչի՞
ser çî?	ինչի՞ վրա
bi çî? pê çî?	ինչո՞վ
çî da?	ինչո՞ւմ
çî r'a?	ինչի՞ համար, ինչո՞ւ
ji çî?	ինչի՞ց
çî va?	ինչո՞վ, ինչի՞ց
çî da?	ինչո՞ւմ, ինչի՞ մեջ
Aram ji çî xeyîdf?	Արամն ինչի՞ց նեղացավ:

բ) *Շի (ժի)* հարցական դերանունից հետո որպես ուղիղ խնդիր, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրներ կիրառվող արական սեռի գոյականը ստանում է *-ի* վերջավորություն.

Tu çî mêmî dinihêr'î?	Դու ի՞նչ տղամարդու ես նայում:
Hûn çî nanî dixwin?	Դուք ի՞նչ հաց եք ուտում:

զ) **Çi (çî)** հարցական դերանունից հետո որպես ուղիղ խնդիր, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրներ կիրառվող իգական սեռի գոյականը ստանում է *-ê* վերջավորություն.

Tu çî jinê dinihêr'î?	Դու ո՞ր կնոջն ես նայում (բոց.՝ <i>Դու ի՞նչ կնոջ ես նայում</i>):
Tu ji çî jinê avê dixwazî?	Դու ո՞ր կնոջից ես ջուր ուզում (բոց.՝ <i>Դու ի՞նչ կնոջից ես ջուր ուզում</i>):
Hun çî pirtûkê dixûnin?	Դուք ո՞ր գիրքն եք կարդում (բոց.՝ <i>Դուք ի՞նչ գիրք եք կարդում</i>):

ը) **Çi (çî)** հարցական դերանունից հետո որպես ուղիղ խնդիր, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրներ կիրառվող հոգնակի թվով գոյականը կարող է ստանալ *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

Tu çî jinan dinihêr'î?	Դու ո՞ր կանանց ես նայում (բոց.՝ <i>Դու ի՞նչ կանանց ես նայում</i>):
Hun çî pirtûkan dixûnin?	Դուք ո՞ր գրքերն եք կարդում (բոց.՝ <i>Դուք ի՞նչ գրքեր եք կարդում</i>):

2. **K'îjan** (ո՞ր, որերո՞րդ) (*k'îjan = k'î+ ji + van/wan*) հարցական դերանունը կարող է կիրառվել և՛ անձերի, և՛ առարկաների համար.

k'îjan kitêb?	ո՞ր գիրքը
k'îjan şagirt?	ո՞ր աշակերտը

Օրինակներ՝

Memê k'îjan defter da Berfînê?	Մամեն ո՞ր գիրքը տվեց Բարֆինին:
Te av da k'îjan keç'ê?	Դու ջուր տվեցիր ո՞ր աղջկան:

ա) **K'îjan** հարցական դերանունից հետո որպես ուղիղ խնդիր, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրներ կիրառվող արական սեռի գոյականը ստանում է *-î* վերջավորություն.

Tu k'îjan mêmî dibînî?	Դու ո՞ր տղամարդուն ես տեսնում:
------------------------	--------------------------------

բ) **K'îjan** հարցական դերանունից հետո որպես ուղիղ խնդիր, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրներ կիրառվող իգական սեռի գոյականը ստանում է *-ê* վերջավորություն.

Tu k'îjan keç'ê dibînî?	Դու ո՞ր աղջկան ես տեսնում:
Tu k'îjan kitêbê dixazî.	Դու ո՞ր գիրքն ես ուզում:

գ) *K'ijjan* հարցական դերանունից հետո որպես ուղիղ խնդիր, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրներ հոգնակիով գործածվող գոյականը ստանում է *-a* կամ *-an* հոգնակերս.

Tu k'ijjan zar'okan tîni?	Դու ո՞ր երեխաներին ես բերում:
---------------------------	-------------------------------

դ) *K'ijjan* հարցական դերանունը կիրառվում է փոխանվանաբար: Արական սեռի գոյականի դեպքում *k'ijjan*-ը ստանում է *-î* վերջավորություն, իգական սեռի գոյականի դեպքում՝ *-ê* վերջավորություն, հոգնակիով գոյականի դեպքում՝ *-a* կամ *-an* հոգնակերս.

Tu k'ijjan xortî nas dikî?	Դու ո՞ր երիտասարդին ես ճանաչում:
Tu k'ijanî nas dikî?	Դու որի՞ն ես ճանաչում:
Tu k'ijjan keç'ê hiz dikî?	Դու ո՞ր աղջկան ես սիրում:
Tu k'ijanê hiz dikî?	Դու որի՞ն ես սիրում:
Tu k'ijjan mêrî dibîni?	Դու ո՞ր տղամարդուն ես տեսնում:
Tu k'ijanî dibîni?	Դու որի՞ն ես տեսնում:
Tu k'ijjan keç'ê hez dikî?	Դու ո՞ր աղջկան ես սիրում:
Tu k'ijanê hez dikî?	Դու որի՞ն ես սիրում:
K'ijanî got?	Ո՞ր մեկն ասաց:
K'ijanî kevir danî?	Ո՞ր մեկը քարը դրեց:
K'ijanê got?	Ո՞ր մեկն ասաց:
K'ijanê av anî?	Ո՞ր մեկը ջուր բերեց:
K'ijjanan pirtûk xwandin?	Ովքե՞ր գիրք կարդացին:

ե) *K'ijjan* հարցական դերանունը կարող է կիրառվել նախդիրների, հետադրությունների, կապերի ու կապական բառերի հետ.

ji k'ijanî, ji k'ijanê	ն՞ր մեկից
k'ijanî ra, k'ijanê ra	ն՞ր մեկին
k'ijanî va, k'ijanê va	ն՞ր մեկով, ն՞ր մեկից
bona k'ijanî, bona k'ijanê	ն՞ր մեկի համար

Օրինակներ՝

Tu k'ijjan mêrî ra avê dibî?	Դու ո՞ր տղամարդու համար ես ջուր տանում:
Tu k'ijanî ra avê dibî?	Դու ո՞ր մեկին ես ջուր տանում:

3. *Gelo* (արդյո՞ք), *ma* (մի՞թե, արդյո՞ք) հարցական դերանունները գործածվում են գործողություն կատարելու իսկության վերաբերյալ հարց ուղղելիս.

Gelo Aram hat?	Արդյո՞ք Արամը եկավ:
Gelo ewan çûne Kudistanê?	Արդյո՞ք նրանք գնացին Քրդստան:
Ma tu nizanî kur'ê te k'u derê ye.	Մի՞թե չգիտես որդիդ ուր է:

Jîyana keç'a k'urd

Ez keç'ikeke k'urd im, şanzdeh salî me û mêr kirî nînim. Dê û bavê min min naşînin mek'tebê, ji ber ku ew difikirin ku xwendin ji keç'ikan r'a nelazim e. Ji ber vê yekê ez hergav li malê dimînim û nizanim ku r'oja min çawa derbas dibe. Tenê h'eftê carek dilê min şa dibe, û ew r'oja çarşemê ye, ji ber ku ez t'evî dîya xwe diçim bajêr.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Keç'ik çend salî ye? 2. Ew çima naçe mektebê. 3. R'oja wê çawa derbas dibe? 4. Dê û keç'ik kengê diçin bajêr.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew tişteki naşînin.	Նրանք ոչինչ չեն ուղարկում:
Ez dimînim.	Ես մնում եմ:
fikirîn	մտածել
Ewan (ew) difikirin.	Նրանք մտածում են:
hergav	միշտ, մշտապես
Ez nizanim.	Ես չգիտեմ:
derbas bûn	անցնել
Ew derbas dibe.	Այն անցնում է:
ji ber ku	քանի որ
ji ber vê yekê	սրա պատճառով

Երկխոսություն

– Tu H'esen î?	– Eysan lawik e yan keç'ik e?
– Belê, ez H'esen im.	– Eysan keç'ik e.
– Tu çend salinî yî? (Tu çend salî yî?)	– Tu jî keç'ik î?
– Ez h'eyşt salî me.	– Na, ez lawik im.
– Navê bavê te çî ye?	– Pirtûka te heye?
– Navê wî E'lo ye.	– Na, tune.
– Bavê te çend salinî ye? (Bavê te çend salî ye)	– Çima?
– Ew çil û pênc salinî ye.	– Em feqîr in.
– Xwişka te heye?	– Beko jî feqîr e?
	– Na, ew dewlemend e.

<ul style="list-style-type: none"> – Belê, heye. – Xwîşka te piçûk e yan mezin e? – Xwîşka min mezin e, panzdeh salinî ye. – Baran k'î ye? – Baran hevalê min e. – Hûn li k'u ne? – Em li dibistanê ne. – Eyšan k'î ye? – Eyšan hevala min e. 	<ul style="list-style-type: none"> – Çend birayên te hene? – Du birayên min hene. – Navê wan çî ye? – Navê wan Serdar û Gurgîn e. – Serdar çend salinî ye? – Ew piçûk e, çar salinî ye. – Dîya te li k'u ye? – Dîya min li mal e.
--	---

Վարժություն 2. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Tu k'î yî? 2. Tu çend salinî yî? 3. Navê bavê te çî ye? 4. Dîya te çend salî ye? 5. Çend xûşkên te hene? 6. Birayê te heye? 7. Dersxanê da çend xwendekar hene? Çend keç'ik in, çend lawik in? 8. Baran hevalê te ye? 9. Elîf xûşka te ye? 10. Navê bavê te Hesên e?

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. K'îjan mêr çû? 2. K'îjan mirov hat? 3. K'îjan heval nan xwar? 4. K'îjan gul sor e? 5. Te nan k'îjan xortî ra bir? 6. Te nan k'îjanî ra bir? 7. Te av ji k'îjan xortî hilda? 8. Te av ji k'îjanî hilda? 9. Te ew gul k'îjan qîzê ra çinî? 10. Te ew gul k'îjanê ra çinî? 11. Te ew gul ji k'îjan qîzê hilda? 12. Te ew gul ji k'îjanê hilda? 13. Tu k'îjanê dibînî? 14. Tu k'îjan k'itêbê dixwazî? 15. K'îjan jinê got? 16. K'îjanê got? 17. K'îjanê dibînî? 18. Tu k'îjanî nas dikî? 19. K'îjanê name nivîsî? 20. Hevalê k'îjan merivî nehat. 21. Hevalê k'îjanî nehat. 22. Destê te da çî heye? 23. Ew çî ye destê te da? 24. Tu goştê k'îjan h'eywanî dixwî? 25. K'îjan ç'êlek p'ir' şîr da? 26. Te k'îjan kur' dît? 27. Te k'îjan pirtûk xwand? 28. K'îjan kanî sar e? 29. Tu çî jinê dinhêr'î? 30. Tu çî îşî dikî? 31. Ew çî zimanî dizane? 32. Ew çî k'itêbê dixûnin? 33. Tu bi çî merivî r'a diçî? 34. Aram çî nanî dixwe?

Երկխոսություն

Serhed: Tu diçî k'îjan xwendingehê?

Mûsa: Ez diçim Xwendingeha Selahedînê E'yûbî. Lê tu?

Serhed: Ez jî diçim Xwendingeha Ehmedê Xanî.

Mûsa: Tu di k'îjan polê de yî?

Serhed: Ez di pola pêncan de me. Tu di k'îjan polê de yî?

Mûsa: Ez jî di pola h'eftan de me.

Serhed: Tu herî zêde k'îjan dersê h'ez dikî?

Mûsa: Ez herî zêde ji dersa k'urdî h'ez dikim.

Serhed: Ez jî ji dera dîrokê h'ez dikim.

Mûsa: Ez ji bo te serk'eftinê dixwazim.

Serhed: Serk'eftin ji bo te jî.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

xwendingeh	դպրոց, ուսումնական հաստատություն
pol	դասարան
herî zêde	ամենաշատը
serk'eftin	առաջընթաց
Ez dixwazim.	Ես ցանկանում եմ:

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Մի թե դու նեղացար ինձանից: 2. Մի թե դու կատակեցիր: 3. Մի թե սա կատակ էր: 4. Մի թե ես սուտ եմ ասել: 5. Մի թե ընկերս նորից խաբեց:

Նոր բառեր և արտահայտություններ

նորից	dîsa
ստել	derew kirin, derew gotin
խաբել	xapandin
կատակ	henek, laqirdî
կատակել	laqirdî kirin, henek kirin

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. K'îjan keç'ê ew gilî got? K'îjanê ew gilî got? 2. Aram k'îjan k'itêbê dide te? Aram k'îjanê dide te? 3. Te ew pirtûk danî ser k'îjan masê? Te ew danî ser k'îjanê? 4. Armên ji k'îjan cînarî nan xwast? Armên ji k'îjanî nan xwast? 5. Tu k'îjan qîzê dibînî? Tu k'îjanê dibînî? 6. Tu k'îjan malê da yî? K'îjanê da yî? 7. Ji van malan k'îjanê da dimînî? 8. We ew av da k'îjan kur'î? We ew av da k'îjanî? 9. Te k'îjan keç'ê r'a ne'me şand? Te k'îjanê r'e şand? 10. Tu k'îjan xortî dibînî? Tu k'îjanî dibînî? 11. Wir du keç' hebûn. Tu k'îjanê r'e hatî? 12. Wir du meriv hene. Hûn mala k'îjanî da man? 13. Te benik k'îjan pêûsê ve girêda? Te benik k'îjanê ve girê da? 14. K'îjan salê sar bû? Par sar bû. 15. K'îjan hoste ye? K'îjan şagirt e?

Ժողովրդական ասացվածքներ

Çir'a xizan î? Ji nezanî.

Bexdayê jî xurme ze'f in, me çî?

Dewata bê zurne, bê def çira ne?

“Go: Ew çî ye diçîni?
Go: Kengê hêşîn bû tê bibîni.”

Նոր բառեր

benik	պարան
girêdan	կապել
xizan	աղքատ, չքավոր, խեղճ
nezani	տգիտություն
xurme	արմավ
zur'ne	զուննա
def	դիմ

Դաս 38

Թեք հոլով (ներքին թեքման պատկանող գոյականներ)

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում մի շարք գոյականներ անկախ իրենց սեռից, թեք հոլովաձևով կիրառվելիս ներքին թեքման դեպքում հնչյունափոխվում են:

1. Ստորև ներկայացվում են ներքին թեքման պատկանող մի շարք գոյականներ:

Ուղիղ հոլով		Թեք հոլով	
nan	հաց	nên	հացը, հացի, հացին
ar	այլուր	êr	այլուրը, այլուրի, այլուրին
derî	դուռ	dêrî	դուռը, դռան, դռանը
kevir	քար	kêvir	քարը, քարի, քարին
dîwar	պատ	dîwêr	պատը, պատի, պատին
derman	դեղ	dermên	դեղը, դեղի
ç'em	գետ	ç'êm	գետը, գետի, գետին
qatix	մածուն	qêtix	մածունը, մածունի
genim	ցորեն	gênim	ցորենը, ցորենի, ցորենին
şekir	շաքար	şêkir	շաքարը, շաքարի, շաքարին
şer'	կռիվ	şêr'	կռիվը, կռվի, կռվին
ba	քամի	bê	քամին, քամու, քամուն
welat	երկիր	welêt	երկիրը, երկրի, երկրին
bajar	քաղաք	bajêr	քաղաքը, քաղաքի, քաղաքին
aş	ջրաղաց	êş	ջրաղացը, ջրաղացի, ջրաղացին
agir	կրակ	êgir	կրակը, կրակի, կրակին
xanî	բնակարան	xênî	բնակարանը, բնակարանի, բնակարանին
ban	տանիք	bên	տանիքը, տանիքի, տանիքին
şe	սանր	şê	սանրը, սանրի, սանրին
se	շուն	sê	շանը, շան
gelî	ձոր (կիրճ)	gêlî	ձորը, ձորի, ձորին (կիրճը, կիրճի, կիրճին)
gemî	նավ	gêmî	նավը, նավի, նավին
şivan	հովիվ	şivên	հովիվը, հովվի, հովվին

gavan	նախրապան	gavên	նախրապանը, նախրապանի, նախրապանին
zinar	ժայռ	zinêr	ժայռը, ժայռի, ժայռին
şelbik	գավաթ	şêlbik	գավաթը, գավաթի, գավաթին
zengil	զանգ, զանգակ	zêngil	զանգակը, զանգակի, զանգակին
ga	ցուլ	gê	ցուլը, ցլի, ցլին
dewar	խոշոր եղջերավոր անասուն	dêwêr	անասունը, անասունի, անասունին
cînar	հարևան	cînêr	հարևանը, հարևանի, հարևանին
pez	Ոչխար	pêz	ոչխարը, ոչխարի, ոչխարին
axil	փարախ	êxil	փարախը, փարախի, փարախին

Օրինակներ՝

Ez <i>nên</i> dixwim.	Ես հաց եմ ուտում:
Min av kir qasikê û danî ser <i>êgir</i> .	Ես ջուր լցրի կաթսայի մեջ ու դրեցի կրակին:

2. Ներքին թեքման պատկանող գոյականները թեք հոլովաձևով կարող են կիրառվել նաև նախդիրների ու հետադրությունների հետ.

bajêr r’ a, bajêr r’ e	քաղաքը, քաղաքին, քաղաքի համար, քաղաքով
ji bajêr, bajêr va, bajêr ve	քաղաքից
pê bajêr, bi bajêr, bajêr va, bajêr ve	քաղաքով
bajêr da, di bajêr de, nav bajêr, hundur’ bajêr	քաղաքում, քաղաքի մեջ

Օրինակներ՝

K’erem ji bajêr hat.	Քյարամը քաղաքից եկավ:
Aşvan ji êş hat.	Ջրաղացյանը ջրաղացից եկավ:

3. Իզաֆեթով միանալիս (որոշիչ-որոշյալ, հատկացուցիչ-հատկացյալ կառույցում) թեք հոլովաձևով են որոշիչն ու հատկացուցիչը.

devê gêlî	ձորի պռունկ (բոց.՝ <i>ձորի բերան</i>)
r’engê dêrî	դռան գույնը
dengê zêngil	զանգակի ձայնը

r'engê kêvir	քարի գույնը
r'engê qêtix	մածունի գույնը

4. Եթե ներքին թեքման պատկանող գոյականը հասկացյալ կամ որոշյալ է, ապա թեք հոլովաձևով չի կիրառվում.

K'erem ji bajarê me hat.	Քյարամը մեր քաղաքից եկավ:
Aşvan ji aşê gund hat.	Ջրաղացյանը գյուղի ջրաղացից եկավ:

6. Եթե ներքին թեքման պատկանող գոյականը կիրառվում է ցուցական դերանվան հետ, ապա թեք հոլովաձևով չի գործածվում. այդ դեպքում ցուցական դերանունն է թեք հոլովաձևով, արական սեռի գոյականը ստանում է *-î* վերջավորություն, իգական սեռի գոյականը՝ *-ê* վերջավորություն, հոգնակի թվով գոյականը՝ *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

ew bajar	այդ քաղաքը	wî bajarî	այդ քաղաքի, այդ քաղաքին
ew jin	այդ կինը	wê jinê	այդ կնոջ, այդ կնոջը
ev dîwar	այս պատը	vî dîwarî	այս պատի, այս պատին
ev dîwar, evan dîwaran	այս պատերը	van dîwaran	այս պատերի, այս պատերին
ev jin, evan jinan	այս կանայք	van jinan	այս կանանց

Օրինակներ՝

Ez wî nanî dixwim.	Ես այդ հացն ուտում եմ:
Tu wê jinê dibînî?	Դու այդ կնոջը տեսնո՞ւմ ես:
Wêne ser vî dîwarî ye.	Լուսանկարն այս պատին է:
Ez van bajaran dibînim.	Ես տեսնում եմ այս քաղաքները:

7. Եթե ներքին թեքման պատկանող գոյականը անորոշ առումով է, ապա որպես ուղիղ խնդիր, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրներ կիրառվելիս չի փոփոխվում: Արական սեռի գոյականը ստանում է *-î*, իգական սեռի գոյականը՝ *-ê* վերջավորություն.

Ez nanekî dixwim.	Ես մի հաց եմ ուտում:
Ez diçim bajarekî .	Ես մի քաղաք եմ գնում:
Ez jinekê dibînim.	Ես մի կին եմ տեսնում:

8. Եթե ներքին թերման պատկանող գոյականը հոգնակի թվով է, թեք հոլովածնով կիրառելիս չի փոփոխվում, այլ ստանում է **-a** կամ **-an** հոգնակերտ.

Ez sêva dixwim.	Ես խնձորներ եմ ուտում:
Ez bajar an dibînim.	Ես քաղաքներ եմ տեսնում:

Sê law û sê keç'

Ewan sê heval bûn. Ewan xwendekar bûn. Navê yekî Ajeng bû, navê yekî Babîr bû, navê yê din jî Agrî bû. Simbêlên Ajeng hebûn: simbêlê wî r'êş bûn. Rihê Babîr hebû: rûyê wî qewher'engî bû. Ç'e'vên Agrî jî mezin û sût bûn. Her sê heval xwendekar bûn. R'ojekê ew tev hev çûn seyranê.

Wan r'ê va hevalek jî dît û got:

– Kur'ò, bi me ra were.

Wî hevalî got:

– Na, k'arê min heye. Ez gerek her'im êş.

Paşê wan sê keç' dîtin: nave yekê R'ojda bû, nave yekê Demgul bû, navê ya din jî Fîdan bû. Ç'e'vên Fîdanê k'esk bûn. P'or'ê Demgulê qîç'ik û dirêj bû. Bejna R'ojdayê bilind û zirav bû.

Wan got.

– Keç'ikno, t'evî me werin.

Ew keç' û xort t'ev hev çûn seyranê. Ew li ç'îyan ger'yan, kulîlk û pincar'a ç'îyan berev kirin, anîn. Berî êvarê ew vege'yan gund.

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Gelo sê heval k'uda çûn? 2. Îşê her sê hevalan çî bû? 3. R'ê va ew sê heval r'astî kê hatin? 4. Gelo keç' t'ev wan çûn seyranê? 5. Ew k'engê ji ç'îyê hatin?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

simbêl, simêl	բեղ
r'ih	մորուք
seyran	զբոսանք
seyrange	զբոսավայր
Were!	Արի:
ba	հետ
bejn	հասակ
zirav	բարակ, նիհար
ew xortana	այդ երիտասարդները

Werin!	Եկե՛ք:
pincar'a ç'îyan	սարի բանջար

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Աղջիկ, արի մեզ մոտ: 2. Աղջիկնե՛ր, եկե՛ք մեզ հետ: 3. Հետո այդ տղաները երեք աղջիկ տեսան: 4. Դամգուլի մագերը դեղին ու երկար էին: 5. Ռոժդան բարձրահասակ էր: 6. Այդ երիտասարդներն ասացին. «Աղջիկնե՛ր, եկե՛ք»: 7. Նրանք միասին գնացին զբոսանքի: 8. Մեր հացը համեղ է: 9. Հացի համը քաղցր է: 10. Գավաթի մեջ ջուր կա: 11. Մածունի գույնը սպիտակ է: 12. Հյուրի ուտելիքը պատրաստ է: 13. Պատի քարը ընկավ: 14. Պատին նկար կա:

Վարժություն 3. Հետևյալ կապակցություններով կազմել նախադասություններ ըստ օրինակների:

ez – bazar (çûn).	Ez çûm bajēr.	Ես գնացի քաղաք:
Tu – cem ewa (çûn).	Tu çûyî cem wê.	Դու գնացիր նրա մոտ:
Ez – tu (dîtin).	Min tu dîtî.	Ես քեզ տեսա:
Tu – zar'ok (dîtin).	Te zar'ok dît.	Դու երեխային տեսար:

1. Dayîk – bazar (çûn).
2. Jin – Gurcistan (çûn).
3. Em – bal hûn (hatin).
4. Marîna – bal tu (hatin).
5. Elo – aş (çûn).
6. Hasmîk – ez (dîtin).
7. Ez – tu (dîtin).
8. Kerem – em (dîtin).
9. Anî nan (xwarin).
10. Anahît (nan) pe'tin.

Վարժություն 4. Թարգմանել հետևյալ բառակապակցությունները, արտահայտությունները և դրանցով կազմել նախադասություններ:

Աղջկա սանրը, սանրի գույնը, մեր շունը, շան ուտելիքը, տան դուռը, դռան զանգը, պատին, գավաթի գույնը, թեյի գավաթ, դռան հետևում, հովվի գառները, հացի համը, ցորենի արտը, կովի վերջը, սանրի տեղը, ծաղկի բույրը, Արցախի պատերազմը, պատերազմի ձայնը, մեր այլուրը, այլուրի գույնը, մեր այլուրի գույնը, քարի տակ, քարի հետևում, քարին, քարի տակ, ժայռի վրա, ժայռի տակ:

Վարժություն 5. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Սանրի գույնը կարմիր է: 2. Այսօր հովվի հացը չկա: 3. Մեր պատմությունը հարուստ է: 4. Դու դատը լա՛վ սովորեցիր: 5. Լուսանկարը սեղանին է: 6. Լուսանկարը մեր պատին է: 7. Կատուն դռան հետևում է: 8. Կատուն մեր դռան հետևում է: 9. Այդ ապակին քամուց կոտրվեց: 10. Քաղաքի փողոցները նեղ են: 11. Նրա փեսան քաղաքից հաց բերեց: 12. Նրա փեսան մեր քաղաքից հաց բերեց: 13. Նա քաղաքից հագուստ բերեց: 14. Նա Գյում-

րի քաղաքից հագուստ բերեց: 15. Քո սկետրայրը ջրաղացից այլուր բերեց: 16. Քո սկետրայրը գյուղի ջրաղացից այլուր բերեց: 17. Մեր մայրիկը այլուրով հաց թխեց: 18. Մեր մայրիկը սպիտակ այլուրով հաց թխեց: 19. Իմ հորեղբորորդին այդ երկրից եկավ: 20. Դու մեր երկրից եկար:

Հավելված

Սահմանական եղանակի անցյալ ժամանակաձևերում, նաև ըղձական անցյալ ժամանակաձևում ուղիղ խնդիրը դրվում է ուղիղ հոլովով:

Անցյալ կատարյալ	Min pirtûk xwend.	Ես գիրք կարդացի:
Անկատար անցյալ	Min pirtûk dixwend	Ես գիրք էի կարդում:
Վաղակատար ներկա	Min pirtûk xwendye.	Ես գիրք եմ կարդացել:
Վաղակատար անցյալ	Min pirtûk xwendibû.	Ես գիրք էի կարդացել:
Ապակատար անցյալ	Minê pirtûk bixwenda.	Ես գիրք էի կարդալու:
Ըղձական անցյալ	Min pirtûk bixwenda.	Ես գիրք կարդայի:

Սահմանական եղանակի անցյալ ժամանակաձևերում, նաև ըղձական անցյալ ժամանակաձևում հանգման, աջատման անուղղակի խնդիրները, ինչպես նաև տեղի պարագան թեք հոլովաձևերով են.

Անցյալ կատարյալ	Min pirtûk ji Anahîtê hilda.	Ես գիրքը Անահիտից վերցրի:
Անցյալ կատարյալ	Min pirtûk da Anahîtê.	Ես գիրքը տվեցի Անահիտին:
Անկատար անցյալ	Par ez her r’oj diçûm Sêvanê.	Անցյալ տարի ես ամեն օր Սևան էի գնում:
Վաղակատար ներկա	Ew îdî ji Sêvanê hatine.	Նրանք արդեն Սևանից եկել են:
Վաղակատար անցյալ	Hûn tucara neçûbûn K’urdistanê.	Դուք ոչ մի անգամ չէիք գնացել Քրդստան:
Ապակատար անցյալ	Ger Aanahît bihata mala me, minê ew pirtûk bida Aanahîtê.	Եթե Անահիտը գար մեր տուն, ես այդ գիրքը կտայի Անահիտին:
Ըղձական անցյալ	Xwezil ez carek bihatama Ermenistanê.	Երանի՛ ես մի անգամ գայի Հայաստան:

Անկատար ներկա, ապակատար ներկա, ըղձական ապառնի ժամանակաձևերում, հրամայական եղանակում ուղիղ խնդիրը, հանգման, աջատման անուղղակի խնդիրները, տեղի պարագան թեք հոլովաձևով են:

Անկատար ներկա	Ez pirtûkê dixûnim.	Ես գիրք եմ կարդում:
Ապակատար ներկա	Ezê pirtûkê bixûnim.	Ես գիրք եմ կարդալու:
Ըղձական ապառնի	Ez pirtûkê bixûnim.	Ես գիրք կարդամ:
Հրամայական	Pirtûkê bixûnin.	Գիրք կարդա :

Անկատար ներկա	Ez ji dikanê nê n dikirim.	Ես խանութից հաց եմ գնում:
Ապակատար ներկա	Ezê zûtirî bê m Gyûmrîyê.	Ես շուտով Գյումրի եմ գալու:
Ապակատար ներկա	Ezê pirtûkê bidim te.	Ես գիրքը տալու եմ քեզ:
Ըղձական ապառնի	Ez ji Sêvanê bê m yan na?	Ես Սևանից գա՞մ, թե՞ ոչ:
Հրամայական	Vê pirtûkê bide Aanhî tê.	Այս գիրքը տո՛ւ ւր Անահիտին:
Հրամայական	Vê pirtûkê ji Aanhî tê hilde.	Այս գիրքը Անահիտից վերցրո՛ւ :

Ji dîroka ermenîyan

Dîroka ermenîyan gelek qedîm e. Netewê ermenî dîroka xwe da gelek cefa dît. Çend caran dewletên din Ermenistan di nava hevdu da p’areve kirin. Serê ser da Îrana Sasanî û Împeratorîya R’omê Ermenistan p’ar-p’arî kirin. Paşê Îrana Sasanî t’evî Împeratorîya Bîzansê Ermenistan kirin du cîya û p’erçe-p’erçe kir. Dora sisya jî Împeratorîya Osmanî û Îrana Safewî Ermenistan bindest kirin.

Dewleta Osmanî gelek serk’ar û r’ewşenbîrên ermenî avîtin zîndanê, ci’me’ta ermenî qet’il kir. Ermenî ji kuştinê netirsyan û xwe p’arastin. Lê di sedsala bîstan de, we’dê k’omkujîyê milyonek û nîv ermenî hatin kuştin. Piştî k’omkujîyê gelek ermenî xwelîya xwe hîştin, derk’etin.

H’alê hazir, T’irkîye îdîa dike ku buyerên salên 1914-1915 k’omkujî nîbû. T’irkîye dibêje ku di wan salan de ermenîyan we’dê sirgûnê û tehcîrê canê xwe ji dest dan. T’irkîye dibêje ku ew tişt k’omkujî nîbû.

Lêbelê, gelek welatên cîhanê ew bûyer wek “Jênosîd” qebûl kirine. Naha ermenî îdî bûne xwedanê welatê xwe: naha komara Ermenistanê serbest e, lê gelek xwelîyên dîrokî yên ermenîyan hê bin destê xelqê neyar in.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

cefa	դժվարություն
serê ser da	ի սկզբանե

r'ewşenbîr	մտավորական
zîndan	բանտ
qet'il kirin	կոտորել
p'arastin	պաշտպանել
k'omkujî	կոտորած
hatin kuştin	սպանվեցին
h'alê hazir	ներկայում
Ew îdîa dike.	Նա պնդում է:
bûyer	դեպք, իրադարձություն
sirgûn, tehcîr	աքսոր

Ժողովրդական ասացվածքներ

Nên dayne ser kevirekî, dîsa xêr e.

Bav ji êş tê, kur' jê qise dike.

Merîyê kin xwe r'azî ye.

Yê ji avê ditirse, dik'eve êgir.

Dinê da ji zimên şîrintir t'une, ji zimên te'ltir tune.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Dayne!	Դի՛ր:
Ew tê.	Նա գալիս է:
jê	դրանից, դրա մասին
Ew qise dike	Նա պատմում է:
kin	կարճ
Ew ditirse.	Նա վախենում է:
Ew dikeve.	Նա ընկնում է:
şîrintir	ավելի քաղցր
te'ltir	ավելի դառը

Դաս 39

Պարզ նախդիրներով կազմված բայեր

Նախդրավոր բայը կազմված է նախդրից ու պարզ բայից: Բայերի կազմությանը մասնակցում են հետևյալ պարզ նախդիրները՝ *pêş, paş, pey, dû, der, ber, ser, jêr, nav, bin*: Պարզ նախդիրը դրվում է բայից առաջ: Որոշ նախդիրներ խոսքում, պայմանավորված որոշակի ոճային առանձնահատկություններով, կարող են կիրառվել նաև պարզ բայից հետո:

Պարզ նախդիրները կարող են գրվել և՛ բուն բայի հետ, և՛ առանձին:

Pêş նախդիրն արտահայտում է առաջ ուղղված գործողություն.

pêşk'etin, pêş k'etin	առաջ ընկնել, առաջ անցնել
pêşbirin, pêş birin	առաջ տանել
pêşhatin, pêş hatin	առաջ գալ, ի հայտ գալ, հայտնվել
pêşanîn, pêş anîn	առաջ բերել
pêşk'işandin, pêş k'işandin	առաջ քաշել
pêşgotin ⁵⁴ , pêş gotin	կանխագուշակել

Օրինակ՝

Ez pêşk'etim û gihîştim hevalên xwe.	Ես առաջ անցա և հասա իմ ընկերներին:
Min e'reba xwe bir pêş û sekinand.	Ես իմ մեքենան առաջ տարա և կանգնեցրի:

Pêş նախդիրը երբեմն կարող է դրվել պարզ բային հետադաս (օրինակ՝ *k'etin pêş, birin pêş, hatin pêş, anîn pêş, kişandin pêş*):

Paş նախդիրն արտահայտում է հետ ուղղված գործողություն.

paşbirin, paş birin	հետ տանել
paşhatin, paş hatin	հետ գալ
paşxistin, paş xistin	հետաձգել

Օրինակ՝

Te çira şuxulê xwe paşxist?	Ինչո՞ւ գործդ հետաձգեցիր:
-----------------------------	--------------------------

Paş նախդիրը երբեմն կարող է լինել բուն բային հետադաս (օրինակ՝ *k'etin paş, birin paş, hatin paş*).

⁵⁴ Գոյականաբար կիրառվելիս նշանակում է «կանխատեսում», «նախաբան», «առաջաբան»:

Gund k'et paš ç'îyê.	Գյուղը ծածկվեց լեռան հետևում (բոց. <i>Գյուղը ընկավ սարի հետևում</i>):
----------------------	--

Pey նախդիրն արտահայտում է շարժում ինչ-որ բանի հետևից.

peyçûn, pey çûn	հետևից գնալ
peyk'etin, pey k'etin	հետևից ընկնել, հետապնդել
peyger'în, pey ger'în	հետևել, հետամուտ լինել, հետապնդել

Օրինակ՝

Hûn peyk'etin û we ew pirsgirêk safî kir.	Դուք հետամուտ եղաք և այդ խնդիրը պարզաբանեցիք:
---	---

Երբեմն ուղիղ խնդիրը կամ հանգման անուղղակի խնդիրները կարող են գործածվել բայի երկու բաղադրիչների միջև.

pey tişteki k'etin	ինչ-որ բանի հետևից ընկնել
pey kesekî k'etin	ինչ-որ մեկի հետևից գնալ

Օրինակ՝

Ew pey dijminê xwe k'et û kuşt.	Նա իր թշնամուն հետապնդեց ու սպանեց:
---------------------------------	-------------------------------------

Երբեմն *pey* նախդիրը կարող է լինել պարզ բային հետադաս (օրինակ՝ *çûn pey, k'etin pey*).

Dû նախդիրը նույնպես արտահայտում է շարժում ինչ-որ բանի հետևից.

dûk'etin, dû k'etin	հետևից ընկնել, հետապնդել
dûger'în, dû ger'în	հետևել, հետապնդել

Երբեմն *dû* նախդիրը կարող է լինել բուն բային հետադաս (օրինակ՝ *ketin dû, dan dû*).

Se da dû dizan.	Շունը հետապնդեց գողերին:
-----------------	--------------------------

Der նախդիրն արտահայտում է դուրս ուղղված գործողություն: Եթե կիրառվում է բուն բայից առաջ, գրվում է միասին: Բուն բայից հետո կիրառվելիս գրվում է առանձին⁵⁵.

⁵⁵ Ժամանակակից մամուլում և գրականության մեջ հանդիպում են *êwê der anîn, der kirin, der hatin, der ketin* նախդրավոր ձևերը:

derk'etin	դուս գալ
deranîn	դուրս բերել
derkirin	դուրս անել
derçûn	դուրս գնալ
derhatin	դուրս գալ
derdan	տանուլ տալ, կորցնել

Օրինակներ՝

Ez derk'etin heyatê.	Ես դուրս եկա բակ:
Hevalê min lîst û derda.	Ընկերս խաղաց և տանուլ տվեց:

Երբեմն *der* նախդիրը կարող է դրվել պարզ բային հետադաս (օրինակ՝ *dan der, çûn der, hatin der*).

Hevalê min p'erê xwe da der.	Ընկերս իր փողը տանուլ տվեց:
------------------------------	-----------------------------

Ber նախդիրն արտահայտում է առարկայի կամ անձի նկատմամբ կատարվող գործողություն.

bernivîsîn, ber nivîsîn	արտագրել
bergirtin, ber girtin	վերցնել, փոխառել
berk'etin, ber k'etin	ափսոսալ (ինչ-որ բան, ինչ-որ բանի համար)
berger'în, ber ger'în	հոգ տանել, խնամել, խնդրել, աղաչել
beravîtin, ber avîtin	դուրս նետել, վիժել (կիրառվում է կենդանիների համար)
berçûn, ber çûn	վիժել
berkirin, ber kirin	վիժեցնել

Օրինակ՝

Min ew nav ji kitêbê bernivîsîn.	Ես այդ անունները գրքից արտագրեցի:
----------------------------------	-----------------------------------

Երբեմն ուղիղ և հանգման անուղղակի խնդիրները կարող են դրվել բայի երկու բաղադրիչների միջև.

ber kesekî ger'în	ինչ-որ մեկին խնդրել-աղաչել
ber tiştekî k'etin	ափսոսալ ինչ-որ բանի համար
ber kesekî k'etin	ինչ-որ մեկի համար մտահոգվել

Օրինակներ՝

Ez gelek ber te ger'yam lê te nan nexwar.	Ես քեզ շատ աղաչեցի, բայց դու հաց չկերար:
---	--

Ez gelekî ber welatê xwe k'etim.	Ես շատ նեղվեցի իմ երկրի համար:
----------------------------------	--------------------------------

Ser նախդիրն արտահայտում է ինչ-որ բանի վրա կամ դրա մակերեսին կատարվող գործողություն.

sernivîsîn, ser nivîsîn	մակագրել
-------------------------	----------

Երբեմն *ser* նախդիրը կարող է դրվել պարզ բային հետադաս.

kirin ser	հրամայել, ստիպել
-----------	------------------

Jêr նախդիրն արտահայտում է ներքև ուղղված գործողություն.

jêrbûn, jêr bûn	իջնել
jêrxistin, jêr xistin	իջեցնել

Օրինակ՝

P'erde hinek kin bû, û te ew hinek jêrxist.	Վարագույրը մի քիչ կարճ էր, և դու այն մի փոքր իջեցրիր:
---	---

Երբեմն *jêr* նախդիրը կարող է դրվել պարզ բային հետադաս (օրինակ՝ *hatin jêr*, *çûn jêr*).

Mêvan jorê va hatin jêr.	Հյուրերը վերևից եկան ներքև:
--------------------------	-----------------------------

Peya (բռց.՝ *նսքու*) բառը որոշ բայերի հետ կարող է կիրառվել *jêr* նախդրի նման և նույն նշանակությամբ.

peya kirin	իջեցնել
peya bûn	իջնել

Օրինակներ՝

Aram ji hespê peya bû, hate vir.	Արամը ձիուց իջավ, եկավ այստեղ:
Tu ji tebeqa pêncâ peya bûy, hatî tebeqa sisya.	Դու հինգերորդ հարկից իջար, եկար երրորդ հարկ:
Armên feraq jorê va peya kir.	Արմենն ամանը վերևից իջեցրեց:

Nav նախդիրն արտահայտում է ինչ-որ բանի ներսն ուղղված գործողություն.

navk'etin, nav k'etin	մեջ ընկնել, միջամտել
navxistin, nav xistin	լցնել մեջը, խառնել

Օրինակ՝

Xwarin bê tem bû, û dayîkê hine îsot navxist.	Ճաշն անհամ էր, և մայրիկը մի քիչ տաքդեղ խառնեց:
---	--

Երբեմն *nav* նախդիրը կարող է դրվել պարզ բային հետադաս (օրինակ՝ *k'etin nav*).

Tu çira k'etî nav wî şuxulî?	Դու ինչո՞ւ խառնվեցիր այդ գործին (բոց.՝ <i>Դու ինչո՞ւ մտար այդ գործի մեջ</i>):
------------------------------	--

Bin նախդիրն արտահայտում է ինչ-որ բանի տակ ուղղված գործողություն.

binxistin	դնել տակը
bink'îşîn	քաշել տակը

Bin նախդիրը կարող է դրվել որոշ բայերին հետադաս.

kirin bin	տակը մտցնել, տակը դնել
-----------	------------------------

Xurîmî

Duhî malbata Babîr p'ir' şa û bextewar bû, çimkî h'emû cem hev bûn. Wan t'ev hev teştê xwar. Yekşem bû: ji ber ku k'arbest bû, neferên malbatê h'emû li malê bûn. Jina Babîr – Dîlberê destexan danî ser maseyê, çay hazir kir û hêker'ûn çêkir.

Dayîka Babîr çêlek dot û şîrê t'eze anî. Keç'a Babîr – Nazê kade pe't û danî ser maseyê. Lawê Babîr – Aştî qewhe hazir kir, paşê ji sardankê r'ûnê nivîşk, hingiv û rîçal anî.

H'emû rûniştin ser sifreyê. Babîr hêker'ûn xwar û qewheya te'l, bê şekir vexwar. Dayîka Babîr şîr pê hingiv vexwar. Nazê û Aştî kade pê şîr xwarin. Dîlberê r'ûnê nivîşk pê hingiv xwar.

R'oja yekşemê ew rahet bûn û t'ev hev belgefilma k'urdî temaşe kir.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bextewar	երջանիկ
k'arbest, paydos	ոչ աշխատանքային օր, արձակուրդ
nefer	անձ, անհատ, անդամ
neferên malê	ընտանիքի անդամներ
destexan	սփռոց
kade	գաթա
rîçal	ջեմ
belgefilm	փաստագրական ֆիլմ
Wan temaşe kir.	Նրանք նայեցին:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Destê merda dermanê derda.

Dîwar hilşya, toz hilk'îşya.

K'ê nexwaş r'akir? K'ê ku pirs kir.

K'ê zef lez k'et, ew jî paş ket.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

merd	առատաձեռն
hilşîn	քանդվել
t'oz	փռշի
hilk'îşîn	բարձրանալ
lez k'etin	շտապել
Ez lez k'etim.	Ես շտապեցի:

Դաս 40

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (պարզ նախդիրներով կազմված բայեր)

Պարզ նախդիրներով կազմված բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Pêş k'etin (անցյալի հիմքը՝ **pêş k'et-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez pêşk'etim.	Ես առաջ ընկա:
II դեմք	Tu pêşk'etî.	Դու առաջ ընկար:
III դեմք	Ew pêşk'et.	Նա առաջ ընկավ:

I դեմք	Em pêşk'etin.	Մենք առաջ ընկանք:
II դեմք	Hûn pêşk'etin.	Դուք առաջ ընկարք:
III դեմք	Ew pêşk'etin.	Նրանք առաջ ընկան:

Նախդրավոր բայերի ժխտականը կազմելիս *ne-* ժխտական նախաձայնիկը դրվում է բայի նախդրից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ.

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Ez pêş nek' etim.	Ես առաջ չընկա:
II դեմք	Tu pêş nek' etî.	Դու առաջ չընկար:
III դեմք	Ew pêş nek' et.	Նա առաջ չընկավ:

I դեմք	Em pêş nek' etin.	Մենք առաջ չընկանք:
II դեմք	Hûn pêş nek' etin.	Դուք առաջ չընկարք:
III դեմք	Ew pêş nek' etin.	Նրանք առաջ չընկան:

Bernivîsîn (անցյալի հիմքը՝ **bernivîsî-**) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min bernivîsî.	Ես արտագրեցի:
II դեմք	Te bernivîsî.	Դու արտագրեցիր:
III դեմք	Wî/wê bernivîsî.	Նա արտագրեց:

I դեմք	Me bernivîsî.	Մենք արտագրեցինք:
II դեմք	We bernivîsî.	Դուք արտագրեցիք:
III դեմք	Wan bernivîsî.	Նրանք արտագրեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min berneni ^v îsî.	Ես չարտագրեցի:
II դեմք	Te berneni ^v îsî.	Դու չարտագրեցիր:
III դեմք	Wî/wê berneni ^v îsî.	Նա չարտագրեց:

I դեմք	Me berneni ^v îsî.	Մենք չարտագրեցինք:
II դեմք	We berneni ^v îsî.	Դուք չարտագրեցիք:
III դեմք	Wan berneni ^v îsî.	Նրանք չարտագրեցին:

Պարզ նախդիրներով կազմված պատճառական բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել պատճառական բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները (տե՛ս Դաս 29):

Pêşkişandin (անցյալի հիմքը՝ ***pêşkişand-***) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min pêşkişand.	Ես առաջ քաշեցի ⁵⁶ :
II դեմք	Te pêşkişand.	Դու առաջ քաշեցիր:
III դեմք	Wî/wê pêşkişand.	Նա առաջ քաշեց:

I դեմք	Me pêşkişand.	Մենք առաջ քաշեցինք:
II դեմք	We pêşkişand.	Դուք առաջ քաշեցիք:
III դեմք	Wan pêşkişand.	Նրանք առաջ քաշեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min pêşnekişand.	Ես առաջ չքաշեցի:
II դեմք	Te pêşnekişand.	Դու առաջ չքաշեցիր:
III դեմք	Wî/wê pêşnekişand.	Նա առաջ չքաշեց:

I դեմք	Me pêşnekişand.	Մենք առաջ չքաշեցինք:
II դեմք	We pêşnekişand.	Դուք առաջ չքաշեցիք:
III դեմք	Wan pêşnekişand.	Նրանք առաջ չքաշեցին:

Երկխոսություն

- R’ojbaş.
- R’ojbaş.
- Tu çi dikî?
- Ez pirtûka k’urdî dixwînim.

⁵⁶ Այս բաղադրյալ բայը կիրառելի է ն՛ անձերի, ն՛ առարկաների համար:

- Tu k’urdî dizanî?
- Ez k’urdî hindik dizanim.
- Tu xwendek’ar î?
- Na ez zêrker im.
- Ev xort k’î ye? Hevalê te ye?
- Na, ev birayê min e.
- Ew jî zêrker e?
- Na, ew zîvker e.
- Divêt bavê we jî zêrker an jî zîvker e?
- Na, bavê me h’esinker e.
- Duh çi r’oj bû?
- Duh r’ojbûna dayîka me bû.
- Bila r’ojbûna dayîka we bimbarek be, pîroz be!
- Min bo wê bazina zêr’în çêkir, lê birayê min jêr’a gustîlka zîv û bercênîk çêkir.
- E’ferim! Bavê we çi da dayîkê?
- Bavê me guhar û morî dayê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

hinek	մի քիչ
zêrker	նսկերիչ
zîvker	արծաթագործ
h’esinker	դարբին
r’ojbûn	ծննդյան տարեդարձ
bila	թող
bimbarek be! pîroz be!	շնորհավոր լինի
bazin	ապարանջան
zêr’în	նսկե, նսկյա
çêkirin	պատրաստել
gustîl, gustîlk	մատանի
bercênîk	ճակատակալ
E’ferim!	Կեցցե՛ս (կեցցե՛ք):
guhar	ականջող
morî	ուլունք
divêt	պետք է

Վարժություն 1. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել պարզ նախդիրներով կազմված հետևյալ բայերը և կազմել նախադասություններ:

Անորոշ դերբայ		Բայի անցյալի հիմք
pêşbirin	առաջ տանել	pêşbir-
pêşhatin	առաջ գալ, հայտնվել	pêşhat-
peyk'etin	հետապնդել	peyk'et-
peygerîn	հետևել, հետամուտ լինել	peygerya-
derk'etin	դուրս գալ	derk'et-
deranîn	դուրս բերել	deranî-
derdan	տանուլ տալ	derda-
jêrxistin	իջեցնել	jêrxist-
navk'etin	մեջ ընկնել, միջամտել	navk'et-
navxistin	խառնել, մտցնել մեջը	navxist-
pêşk'îşandin	առաջ քաշել	pêşk'îşand-
paşk'îşandin	հետ քաշել	paşk'îşand-

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Cînarê me t'irimbêla xwe paş bir, û em k'etin heyatê. 2. Bavê min kire ser min ku ez baş bixûnim. 3. Zar'ok ser dîwaran nivîsî. 4. Mamoste şagirtên ne's ji dersxanê derkir. 5. Xwendek'ar pênuş ji bêrika xwe derxist û ser kaxezê tişt nivîsî. 6. Ew p'îşik r'evî û k'et bin erebê. 7. Min xwê kir nav xwarinê. 8. Li wir zevî hebû. Em navk'etin û me êp'êce ceh û genim dirût. 9. Min pirtûk unda kir: ez ber wê pirtûkê ketim. 10. Ew jin zar'ok ber xwe kir. 11. Şagirt r'ind xwendin û pêş k'etin. 12. Ez pey k'eskesorê çûm û unda bûm. 13. Serbaz pey ce'sûsê dijmin k'et û girt. 14. Destê wî lerizî, û wî şîr rêt ser erdê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ez bixûnim.	Ես կարդամ (եւ սովորեմ):
ne's, nehs	չարաճճի
ce'sûs	լրտես
lerizîn	դողալ

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես շտապեցի և առաջ անցա:
2. Ես ափսոսացի այդ գիրքը:
3. Ես շատ աղաչեցի, բայց նա չեկավ:
4. Ես նկարն իջեցրի և դրեցի գետնին:
5. Ես այդ հարցը ներկայացրի:
6. Հարևանն իր մեքենան հետ քաշեց:
7. Օձը սողաց քարի տակ:
8. Արամը ծառի ճյուղը քաշեց:
9. Նա շատ երկար աշխատեց:
10. Նա կացինը նետեց ծառի տակ:
11. Նա ծառի ճյուղը իջեցրեց և խնձոր քաղեց:
12. Նա գրքից տեքստ արտագրեց:
13. Նա սղոցով ծառը կտրեց:
14. Աղավնին ճախրեց ու նստեց ծառին:
15. Իմ թեյի գավաթը կոտրվեց. ես շատ ափսոսացի այդ բաժակը:
16. Նա խաղաց և տանուլ տվեց:

Նոր բառեր և արտահայտություններ

տեքստ	metne, deq
սղոց	birek
կացին	balt'e
աղավնի	kevotk
խնդրել, աղաչել	lavahî kirin, lavayî kirin
ափսոսալ ինչ-որ բանի համար	heyf pê hatin

Դաս 41

Ցուցական դերանուններ

Ցուցական դերանունները մատնանշում են անձ, առարկա, առարկայի որակական, քանակական հատկանիշ, գործողության տեղ ու հատկանիշ՝ առանց դրանք անվանելու:

1. *Ev (eva)* (սա, այս) ցուցական դերանունը նշում է կից առարկա, *ew (ewa)* (դա, այդ) ցուցական դերանունը կիրառվում է՝ հեռվում գտնվող առարկա նշելու համար:

Ev mal e.	Մա տուն է:
Ev heval hat.	Այս ընկերը եկավ:
Ev heval ji k’u hat?	Այս ընկերը որտեղի՞ց եկավ:
Ev qîz qeşeng e.	Այս աղջիկը գեղեցիկ է:
Ew heyat e.	Դա բակ է:
Ew jin hat.	Այդ կինը եկավ:
Ew kur’ ku va hat?	Այդ տղան որտեղի՞ց եկավ:
Ew av gelek germ bû.	Այդ ջուրը շատ տաք էր:
Eva mêşe ye.	Սա անտառ է:
Ewa dar e.	Դա ծառ է:

ա) *Eva* և *ewa* ցուցական դերանունները մի շարք խոսվածքներում շատ են գործածվում, և դրանց հետ որպես ենթակա կիրառվող գոյականները կարող են ստանալ *-a* վերջավորություն.

Eva hevala hat.	Այս ընկերը եկավ:
Eva hevala ji ku hat?	Այս ընկերը որտեղի՞ց եկավ:
Ewa mala dûr e.	Այդ տունը հեռու է:
Eva kur’a aqil e.	Այս տղան խելացի է:
Ewa kulîrka bedew e.	Այդ ծաղիկը գեղեցիկ է:
Ewa jina nan da min.	Այդ կինը հաց տվեց ինձ:

բ) *Ev* և *ew* ցուցական դերանունները կարող են կիրառվել նաև հոգնակի գոյականների հետ: Այս դեպքում գոյականը ստանում է *-an (-ana)* հոգնակերտ.

Ev kevirana vir in.	Այս քարերն այստեղ են:
Ew kevirana ser ç’îyê ne.	Այդ քարերը սարի վրա են:

գ) *Evan (evana)* ցուցական դերանունը մատնանշում է կից առարկա կամ անձ, *ewan (ewana)* ցուցական դերանունը՝ հեռվում գտնվող առարկա կամ անձ: Այս ցուցական դերանունների հետ կիրառվող գոյականը ստանում է *-an (-ana)* հոգնակերտ.

Evana keç'ana gelek nazik in.	Այս աղջիկները շատ նրբագեղ են:
Evan kevirana h'ışk in.	Այս քարերը պինդ են:
Evan merivan cînar in.	Այս մարդիկ հարևաններ են:
Ewan lawan bilind in.	Այդ տղաները բարձրահասակ են:

2. *Han (hana, hanê)* (այդ) ցուցական դերանունը ցույց է տալիս հեռվում գտնվող անձ կամ առարկա: Այս ցուցական դերանունը դրվում է գոյականին հետադաս և դրան է միանում իզաֆեթով.

Keç'a han (hanê) cînara min e.	Այն աղջիկն իմ հարևանն է:
Min lawê han (hana) dît.	Ես այն տղային տեսա:
Sêva hana bide min.	Այն խնձորը տո՛ւր ինձ:
Tu nizanî sîyarê han k'uda çû?	Դու չգիտե՞ս՝ այն ձիավորն ուր գնաց:
Min av da keç'a han.	Ես այն աղջկան ջուր տվեցի:

ա) *Han (hana, hanê)* ցուցական դերանունը կարող է նշել նաև հոգնակի թվով առարկա կամ անձ.

Keç'ên han hatin mala me.	Այն աղջիկները եկան մեր տուն:
Min av da keç'ên han.	Ես ջուր տվեցի այն աղջիկներին:

բ) *Han (hana, hanê)* ցուցական դերանունը կարող է կիրառվել այլ ցուցական դերանունների հետ.

Ewa hanê k'urd e.	Այն [անձը] քուրդ է:
Ew keç'a han ermenî ye.	Այն աղջիկը հայ է:
Ew keç'a han qîza kê ye?	Այն աղջիկը ո՞ւմ դուստրն է:

գ) *Han (hana, hanê)* ցուցական դերանունը կարող է կիրառվել *yê*-ի կամ *ya*-ի (որոշ խոսվածքներում՝ *ê* կամ *a*), հոգնակիի համար՝ *yên*-ի կամ *yêd*-ի (որոշ խոսվածքներում՝ *ên* կամ *êd*) հետ.

Ya han hat (ya hana hat).	Այն [անձը] (իգ.) եկավ:
Yê han hat (yê hana hat).	Այն [անձը] (ար.) եկավ:
Yên han hatin (yêd han hatin).	Այն [անձինք] եկան:

3. *Hemîn* (հենց այս, հենց այդ) ցուցական դերանունը գործածվում է որոշ խոսվածքներում.

Te hemîn pirtûk anî.	Դու հենց այս գիրքը բերեցիր:
----------------------	-----------------------------

4. Քրդերենի կուրմանջի բարբառում շատ կիրառական են *usa (usan), wilo, weng* (բոց.՝ *այսպէս, այնպէս*) ցուցական դերանունները: Տարբեր խոսվածքներում առկա են *usa (usan)* ցուցական դերանվան հետևյալ տարբերակները.

wisan, wûsan, wusan, hosa, wiha, awa, wa, awiha, ha, aha, wiha, awha, hawa, ewha	այսպէս, այդպէս
--	----------------

Օրինակներ՝

Te wisa kir, ez nehatim.	Դու այնպէս արեցիր՝ ես չեկա:
Te wisa bedew nivîsî.	Դու այնպէս գեղեցիկ գրեցիր:
Tu kinceke usa bide min.	Դու ինձ այսպիսի հագուստ տուր:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում մեծ կիրառություն ունի *bi vî awayî* (այսպիսով), *bi wî awayî* (այդպիսով) արտահայտությունը:

Bi vî awayî, em dikarin saeta pênca biçin.	Այսպիսով՝ մենք կարող ենք ժամը հինգին գնալ:
--	--

5. Քրդերենի կուրմանջի բարբառում *ev* և *ew* ցուցական դերանունների և *qas* (չափ) գոյականի համակցմամբ կազմվել են *evqas* (այսքան) (բոց.՝ *այսչափ*), *ewqas* (այդքան, այնքան) (բոց.՝ *այդչափ*) ցուցական դերանունները:

Տարբեր խոսվածքներում տարածված են *evqas*-ի և *ewqas*-ի հետևյալ տարբերակները.

aqas, haqas, haqa, aqa, eqa	այսքան (բոց.՝ <i>այսչափ</i>)
ewqas, hewqas, weqas	այդքան (բոց.՝ <i>այդչափ</i>)

Օրինակներ՝

Ewqas rûn dîzê da cî nebû.	Այդքան յուրը կճուճի մեջ չստեղավորվեց:
Min aqa sal wir k'ar kir.	Ես այսքան տարի այնտեղ աշխատեցի:
Dayîkê ewqas got, lê kes guh neda.	Մայրիկն այնքան ասաց, բայց ոչ ոք չլսեց:
Îşev ez ewqas razam	Այս գիշեր այնքան քնեցի:
Te ewqas r'ind çêkir, îdî xirab nabe.	Դու այնքան լավ սարքեցիր, այլևս չի փչանում:
Tu haqa zû hati?	Դու այսքան շո՞ւտ եկար:
Qîmetê mala min ewqas e.	Իմ տան գինն այդքան է:

Երբեմն *evqas* և *ewqas* ցուցական դերանունները կարող են կիրառվել փոխանվանաբար՝ ստանալով *-a* կամ *-an* հոգնակերտ: Օրինակներ՝

Xebata ewqasa unda bû.	Այնքան մարդու աշխատանք կորավ:
Min nava ewqasan da merivekî baş nedît.	Ես այդքանի մեջ մի լավ մարդ չտեսա:
Ez navê ewqasan zanim.	Ես այնքանի անուն գիտեմ:

Evqas-ը և *ewqas*-ը կիրառվում են նաև որպես մակբայներ (տե՛ս Դաս 27):

Hevalê xirab

Du heval çûn mêşe. Wan h'irç'ek dît. Hevalek r'evî, hilkişya ser darê. Hevalê din p'al da, bîna xwe xwe da girt. H'irç' nêzîkî wî bû, bîn kir, jê dûr k'et, çû. Wî çaxî heval peya bû û bi k'en pirsî:

– H'irç'ê guhê te da çi got?

– H'irç'ê guhê min da got: “Merivê xirab r'a hevaltîyê neke”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

h'irç'	արջ
bîn kirin	հոտ քաշել
Wî bîna xwe girt.	Նա շունչը պահեց:
p'al dan	պատկել, մեկնվել
Neke!	Մի՛ արա:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ev kur' aqil e.
2. Ew mala wê ye.
3. Ew jin nehat.
4. Ew kulîrk bedew e.
5. Ew mal dûr e.
6. Ewa jina nehat.
7. Ewa mala dûr e.
8. Ev qîz qeşeng e.
9. Eva qîza qeşeng e.
10. Ev heval ji k'u hat?
11. Ev jinik cînara me ye.
12. Eva hevala ji k'u hat?
13. Eva jinika bedew e.
14. Ev meriv cînar in.
15. Eva sêva sor e.
16. Eva zar'oka t'î ye.
17. Ew merî cînarê me ye.
18. Ewa mêrika cînarê me ye.
19. Ew ç'êleka me ye.
20. Keç'a hana bedew e.
21. Ewî han birayê min e.
22. Ew hevalê hana ji k'u hat?
23. Keç'a han nan danî.
24. Kur'ê han salnameya nû bi dîwêr ve kir.
25. Qîza han salnameya nû bi dîwêr ve kir.
26. Goştê ha xirab k'u heye?
27. Sêvên aha şîrin tu cîya t'unene.
28. Pirsên ha çetin safî bûn.
29. Di bazarê de sêvên usan şîrin hene.
30. Keç'ên ha bedew hene?
31. Tu çîma wa xirab dixebitî?
32. Hûn çir'a hawa lez ketin?
33. Wî derheqa cînaran wa got.
34. Te çîra ha kir?
35. Tu hema usa here.
36. Ez şuxula wa dixwazim.
37. Darên hawa li wir tunene.
38. Ezê maleke ha xwe ra çêkim.
39. Careke din usa neke.
40. E'zman ewqas bilind bû, ez e'cêbmayî mam.
41. Welat ewqas xweş û r'ind e.
42. Min nava ewqas mirovan da jineke maqûl nedît.
43. Bejna wî ewqas kin bû.
44. Min ew jina han li mala we dît.
45. Merivê han k'ursiyek

çêkir. 46. Min ew mêrê han li bin darê dît. 47. Ez li e'zmanê ewqas bilind û bêstûn ecêbmayî mam. 48. Min çiqas xwend, ewqas r'eh'et bûm. 49. Te ewqas k'ar kir. 50. Me îsal ewqas meaşê xwe stand, çiqas par. 51. Çiqas berf hat, ewqas jî baran hat.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այս աղջիկները ծաղիկներ հավաքեցին: 2. Այս աղջիկները այգում են:
3. Այս գեղեցիկ աղջիկները այստեղ են: 4. Այդ տղաները դասի չեկան:
5. Այդ սև գրիչը իմն է: 6. Այդ գրիչը սև է: 7. Այդ գրիչները սև են: 8. Այդ գրիչները գունավոր էին:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Ez divêm: “Hanê”, tu dibêjî “Kanê?”
 Dar çiqasî qalim dibe, hewqasî zû dişkê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

çetin	դժվար
safî bûn	պարզվել, հարթվել
lez k'etin	շտապել
Her'e!	Գնա՛ :
Ez dixwazim.	Ես ուզում եմ:
maqûl	մաքրասեր
bejn	բոյ, հասակ
derheqa	մասին

Դաս 42

Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս առաջին)

Բարդ նախդիրներն արտացոլում են տարածության մեջ առարկաների փոխկապակցվածությունը, գործողության օբյեկտի ու սուբյեկտի միջև գործողության ուղղությունը:

Բարդ են որևէ նախդրով և որևէ խոսքի մասով կազմված նախդիրները:

Ստորև ներկայացվող *pê, lê, jê, tê* բարդ նախդիրները կազմված են *bi, li, ji, di* պարզ նախդիրների և *wê/wî* անձնական դերանվան համակցմամբ:

Pê, lê, jê, tê բարդ նախդիրները կիրառվում են զեղչված ուղիղ խնդրի, հանգման, անջատման անուղղակի խնդիրների փոխարեն (որոնք հայտնի են համատեքստից):

Ընդունված է այս նախդիրները գրել պարզ բայի հետ, ներկայում, սակայն, հանդիպում են և՛ միասին, և՛ առանձին գրված տարբերակները:

Բարդ նախդիրներով կազմված բայերը կիրառվում են, երբ նախադասության ուղիղ, անջատման կամ հանգման անուղղակի խնդիրները զեղչված են:

Pê (bi+wê/wî) նախդիրն արտահայտում է որևէ մեկի կամ ինչ-որ բանի նկատմամբ կատարվող գործողություն:

pê' enîn, pê k' enîn	ծիծաղել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա), ծաղրել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
pê' etin, p' ê ketin	կպչել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)
pêkarin, pê karin	գլուխ հանել (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից), կարողանալ, կարող լինել (ինչ-որ մեկի նկատմամբ, կարող լինել՝ անելու ինչ-որ բան)

Օրինակներ՝

Hevalê min k'et erdê, ez pêk'enyam.	Ընկերս ընկավ գետնին, ես նրա վրա ծիծաղեցի:
Kur'ê min çû ber şêr', min pê nikaribû.	Որդիս գնաց պատերազմ, ես չկարողացա նրա վրա ազդել:

Pê նախդիրով կազմված բային երբեմն կարող է նախորդել որևէ գոյական և այլ իմաստ հաղորդել բային:

ç'e'v pê k'etin, ç'av pê k'etin	տեսնել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
dest pê kirin, dest pê kirin	սկսել (ինչ-որ բան)
derk pê kirin	տեղեկացնել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
e'mel pê kirin	օգտագործել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
zor pê kirin	ճնշել, ստիպել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
qerf pê kirin	ծաղրել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
p'al pê danîn	հենվել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)
r'a pê kirin	ենթարկել (որևէ մեկին)
serî pê danîn	ենթարկել (որևէ մեկին)

Օրինակներ՝

Birayê min wir bû: ez ç'e'v pê ketim û şa bûm.	Եղբայրս այնտեղ էր, ես նրան տեսա, շատ ուրախացա:
Ser masê şîrinayî hebû, zar'ok ç'av pê ket û xwar.	Մեղանին քաղցրավենիք կար, երեխան տեսավ, կերավ:
Min ew şuxul dest pê kir.	Ես այդ գործը սկսեցի:
Dijmin zor pê kir û xwelî ji destê wî hilda.	Թշնամին ճնշեց և հողը նրա ձեռքից վերցրեց:
Kinca wî ne r'ind bû: cînara qerf pê kir.	Նրա զգեստը լավը չէր. հարևանները ծաղրեցին:

Lê (li+wê/wî) **նախդիրն** արտահայտում է առարկայի մակերեսին ուղղված գործողության իմաստ.

lêdan, lê dan	հարվածել, խփել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)
lêxistin, lê xistin	հարվածել, խփել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)
lêk'etin, lê k'etin	դիպչել, կպչել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)
lêgerîn, lê gerîn	փնտրել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
lêkirin, lê kirin	հագցնել, համապատասխանել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)
lêhatin, lê hatin	համապատասխան լինել, օգտակար լինել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)

Օրինակներ՝

Ez law biç'ûk e. Te çir'a lêxist?	Այդ տղան փոքր է: Դու ինչո՞ւ խփեցիր:
Pişta pîrê êşya, bijîşk	Տասիկի մեջքը ցավեց, բժիշկը դեղ քսեց:

derman lê da.	
Hayk lêda, serê dijmin şikênand.	Հայկը խփեց, թշնամու գլուխը կոտրեց:
Ew derman lêhat, nexweş qenc bû.	Այդ դեղն օգտակար եղավ, հիվանդն առողջացավ:
Pirtûka min wenda bû, ez lê ger'yam, min nedît.	Իմ գիրքը կորավ, ես այն փնտրեցի, չգտա:

Lê նախդիրով կազմված բայերից առաջ հաճախ կիրառվում է որևէ գոյական և այլ իմաստ է հաղորդում բային.

te'n lê dan, te'n lê xistin	վիրավորել, ցավ պատճառել (որևէ մեկին)
t'emaşe lê kirin	նայել, դիտել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)
dest lê dan	ձեռք տալ (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)

Օրինակներ՝

Ew xort ewqas bilind bû, t'emama t'emaşe lê kir.	Այդ պատանին այնքան բարձրահասակ էր, որ բոլորն ակամայից նայեցին [նրան]:
Aanahîte hevala xwe dît û tan lê xist.	Անահիտն իր ընկերուհուն տեսավ ու վիրավորեց [նրան]:

Jê (**ji+wê/wî**) արտահայտում է որևէ բանից անջատվելով կատարվող գործողություն.

jêkirin, jê kirin	կտրել, պոկել (ինչ-որ բան)
jêbirîn, jê birîn	կտրել, անջատել (ինչ-որ բան, ինչ-որ բանից)
jêstendin, jê stendin	գնել, վերցնել (որևէ մեկից)
jêxeyîdîn, jê xeyîdîn	նեղանալ (որևէ մեկից)
jêbirin, jê birin	հաղթել (որևէ մեկին), կորզել հաղթանակը (որևէ մեկից)
jêçûn, jê çûn	հեռանալ (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից)

Օրինակներ՝

Min pirtûk jê stend.	Ես (նրանից) վերցրի գիրքը:
Hevalê min soz da, lê nehat, û ez jê xeyîdîm.	Ընկերս խոստացավ, բայց չեկավ, և ես [նրանից] նեղացա:

Tê (**di+wê/wî**) նախդիրն արտահայտում է առարկայի ներսն ուղղված կամ առարկայի ներսից եկող գործողություն.

têk'etin, tê k'etin	մտնել (ինչ-որ բանի մեջ)
têkirin, tê kirin	մտցնել, դնել (ինչ-որ բանի մեջ)
têgihîştin, tê gihîştin	հասկանալ, ընկալել, հասունանալ (ինչ-որ բան)
têçûn, tê çûn	լքվել, հոսել (ինչ-որ բանի մեջ)
têxistin, tê xistin	մտցնել, ներդնել (ինչ-որ բանի մեջ)

Օրինակներ՝

Bila zar'ok têkevin dersxanê.	Թող երեխաները մտնեն դասարան:
Were, têkeve odeya min.	Արի՛, մտի՛ր իմ սենյակ:
Şerabê têke nav qedehê.	Գինին լցրո՛ւ գավաթի մեջ:

Tê նախդիրը կիրառվում է նաև նախածանցավոր և նախդրավոր բայերի հետ.

têwerdan, tê werdan	ողողել (ինչ-որ բան)
têderxistin, tê derxistin	հասկանալ, ընկալել, կռահել (ինչ-որ բան)

Օրինակներ՝

Wê av têwerda û şerbik şûşt.	Նա գավաթը ջրով ողողեց և լվաց:
Min têderxist ku te derew dikir.	Ես հասկացա, որ դու սուտ էիր ասում:

Mecîd û K'erem

Mecîd û K;erem bira ne. R'okê her du bira hespan sîyar bûn û berbi ç'îyan çûn.

Rê va Mecîd pirsî:

– K'erem, ev çî ye?

K'erem bersîv da:

– Eva teyr e, teyrê ç'îyan e.

Mecîd ji hespê peya bû, berbi teyr r'evî. Nişkêva Mecîd sekinî û got:

– K'erem, ev teyr birîndar e.

Her du bira têderxistin ku baskê teyr şkestibû. Nêçîrvanan xwestibû teyr bigirin.

Mecîd hêdîka teyr hilda û bir malê. Mecîd baskê teyr derman kir, girêda. Çendekî şûnda teyr qenc bû, û Mecîd ew teyr berbi ç'îyan berda.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

peya bûn	իջնել
bask	թև, բազուկ
Ew şkestibû.	Դա կոտրվել էր:
Wî xwestibû.	Նա ցանկացել էր:
Wan xwast bigirin.	Նրանք ցանկացան բռնել:
girêdan	կապել

Դաս 43

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր)

Բարդ նախդիրներով կազմված բայերը խոնարհելու ժամանակ հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Lêxistin (անցյալի հիմքը՝ *lêxist-*) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min lêxist.	Ես խփեցի (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
II դեմք	Te lêxist.	Դու խփեցիր (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wi/wê lêxist.	Նա խփեց (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):

I դեմք	Me lêxist.	Մենք խփեցինք (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
II դեմք	We lêxist.	Դուք խփեցիք (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wan lêxist.	Նրանք խփեցին (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):

Նախդրավոր բայերի ժխտականը կազմելու ժամանակ *ne-* ժխտական նախամասնիկը դրվում է բուն բայից առաջ.

I դեմք	Min lê ne xist.	Ես չ խփեցի (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
II դեմք	Te lê ne xist.	Դու չ խփեցիր (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wi/wê lê ne xist.	Նա չ խփեց (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):

I դեմք	Me lê ne xist.	Մենք չխփեցինք (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
II դեմք	We lê ne xist.	Դուք չ խփեցիք (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wan lê ne xist.	Նրանք չ խփեցին (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի):

Եթե նախդրավոր բայի երկրորդ բաղադրիչը *karin*, *zanîn* բայերն են, ապա պետք է հաշվի առնել *karin*, *zanîn* բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները, օրինակ՝

Te pêkaribû.	Te pê n ikaribû
--------------	------------------------

Բարդ նախդիրներով կազմված պատճառական բայերը խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել պատճառական բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները (տե՛ս Դաս 29):

Jêqetandin (անցյալի հիմքը՝ *jêqetand-*) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min jêqetand.	Ես պոկեցի (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
II դեմք	Te jêqetand.	Դու պոկեցիր (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
III դեմք	Wî/wê jêqetand.	Նա պոկեց (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):

I դեմք	Me jêqetand.	Մենք պոկեցինք (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
II դեմք	We jêqetand.	Դուք պոկեցիք (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
III դեմք	Wan jêqetand.	Նրանք պոկեցին (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min jêneqetand.	Ես չպոկեցի (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
II դեմք	Te jêneqetand.	Դու չպոկեցիր (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
III դեմք	Wî/wê jêneqetand.	Նա չպոկեց (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):

I դեմք	Me jêneqetand.	Մենք չպոկեցինք (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
II դեմք	We jêneqetand.	Դուք չ պոկեցիք (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):
III դեմք	Wan jêneqetand.	Նրանք չ պոկեցին (որևէ մեկից, ինչ-որ բանից):

Երկխոսություն

- R’ojbaş!
- R’ojbaş! K’eremke, r’ûnê!
- Spas dikim.
- Duh ew çi deng bû ji h’eyata te?
- Mozên min merivek nenas dîtin, dan dû wî.
- Moz pey xelkê k’etin?
- Erê, moz pey wî merivî k’etin.
- Wî çi kir?
- T’utişt nekir. Ewî kal bû, qewata wî t’unebû, gelek tirsya!
- Moza lêda?
- Na, lêneexistin, ew meriv xwe veşart.
- De baş e!
- Kewarek jî duh destê min va ket, şikest.

- H’eyfa te **pê** hat, ne?
- Erê, welleh, h’eyfa min wê kewarê hat!
- Çend kewarên te hene?
- Deh-yazdeh pêtagên min hene.
- Mozên te gelek in?
- Belê, êp’êce mêşhingivên min in.
- Te îsal baharê ew k’uda birin?
- Min îsal kewar birin Lor’îyê.
- Mozên te r’ind hingiv dan?
- Erê.
- Bibexşîne, ez gerek naha her’im, şuxulê min heye.
- Ser ç’eva!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

moz, mêşhingiv	մեղու
nenas	անձանոթ
xelk, xelq	ժողովուրդ, օտար
qewat	ուժ
lêdan, lêxistin	խփել
heyf pê hatin	ափսոսալ (ինչ-որ բան)
kewar, p’êt’ag	փեթակ
H’eyfa min p’êt’agê hat.	Ես ափսոսացի փեթակը:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. K’erem xemgîn bû. Hevalên wî p’êkenyan.
2. Agir pê k’et, dar şixulî.
3. Armên gelek cixare k’işand, jina wî pê **nikaribû**.
4. Lingê wî êşya, çimkî zar’okên h’eyatê lêxistin.
5. Destê min lêk’et, şûşe şikest.
6. Zar’ok girya, çimkî daykê av lêkir.
7. Bernameyeke têlêvîzyonê gelek giran bû, lê min t’emaşe lê kir.
8. Dayîkê xwarineke xweş çêkir.
9. Te helbesteke dirêj xwend.

Վարժություն 2. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել բարդ նախդիրներով կազմված հետևյալ բայերը և կազմել նախադասություններ:

Անորոշ դերբայ		Բայի անցյալի հիմք
pêk’enîn	ծիծաղել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա), ծաղրել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)	pêk’enya-

lêdan	հարվածել, խփել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)	lêda-
lêxistin	հարվածել, խփել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)	lêxist-
lêk'etin	դիպչել, կպչել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)	lêk'et-
lêkirin	հազցնել (ինչ-որ բան, որևէ մեկին), համապատասխանել	lêkir-
temaşe lê kirin	նայել, դիտել (որևէ մեկին, ինչ-որ բան)	temaşe lê kir-
jê xeyîdîn	նեղանալ (որևէ մեկից)	jê xeyîdf-
têwerdan	ողողել (ինչ-որ բան)	têwerda-
têderxistin	հասկանալ, ընկալել, կռահել (ինչ-որ բան)	têderxist-
dest pê kirin	սկսել	dest pê kir-
zor pê kirin	ստիպել, ճնշել (որևէ մեկին)	zor pê kir-

Դաս 44

Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս երկրորդ)

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում մի շարք բայեր կազմվում են *têr'a* (*têr'e*), *têda* (*têde*), *pêva* (*pêve*), *pêr'a* (*pêr'e*), *pêda* (*pêde*) բարդ նախդիրների ու պարզ բայերի համակցմամբ: Այս նախդիրները կազմված են *tê* (*di + wê*), *pê* (*bi + wê*) նախդիրներով և *da*, *r'a*, *va*, *da* (որոշ խոսվածքներում՝ *de*, *r'e*, *ve*, *de*) հետադրություններով: Հետադրությունները ավանդաբար գրվել են միասին, բայց վերջին շրջանում նկատվում է նաև առանձին գրելու միտում:

Բարդ նախդիրներով կազմված նշված բայերը կիրառվում են, երբ նախադասության ուղիղ, անջատման կամ հանգման անուղղակի խնդիրները զեղչված են:

Têr'a (*di + wê/wî + r'a*) նախդիրն արտահայտում է որևէ առարկայի միջով անցնելու շնորհիվ կատարվող գործողություն.

<i>têr'a</i> kirin	խրել (ինչ-որ բանի մեջ), անցկացնել (ինչ-որ բանի միջով)
<i>têr'a</i> birin	տանել (ինչ-որ բանի մեջ), անցկացնել (ինչ-որ բանի միջով)
<i>têr'a</i> çûn	խրվել (ինչ-որ բանի մեջ), անցնել (ինչ-որ բանի միջով)

Օրինակներ՝

Ew zebeş gelek h'ışk bû, min k'êr <i>têr'a</i> kir û şkêmand.	Այդ ձմերուկը շատ պինդ էր, ես դանակը խրեցի և կիսեցի:
Berf gelek bû, lingê min <i>têda</i> çû.	Չյունը շատ էր, ոտքս խրվեց մեջը:

Têda նախդիրն արտահայտում է առարկայի ներսն ուղղված գործողություն.

<i>têda</i> kirin	մտցնել, թաթախել (ինչ-որ բանի մեջ)
<i>têda</i> k'etin	ընկնել (ինչ-որ բանի մեջ)
<i>têda</i> çûn	մտնել, սուզվել, կորչել (ինչ-որ բանի մեջ)

Օրինակ՝

Dayîk xwarina r'on anî, min nan <i>têda</i> kir û xwar.	Մայրիկը ջրիկ ճաշ բերեց, ես հացը թաթախեցի մեջը և կերա:
---	---

Pêva նախդիրն արտահայտում է որևէ բան միացնելու, վառելու, որևէ իր մեկ այլ առարկայի միացնելու, կապելու շնորհիվ կատարվող գործողություն.

pêva kirin	միացնել (ինչ-որ բան), միացնել (ինչ-որ բանի), կպցնել
pêva dirûtin	կարել (ինչ-որ բանի)
pêva alîn	փայթաթվել (ինչ-որ բանի)
pêva qemitîn	կպչել (ինչ-որ բանի)
pêva şidîn	կպչել (ինչ-որ բանի)
pêva şidandin	ամրացնել (ինչ-որ բանի)

Օրինակ՝

Keç'ê ût'î pêva kir.	Աղջիկը միացրեց արդուկը:
----------------------	-------------------------

Pêr'a նախդիրն արտահայտում է որևէ անձի կամ առարկայի ուղղված գործողություն:

pêr'a hatin	գալ (որևէ մեկի հետ), ուղեկցել (որևէ մեկին)
pêr'a çûn	գնալ (որևէ մեկի հետ), ուղեկցել (որևէ մեկին)
pêr'a r'evîn	փախչել (որևէ մեկի հետ)
pêr'a gihîştin	հասնել (որևէ մեկին, ինչ-որ բանի)

Օրինակ՝

Zar'okan tevî hevalê xwe lîst û pêr'a r'evîn.	Երեխաներն իրենց ընկերոջ հետ խաղացին և հետը փախան:
---	---

Pêda (*pêde*) նախածանցն արտահայտում է ներքև կամ առարկայի ներսն ուղղված գործողություն.

pêda kirin	լցնել (ինչ-որ բանի մեջ)
pêda k'etin	բծախնդիր լինել (որևէ մեկի, ինչ-որ բանի նկատմամբ), անհանգստացնել, տանջել (որևէ մեկին)

Օրինակ՝

Sobê da agir vêsya û min dar pêda kir.	Վառարանի մեջ կրակը հանգավ և ես փայտ զցեցի (բոց.՝ փայտ լցրի):
--	--

Բարդ նախդիրների շարքն են դասվում նաև *pêk*, *têk*, *lêk*, *jêk* նախդիրները.

pêkanîn, pêk anîn	կազմակերպել, նախապատրաստել
-------------------	----------------------------

pêkhatin, pêk hatin	կազմակերպվել, նախապատրաստվել
têkdan, têk dan	քանդել, նետել, տապալել,
têkçûn, têk çûn	տապալվել, ձախողվել
lêkdan, lêk dan	կարգավորել, դասավորել
lêkanîn, lêk anîn	հաշտեցնել, համաձայնեցնել
jêkhatin, jêk hatin	համապատասխանել

Օրինակներ՝

Bira Xwedê armanca te pêk bîne.	Թող Աստված իրագործի քո նպատակը:
Ew xwe pêk anîn ku her'in gund.	Նրանք նախապատրաստվեցին, որ գնան գյուղ:
Êrîş êvarê saet di heftan de pêk hat.	Հարձակումը տեղի ունեցավ երեկոյան ժամը յոթին:
Par bûyerên xirab pêk hatin.	Անցյալ տարի վատ դեպքեր տեղի ունեցան:
Ev pirtûk ji du cildan pêk tê.	Այս գիրքը կազմված է երկու հատորից:
Dijmin ew gund têkdan û wêrankir.	Թշնամին այդ գյուղը քանդեց ու ավերեց:
Partî ew kongre têkda.	Կուսակցությունը տապալեց այդ համաժողովը:
Min odeya xwe lêk da.	Ես դասավորեցի սենյակս:

Հարկ է նշել, որ քրդերենի կուրմանջի բարբառում բայանունները հաճախ կիրառվում են գոյականաբար, օրինակ՝

Gelek têkçûnên dewleta t'irk hene.	Թուրքական պետությունը շատ ձախողումներ ունի:
---	---

Baxçe

Di h'eyata me de baxçe heye. Ew baxçe mezin e. Di baxçe de gelek gul hene. Ew gul sor, zer û gevez in. Li baxçe nêrgiz, gulber'ojk, lale heye. Li wir şîlan jî hene. Duh Dîlanê ji baxçe şîlan anî û çay danî.

Di baxçe de berfîn t'une. Baharê li ç'îyê berfîn heye. Di baxçe de dar jî hene. Li wir dara bî, dara sêvê û dara hurmê heye. R'ex baxçe bostanekî çûk heye. Di bostan de k'elem, gulk'elem, pîvaz, bîber, gizêr, silq hene. Di bostan de cûr'ecûr'e pincar' jî hene. Zevî dûrî malê ye. Li zevîyê genim mîna zêr' e û ceh mîna zîv e. H'eyatê va cew diherike. K'êleka cewê pûng û gezgezke heye.

Նոր բառեր

baxçe	այգի
mezin	մեծ
gul	ծաղիկ
gevez	մուգ կարմիր
nêrgiz	նարգիզ
gulber’ojk	արևածաղիկ
lale	կակաչ
şîlan	մասուր
berfîn	ձնծաղիկ
dara bî	ուռենի
gulk’elem	ծաղկակաղամբ
pincar’	կանաչի, բանջար
pûng	ուրց
gezgezk	եղինջ

Sêvan

Gola Sêvanê di Ermenistanê de ye, li parêzgeha Gêxarkûnîkê. Ew gol li vê h’erêmê bi bilindayîya xwe cîyê sisya digire piştî gola Wanê û gola Ûrmîyeyê. Komara Ermenistanê da ew gola here bilind e. Dora wê golê ç’îya hene: ji başûr ç’îyayên Vardênîsê ne, ji r’ojavayê ç’îyayên Gêx’ama, ji bakûr ç’îyayên P’ambûk û Arêgûnî.

Ava Sêvanê şîrin e. Bîst û h’eyşt ç’emên ç’ûk dik’evin Sêvanê û ç’emeke mezin – ç’emê Hirazdanê ji Sêvanê derdik’eve.

Ava Sêvanê da çend cûr’e me’sî hene. Îşxan û Sîg me’sîyên Sêvanê ne. Me’sîyên Sîg sala h’ezar nehsid bîst çara ji golên Lagoda û Çad anîn vê derê. Naha dereca avê li gola Sêvanê kêmbê, ji bo wê yekê jî dewlet imbarên avê ava dîke.

Berê ermenîya Gola Sêvanê r’a **digot** be’ra Gêx’ama. Berê li Sêvanê girave hebû. Lê dereca avê peya bû, û naha wê derê nîvgrave ye. Ser wê nîvgravê dêra Sêvanê ye, ku sala sêsid û pêncâ hatiye çêkirin.

Ժողովրդական ասացվածքներ

Nan boy h’emû nevsî ye, ç’ek ne ya h’emû kesî ye.

Zarê xweş bihara dilan e.

Aqilê meriv r’êberê meriv e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

parêzgeh	մարզ, նահանգ
h 'erêm	տարածաշրջան
Ew cîyê sisya digre.	Նա երրորդ տեղն է զբաղեցնում:
Ew dik'evin nav avê.	Նրանք մտնում են ջուրը:
Ew derdik'eve.	Նա դուրս է գալիս:
derece	աստիճան, մակարդակ
Ew kê m dibe.	Դա պակասում է:
ji bo wê yekê	դրա պատճառով
Ew ava dike.	Նա կառուցում է:
Ev hatye çêkirin.	Դա կառուցվել է:
r'êber, r'ehber	առաջնորդ

Դաս 45

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր)

Բարդ նախդիրներով կազմված բայերը խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել դրանց անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Pêr'a çûn (անցյալի հիմքը՝ *pêr'a çû-*) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez pêr'a çûm.	Ես գնացի (որևէ մեկի հետ):
II դեմք	Tu pêr'a çûy(i).	Դու գնացիր (որևէ մեկի հետ):
III դեմք	Ew pêr'a çû.	Նա գնաց (որևէ մեկի հետ):

I դեմք	Em pêr'a çûn.	Մենք գնացինք (որևէ մեկի հետ):
II դեմք	Hûn pêr'a çûn.	Դուք գնացիք (որևէ մեկի հետ):
III դեմք	Ew pêr'a çûn.	Նրանք գնացին (որևէ մեկի հետ):

Այս ժամանակաձևում բարդ նախդիրներով բայերի ժխտականը կազմելու ժամանակ *ne-* ժխտական նախամասնիկը դրվում է բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ez pêr'a neçûm .	Ես չ գնացի (որևէ մեկի հետ):
II դեմք	Tu pêr'a neçûy(i) .	Դու չ գնացիր (որևէ մեկի հետ):
III դեմք	Ew pêr'a neçû .	Նա չ գնաց (որևէ մեկի հետ):

I դեմք	Em pêr'a neçûn .	Մենք չ գնացինք (որևէ մեկի հետ):
II դեմք	Hûn pêr'a neçûn .	Դուք չ գնացիք (որևէ մեկի հետ):
III դեմք	Ew pêr'a neçûn .	Նրանք չ գնացին (որևէ մեկի հետ):

Pêva kirin (անցյալի հիմքը՝ *pêva kir-*) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Mín pêva kir.	Ես միացրի (ինչ-որ բան):
II դեմք	Te pêva kir.	Դու միացրիր (ինչ-որ բան):
III դեմք	Wî/wê pêva kir.	Նա միացրեց (ինչ-որ բան):

I դեմք	Me pêva kir.	Մենք միացրինք (ինչ-որ բան):
II դեմք	We pêva kir.	Դուք միացրիք (ինչ-որ բան):
III դեմք	Wan pêva kir.	Նրանք միացրին (ինչ-որ բան):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min pêva nekir.	Ես չ միացրի (ինչ-որ բան):
II դեմք	Te pêva nekir.	Դու չ միացրիր (ինչ-որ բան):
III դեմք	Wî/wê pêva nekir.	Նա չ միացրեց (ինչ-որ բան):

I դեմք	Me pêva nekir.	Մենք չ միացրինք (ինչ-որ բան):
II դեմք	We pêva nekir.	Դուք չ միացրիք (ինչ-որ բան):
III դեմք	Wan pêva nekir.	Նրանք չ միացրին (ինչ-որ բան):

Բարդ նախդիրներով կազմված պատճառական բայերը խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել պատճառական բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները (տե՛ս Դաս 29):

Pêva şidandin (անցյալի հիմքը՝ **pêva şidand-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min pêva şidand.	Ես միացրի (ինչ-որ բանի):
II դեմք	Te pêva şidand.	Դու միացրիր (ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wî/wê pêva şidand.	Նա միացրեց (ինչ-որ բանի):

I դեմք	Me pêva şidand.	Մենք միացրինք (ինչ-որ բանի):
II դեմք	We pêva şidand.	Դուք միացրիք (ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wan pêva şidand.	Նրանք միացրին (ինչ-որ բանի):

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min pêva neşidand.	Ես չ միացրի (ինչ-որ բանի):
II դեմք	Te pêva neşidand.	Դու չ միացրիր (ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wî/wê pêva neşidand.	Նա չ միացրեց (ինչ-որ բանի):

I դեմք	Me pêva neşidand.	Մենք չ միացրինք (ինչ-որ բանի):
II դեմք	We pêva neşidand.	Դուք չ միացրիք (ինչ-որ բանի):
III դեմք	Wan pêva neşidan.	Նրանք չ միացրին (ինչ-որ բանի):

Նրկխոսություն

- R’ojbaş, Taco!
- R’ojbaş, Gulê! Çawan î?
- Spas, ez baş im, tu çawan î?
- Ez jî baş im. Mêrê te çawa ye, ew çi dike?
- Mêrê min baş e, ew niha dixebite.
- Ma ew çi k’arî dike?

- Ew li fabrîqê dixebite, pencereyan çê dike.
- Wî par jî li fabrîqê xebitî, r’ast e?
- Erê, welle, r’ast e. Lê par na pêrar xebata wî t’unebû, wî şeş-h’evt mehan t’exsî ajot.
- Par tu jî t’evî zilamê xwe li fabrîqê xebitîy, ne usa ne?
- Erê, r’ast e. Par ez jî t’evî wî fabrîqê da xebitîm. Lê îsal min ew xebat hîşt, şuxulê malê gelek bû, min îdî pêr’a negîhand derva jî bixebitim.
- Erê, r’ast e, zar’okên we hûr in, şuxulê we gelek e.
- Lê naha tu çî dikî? Xebata te heye?
- Na, k’arê min t’une. Min kir-nekir şuxulek p’eyda nekir. Ez lê ger’yam, min şuxul nedît.
- Sê zar’ok, û xebata te t’une? Jina te çî dike?
- Welle, jina min dixebite. H’eftêya bihorî ez pêr’a çûm febrîqê, min jêr’a xebateke r’ind dest xist.
- T’aco can, tu jî gotî bixebitî, wiha nabe.
- Na, xûşkê, ez h’eftêya derbazbûyî du-sê cara çûm bazarê, min k’ar kir, vêca hinekî p’ere qezenc kir.
- Va ye, otobûsa min tê. Bi xatirê te!
- Ser çê’van! Oxir be!

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew çî dike?	Նա ի՞նչ է անում:
Ew çî k’arfî dike?	Նա ի՞նչ գործ է անում:
Ez bixebitim.	Ես աշխատեմ:
febrîqe	գործարան
dest xistin	ձեռք բերել
vêca	ուստի
qezenc kirin	վաստակել

Վարժություն 1. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել բարդ նախդիրներով կազմված հետևյալ բայերը և կազմել նախադասություններ:

Անորոշ դերբայ		Բայի անցյալի հիմք
têr’a kirin	խրել (ինչ-որ բանի մեջ), անցկացնել (ինչ-որ բանի միջով)	têr’a kir-
têra birin	խրել, տանել (ինչ-որ բանի մեջ), անցկացնել (ինչ-որ բանի միջով)	têra bir-
têda kirin	մտցնել, թաթախել (ինչ-որ բանի մեջ)	têda kir-

pêva kirin	միացնել (ինչ-որ բան), միացնել (ինչ-որ բանի)	pêva kir-
pêva dirûtin	կարել (ինչ-որ բանի)	pêva dirût-
pêva şidandin	ամրացնել (ինչ-որ բանի)	pêva şidand-
pêr'a çûn	գնալ (ինչ-որ մեկի հետ), ուղեկցել (որևէ մեկին)	pêr'a çû-
pêda k'etin	բժախնդիր լինել (որևէ մեկի, ինչ-որ բանի նկատմամբ)	pêda k'et-
pêkanîn	կազմակերպել	pêkanî-
têkdan	քանդել, տապալել, ձախողել	têkda-
têkçûn	տապալվել, ձախողվել	têkçû-
lêkdan	կարգավորել, դասավորել	lêkda-

Teyrê wet'enh'iz

Nêç'îrvanek r'okî çû nêç'îrê. K'êleka çêm r'ûnişt, dît teyrekî mezin nav avê da ye. Teyr girt, anî malê, jêra qefeseke baş çêkir. Çiqas tiştên baş hebûn bona xwarinê, nêç'îrvan anî, da ber teyr. Teyr dîsa r'azî nema, got: “Ax, wet'en, wax wet'en”.

Nêç'îrvan gelekî fikir kir, bir, teyr avît wî cîyî ji ku hilda bû. Wexta teyr k'et nav avê, got: “Oxweş, wet'en, oxweş wet'en”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

wet'enh'iz, wet'enh'ez	հայրենասեր
Qefes	վանդակ
Wî hildabû.	Նա վերցրել էր:

Դաս 46

Հարաբերական դերանուններ

Հարաբերական դերանունները ձևով նման են հարցական դերանուններին, բայց չեն արտահայտում հարցում: Դրանք են՝

1. *k'î* (նվ), *k'ê* (ուս), *çend* (քանի, մի քանի), *çiqas* (*çiq*) (ինչքան, որչափ), *çawa*, *çawan*, *ça*, *çilo*, *çiton* (ինչպես, ինչպիսի), *k'engê*, *k'ingê* (երբ), *çir'a*, *çima* (ինչու), *k'u* (որտեղ), *k'uda* (ուր), *çi* (*çî*) (ինչ), *k'îjan* (որ, որերորդ):

Min çî kir, te neşêkirand.	Ես ինչ արեցի, դու չգնահատեցիր:
Min çî got, te fe'm nekir.	Ես ինչ ասացի, դու չհասկացար:
Min çend gilî gotin.	Ես մի քանի խոսք ասացի:
Te çî qazinc kir, min xerc kir.	Դու ինչ վաստակեցիր, ես ծախսեցի:
K'î ze'f xwandiye, gelek zane ye.	Ով շատ է կարդացել, շատ գիտակ է:
Çend r'ojan vir bimîne.	Մի քանի օր մնա՛ այստեղ:
Min çiqas got, te guh neda.	Ես ինչքան ասացի, դու չլսեցիր:
Çiqas wext ji wê r'ojê derbas bûye.	Որքան ժամանակ է անցել այդ օրից:
Ev dar çiqa bilind e.	Այս ծառն ինչ բարձր է:
Min çiqas k'ir'î, ewqas jî da.	Ես ինչքան գնեցի, այդքան էլ սվեցի:
Ez çiqas xebitîm, ewqas r'ebet bûm.	Ես ինչքան աշխատեցի, այդքան հանգստացա:
Nizanim min navê çenda nivîsî	Զգիտեմ՝ քանիսի անունը գրեցի:
Min çend cara ew dît.	Ես մի քանի անգամ նրան տեսա:

2. Հարաբերական դերանունները հազվադեպ են կատարում ստորադասական շաղկապի գործառույթ, բայց երբեմն կարող են կիրառվել *ku* ստորադասական շաղկապի հետ.

Mamoste kîjanî [ku] bona zimanê me xeber da, naha li vir e.	Ուսուցիչը, որը խոսեց մեր լեզվի մասին, հիմա այստեղ է:
Çawa [ku] min got, ez wê r'ojê derengî k'etim.	Ինչպես ասացի, այդ օրն ուշացա:
Aram gelek xemgîn e çima [ku] nikare fûtbolê bilîze.	Արամը շատ մտահոգ է, <i>քանի որ</i> (բոց. <i>ինչու որ</i>) չի կարող ֆուտբոլ խաղալ:
Hasmîk k'îjanê [ku] dikare, wê pirtûkê jî dixûne.	Հասմիկը կարողում է այն գիրքը, որը կարող է:

Te çawa [ku] got, te wisa jî kir.	Ինչպես ասացիր, այդպես էլ արեցիր:
Çi [ku] te xwast, min anî.	Ինչ ուզեցիր, ես բերեցի:

3. Հարաբերականների շարքն է դասվում նաև *yê* կամ *ya* (որոշ խոսվածքներում՝ *ê* կամ *a*), հոգնակիի համար՝ *yên* կամ *yêd* (որոշ խոսվածքներում՝ *ên* կամ *êd*) դերանունը: Այն կիրառվում է առարկայի պատկանելությունը, վերաբերությունը, հատկանիշը նշելու համար: *Yê* դերանունը կիրառվում է արական սեռի, *ya* դերանունը՝ իգական սեռի գոյականների համար: *Yên* կամ *yêd* դերանունը կիրառվում է հոգնակի գոյականների համար:

Lingê min e. Yê min e.	Իմ ոտքն է: Իմն է:
K'itêba min e. Ya min e.	Իմ գիրքն է: Իմն է:
Pirtûkên min in. Yên min in.	Իմ գրքերն են: Իմն են:
– Tu k'îjan goşfî hez dikî? – Yê golikan.	– Դու ո՞ր միսն ես սիրում: – Հորթինը:
– Ev pirtûkêd k'ê ne? – Yêd me ne.	– Սրանք ո՞ւմ գրքերն են: – Մերն են:

4. *Yê* կամ *ya* (*ê* կամ *a*), հոգնակին՝ *yên* կամ *yêd* (*ên* կամ *êd*) հարաբերական դերանունը կարող է կիրառվել փոխանվանաբար.

mêrê aqil yê aqil	խելացի տղամարդը խելացին
keç'a bilind ya bilind	բարձրահասակ աղջիկը բարձրահասակը
keç'êd bilind yêd bilind	բարձրահասակ աղջիկները բարձրահասակները
Xortê bilind çû.	Բարձրահասակ երիտասարդը գնաց:
Yê bilind çû.	Բարձրահասակը գնաց:
Keç'a bedew hat.	Գեղեցիկ աղջիկը եկավ:
Ya bedew hat.	Գեղեցիկը եկավ:
Jinên bedew hatin.	Գեղեցիկ կանայք եկան:
Yên bedew hatin.	Գեղեցիկները եկան:
Yêd bedew hatin.	

5. *Yê* կամ *ya* (*ê* կամ *a*), *yên* կամ *yêd* (*ên* կամ *êd*) հարաբերական դերանունը փոխանվանաբար կիրառվելիս կարծես որոշակիացնում է առարկան և անձը ու կատարում այն դերը, որը կատարում են **ք**, **ն** հոդերը հայերենում.

Yê aqil hat.	Խելոքը (ար.) եկավ:
Ya aqil hat.	Խելոքը (իգ.) եկավ:
– Birê min hat. – K’îjan bira? – Yê mezin.	– Եղբայրս եկավ: – Ո՞ր եղբայրը: – Մեծը:
– Xûşka min hat. – K’îjan xûşk? – Ya biç’ûk.	– Քույրս եկավ: – Ո՞ր քույրը: – Փոքրը:
– Cînarên min vir in. – K’îjan cînar? – Yên qata jorê.	– Իմ հարևաններն այստեղ են: – Ո՞ր հարևանները: – Վերևի հարկինը:
Yê t’evî min xeberda, hevala min bû.	Նա, ով ինձ հետ խոսեց, իմ ընկերն էր:
Ya t’evî min xeberda, hevala min bû.	Ով ինձ հետ խոսեց, իմ ընկերուհին էր:
Yên derbaz bûn, ji gundê me bûn.	Ովքեր անցան, մեր գյուղից էին:

6. *Yê* կամ *ya* (*ê* կամ *a*), *yên* կամ *yêd* (*ên* կամ *êd*) հարաբերական դերանունը կարող է կիրառվել նաև **ku** ստորադասական շաղկապի հետ համակցվելով.

Yê ku] qayl nîbû, duh vegerya.	Նա, ով համաձայն չէր, երեկ վերադարձավ:
Ya [ku] cînara me bû, duh hat.	Նա, ով մեր հարևանն էր, երեկ եկավ:
Yên [ku] r’ind kar kirin, duh çûn.	Նրանք, ովքեր լավ աշխատեցին, երեկ գնացին:
– Te k’îjan mêvan verê kirin? – Yêd [ku] duh hatin.	– Դու ո՞ր հյուրերին ճանապարհեցիր: – Նրանց, որ երեկ էին եկել:
Yê [ku] kar dike, birçî namîne.	Ով աշխատում է, քաղցած չի մնում:
Yê [ku] dinivîse, kur’ê min e.	Ով գրում է, իմ որդին է:
Yêd [ku] duh hatin, birayên min bûn.	Ովքեր երեկ եկան, իմ եղբայրներն էին:

7. *Yê* կամ *ya* (*ê* կամ *a*), *yên* կամ *yêd* (*ên* կամ *êd*) հարաբերական դերանունը կարող է կիրառվել han (hana, hanê) ցուցական դերանվան հետ.

– Vê kitêbê dixwazî?	– Այս գիրքն ուզո՞ւմ ես:
– Na, ya han bide min.	– Ո՛չ, այն մեկը տուր ինձ:
– Te ew derî vekir?	– Դու այդ դուռը բացեցի՞ր:
– Na, min yê han vekir.	– Ո՛չ, ես այն մեկը բացեցի:

8. *Yê* կամ *ya* (*ê* կամ *a*), *yên* կամ *yêd* (*ên* կամ *êd*) հարաբերական դերանունը կարող է կիրառվել փոխանվանաբար՝ համակցվելով դասական թվականի հետ.

qetê pêncâ	հինգերորդ հարկը
yê pêncâ	հինգերորդը
ot'axa şeşa	վեցերորդ սենյակը
ya şeşa	վեցերորդը

9. *Yê* կամ *ya* (*ê* կամ *a*), *yên* կամ *yêd* (*ên* կամ *êd*) հարաբերական դերանունը կարող է կիրառվել փոխանվանաբար՝ համակցվելով հարցական դերանվան հետ.

– Lawê min hat.	– Իմ որդին եկավ:
– Yê k'ê hat?	– Ո՞ւմը եկավ:
– Fîncana min şikest	– Իմ գավաթը կոտրվեց:
– Ya k'ê şikest?	– Ո՞ւմը կոտրվեց:
– Lawêd min hatin.	– Իմ որդիները եկան:
– Yêd k'ê hatin?	– Ո՞ւմը եկան (նշ.՝ Ո՞ւմ որդիները եկան):

Ardû çî me r'a ne

Gundekî da kalek û qîza wî diman: havînê gundî gişk xwe r'a ardû berev dikirin: Qîzê got: “Bavo, em jî xwera ardû berev bikin”. Kalemêr got: “Lawo, h'eta zivistan bê, ezê bimirim. Eger berev dikî, her'e seba xwe berev bike.”. Keç'ê got: “H'eta zivistan bê, ezê jî mêm bikim, îda ardû çî me r'a ne?”.

Wa man, zivistan hat. Ne kalê mir, ne jî qîzê mêm kir. Axirîyê h'erdu jî xanîyê sikî-sar da bê ardû man.

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hevalê min yê delal.
2. Mala me ya piç'ûk.
3. Sêvên me yên sor.
4. Darên wan yên bilind.
5. Baxçeyê wan yê fireh.
6. K'ursîya me ya nimiz.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

ardû	վառելիք
berev kirin	հավաքել
Wan berev dikir .	Նրանք հավաքում էին:
Em jî berev bikin.	Մենք էլ հավաքենք:
kalemêr	ծերունի
Bira zivistan bê.	Թող ձմեռ զա:
Ezê bimirim.	Ես կմահանամ:
seba	համար
Ezê mêr kim.	Ես կամուսնանամ:
îdî, îda	արդեն, այլևս
sikî-sar	շատ ցուրտ

Երկխոսություն

- R’ojbaş. Bibexşîne, Opêra k’u ye?
- R’ojbaş, Opêra vira ye. R’aster’ast her’e, û piştî kilomêtrek li aliyê ç’epê, li hemberî sînemayê ye.
- Gelo dêra Sûrb Sargîs li k’u ye?
- Ew hinekî dûr e. Ji pêşberî Opêrayê r’ûnê otobûsê, du-sê meqama şunda peya be, ji bazara girtî derbaz be û li wir dêra Sûrb Sargîs e.
- Bazara girtî k’ê derê ye?
- Bazara girtî li soqaqa Maştos, pêşberî Mizgefta Şîn e (Mezcêdê K’ebûd).
- Tu çir’a diçî dêra Sûrb Sargîs?
- Ez diçim wê derê zîyaretê.
- Xwedê zîyareta te qebûl bike.
- Lê tu zanî K’urdistan li ku ye?
- Erê, dizanim çawa nizanim? K’urdistan ji vir gelek dûr e.
- K’urdistan welatekî dewlemend e, serokbajarê K’urdistanê Hewlêr e. Gundên me hêşîn, zevîyên me freh in. Pênc r’oj e ez çawa mêvan hatime Ermenistanê, lê ez her r’oj bîra K’urdistanê dikim.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

meqam	կանգառ
Tu diçî.	Դու գնում ես:
Xwedê	Աստված
Ew qebûl bike.	Նա ընդունի:
Ez hatime.	Ես եկել եմ:

Ez bîra K'urdistanê dikim.	Ես կարոտում եմ Քրդստանը:
----------------------------	--------------------------

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Zimanê k'ê dirêj e, xeysetê wî xirab e. 2. Li vir merivên usa t'unene k'î neçûye şanoyê. 3. Tu ji wî ademî bitirse k'ê derewa dike. 4. Te çî got, r'ast e. 5. Zar'okên ne's hatin. 6. Çî bixwazî, ezê bînim. 7. Çî ku destê min hat, min kir. 8. Emê wan şagirtan bişînin k'îjan r'ind dixûnin. 9. Tu k'îjan kitêbê bixwazî, ezê bidim. 10. Çend meriv hatin vir. 11. Çend mirova ew ç'îrok got. 12. Çiqasan t'emaşê kirin, ewqasan jî nekirin. 13. Ji t'emaşevanan çiqasî wan k'êfxweş bûn, ewqas jî ne k'êfxweş bûn. 14. Aram ku her r'oj zevîyê bû ancax hat malê. 15. K'î çî got, k'î çî negot, me nebihîst. 16. Çiqas stêrkine xweşik in, çiqas diç'irûsin. 17. Min demeke dirêj bala xwe da Leyla û Mecnûn: ez li benda hevramûsana wan r'awestyam. 18. Çiqasan t'emaşê kirin, ewqasan jî nekirin. 19. Te k'îjan k'urê xwe anî? Min k'urê mezin anî, lê yê çûk malê da hîşt. 20. Min beranekî xurt û beranekî jar li mêrgê dît: min yê xurt ji mêrgê derxist, lê yê jar mêrgê da hîşt. 21. Xanîyê bilind, yê me ye. 22. Ev e'rebe yêd kê ne? Yêd me ne. 23. Çî ku min qezenc kir, min da dîya xwe. 24. Çî ku hat serê min, bira neyê serê xelqê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew ditirse .	Նա վախենում է:
Ew derewa dike.	Նա ստում է:
ne's	չարաճճի
Ger tu bixwazî...	Եթե դու ցանկանաս...
Ezê bînim.	Ես կբերեմ:
Emê bişînin.	Մենք կուղարկենք:
Ezê bidim.	Ես կտամ:
t'emaşevan	հանդիսատես
Ew diç'irûsin.	Դրանք փայլում են:
bala xwe dan	նայել, հայացք նետել
r'awestîn	կանգնել
xurt	զեր
Bira ew neyê.	Թող նա չգա:

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես երբ եկա, դու տանը չէիր: 2. Ես ինչ տվեցի, դու չկերար: 3. Ես ուր գնացի, քեզ չտեսա: 4. Ես որ գիրքը տվեցի, դու չկարդացիր: 5. Ինչ էլ մնաց, քամին տարավ: 6. Երեխան, որը կոտրեց խաղալիքը, լաց եղավ:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Meryê merya çiqasî xirab be, zêr'ê veşartî ye.

Diz diz e, çi hêkek, çi gamêşek.

Ya ziman dibir'e şûr nabir'e.

Nigê ç'epê pey yê r'astê diçe, yê r'astê pey yê ç'epê naçe.

Merî heye – yê dilan e, merî heye – yê zikan e.

Ya zarê te min r'a, ya dilê te – te r'a.

Yê dir'eve jî – gazî Xwedê dike, yê dide pey jî gazî Xwedê dike.

Yê ji avê ditirse, dik'eve êgir.

Yê dik'eve govendê, wê e'se bilîze.

Yê t'irba hevala k'ola bi xwe k'et çe'lê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew diçe.	Նա գնում է:
Ew naçe.	Նա չի գնում:
veşartî	թաքցրած
mir'a = min r'a	ինձ, ինձ համար
ter'a = te r'a	քեզ
Ew ditirse.	Նա վախենում է:
Ew dik'eve.	Դա ընկնում է:

Դաս 47

Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս երրորդ)

Jev, lev, t'ev, p'ev նախդիրները կազմված են *ji, li, di, bi* պարզ նախդիրների և *hev* փոխադարձ դերանվան համակցմամբ:

Jev (ji + hev) նախդիրն արտահայտում է տարբեր առարկաներ կամ առարկայի տարբեր մասեր իրարից հեռացնելով կատարվող գործողություն:

jev kirin, jev kirin	ծռել, իրարից հեռացնել
jev k'etin, jev k'etin	բաժանվել, քայքայվել, փլուզվել
jev qetîn, jev qetîn	իրարից առանձնանալ, իրարից պոկվել
jev çûn, jev çûn	իրարից հեռանալ, իրարից բաժանվել

Օրինակ՝

Wî derî jev kir û şikêmand.	Նա դուրը ծռեց ու կոտրեց:
------------------------------------	--------------------------

Lev (li + hev) նախդիրն արտահայտում է փոխադարձաբար կատարվող գործողություն:

lev xistin, lev xistin	խառնել
lev k'etin, lev k'etin	խառնվել
lev dan, lev dan	խառնել
lev hatin, lev hatin	հաշտվել, համաձայնության գալ
lev anîn, lev anîn	հաշտեցնել, համաձայնեցնել, կազմակերպել

Օրինակներ՝

Wê nîsk û birinc lev xist û xwarin çêkir.	Նա ոսպ ու բրինձ խառնեց իրար և ճաշ պատրաստեց:
Her du hev alên min lev hatin.	Իմ երկու ընկերները հաշտվեցին:

T'ev (di + hev) նախդիրն արտահայտում է անձերը կամ առարկաները միավորելու, միացնելու միջոցով կատարվող գործողություն:

t'ev xistin, t'ev xistin	միակցել, կոճկել
t'ev dan, t'ev dan	միացնել, խառնել
t'ev bûn, t'ev bûn	խառնվել, միջամտել
t'ev kirin, t'ev kirin	խառնել

Օրինակներ

Dayîk kincên kur'ê xwe lêkir û bişkok t'evxistin.	Մայրը հազգրեց որդու շորերն ու կոճկեց կոճակները:
Cînarên min şer' dikirin, ez t'ev nebûm.	Իմ հարևանները կռիվ էին անում, ես չմիջամտեցի:

P'ev (bi+hev) նախդիրն արտահայտում է առարկաների կամ անձերի փոխադարձ գործողություն: Ունի մի քանի իմաստ, անգամ հակասական նշանակություններ:

p'evdan, p'ev dan	խառնել իրար ⁵⁷
p'evçûn, p'ev çûn	վիճել, բաժանվել
p'evk'etin, p'ev k'etin	հաշտվել, միանալ ⁵⁸
p'evxistin, p'evxistin	հաշտեցնել, միացնել ⁵⁹

Li h'ewşê

Îro hewa xweş e. Îro te'v e. Pîrê h'ewşê da, ber te'vê ye. Te'v sor û bedew e. H'ewşê da h'ewza avê heye. Ber te'vê germ e. Pîrê ze'f şa ye. Nevîyê pîrê cem pîrê ye. Pîrê ji nevîyê xwe pirsî: “Seh'et çend e?”. Nevîyê wê got: “Pênca bîst kêm e, îdî dereng e”. Kalo ber kanîyê ye. Ava kanîyê zelal û t'emiz e. Îro e'zman şîn e, qe e'wir xuya nînin.

H'eyatê da cînar hene. T'emam cînar jî cihal in. Bin daran da nêzîkî panzde-bîst e'rebe hene: ew e'rebe yên mêvana ne. Îro gelek mêvan hatin malên cînaran.

Kur'ek ji kalo pirsî. “Kalo, tu çend salî yî?”. Kalo bersîv da: “Lawo can, ez p'ir' kal im. Ez îdî nod û pênc salî me”. Kalo hinekî k'et mitala û got: “Hûn ji k'u derê ne?” “Em ji Ermenistanê ne, em ermenî ne”. Kalo got: “Ez jî ermenî me, bavê min jî ermenî ye, lê dayka min kurmanc e”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

h'ewz	ջրավազան
qe, qet	ամենևին, բնավ
mitale	մտորում
k'etin mitala	մտորումների մեջ ընկնել, մտածմունքների մեջ խորասուզվել

⁵⁷ Կիրառվում է նաև «իրար բախվել», «միմյանց դեմ պայքարել» նշանակությամբ:

⁵⁸ Ունի նաև «միմյանց բախվել», «միմյանց հետ վիճել» նշանակությունը:

⁵⁹ Ունի նաև «բախել իրար», «կռվեցնել» նշանակությունը:

Di bazarê de

Zerya çû bazarê û ji firoşger fîyet pirsî:

– Dembaş.

– Dembaş, k’eremke!

Zerya pirsî:

– Ev zebeş bi çî ye?

– Ev şanzde diram e.

– Sîr bi çiqasî ye?

– Sîr bi hîjde dirama ye.

– Çiqas beha ye.

– Na, beha nîne, erzan e.

– Lê bîber çî beha ye?

– Bîberên sor bi yazdeh dirama ne, lê bîberên şîn bi deh dirama ne.

– Îsot heye?

– Erê, îsot jî heye.

– Îsot bi çendî ye?

– Îsot bi dozdeh dirama ye.

– Gelek beha ye, nabe.

– Na, beha nîne.

– Xwê heye?

– Erê, xwê jî heye.

– Ew bi çendî ye.

– Xwê belaş e.

Zerya k’enya û pirsî:

– Lobî bi çend dirama ye?

– Lobî bi çardeh dirama ye.

– Lê nîsk?

– Nîsk panzdeh diram e.

– K’erema xwe, ji min r’e du kîlo nîsk û sê kîlo lobî bide.

– Îdî çî lazim e?

– Bîberên sor jî bide.

– Tiştêk din?

– Bes e.

– K’erem ke.

–Zor memnûn.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

fîyet	գին, արժեք
Keremke! (Kerem ke!, Kerem bike!)	Համեցի՛ր:

Bi çî ye? (Bi çendî ye? Bi çiqasî ye? Çi beha ye?)	Ի՞նչ արժի:
sîr	սխտոր
çiqas	ինչքան
bîber	պղպեղ
îsot	տաքդեղ
Nabe.	Չի լինում (չի լինի):
xwê	աղ
belaş	անվճար
lobî	լոբի
nîsk	նսպ
Bide!	Տո՛ւր:
lazim	հարկավոր, անհրաժեշտ
tîştekin	ուրիշ բան
Zor memnûn.	Շատ շնորհակալություն:

Դաս 48

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր)

Բարդ նախդիրներով կազմված բայերը խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել այդ բայերի անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Lev hatin (անցյալի հիմքը՝ **lev hat-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez levhatim.	Ես հաշտվեցի:
II դեմք	Tu levhatî.	Դու հաշտվեցիր:
III դեմք	Ew levhat.	Նա հաշտվեց:

I դեմք	Em levhatin.	Մենք հաշտվեցինք:
II դեմք	Hûn levhatin.	Դուք հաշտվեցիք:
III դեմք	Ew levhatin.	Նրանք հաշտվեցին:

Բարդ նախդիրներով կազմված բայերի ժխտականը կազմելիս *ne-* ժխտական նախամասնիկը դրվում է բայի երկրորդ բաղադրիչից առաջ:

I դեմք	Ez levnehatim.	Ես չհաշտվեցի:
II դեմք	Tu levnehatî.	Դու չհաշտվեցիր:
III դեմք	Ew levnehat.	Նա չհաշտվեց:

I դեմք	Em levnehatin.	Մենք չհաշտվեցինք:
II դեմք	Hûn levnehatin.	Դուք չհաշտվեցիք:
III դեմք	Ew levnehatin.	Նրանք չհաշտվեցին:

T'ev xistin (անցյալի հիմքը՝ **t'ev xist-**) անցողական բայը խոնարհվում է հետյալ կերպ.

I դեմք	Min t'evxist.	Ես կոճկեցի:
II դեմք	Te t'evxist.	Դու կոճկեցիր:
III դեմք	Wi/wê t'evxist.	Նա կոճկեց:

I դեմք	Me t'evxist.	Մենք կոճկեցինք:
II դեմք	We t'evxist.	Դուք կոճկեցիք:
III դեմք	Wan t'evxist.	Նրանք կոճկեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min t'evn exist .	Ես չկոճկեցի:
II դեմք	Te t'evn exist .	Դու չկոճկեցիր:
III դեմք	Wî/wê t'evn exist .	Նա չկոճկեց:

I դեմք	Me t'evn exist .	Մենք չկոճկեցինք:
II դեմք	We t'evn exist .	Դուք չկոճկեցիք:
III դեմք	Wan t'evn exist .	Նրանք չկոճկեցին:

Բարդ նախդիրներով կազմված պատճառական բայերը խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել պատճառական բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները (տե՛ս Դաս 29):

Jev qetandin (անցյալի հիմքը՝ **jev qetand-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min jevqetand.	Ես (ինչ-որ բան) իրարից պոկեցի:
II դեմք	Te jevqetand.	Դու (ինչ-որ բան) իրարից պոկեցիր:
III դեմք	Wî/wê jevqetand.	Նա (ինչ-որ բան) իրարից պոկեց:

I դեմք	Me jevqetand.	Մենք (ինչ-որ բան) իրարից պոկեցինք:
II դեմք	We jevqetand.	Դուք (ինչ-որ բան) իրարից պոկեցիք:
III դեմք	Wan jevqetand.	Նրանք (ինչ-որ բան) իրարից պոկեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min jev ne qetand.	Ես (ինչ-որ բան) իրարից չպոկեցի:
II դեմք	Te jev ne qetand.	Դու (ինչ-որ բան) իրարից չպոկեցիր:
III դեմք	Wî/wê jev ne qetand.	Նա (ինչ-որ բան) իրարից չպոկեց:

I դեմք	Me jev ne qetand.	Մենք (ինչ-որ բան) իրարից չպոկեցինք:
II դեմք	We jev ne qetand.	Դուք (ինչ-որ բան) իրարից չպոկեցիք:
III դեմք	Wan jev ne qetand.	Նրանք (ինչ-որ բան) իրարից չպոկեցին:

Վարժություն 1. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել բարդ նախդիրներով կազմված հետևյալ բայերը և կազմել նախադասություններ:

Անորոշ դերբայ		Բայի անցյալի հիմք
jevkirin	ծռել, իրարից հեռացնել	jevkir-
jevqetîn	իրարից պոկվել	jevqetya-
levxistin	խառնել	levxist-
levhatin	հաշտվել, համաձայնության գալ	levhat-
levanîn	հաշտեցնել, համաձայնեցնել, կազմակերպել	levanî-
levdan	խառնել	levda-
t'evbûn	միջամտել	t'evbû-
t'evxistin	միակցել, կոճկել	t'evxist-
p'evçûn	վիճել, բաժանվել	p'evçû-

Zelal û cilên wê

Zelal ji K'urdistanê nû hatiye. K'incên wê yê gundî hene. Niha Zelal k'incên nû û modêrn dixwaze. Ew banî Dîlanê dike. Dîlan dotmama wê ye. Dîlan tê û dibêje:

- Zelal, xêr e? Çi derdê te heye?
- Ez k'incên nû û xas dixwazim. K'incên min h'emû qet ne baş in, ew k'incên gundî ne, lê vira bajar e, û ez k'incên bajarî dixwazim.
- Erê, dibe. Li dik'an dilê te çî dixwaze, her tişt heye. Ma çakête te heye?
- Erê, çakêtekî min yê zivistanê heye. Lê naha yekî havînê dixwazim.
- Êlekê te heye? K'a, nîşan bide?
- Erê, êlekekî minî r'eş heye.
- Ez dik'aneke erzan dizanim. Dêrê te heye?
- Ez dixwazim şalikeke zer bikir'im.
- Tu tişteke din jî dixwazî?
- Erê, cotek sol jî lazim e. Solên qehweyî yê ç'ermîn dixwazim û bes e.
- Solên ç'ermî solne r'ind in. Gore ne lazim in?
- Erê, ezê gorên sor bik'ir'im.
- Ê baş e. Em îdî her'in dikanê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew nû hatye.	Նա նոր է եկել:
ban kirin, gaz kirin	կանչել
Ew tê.	Նա գալիս է:
hem, him	նաև
k'inc	հագուստ
niha, naha	հիմա
qe, qet	ամենին
dixwazim	ուզում եմ
dixwaze	ուզում է
Dibe.	Պատահում է (բռց.՝ կլի՛նի):
çakêt	բաճկոն
Êlek	վերնագգեստ
k'a	հապա, ապա
Nîşan bide!	Ցո՛ւյց տուր:
dêre	կիսաշրջագգեստ
şalik	զոզնոց
tişt	բան
din	այլ, ուրիշ
sol	կռշիկ
gore	զուլպա
çermîn	կաշվե
bes	բավական

Դաս 49

Բարդ նախդիրներով կազմված բայեր (մաս չորրորդ)

Serda, serr'a, berr'a, berva, r'exr'a, navr'a, binr'a, binva, pêsda, paşda բարդ նախդիրները կազմված են *ser, ber, nav, bin, paş, pês, r'ex* պարզ նախդիրներով և *da, r'a, va* (որոշ խոսվածքներում՝ *de, r'e, ve*) հետադրություններով:

Բարդ նախդիրներով կազմված այս բայերը կիրառվում են, երբ նախադասության մեջ տեղի պարագան կամ հանգման անուղղակի խնդիրը զեղչվում է:

Serda բարդ նախդիրն արտահայտում է առարկայի մակերևույթին կամ անձի ուղղված գործողություն:

serda r'êtin, ser da r'êtin	թափել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)
serda k'etin, ser da k'etin	ընկնել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)
serda kirin, ser da kirin	ավելացնել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)
serda ajoin, ser da ajotin	հարձակվել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)
serda girtin, ser da girtin	հարձակվել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)
serda çûn, ser da çûn	այցելել, այցելության գնալ (որևէ մեկին)
serda hatin, ser da hatin	այցելել, այցելության գալ (որևէ մեկին)

Օրինակներ՝

Wî nan xwar û av serda kir.	Նա հաց կերավ և վրայից ջուր [խմեց]:
Dijmin serda girt û gundî kuştin.	Թշնամին հարձակվեց և գյուղացիներին սպանեց:
Hevalê me nexweş bû, em serda çûn.	Մեր ընկերը հիվանդ էր. մենք այցելեցինք [նրան]:

Երբեմն հանգման անուղղակի խնդիրը դրվում է բարդ նախդրի երկու բաղադրիչների միջև.

<i>ser tişteki</i> da girtin	ինչ-որ բանի վրա հարձակվել
------------------------------	---------------------------

ser <i>kesekî</i> da girtin	որևէ մեկի վրա հարձակվել
ser <i>tişteki</i> da kirin	ինչ-որ բանի վրա հավելել

Օրինակներ՝

Min çay ser <i>xwarinê</i> da kir.	Ես թեյը ճաշից հետո խմեցի:
Dijmin ser <i>gundê me</i> da girt.	Թշնամին հարձակվեց մեր գյուղի վրա:

Serr'a նախդիրն արտահայտում է առարկայի մակերևույթին կամ առարկայի մակերևույթով կատարվող գործողություն.

serr'a çûn, ser r'a çûn	անցնել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)
serr'a hatin, ser r'a hatin	անցնել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)
serr'a birin, ser r'a birin	տանել, անցկացնել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)
serr'a firîn, ser r'a firîn	թռչել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)
serr'a revîn, ser r'a revîn	վազել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)
serr'a avîtin, ser r'a avîtin	նետել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)
serr'a ajotin, ser r'a ajotin	անցնել, քշել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)

Օրինակներ՝

Li wir pira hebû, em serr'a çûn.	Այնտեղ կամուրջ կար, մենք դրա վրայով անցանք:
Pêşber ç'îyayê bilind bû, teyare serr'a firî.	Դիմացը բարձր լեռն էր, օդանավը դրա վրայով թռավ:
Ew pira gelek kevn bû, lê ez serr'a r'evîm.	Այդ կամուրջը շատ հին էր, բայց ես դրա վրայով վազեցի:

Երբեմն տեղի պարագան դրվում է բարդ նախդրի երկու բաղադրիչների միջև.

ser ç'îyê r'a firîn	սարի վրայով թռչել
Teyare ser ç'îyê r'a fir'î.	Օդանավը թռավ սարի վրայով:

Berr'a նախդիրն արտահայտում է առարկայի առջևից կամ դրա կողքով անցնելով կատարվող գործողություն.

berr'a չûn, ber r'a չûn	անցնել, գալ (ինչ-որ բանի առջևով, որևէ մեկի առջևով)
berr'a hatin, ber r'a hatin	անցնել (ինչ-որ բանի առջևով, որևէ մեկի առջևով)
berr'a firîn, ber r'a firîn	թոշել (ինչ-որ բանի առջևով, որևէ մեկի առջևով)
berr'a avîtin, ber r'a avîtin	նետել (ինչ-որ բանի առջևով, որևէ մեկի առջևով), ակնարկել

Օրինակներ՝

Ew avahî gelek bilind bû, em berr'a չûn.	Այդ շինությունը շատ բարձր էր. մենք դրա առջևով անցանք:
Min gilî berr'a avît, û hevalê min ji min xeyîdî.	Ես դրա մասին ակնարկեցի, և ընկերս ինձնից նեղացավ:

Երբեմն տեղի պարագան դրվում է բարդ նախդրի երկու բաղադրիչների միջև.

ber malê r'a hatin	տան մոտով գալ
--------------------	---------------

Berva նախդիրն արտահայտում է դեպի անձ կամ առարկա ուղղված գործողություն.

berva hatin	գալ (դեպի ինչ-որ բան, դեպի որևէ մեկը)
-------------	---------------------------------------

Օրինակ՝

Ez berva te hatim.	Ես դեպի քեզ եկա:
--------------------	------------------

Rexr'a նախդիրն արտահայտում է առարկայի մոտով, կողքով անցնելով կատարվող գործողություն.

r'exr'a չûn, r'ex r'a չûn	գնալ, անցնել (որևէ մեկի մոտով, ինչ-որ բանի մոտով)
r'exr'a anîn, r'ex r'a anîn	բերել, անցկացնել (որևէ մեկի մոտով, ինչ-որ բանի մոտով)
r'exr'a ajotin, r'ex r'a ajotin	քշել (որևէ մեկի մոտով, ինչ-որ բանի մոտով)

Օրինակ՝

E'rebeya hevalê min li heyatê bû, min r'exr'a ajot, derbaz bûm.	Իմ ընկերոջ մեքենան բախում էր, ես դրա կողքով քշեցի, անցա:
---	--

Navr'a նախդիրն արտահայտում է առարկայի միջով անցնելով կատարվող գործողություն.

navr'a շն, nav r'a շն	գնալ, անցնել (ինչ-որ բանի միջով)
navr'a hatin, nav r'a hatin	գալ (ինչ-որ բանի միջով)
navr'a birin, nav r'a birin	տանել, անցկացնել (ինչ-որ բանի միջով)
navr'a fir'in, nav r'a firin	թռչել (ինչ-որ բանի միջով)
navr'a kişandin, nav r'a kişandin	քաշել (ինչ-որ բանի միջով)

Օրինակ՝

Zevî qîçik bû, em navr'a շն.	Արտը դեղին էր. մենք միջով անցանք:
------------------------------	-----------------------------------

Երբեմն տեղի պարագան դրվում է բարդ նախդրի երկու բաղադրիչների միջև, օրինակ՝

nav zevîyê r'a շն	գնալ արտի միջով
Em nav zevîyê r'a շն.	Մենք արտի միջով անցանք:

Binr'a նախդիրն արտահայտում է առարկայի տակով անցնելով, անցկացնելով կատարվող գործողություն.

binr'a kirin, bin r'a kirin	մտցնել, դնել, խրել (ինչ-որ բանի տակ)
binr'a շն, bin r'a շն	գնալ, անցնել (ինչ-որ բանի տակով)
binr'a kişîn, bin r'a kişîn	քաշվել, սողալ (ինչ-որ բանի տակով)

Օրինակ՝

K'oka darê qewîn bû, wî mer' û balte binr'a kir û şikêmand.	Ծառի արմատն ամուր էր. նա բահն ու կացինը դրա տակ խրեց և կոտրեց:
---	--

Binva նախդիրն արտահայտում է առարկայի տակից կատարվող գործողություն.

binva շն, bin va շն	գնալ, անցնել (ինչ-որ բանի տակից)
binva birîn, bin va birîn	կտրել (ինչ-որ բանի տակից)
binva kişîn, bin va kişîn	քաշվել, սողալ (ինչ-որ բանի տակից)

Օրինակներ՝

Wir p'ira hebû, av binva dikîşya.	Այնտեղ կամուրջ կար, ջուրը տակից հոսում էր:
Kinc dirêj bû, t'ertzîyê binva bir'î.	Հագուստը երկար էր. դերձակը տակից կտրեց:

Երբեմն տեղի պարագան դրվում է բարդ նախդրի երկու բաղադրիչների միջև.

Min tu bin avê va birî.	Ես քեզ ջրի տակով անցկացրի (բռց. տարա):
-------------------------	--

Pêşda նախդիրն արտահայտում է առաջ ուղղված գործողություն.

pêşda çûn, pêş da çûn	առաջ գնալ
pêşda hatin, pêş da hatin	առաջ գալ
pêşda dan, pêş da dan	առաջ տալ
pêşda ketin, pêş da ketin	առաջ անցնել
pêşda anîn, pêş da anîn	առաջ բերել
pêşda birin, pêş da birin	առաջ տանել
pêşda xistin, pêş da xistin	առաջ մղել, առաջ տանել
pêşda k'îşandin, pêş da k'îşandin	առաջ քաշել

Օրինակներ՝

Wî e' reba xwe pêşda da û sekinî.	Նա իր մեքենան առաջ տվեց ու կանգնեց:
Te ew pirs pêşda k'îşand.	Դու այդ հարցն առաջ քաշեցիր:

Paşda նախդիրն արտահայտում է հետ ուղղված գործողություն.

paşda çûn, paş da çûn	հետ գնալ
paşda hatin, paş da hatin	հետ գալ
paşda dan, paş da dan	հետ տալ
paşda k'etin, paş da k'etin	հետ ընկնել
paşda anîn, paş da anîn	հետ բերել
paşda birin, paş da birin	հետ տանել
paşda xistin, paş da xistin	հետ մղել, հետ տանել
paşda k'îşandin, paş da k'îşandin	հետ քաշել

Օրինակներ՝

Ez westyam û paşda hatim.	Ես հոգնեցի և հետ եկա:
Dijmin leşkerê xwe paşda k'îşand.	Թշնամին իր զորքը հետ քաշեց:

Բարդ նախդիրների թվին է դասվում *şûnda*-ն, որը բայերի հետ շատ քիչ է կիրառվում.

şûnda k'etin	հետ ընկնել
şûnda xistin	հետ գցել, հետաձգել

Malbata Baran û R’ojgulê

Baran kurmanc e. Ew bîst salî ye. Dê û bavê wî hene. Xûşka wî jî heye. Birê wan t’oneye. Xûşka Baran xwendekar e. Navê wê R’ojgul e. R’ojgul zanîngehê da t’arîxê dixûne. Ewa dîroka K’urdistanê p’ir’ h’ez dike. R’ojgul r’ind dixûne. Zanîngeh nêzîkî mala wan e. R’ojgul her r’oj p’îya diçe zanîngehê.

Baran xwendekar nîne. Ew serbaz e, ew ji bo K’urdistanê qulix dike. Ew şeş r’oj xizmetê dike û t’enê r’oja yekşemê tê malê. Baran û R’ojgul cahil in, lê ze’f serwext û jêhatî ne. Dê û bavê wan jî cahil in. Dîya wan dersdar e, mektebê da dersê dide. Bavê wan p’arêzer e û li dadgehê dixebite. Bapîrê wan û dapîra wan nûjdar in, û nexweşan qenc dikin.

Neferên malbata wan mirovên p’ir’ baş in

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. Gelo Baran ermenî ye? 2. Gelo R’ojgul şagirt e? 3. Zanîngeh ji mala wan dûr e? 4. Baran çî dike? 5. Îşê dê û bavê wan çî ye? 6. Kalikê wan û pîrka wan çî dikin?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

t’arîx	պատմություն
Ew diçe.	Նա գնում է:
serbaz	զինվոր
Ew qulix dike.	Նա ծառայում է:
Ew tê.	Նա գալիս է:
serwext	ուշիմ, խելացի
Ew dersê dide.	Նա դաս է տալիս:
p’arêzer	դատապաշտպան
dadgeh	դատարան
Ew dixebite.	Նա աշխատում է:
Ew qenc dikin	Նրանք բուժում են:

Երկխոսություն

Babîr: R’ojbaş!

Ajeng: R’ojbaş, tu bi xêr hatî!

Babîr: Spas.

Ajeng: Spas xweş!

Babîr: Keko, navê vî bajarî çî ye?

Ajeng: Navê vî bajarî Amed e.

Babîr: Ez bawer im ku ez wenda bûm.

Ajeng: Çir'a? Tu bi p'êya hatî?

Babîr: Na, p'îya nehatim, pê otobûsê hatim!

Ajeng: Tu pê k'îjan otobûsê hatî?

Babîr: Ez pê otobûsa hane mezin hatim.

Ajeng: Ser ç'e'va.

Babîr: Hevalo, tu li ku dixebitî?

Ajeng: Keko, ez li vir dixebitim. Ez vê dik'anê da dixebitim.

Babîr: Li vê dik'anê laç'ik hene?

Ajeng: Na, li vir laç'ik t'unene, li vir t'enê destmal û parçe hene.

Babîr: Ez dikarim bi van parçeyan laç'ik bidrûm?

Ajeng: Na, ev parçe nabin laç'ik.

Babîr: K'îjan dikanê da laç'ik hene?

Ajeng: Di vê dikanê de t'unene, lê li wê bazarê da laç'ik hene.

Babîr: Li vî bajarî bazar gelek in?

Ajeng: Na, li vî bajarî bazarên mezin gelek nînin. Lê laç'ik ji bo kê ye?

Babîr: Laç'ik ji bo destgirtîya min e.

Ajeng: Pîroz be!

Babîr: Gelek spas.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bawer	հավատ
wenda bûn, unda bûn	կորչել
Ez bawer im.	Ես հավատացած եմ:
Tu dixwbîtî.	Դու աշխատում ես:
laç'ik	գլխաշոր
parçe	մաս, բաժին, կտոր, գործվածք
Ez dikarim.	Ես կարող եմ:
Ez bidrûm.	Ես կարեմ:
Evan nabin laç'ik.	Սրանք գլխաշոր չեն դառնում:
destgirtî	հարսնացու
Pîroz be!	Շնորհավոր լինի:

Դաս 50

Անցյալ կատարյալ ժամանակաձև (բարդ նախդիրներով կազմված բայեր)

Բարդ նախդիրներով կազմված բայերը խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել դրանց անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

Pêşda çûn (անցյալի հիմքը՝ *pêşda çû-*) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez pêşda çûm .	Ես առաջ գնացի:
II դեմք	Tu pêşda çûy(î).	Դու առաջ գնացիր:
III դեմք	Ew pêşda çû.	Նա առաջ գնաց:

I դեմք	Em pêşda çûn.	Մենք առաջ գնացինք:
II դեմք	Hûn pêşda çûn.	Դուք առաջ գնացիք:
III դեմք	Ew pêşda çûn.	Նրանք առաջ գնացին:

Բարդ նախդիրներով կազմված բայերի ժխտականը կազմելիս *ne-* ժխտական նախամասնիկը դրվում է բարդ նախդրից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ.

I դեմք	Ez pêşda ne çûm.	Ես առաջ չգնացի:
II դեմք	Tu pêşda ne çûy(î).	Դու առաջ չգնացիր:
III դեմք	Ew pêşda ne çû.	Նա առաջ չգնաց:

I դեմք	Em pêşda ne çûn.	Մենք առաջ չգնացինք:
II դեմք	Hûn pêşda ne çûn.	Դուք առաջ չգնացիք:
III դեմք	Ew pêşda ne çûn.	Նրանք առաջ չգնացին:

Pêşda anîn (անցյալի հիմքը՝ *pêşda anî-*) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min pêşda anî.	Ես առաջ բերեցի:
II դեմք	Te pêşda anî.	Դու առաջ բերեցիր:
III դեմք	Wî/wê pêşda anî.	Նա առաջ բերեց:

I դեմք	Me pêşda anî.	Մենք առաջ բերեցինք:
II դեմք	We pêşda anî.	Դուք առաջ բերեցիք:
III դեմք	Wan pêşda anî.	Նրանք առաջ բերեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min pêşda neanî .	Ես առաջ չբերեցի:
II դեմք	Te pêşda neanî .	Դու առաջ չբերեցիր:
III դեմք	Wî/wê pêşda neanî .	Նա առաջ չբերեց:

I դեմք	Me pêşda neanî .	Մենք առաջ չբերեցինք:
II դեմք	We pêşda neanî .	Դուք առաջ չբերեցիք:
III դեմք	Wan pêşda neanî .	Նրանք առաջ չբերեցին:

Paşda k'îşandin (անցյալի հիմքը՝ **paşda k'îşand-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min paşda k'îşand.	Ես հետ քաշեցի:
II դեմք	Te paşda k'îşand.	Դու հետ քաշեցիր:
III դեմք	Wî/wê paşda k'îşand.	Նա հետ քաշեց:

I դեմք	Me paşda k'îşand.	Մենք հետ քաշեցինք:
II դեմք	We paşda k'îşand.	Դուք հետ քաշեցիք:
III դեմք	Wan paşda k'îşand.	Նրանք հետ քաշեցին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min paşda nek'îşand .	Ես հետ չքաշեցի:
II դեմք	Te paşda nek'îşand .	Դու հետ չքաշեցիր:
III դեմք	Wî/wê paşda nek'îşand .	Նա հետ չքաշեց:

I դեմք	Me paşda nek'îşand .	Մենք հետ չքաշեցինք:
II դեմք	We paşda nek'îşand .	Դուք հետ չքաշեցիք:
III դեմք	Wan paşda nek'îşand .	Նրանք հետ չքաշեցին:

Նրկխոսություն

- R'ojbaş.
- R'ojbaş. Çawa yî?
- Baş im, bi r'ehma Xwedê.
- Duh ser r'îya Aştarakê te hevalê xwe dît, rast e?
- Erê, welle, min dît. E'rebeyên me ber hev r'a derbaz bûn.
- We hev dît û sekinîn?
- Erê, em sekinîn, ji t'irimbêlan peya bûn û pêşda hatin.
- Hûn k'u derê sekinîn? We hev re xeber da?
- Em bin darê sekinîn. R'ex ra jî ç'emeke dirêj dikişya.

- We dirêj bi hev re xeber da?
- Em sekinîn, me hev dît, lê em wê derê gelek dirêj neman.
- Hûn r’eh’et sekinîn yan na?
- Na wir t’irimbêl ha r’ex me r’a derbaz dibûn. Dengê wan e’rebeyan p’ir’ bilind bû.
- E’rebe ze’f bûn?
- Usa gelek bûn, tuê bêjî ser hev r’a derbaz dibûn.
- Îja we çi kir?
- Em çûn, r’ûniştin hundur’ e’rebeyên xwe, ser pirê r’a ajot, hatin malê.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bi r’ehma Xwedê	Աստծու ողորմածությամբ
Çem dikişya.	Գետը հոսում էր:
Ew derbaz dibûn.	Նրանք անցնում էին:
tuê bêjî	ասես

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Hevalê te gilî ber te r’a avît? 2. Ew ber ger’yan, lê nexweş tişteket nexwar.
3. Gur nav pêz ket û t’emam xwar. 4. Dijmin nav cime’tê k’et û gişk qir kirin. 5. Wê zar’oka xwe ber xwe kir.

Վարժություն 2. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել բարդ նախդիրներով կազմված հետևյալ բայերը և կազմել նախադասություններ:

Անորոշ դերբայ		Բայի անցյալի հիմք
serda r’êtin	թափել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)	serda r’êt-
serda k’etin	ընկնել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)	serda k’et-
serda girtin	հարձակվել (որևէ մեկի վրա, ինչ-որ բանի վրա)	serda girt-
serda çûn	այցելել, այցելության գնալ (որևէ մեկին)	serda çû-
serr’a ajotin	անցնել, քշել (ինչ-որ բանի վրայով, որևէ մեկի վրայով)	serr’a ajot-
berr’a hatin	անցնել (ինչ-որ բանի առջևով, որևէ մեկի առջևով)	berr’a hat-

rexr'a çûn	գնալ, անցնել (որևէ մեկի մոտով, ինչ-որ բանի մոտով)	rexr'a çû-
navra çûn	գնալ, անցնել (ինչ-որ բանի միջով)	navra çû-
pêşda ketin	առաջ անցնել	pêşda ket-
pêşda birin	առաջ տանել	pêşda bir-
pêşda kişandin	առաջ քաշել	pêşda kişand-
paşda çûn	հետ գնալ	paşda çû-

Դաս 51

Ցուցական դերանունների թեք հոլովածև

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում ցուցական դերանունները կարող են նաև ունենալ թեք հոլովածև:

1. Եթե *ev (eva)*, *ew (ewa)* ցուցական դերանունները նշում են արական սեռի գոյական, ապա թեք հոլովածևները դառնում են *vî (evî)*, *wî (ewî)*, արական սեռի գոյականներն էլ ստանում են *-î* վերջավորություն.

Wî kur'î binhêre.	Նայի՛ր այդ տղային:
Vî nanî bixwe.	Կե՛ր այս հացը:
Vî kevirî bavêjim.	Այս քարը նետեմ:
Keç'ik ji wî kur'î kitêb hilda.	Աղջիկն այդ տղայից գիրք վերցրեց:
Kerem bizmarek vî derîyî xist.	Քյարամը մի մեխ խփեց այս դռանը:
Te wî kur'î ra name nivîsî.	Դու նամակ գրեցիր այդ տղային:
Wî hevalî tu birî malê.	Այդ ընկերը քեզ տարավ տուն:

2. Եթե *ev (eva)*, *ew (ewa)* ցուցական դերանունները նշում են իգական սեռի գոյական, ապա թեք հոլովածևները դառնում են *vê (evê)*, *wê (ewê)*, իգական սեռի գոյականներն էլ ստանում են *-ê* վերջավորություն.

Ez vê qîzê dibînim.	Ես տեսնում եմ այս աղջկան:
Vê qîzê binhêre.	Նայի՛ր այս աղջկան:
Vê prtûkê bide min.	Տո՛ւր այս գիրքը ինձ:
Wê prtûkê bide min.	Տո՛ւր այդ գիրքը ինձ:
Wê dersê bixûnim.	Կարդամ այդ դասը:
Şagirt pê wê qelemê dinivîse.	Աշակերտն այդ գրիչով գրում է:
Min ji wê jinê av xwast.	Ես այդ կնոջից ջուր խնդրեցի:
Ez ji wê keç'ê hez dikim.	Ես սիրում եմ այդ աղջկան:
Tu dikarî hilkişî ser vê darê.	Դու կարող ես բարձրանալ այս ծառը:
Wê hevalê tu birî malê.	Այդ ընկերուհին քեզ տարավ տուն:

3. *Evan (evana)*, *ewan (ewana)* դերանունների թեք հոլովածևներն են *van (vana)*, *wan (wana)*, որոնց հետ կիրառվող գոյականները ստանում են *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

Van k'itêban bixûne.	Կարդա՛ այս գրքերը:
Van sêvan bixwe.	Կե՛ր այս խնձորները:
Van kincan bişo.	Լվա՛ այս շորերը:
Li bin wan kona kes tune.	Այդ վրանների տակ ոչ ոք չկա:

Ez wan pirtûkan dixûnim.	Ես կարդում եմ այդ գրքերը:
Van hevalan ez dîtım.	Այս ընկերներն ինձ տեսան:
Van hevalan av da min.	Այս ընկերները ջուր տվեցին ինձ:

4. Թեք հոլովաձևով ցուցական դերանունները կարող են հանդես գալ նախդիրների, հետադրությունների, կապերի ու կապական բառերի հետ.

Tu çira ji wê keç'ê xeyîdîy?	Ինչո՞ւ դու այդ աղջկանից նեղացար:
Keç'ikê ji wê kanîyê av anî.	Աղջիկն այդ աղբյուրից ջուր բերեց:
Te ji bo wî hevalî tişt nekır.	Դու այդ ընկերոջ համար ոչինչ չարեցիր:
Min ji wan hevalan saet pirsî.	Ես այդ ընկերներից ժամը հարցրի:
Min xûşka xwe wan keç'ikan ra şand pincar'ê.	Ես քրոջս այս աղջիկների հետ ուղարկեցի բանջարի:

5. *Han* (**hana**, **hanê**) ցուցական դերանունը սովորաբար դրվում է գոյականից հետո և դրան միանում իզաֆեթով: Այն չունի թեք ձև և հանդես է գալիս միայն ուղիղ ձևով:

qîza han	այն աղջիկը
Jina han nehat.	Այն աղջիկը չեկավ:
Min ji kur'ê han tişt pirsî.	Ես այն աղջկանից բան հարցրի:
Pirtûka han bide.	Տո՛ւր այն գիրքը:

Wan

Wan bajarekî dîrokî ye. Niha jî mirov dikare gelek avahîyen dîrokî li wir bibîne.

Gola Wanê navê xwe ji vî bajarî girtye. Ew gelek mezin e, ji ber vê yekê jî jêr'a dibêjin “Be’ra Wanê”. Gola Wanê di navbera navçeyên T’etwan, Xelat, Elcewaz, Erdîş u Ediremîte da ye. Herçend Wan ji be’rekê biçûktir e, lê k’urd ji wê golê r’e dibêjin “Be’ra Wanê”. Orta vê golê giravek heye. Li wir dêra Axtamarê ye. Dêra Axtamarê bi nav u deng e, ew yek ji kevntirîn cîhên Wanê ye. Ji bilî be’r û dêrê Keleha Wanê jî p’ir’ navdar e. Ev keleh ji dêra Axtamarê kevntir e.

Li r’ojavayê gola Wanê ç’îyakî volkanî heye. Navê vî ç’îyayî Nemrûd e. Di çîhê volkana ku sar bûne sê golên avê hene. Li dora golan kanîyên germ hene. Meriv dikare lingekî xwe têke nav ava sar, lingê din jî bixe nava ava germ.

Di demsala havînê gelek kesên tûrist diçin vê h’erêmê û wextê xwe li wir derbaz dikin.

Wekî din, di vî çaxê salê da, k’urdên dora Wanê, yêd ku koçer in kerîyê pezên xwe dibine zozanên Wanê û h’eta destpêka zivistanê li wir dimînin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

herçend	թեպետ
navçe	տարածաշրջան
girave	կղզի
bilî	բացի
keleh	բերդ, ամրոց
têke	մտցնի
bixe	իջեցնի, մտցնի
Ew dibin.	Նրանք տանում են:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Te ew pirtûk anî? 2. Min ji wê pirtûkê tişt xwend. 3. Min ew pirtûk da wî kur'î. 4. Min ji wî kur'î pirtûk xwest. 5. Min ji wî kur'î ew pirtûk xwest. 6. Lê pirtûk bona wî kur'î nîbû, ew pirtûk ji bo vê keç'ê bû. 7. Biborîne, cem min dîsa ji wan pirtûkan t'unene. 8. Min av da wan xortan. 9. Min nan da wan mêvanan. 10. Min çay da wan mêvanan. 11. Min bona wan mêvana çay danî. 12. Min ji wan mêvana pirtûk xwest. 13. Te ew fêkî anî? 14. Te ew fêkî anîn? 15. Ez wan fêkîya h'ez dikim. 16. Te ev pirtûk dît? 17. Te ev pirtûk dîtin? 18. Ez van pirtûka h'ez dikim. 19. Wê p'encerê dade. 20. Wan derîyan veke. 21. Ev jin nehat, lê ew jin hat. 22. Vî kur'î min r'a name şand. 23. Vê jinê wî kur'î ra nan pe't. 24. Vê jinê wê keç'ikê r'a nan pe't. 25. Ez dixwezim ewê k'itêbê bixûnim. 26. Evê k'itêbê ez niha nikarim bidim te. 27. Van merya ez dîtim. 28. Wan diza ez xapandim. 29. Mala wan mirovan da kes tune. 30. Wî jina xwe şand avê. 31. Min xûşka xwe t'evî wan keç'ika şand pincar'ê. 32. Ez û Sînem ji deştê tên, lê va Silo û ew kur'a ji mektebê tên. 33. Hevalê me alî me kir.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այս հացերը թարմ են: 2. Այս հացերը տաք են: 3. Ես սիրում եմ այս ծաղիկները: 4. Այս աշակերտները հայ են: 5. Այս տղաները զինվորներ են: 6. Այս երիտասարդները ինչպե՞ս են: 7. Այս սեղանները նոր են: 8. Այս աթոռները բարձր են: 9. Այս աղջիկները երիտասարդ են: 10. Այս գրքերը լավն են: 11. Այս կանայք գեղեցիկ են: 12. Այս տղամարդիկ քաջ են: 13. Այս համալսարանները պատմական նշանակություն ունեն: 14. Այս սարերը բարձր են: 15. Այս երեխաները վախկոտ են: 16. Այս քաղաքները մեծ են: 17. Այս ավտոմեքենաները կարմիր են: 18. Այս ծառերը կանաչ են: 19. Մի գիրք վերցրի այս աղջիկներից: 20. Փակի՛ր այդ պատուհանը: 21. Փակեցի այդ պատուհանները: 22. Նա կանչեց այդ աշակերտներին: 23. Ես տեսա այդ գրիչները: 24. Նեղացա՛ր այդ տղայից:

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ez wî nanî dixwim.
2. Wî kevirî bavêjim?
3. Vî şivanî ez dîtîm.
4. Vî şuxulî naha bike.
5. Ewî şuxulî paşê bike.
6. Naha şuxulê han bike.
7. Ez vî dizî digirim.
8. Tu wî mêrî dinasî?
9. Cîyê vî lawî nêzîk e.
10. Min ji wî lawî av xwest.
11. Te ji wî kalî t'emî pirsî.
12. Te wî hevalî r'a gilî negot.
13. Navê vê qîzê çî ye?
14. K'î dikare hilkişê ser serê vî ç'îyayî?
15. Her'e, wê keç'ê bîne.
16. Hûn wê jinê nas dikin?
17. Wê qîzê binhêr'e.
18. Ewê jinê ez dîtîm.
19. Evê jinê nan pe't.
20. Ez naha nikarim evê kitêbê bidim te.
21. Mêrik vê malê ava dike.
22. Bin wan kona da meriv hene.
23. Wan k'itêban bixûne.
24. Wan sêva bixwe.
25. Van lawan çîvanok xwandin.
26. Ez van keç'an dibînim.
27. Tu wan merivan nas dikî?
28. Min ji van lawan r'ê pirsî.
29. Min ji wan qîzan av xwest.
30. Her'in, wan jinan bibînin.
31. Van k'itêban bixûnin.
32. Van dik'ana da nên difroşin.
33. Vê cînarê ez dîtîm.
34. Keç'ikê ez anîm.
35. Wê keç'ikê ez anîm.
36. Ez nikarim vê xebatê bikim.
37. Em wê r'ojê neçûn.
38. Navê wî xortî Miraz e.
39. Navê vê keç'ê Xezal e.
40. Tu çir'a k'etî vî halî?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ez bavêjim	Ես նետեմ:
naha	հիմա
Bike!	Արա՛ :
paşê	հետո
Ez digirim.	Ես բռնում եմ:
Tu dinasî (tu nas dikî).	Դու ճանաչում ես:
t'emî	խորհուրդ, խրատ
gilî	խոսք
Ew dikare (ew kare).	Նա կարող է:
Ew dikare hilkişê.	Նա կարող է բարձրանալ:
Her'e!	Գնա՛ :
Bîne!	Բե՛ր:
Binhêr'e!	Նայի՛ր:
Ez nikarim.	Ես չեմ կարող:
Ew ava dike.	Նա կառուցում է (նա շենացնում է):
kon	վրան
Bixûne!	Կարդա՛ :
çîvanok, çîrok	հեքիաթ

Դաս 52

Հարաբերական ածական

Առարկայի հատկանիշ ցույց տվող բառերը կոչվում են ածական:

r'eş	սև
spî	սպիտակ
pîr	ծեր
biç'ûk, piç'ûk	փոքր
mezin	մեծ
nû	նոր
h'işk	չոր
nerm	փափուկ
six	խիտ (մազի, խոտի համար)
tîr	թանձր (հեղուկի համար)
hêsa	հեշտ
çetin	դժվար
giran	ծանր
sivik	թեթև
te'l, tal	դառը
t'emiz	մաքուր

Ածականները իզաֆեթային կառույցում գոյականին հետադաս են.

jina pîr	ծեր կին
xwendekarên jêhatî	ուշիմ ուսանողներ
cînarên baş	բարի հարևաններ

Ածականը հազվադեպ է նախադաս գոյականին: Նման կապակցությունները ժամանակի ընթացքում վերածվել են բարդ բառերի:

pîredê, pîredayîk	ծեր մայր
kalemêr	ծերունի

Ածականները շատ հաճախ կարող են կիրառվել գոյականաբար.

mezinê malê	ընտանիքի ավագը (բոց. տան մեծը)
ç'ûkê malê	ընտանիքի կրտսերը (բոց. տան փոքրը)
bedewa gund	գյուղի գեղեցկուհին (բոց. գյուղի սիրունը)

Ածականները լինում են *որակական* ու *հարաբերական*:

Հարաբերական ածականը ցույց է տալիս ինչ-որ մի առարկայի հետ հարաբերությունը՝ որպես տվյալ առարկայի հատկանիշ:

gustîlka zêr'în	ոսկե մատանի
derîyê darîn	փայտե դուռ
qasika ç'inî	ճենապակյա կաթսա
şelbikê h'esin	երկաթե գավաթ
êvîna dê, hezkirina dayîkê	մայրական սեր (բոց.՝ <i>մոր սեր</i>)

Հարաբերական ածականները կազմվում են տարբեր կերպ.

1. Գոյականի և **-î** վերջածանցի համակցմամբ.

k'urdî	քրդական
e'rebî	արաբական
deştî	դաշտային
goştî	մսային
miştika k'arbarî	սաթե ծխամորճ
qesra mermerî	մարմարե պալատ

2. Գոյականի և **-în** վերջածանցի համակցմամբ.

zêr'în	ոսկյա
ç'ermîn	կաշվե
agirîn	կրակե
xûnîn	արյունից, արյունային
xebata ulmî	գիտական աշխատանք
sinîya zêr'în	ոսկե սկուտեղ
kevç'îyê darîn	փայտե գդալ
bazinê zêr'în	ոսկե ապարանջան

3. Գոյականի և **bê-** նախածանցի համակցմամբ.

Գոյական		Ածական	
can	հոգի, կյանք	bêcan	անկենդան
mal	տուն	bêmal	անտուն
nav	անուն	bênav	անանուն
p'ar	բաժին	bêp'ar	անմասն, անբաժին

4. Գոյականի ու *ne-* ժխտական նախամասնիկի, դերբայի⁶⁰ և *ne-* ժխտական նախամասնիկի համակցմամբ.

r'ast	ճիշտ	ner'ast	անճիշտ
xweş	լավ, առողջ	nexweş	անառողջ, հիվանդ
t'êr	կուշտ	net'êr	ոչ կուշտ

Անորոշ դերբայ		Անցյալ դերբայ	Ածական	
mirin	մահանալ	mirî	nemirî	անմահ
xwendin	կարդալ, սովորել	xwendî	nexwendî	անկիրթ, չկրթված

5. Որոշ խոսվածքներում ածականներ են կազմվում գոյականի և *-îyê* վերջածանցի համակցմամբ.

e'mrê kûltûrîyê	մշակութային կյանք
îdîologîya bûrjûazîyê	բուրժուական գաղափարախոսություն
xezina fikra Lênînîyê	լենինյան մտքի գանձարան

6. Հարաբերական ածականներ կազմվում են նաև տարբեր խոսքի մասերի համակցմամբ.

ա) *որակական ածականի և գոյականի համակցմամբ*

Որակական ածական		Գոյական		Հարաբերական ածական	
r'eş	սև	bext	բախտ	r'eşbext	սև բախտ ունեցող, դժբախտ
xirab	վատ	mal	տուն	malxirab	տնաքանդ, սնանկ
p'ak	մաքուր, պարզ	dil	սիրտ	p'akdil	պարզասիրտ
kêm	պակաս	bîr	հիշողություն	kêmbîr	թույլ հիշողություն ունեցող

⁶⁰ Քրդերենի կուրմանջի բարբառում անցյալ դերբայը կազմվում է՝ բայի անցյալի հիմքին ավելացնելով *-î* վերջավորությունը:

բ) ածականների համակցմամբ

Ածական		Ածական		Ածական	
tirş	թթու	tal	դառը	tirşetal	դառը
r'êş	սև	şîr	կանաչ	r'eşêşîr	սև, մուգ

գ) գոյականի և ածականի համակցմամբ

Գոյական		Ածական		Ածական	
ç'av	աչք	r'êş	սև	ç'avr'êş	սևաչյա
xûn	արյուն	şîrin	քաղցր	xûnşîrin	քաղցրարյուն
bext	բախտ	r'êş	սև	bextr'êş	դժբախտ

դ) գոյականների համակցմամբ

Գոյական		Գոյական		Ածական	
Xudan	տեր	xêr	բարիք	xudanxêr	բարեգործ
Xudan	տեր	bext	բախտ	xudanbext	բախտավոր
Xwedî	տեր	h'îş	խելք	xwedîh'îş	խելացի

ե) թվականի և գոյականի համակցմամբ

Թվական		Գոյական		Ածական	
du	երկու	ber	կողմ	duber	երկկողմանի
sê	երեք	goşe	անկյուն	sêgoşe	եռանկյունի
çar	չորս	goşe	անկյուն	çargoşe	քառանկյունի

զ) գոյականի և բայահիմքի համակցմամբ

Գոյական		Բայի ներկայի հիմք	Ածական	
xêr	բարիք	xwez- ⁶¹	xêrxwez	բարեկամ, բարի կամեցող
dest	ձեռք	nivîs- ⁶²	destnivîs	ձեռքով գրված
xûn	արյուն	r'êj- ⁶³	xûnrêj	արյուն թափող, մարդասպան

⁶¹ *Xwestin* (ուզեյ) բայի ներկայի հիմքը:

⁶² *Nivîsîn* (գրեյ) բայի ներկայի հիմքը:

⁶³ *R'êtin* (թափեյ) բայի ներկայի հիմքը:

է) *ածականի և բայահիմքի համակցմամբ*

Ածական		Բայի ներկայի հիմք	Ածական	
dûr	հեռու	bîn- ⁶⁴	dûrbîn	հեռատես
rast	ճիշտ, ուղիղ	bêj- ⁶⁵	rastbêj	ճշտախոս

7. Քրդերենի կուրմանջի բարբառում որպես որոշիչ գործածվող գոյականները կարող են կիրառվել ածականաբար.

xanîyê mermer	մարմարե տուն
rîya hesin	երկաթե ճանապարհ
kincê jinan	կանացի հագուստ (բոց.՝ <i>կանանց հագուստ</i>)
şîreta bavê	հայրական խրատ (բոց.՝ <i>հոր խրատ</i>)
mala bavê	հայրական տուն (բոց.՝ <i>հոր տուն</i>)
şîrê dayîkê	մայրական կաթ (բոց.՝ <i>մոր կաթ</i>)

8. Գոյականները կարող են հանդես են գալ *yê* կամ *ya* (*ê* կամ *a*), *yên* կամ *yêd* (*ên* կամ *êd*) հարաբերական դերանունների հետ և կիրառվել ածականաբար.

yê dewletê, ya dewletê, yêd dewletê	պետական (բոց.՝ <i>պետությանը պատկանող</i>)
yê gund, ya gund, yêd gund	գյուղական (բոց.՝ <i>գյուղին պատկանող</i>)
yê dijmina, ya dijmina, yêd dijmina	թշնամական (բոց.՝ <i>թշնամուն պատկանող</i>)
yê malê, ya malê, yêd malê	տնական (բոց.՝ <i>տանը պատկանող</i>)
yê şeher, ya şeher, yêd şeher	քաղաքային (բոց.՝ <i>քաղաքին պատկանող</i>)

Աղբբեջանաբնակ քրդերի լեզվում կիրառվում է հարաբերական դերանվան *ede* ձևը, օրինակ՝

ede şeher	քաղաքային
-----------	-----------

Որակական ածականը ցույց է տալիս առարկայի հատկություն: Որակական ածականների մեծ մասը ցույց է տալիս համեմատելի հատկանիշ: Այդ հատկանիշը մեկ ուրիշ առարկայի մեջ կարող է լինել ավելի կամ պակաս, շատ կամ քիչ:

⁶⁴ *Dîtin* (տեսնել) բայի ներկայի հիմքը:

⁶⁵ *Gotin* (ասել) բայի ներկայի հիմքը:

şîrin	քաղցր
şîrintir	ավելի քաղցր
gelek	շատ
gelektir	ավելի շատ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ կապակցությունները:

Ava kanîyê, xebata îro, kolanên Yêrêvanê, avahîyên çarqatî, mesîyê behrê, zerdelên Ermenistanê, kûsîyên golê, gizêrên Aramûsê, hingivê Aparanê, nanê genimî, gûzên Aştarakê.

Hespê r'ê dît

Zivistanekê ez t'ev xalê xwe çûm gundekî dût. Hevalekî xalê min wî gundî da dima. Em gihîştin gund û wê şevê mala hevalê wî da man. Sibetirê em r'ê ketin da ku zû bighîjin şeher. R'ê va bû be'ger. Em xalifin, me r'ê unda kir.

Xalê min peya bû, ji çentê xwe şekir derxist, da hespê û gotê:

– Naha tu zanî, bi xwe here.

Hespê çarnikal bîn kir, paşê rîya xwe dît û berbi şeher çû. Hetanî êvarê em gihîştin şeher.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

sibetirê	հաջորդ առավոտ
r'ê k'etin	ճամփա ընկնել
xalifin	մոլորվել
çente	պայուսակ
çarnikal	չորս կողմը
bîn kirin	հոտ քաշել

E'vdî k'et nexweşxanê

E'vdî xortekî k'urd e. Ew di fabrîqekê da dişixule. Îcar tişteke xirab hate serê wî. R'oja duşemê bû, E'vdî wek her gava çû ser k'arê xwe. Wî maşîne pêva kir û da xebatê. Dûyekî r'eş ji maşînê derk'et, E'vdî gêj bû û k'et erdê. Destê wî k'et bin maşînê û p'erçe-p'erçe bû. Hevalên wî gihîştin cem wî, ew hilgirtin û birin nexweşxanê.

Gava ku Evdî h'işyar bû, dît ku hevalekî wî li k'êleka wî ye. Hevalê wî pirsî, got:

– Çawan î, Evdî?

– Ez ne baş im, Memo. Destê min gelek dêşe.

- Xwedê te bi selametî bike!
- Ma ez çilo hatim vira? T’utişt nayê bîra min.
- Destê te k’et nav hesinên maşînê, h’işê te çû û tu k’etî e’rdê.
- Gava ez k’etim erdê, çi bû?
- Me ancax tu r’akirî.
- Kê ez r’akirim?
- Min tu ra’kirî, K’erem jî gazî ambûlansê kir û birîna te girêda.
- Pişt r’a çi bû?
- Wan tu birî nexweşxanê.
- K’ê ez birim nexweşxanê?
- Ambûlansê tu birî nexweşxanê. Ez jî bi wan r’a hatim.
- Şûnda çi bû?
- Taxtorekî h’estûyên destê te dan hev, birîna te dirût û girêda.
- Ezê qenc bim, ne usa ne?
- Erê, h’alê te wê zûtirî baş be, nexweşîya te wê qenc be.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew dişixule.	Նա աշխատում է:
îcar	այս անգամ
wek her gava	ամեն անգամվա նման
dan xebatê	գործի դնել
dû	ծուխ
gêj bûn	գլխապտույտ ունենալ
Dêşe	Ցավում է:
selametî	ապաքինում
Nayê bîra min.	Չեմ հիշում (բոց. Մտքիս չի գալիս):
h’estû	ոսկոր
qenc bûn	առողջանալ, ապաքինվել

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Այս անտառում աղբյուր չկա: 2. Այս ձմերուկի մեջ հյութ կա: 3. Այս փողոցում արձան կա: 4. Մեր տունը այս փողոցում է: 5. Այդ հյուրն ինձնից ջուր խնդրեց: 6. Ես այդ աղջկանից ծաղիկ խնդրեցի: 7. Դու այդ տատիկի հաց խնդրեցիր: 8. Այդ հացն ուտե՛մ: 9. Այդ քարը նետեմ ջրի մեջ: 10. Այս հովիվն ինձ տեսավ: 11. Ես ուտում եմ այդ հացը: 12. Այդ գրքերը արա՛ գ կարդա: 13. Նայի՛ր այդ տղային: 14. Նայի՛ր այդ աղջկան: 15. Ընկերը քեզ տուն տարավ: 16. Այդ ընկերը քեզ տուն տարավ: 17. Այդ տղայի հասակը բարձր է: 18. Այդ խանութում պանիր կա՞: 19. Այս խանութում սուրճ կա:

20. Այս քաղաքում մարդ չկա: 21. Այս սենյակում մարդ կա: 22. Այդ քաղաքում մեծ խանութներ չկան: 23. Այս սենյակում ծաղիկներ կան: 24. Այս արտում ցորեն կա: 25. Այս համալսարանում ուսանողներ կան: 26. Այս գնացքում զինվորներ կան: 27. Այս մեքենայում վարորդ կա: 28. Այդ աղջիկը գեղեցիկ է: 29. Ես այդ աղջկան սիրում եմ: 30. Ես այդ տղային սիրում եմ:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Diz dibêje “binê min hesin e”: hesk dibêja: “Lê ez ku me?”

H’esin germ-germ dikutin.

Hê nebûyî var’ik, hêkê h’esinî dikî.

Aqil sivik e, niga çapik e.

Dinya alîkî şîn e, alîkî şayî ye.

Bejnê zer e, dilî je’r e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew dişixule.	Նա աշխատում է:
Dar dişixule.	Փայտն այրվում է:
var’ik	վառեկ
çapik	ճարպիկ
şîn	սուգ
şayî	ուրախություն
bejn	հասակ
zer	դեղին
je’r	թույն

Դաս 53

Որակական ածականի բաղդատական աստիճան

Որակական ածականներն ունեն համեմատության երեք աստիճան՝
դրական, բաղդատական, գերադրական:

Դրական աստիճանը ածականի ուղիղ ձևն է:

dîwarê spî	սպիտակ պատ
pişîka r'eş	սև կատու
bejna bilind	բարձր հասակ
kolana fire	լայն փողոց
ava sar	սառը ջուր
sêva şîrin	քաղցր խնձոր
kevirê mezin	մեծ քար

Դրական աստիճան ունեցող ածականները կարող են կիրառվել նախդիրների ու հետադրությունների հետ:

Armên birê mezin r'a t'utişt negot.	Արմենն ավագ եղբորը ոչինչ չասաց:
Anahît ot'axa sar da rûnişt.	Անահիտը սառը սենյակում նստեց:
Wê morî laçika sor va kir.	Նա ուլունք կացրեց կարմիր գլխաշորին:

Բաղդատական աստիճանը ցույց է տալիս առարկայի հատկության ավելի, պակաս կամ հավասար լինելը՝ այլ առարկայի նույն հատկանշի հետ համեմատ: Ածականի բաղդատական աստիճանը կազմվում է մի քանի տարբերակով.

1. Ածականի դրական աստիճանին հավելվում է **-tir** վերջնամասնիկը.

giran	ծանր	girantir	ավելի ծանր
bilind	բարձր	bilindtir ⁶⁶	ավելի բարձր
aqil	խելացի	aqiltir	ավելի խելացի

Օրինակներ՝

Yêrêvan mezintir e.	Երևանն ավելի մեծ է:
Vir av zêdetir e.	Այստեղ ջուրն ավելի շատ է:

⁶⁶ Շատ հաճախ *d*-ով, *t*-ով վերջացող ածականները բաղդատական աստիճանով կիրառվելիս ստանում են **-tir** վերջնամասնիկը, և բառավերջի *d*-ն կամ *t*-ն կարող է սղվել, օրինակ՝ bilind + tir = bilintir, sert + tir = sertir, kurt+tir= kurtir:

Te baştir xwend.	Դու ավելի լավ կարդացիր:
------------------	-------------------------

P'ir', baş, mezin ածականների բաղդատական աստիճանը կազմվում է հետևյալ կերպ.

p'ir'	շատ	p'ir'tir կամ bêtir	ավելի շատ
baş	լավ	baştir կամ çêtir	ավելի լավ
mezin	մեծ	mezintir կամ mestir	ավելի մեծ

Օրինակներ՝

Em bêtir dixwazin.	Մենք ավելի շատ ենք ուզում:
Wan bo welatê xwe çêtir xizmet kir.	Նրանք իրենց երկրի համար ավելի լավ ծառայեցին:
Civat ji sê saetan bêtir kişand.	Ժողովը երեք ժամից ավելի տևեց:

2. Համեմատությունը կազմվում է **ji** նախդրով.

Ez ji te aqiltir im.	Ես քեզնից խելացի եմ:
Aram ji Hasmîkê baştir e.	Արամը Հասմիկից բարի է:
R'ojda ji Miraz mestir e.	Ռոժդան Մրազից մեծ է:
Xwarina germ ji xwarina sar xweştir e.	Տաք ուտելիքը սառը ուտելիքից համեղ է:
Sola te sor e. Lê sola min ji sola te sortir e.	Քո կոշիկը կարմիր է: Բայց իմ կոշիկն ավելի կարմիր է, քան քո կոշիկը:

3. Երբեմն խոսակցականում **ji** նախդիրը կարող է սղվել կամ բաղդատական աստիճանը կարող է կազմվել առանց **-tir** վերջնամասնիկի:

Ez te mezintir im.	Ես քեզնից մեծ եմ:
Ez ji te mezin im.	Ես քեզնից մեծ եմ:
Tu min zortir î.	Դու ինձնից ուժեղ ես:
Tu ji min zor î.	Դու ինձնից ուժեղ ես:

4. Ածականի բաղդատական աստիճանը կարող է կազմվել նաև **daha** (որոշ խոսվածքներում՝ **daha** (բոց, ավելի)) կապով:

Ez diha bilind im.	Ես ավելի բարձրահասակ եմ:
– Ew dereng hat!	– Նա ուշ եկավ:
– Diha r'ind.	– Ավելի լավ:
Ev av daha sar e.	Այս ջուրն ավելի սառն է:
Em daha r'ind xebitîn.	Մենք ավելի լավ աշխատեցինք:

5. Երբեմն խոսակցականում կարող են միաժամանակ կիրառվել և՛ *diha* կապը, և՛ *-tir* մասնիկը.

Ev av diha sartir e.	Այս ջուրն ավելի սառն է:
Em diha baştir xebitîn.	Մենք ավելի լավ աշխատեցինք:

6. Համեմատության համար կիրառվում է նաև *diha ... ne ku...* (բոց՝ *ավելի... քան...*) կառույցը.

Ez diha bilind im ne ku tu.	Ես ավելի բարձրահասակ եմ, քան դու:
Em diha baştir xebitîn ne ku hûn.	Մենք ավելի շատ աշխատեցինք, քան դուք:

7. Ածականի բաղդատական աստիճանը կազմվում է նաև *hê* (որոշ խոսվածքներում՝ *hî*) կապով.

Barê te hê giran bû.	Քո բեռն ավելի ծանրացավ:
Ev sêv hê xweş e.	Այս խնձորն ավելի համեղ է:
Naha em hê r'ind dijîn.	Հիմա մենք ավելի լավ ենք ապրում:
Belê, navçeya me biç'ûke. Lê navçeya we hî biç'ûke.	Ճիշտ է, մեր տարածքը փոքր է, բայց ձեր տարածքն ավելի փոքր է:
Elegez bilind e, lê Ararat hê bilind e.	Արագածը բարձր է, բայց Արարատն ավելի բարձր է:
Vir germ e, emma li kela me hî germ e.	Այստեղ տաք է, բայց մեր ամրոցում ավելի տաք է:

8. Բաղդատական աստիճանի նշանակությամբ գործածվում են նաև շարահյուսական մի շարք կառույցներ.

Mekteba me da ji Miraz r'indtir mamoste t'une.	Մեր դպրոցում Մրազից լավ ուսուցիչ չկա:
Heyata me da ji te naziktir keç' t'une.	Մեր բակում քեզնից ավելի գեղանի աղջիկ չկա:
Ji dîya min ezîztir jin t'une.	Իմ մորից ավելի սիրելի կին չկա:
Ji bavê min aqiltir kes t'une.	Իմ հորից ավելի խելացի անձ չկա:

Bêt'er û Beştîbêter

Du r'êwî rastî hevdu hatin. Yek ji yê din pirsî:

– Navê te bi xêr, bira?

– Navê min Bêt'er e.

Ew xwexwe xwe r'a fikirî, got: “Min navê xwe got, hela ez ji vî camêrî bipirsim navê wî çî ye?” Bêt'er pirsî, got:

– Lê navê te çî ye, bira?

Hevalê din fikirî, got: “Vî mêmî navê xwe got Bêter, lê ez navê xwe çî bêjim?” Zivir’î, gotê:

– Navê min jî Beştîbêter (yenî ji bêter xirabtir).

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bêt'er	վատ
camêr	անաբիհի տղամարդ
Ez bipirsim.	Ես հարցնեմ:

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Kêra min ji kêra te tûjtir e.
2. Tu ji min birçîtir î.
3. Tilîyên te dirêj in.
4. Tilîyên min ji tilîyên tê dirêjtir in.
5. Tiliyên min ji yên tê dirêjtir in.
6. Gozel ji Gulçînê jîrtir e.
7. Ew par ji me zêdetir xebitîn.
8. Tirîyên r'eş ji tirîyên spî şîrintir û te'mtir in.
9. Ez ji te bîst salan mestir im.
10. Armên ji Ofêlyayê biçûktir e.
11. Goştê k'êvrûşkan ji goştê berxan tamtir e.
12. Tu ji min girantir î.
13. Bavê min rûsî hî r'ind diaxêve.
14. Dinyayê da ji Almastê baştir jin tune.
15. Meryem **ji** birayê xwe mestir e.
16. Ev cil û berg **ji** cilên modern bihatir in.
17. Darên baxçê min **ji** darên baxçê te dirêjtir in.
18. Ew **ji** me zûtir revîn.
19. Vardan ji Aanahîtê r'indtir xwend.
20. Têhmînê ji Şîrinê girtir e.
21. Bavê min sê salan ji dayka min mezintir e.
22. Mala min ji mala te mezintir e.
23. H'alê gundîya ji halê bajarvana xweştir e.
24. H'urmê ji sêvê şîrintir e.
25. R'îya me ji r'îya we kintir e.
26. Çemê Erezê ji çemê Hirazdanê firetir e.
27. Li Yêrêvanê gelek ji Hewlêrê sartir e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

metin	տեքստ
kurt	կրճատ
k'êvrûşk, k'êvrîşk, k'êvroşk	նապաստակ
Ew diaxêve	Նա խոսում է:

Վարժություն 2. Փակագծերում նշված ածականները կիրառել բաղդատական աստիճանով և նախադասությունները թարգմանել:

Yêrêvan ji Gyûmrîyê (mezin). Lê ji bo min Gyûmrî ji Yêrêvanê (xweş).
Hewa li Yêrêvanê ji Gyûmrîyê (germ). Cil û berg, mêwe û sebze li Gyûmrîyê (erzan), lê li Yêrêvan (zêde).

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես քեզանից շատ կերա: 2. Ես քեզանից շուտ հասա տուն: 3. Այս գետն ավելի երկար է: 4. Այդ գիրքն ավելի թանկ է, քան մյուսը: 5. Ես քեզնից ուշ եկա: 6. Ձին մեքենայից արագ ընթացավ: 7. Հարևանդ հարուստ է, բայց դու ավելի հարուստ ես: 8. Ո՞ր ընկերդ էր ավելի բարի: 9. Մեծ մարդիկ ավելի շատ գիտեն, քան երիտասարդները: 10. Մեծ մարդիկ երիտասարդներից շատ գիտեն: 11. Հիմա սպիտակ հացն ավելի էժան է, քան սև հացը: 12. Սպիտակ հացը սև հացից էժան է: 13. Նա միշտ ավելի շուտ է գալիս, քան դու: 14. Դու եղբորիցդ քաղցած ես: 15. Ձին ավելի ծարավ էր, քան ուղտը: 16. Ընկերուհիդ քեզնից շուտ հասավ տուն: 17. Ընկերուհիդ ավելի շուտ եկավ, քան դու: 18. Արամը քեզնից գեր է: 19. Բանվորը հիվանդացավ, հիմա նա տկար է: 20. Ավդին ավելի տկար է, քան իր ընկերը:

Նոր բառեր

հետաքրքիր	balkêş
ուշ	dereng
հարուստ	dewletî, dewlemend
քաղցած	birçî
գեր	qelew
տկար	lawaz

Ժողովրդական ասացվածքներ

Ç’îyayê bilind ji cînarê xirav çêtir e.
 R’ûvîyekî berdayî ji şêrekî girêdayî çêtir e.
 E’mel ji e’mela çêtir heye.
 Cînarê nêzîk diha zû dighîje meriva ne ku birê dûr.
 Dîya baş h’ezar dersdaran çêtir e.
 Dostekî bi xêr birê bêxêr çêtir e.
 H’urmet heye – mêranî zêdetir e.
 Ji gura birçîtir e, ji me’ra te’zîtir e.
 Mirin çêtir e ji feqîrîyê.
 Nan ji Quranê pêşdatir e.
 “Gotin: Çi çêtir e, kûçik yan beraz?
 Go: Nehlet li wan herduya bibe.”

Նոր բառեր և արտահայտություններ

berdayî	բաց թողած, ազատ արձակած
girêdayî	կապված

e'mel	գործ
mêranî	քաջություն
Ew dighîje.	Նա հասնում է:
me'r	օձ
te'zî	մերկ
feqîrî	աղքատություն
nehlet, le'net	անէծք

Դաս 54

Որակական ածականի գերադրական աստիճան

Ածականի գերադրական աստիճանը ցույց է տալիս առարկայի հատկանիշի գերազանցությունը այլ առարկաների նույն հատկանիշից:

1. Գերադրական աստիճանը կազմվում է՝ ածականին ավելացնելով *-tirîn* վերջամասնիկը:

aqil	խելացի	aqiltirîn	ամենախելացի
bilind	բարձր	bilindtirîn ⁶⁷	ամենաբարձր

Օրինակներ՝

Dîno baştirîn şagirt e.	Դինոն ամենալավ աշակերտն է:
Şagirtê baştirîn Dîno ye.	Ամենալավ աշակերտը Դինոն է:
Rast e, ev zelaltirîn av e.	Ճիշտ է, այս ջուրն ամենազուլայն է:
Ji sê şagirtan yek baştirîn e, û ew jî Alan e.	Երեք աշակերտներից մեկը ամենալավն է, և նա Ալանն է:

-tirîn մասնիկով կազմված ածականները շատ հաճախ գոյականին նախադաս են.

R'ojda aqiltirîn keç' e.	Ռոժդան ամենախելացի աղջիկն է:
Mazîn aqiltirîn şagirtê dibistanê ye.	Մազինը դպրոցի ամենախելացի աշակերտն է:

2. Գերադրական աստիճանը կարող է կազմվել նաև *herê* (որոշ խոսվածքներում՝ *here, herî*) կապի համակցմամբ.

qîza here bedew	ամենագեղեցիկ աղջիկը
bajarê here mezin	ամենամեծ քաղաքը
hevalê herî baş	ամենալավ ընկերը
gundê herî dûr	ամենահեռու գյուղը
nanê herî xweş	ամենահամեղ հացը
e'yda here mezin	ամենամեծ տունը

⁶⁷ Շատ հաճախ *d*-ով, *t*-ով վերջացող ածականները գերադրական աստիճանով կիրառվելիս ստանում են *-tirîn* վերջամասնիկը, և բառավերջի *d*-ն կամ *t*-ն կարող է սղվել, օրինակ՝ *bilindtirîn* կամ *bilintirîn*: Ժամանակակից գրականության և մամուլի լեզվում երկու ձևերն էլ կիրառվում են:

3. Գերադրական աստիճանը կարող է կազմվել *lap* (լիովին, ամբողջությամբ) ձևի մակբայի և ածականի համակցմամբ.

ç'îyayê lap bilind	ամենաբարձր լեռը
--------------------	-----------------

Որոշ խոսվածքներում գործում է հետևյալ կանոնը. եթե առարկան կամ անձը արական սեռի գոյական է, ապա *lap*-ը ստանում է *-î* վերջավորություն, եթե առարկան կամ անձը իգական սեռի գոյական է, ապա *lap*-ը ստանում է *-e* վերջավորություն.

lawikê lapî aqil	ամենախելացի տղան
qîza lape bedew	ամենագեղեցիկ աղջիկը

4. Որոշ խոսվածքներում ածականի գերադրական աստիճանը կազմվում է *t'ewrî* կապով.

pirsa t'ewrî ferz	ամենահրատապ խնդիրը
pirsgirêka t'ewrî girîng	ամենակարևոր հարցը
hevalê t'ewrî baş	ամենալավ ընկերը
keç'a t'ewrî bedew	ամենագեղեցիկ աղջիկը
gundê t'ewrî dûr	ամենահեռու գյուղը
dengê t'ewrî bilind	ամենաբարձր ձայնը

5. Գերադրական աստիճանը կարող է կազմվել նաև ածականի բաղ-դատական աստիճանով, *ji* նախորդով և *hemû* (*hemî*, *gîst*, *gîşk*, *temam*) որոշյալ դերանվան համակցմամբ. այս դեպքում որոշյալ դերանունը հոգնակի է և ստանում է *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

Ev avahî ji gişka bilindtir e.	Այս շինությունը բոլոր շենքերից բարձր է:
Ew keç' ji gişkan naziktir e.	Այս աղջիկը բոլորից գեղանի է:
Kur'ê min ji hemûyan aqiltir e.	Որդիս բոլորից խելացի է:
Kerem ji temama zûtir kar dike.	Քյարամը բոլորից արագ է գործ անում:
Ew xwendekar ji hemûyan aqiltir e.	Այդ ուսանողը բոլորից խելացի է:
Ew mirov aqiltirê dinyayê bû.	Այդ մարդը աշխարհի ամենախելացին է:
Ez dayîka xwe ji t'emama ze'ftir hez dikim.	Ես մորս բոլորից շատ եմ սիրում:

Վարժություն 1. Կազմել նշված ածականների գերադրական աստիճանը:
 1. Baxa şîn. 2. Derîyê temiz. 3. Mala qilêr. 4. Mala k'esîv. 5. Xortên cihal.
 6. Xortê cihal. 7. Şeva te'rî. 8. Belgêd qîçîk. 9. Qîza cihal. 10. Mêrê kal.

Xwedê qebûl nekir

Merivekî û kur'ê wî ç'êleka xelqê dizîn. Xweyê ç'êlekê pey k'etin, girtin û lê xistin. Bavê got: “Ev çî ecêb e, Xwedê tu qebûl nekir”. Kur'ê wî got: “Bavo, qet deng neke. Xwedê qebûl nekir. Wekî Xwedê qebûl bikira, em nedigirtin”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Wekî Xwedê qebûl bikira.	Եթե Աստված ընդուներ:
Wan em nedigirtin.	Նրանք մեզ չէին բռնի:
k'esîv	չքավոր

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Anûş qeşengtirîn e. 2. Ava here sar li ç'îyê ye. 3. Xwelîya here beha. 4. Cejna here şa. 5. Merivê lapî baş. 6. Gundê lap dûr. 7. Şivanê lapî r'ind. 8. Sêva lape sor. 9. Xebata lape çetin. 10. Keç'a lape r'ind. 11. C'îyê ji hemû cîyan germtir K'urdistan e. 12. Sêvên lap şîrin li baxê min in.

Վարժություն 3. Փակագծերում նշված ածականները կիրառել դրական, բաղդատական կամ գերադրական աստիճանով և նախադասությունները թարգմանել:

1. Ev bax ji baxa dîn (bilind) e. 2. Eva dar diha (bilind) e, ne ku dara dîn. 3. Ev keç'ik ji wî xortî (aqil) e. 4. Ev keç'ik diha (aqil) e ne ku ew xort. 5. Birê min şagirtê lapî (aqil) e. 6. Xûşka min şagirta lape (aqil) e. 7. Hevala min qîzeke (r'ind) e. 8. Doxtirê min mirovekî (baş) e. 9. Kalikê min mêrekî (mêrxas) bû. 10. Pîrika min jineke (nanda) bû. 11. Cinarêd min merîne (baş) in. 12. Qîza apê min zareke (jêhatî) ye. 13. R'ewşa wê (baş) e. 14. Azad ji Memê (lez) e. 15. Di pola me de Aram (baş) şagirt e. 16. Anna ji Aanahîtê (baş) e. 17. Ava kanîya me ji ya cewa we (zelal) e. 18. Por'ê Armînê r'eş e, yê pîrika wê (spî) ye.

Վարժություն 4. Համապատասխան ածականները կիրառել նախադասությունների մեջ և դրանք թարգմանել:

kevn (հին), temiz (մաքուր), şîn (կանաչ), şîrin (քաղցր), teze (նոր), qilêr (կեղտոտ), bedew (զեղեցիկ), sar (ցուրտ), xweş (համեղ), zane (իմաստուն,

գիտակ), baş (բարի, լավ), bilind (բարձր), kin (կարճ), hesin (երկաթ), sût (կապույտ), r'onikayî (լուսավոր), tirs̄ (թթու), germ (տաք), qîçik (դեղին), aqil (խելացի):

1. Ev mal ... e. 2. Ewa dîwara ... e. 3. Ewa baxa ... e. 4. Eva sêva ... nîne.
5. Solên wî ... ne. 6. Şalê te ... nîne. 7. Porê r'eq̄ ... e. 8. Berf ... û ... e.
9. Şev ... e. 10. Sêva sor ... e. 11. Ew mêrikê kal zef ... e. 12. Ew jinika pîr pîr ... e.
13. Kincên wê zarê ...in. 14. Eva keç'ika ...e. Ew kur' ...e.
15. Derîyê xênî ... nîne. 16. Ezman ... û ... e. 17. Sêva şîn ...e. 18. Havînê hewa ... e.
19. Payîzê belgên baxa ...in. 20. Şagirt gelekî ...e.

Վարժություն 5. Սյունակներում գտնել և առանձնացնել հակառիչները:

r'eq̄	kurt
kal	hindik
mezin	nerm
pîr	spî
teze	jor
birçî	ciwan
dirêj	biçûk
jêr	têr
h'işk	kevn

Վարժություն 6. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Welatê me ji hemû welatên din bihêztir e. 2. Ermenistanê da bajarê Yêrêvanê bajarê herî mezin e. 3. Gundê me mezin e, lê gundê we diha mezin e. 4. Ç'îyayê Êvêrêst dinyayê da ç'îyayê lapî bilind e. 5. Welatê me ji h'emû welatan şîrintir e. 6. Bajarê Hewlêr li K'urdistanê bajarê herî mezin e. 7. Ç'îyayê Elegezê Ermenistanê da ç'îyayê herî bilind e. 8. K'ulfeta min jina here bedew e. 9. Navdartirîn nivîskarê ermenî Hovhannês T'ûmanyen e. 10. Hovhannês T'ûmanyen nivîskarê ermenî yê herî navdar e. 11. Dîya min xweştirîn xwarinên cîhanê çêdike. 12. Ajeng di nav xwendek'aran de yê herî jîr e. 13. Di herêma me de ç'îyayê herî bilind Agrîyê Mezin e. 14. Li welatê me ç'emê lap dirêj Ferat e. 15. Sîpan ç'îyayekî bilind e. 16. Elegez ji Sîpanê bilindtir e. 17. Di nav ç'îyayên Ermenistanê yê herî bilind Ararat e. 18. Di nav ç'îyayên Ermenistanê bilindtirîn Ararat e. 19. Ferat ç'emeke dirêj e.

Վարժություն 7. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Սա ամենաբարձր լեռն է: 2. Սա ամենագեղեցիկ աղջիկն է: 3. Մայրիկը ծեր է, իսկ դուստրը՝ երիտասարդ: 4. Ամենափոքր երեխան հինգ տարեկան է: 5. Երեխան շատ փոքր է: 6. Դա հին ու կեղտոտ դուռ է: 7. Այս երիտասարդ կինը շատ գեղեցիկ է: 8. Այս կինն ամենագեղեցիկն է: 9. Սա

ամենամեծ տունն է: 10. Դա ամենափոքր տղան է: 11. Սա ամենամեծ սեղանն է: 12. Ո՞վ է ամենահարուստ մարդը գյուղում: 13. Ո՞ր գիրքն է ավելի հետաքրքիր: 14. Նա միշտ քեզնից ավելի շուտ է գալիս: 15. Կատուն նստեց ամենափափուկ աթոռին: 16. Ինչո՞ւ ես այսօր ավելի քաղցած: 17. Դու ավելի քաղցած ես, քան եղբայրդ: 18. Այդ մարդն ամենաբարձրահասակն է:

Հավելված

- Մի շարք տեքստերում ածականին գերադրական աստիճանի նրբերանգ են հաղորդում նաև որակական ածականների հետ կիրառվող **-otankî, -okî, -olekî, -eloskî** վերջածանցները: Այս ածանցները, ըստ էության, շեշտում են առարկայի տվյալ հատկանիշի չափազանց շատ լինելը.

r'esh	սև	r'eshotankî	շատ սև (սեփ-սև)
qichik	դեղին	qichotankî, qichelokî	շատ դեղին
şor	աղի	şorotankî	շատ աղի
tal	դառը	talotankî	շատ դառը

- Առարկայի որևէ հատկանիշի շատ լինելը արտահայտվում է նաև որակական ածականի կրկնությամբ և **-î** կամ **-kî** վերջածանցով.

sor	կարմիր	sor-sorkî	շատ կարմիր (կաս-կարմիր)
r'esh	սև	r'esh- r'eshî	շատ սև (սեփ-սև)

Դաս 55

Բարդ բայեր

Բարդ բայերը կազմվում են մեկից ավելի բաղադրիչներով:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում բաղադրյալ բայերի զգալի մասը կազմվում է *kirin* (անել), *bûn* (լինել, դառնալ) բայերով ու տարբեր խոսքի մասերով:

1. Գոյականի և *kirin* բայի համակցմամբ.

avzêr' kirin	ոսկեջրել
zîv kirin	արծաթապատել
şer' kirin	կռվել
qise kirin	պատմել
gilî kirin	պատմել
dewa kirin	պահանջել
doz kirin	պահանջել
bawer kirin	հավատալ
dom kirin	շարունակել
êrîş kirin	հարձակվել
avjenî kirin	լողալ
paç kirin, maç kirin	համբուրել
nal kirin, ne'l kirin	պայտել

2. Ածականի և *kirin* բայի համակցմամբ.

r'eş kirin	սևանալ, սևացնել
hûr kirin	մանրել
xwar kirin	ծռել
sist kirin	թուլացնել
kin kirin	կարճացնել
kurt kirin	կրճատել
sar kirin	սառեցնել
t'ijî kirin	լցնել
hêdî kirin	դանդաղեցնել

3. Որևէ բայի ներկայի հիմքի և *kirin* բայի համակցմամբ.

pirs ⁶⁸ kirin	հարցնել
gez ⁶⁹ kirin	կծել

⁶⁸ *Pirsîn* բայի ներկայի հիմք:

⁶⁹ *Gestin* բայի ներկայի հիմք:

4. *Kirin* բայի և *-în* վերջավորությամբ անորոշ դերբայի համակցմամբ.

nalîn kirin	տնքալ
qîjîn kirin	գոռալ

5. Որևէ բառի կրկնությամբ և *kirin* բայի համակցմամբ.

hûr-hûr kirin, hûr-hûrî kirin	մանրել
r'engr'engî kirin	գունավորել
qul-qulkî kirin	ծակծկել
p'istep'ist kirin	փսփսալ

6. Տարբեր խոսքի մասերի և *kirin* բայի համակցմամբ.

unda kirin, wenda kirin	կորցնել
hîn kirin	սովորեցնել
belav kirin	բաժանել
r'o kirin	թափել, լցնել
derbaz kirin	անցկացնել
nîgeran kirin	անհանգստացնել

7. Գոյականի և *bûn* բայի համակցմամբ.

cî bûn	տեղավորվել
qul bûn	ծակվել

8. Ածականի և *bûn* բայի համակցմամբ.

sor bûn	կարմրել
kêm bûn	պակասել
xwar bûn	ծռվել
r'es bûn	սևանալ
bilind bûn	բարձրանալ
hêdî bûn	դանդաղել

9. Որևէ բառի կրկնությամբ ու *bûn* բայի համակցմամբ.

hûr-hûrî bûn	մանրվել
r'eng-r'engî bûn	գունավորվել
qul-qulkî bûn	ծակծկվել
k'om-k'omî bûn	խմբավորվել
p'irtî- p'irtî bûn	կտոր-կտոր լինել

10. Տարբեր խոսքի մասերի ու *bûn* բայի համակցմամբ.

hîn bûn, fêr bûn	սովորել
belav bûn	բաժանվել, ցրվել
r'ô bûn	թափվել, լցվել
derbaz bûn	անցնել
cuda bûn	առանձնանալ
unda bûn (wenda bûn)	կորչել
bengî bûn (êvîndar bûn)	սիրահարվել
bêh'îş bûn	խելքը կորցնել
bêçar bûn	անօգնական դառնալ
r'aet bûn (r'ehet bûn)	հանգստանալ
kor bûn	կուրանալ
lal bûn	համբանալ
serxweş bûn	արբենալ
mest bûn (serxweş bûn)	հարբել
dilşa bûn	ուրախանալ
dubare bûn	կրկնապատկվել
nîgeran bûn	անհանգստանալ

11. Տարբեր խոսքի մասերի ու *dan*, *girtin*, *dîtin*, *kişandin*, *anîn*, *ketin*, *man*, *xistin* բայերի համակցմամբ.

girê dan	կապել
cî dan	տեղադրել, շարել
cî girtin	տեղ բռնել
can dan	գոհվել
nîşan dan	ցույց տալ
cefa dîtin	նեղություն քաշել
xof k'îşandin	վախենալ
bîr anîn	հիշել, մտաբերել
rê k'etin	ճանապարհ ընկնել
şaş man	զարմանալ, ապշել
bersîv dan, cewab dan	պատասխանել

12. Որևէ խոսքի մասի ու որևէ բայի համակցմամբ.

dest k'etin	ճարվել, ձեռք բերվել
dest xistin	ձեռք բերել, ճարել
dest dan	ձեռնտու լինել

rast hatin	հանդիպել
h'eyf hatin	ափսոսալ

13. Տարբեր խոսքի մասերի համակցմամբ, որոնց կարող են միանալ նաև նախդիրներ ու հետադրություններ.

ji dest çûn	կորչել
ji dest dan	կորցնել
r'astî hev hatin	հանդիպել իրար
xwe unda kirin	իրեն կորցնել
nîşanî kesî dan	մեկին ցույց տալ
ji bîr çûn	մոռանալ
bîr kirin	մոռանալ
hatin bîr	հիշել
k'etin bîr	հիշել
bîra kesekî kirin	կարոտել ինչ-որ մեկին
bîra tiş tekî kirin	կարոտել ինչ-որ բան
fêr bûn	սովորել
fêrî tiştekî bûn	ինչ-որ բան սովորել
hîn bûn	սովորել
hînî tiştekî bûn	սովորել, յուրացնել ինչ-որ բան

Օրինակներ՝

Min bîra dayîka xwe kir.	Ես կարոտեցի մայրիկիս:
Ez zimanê k'urdî hîn bûm.	Ես սովորեցի քրդերեն:
Tu hînî zimanê k'urdî bûy.	Դու սովորեցիր քրդերեն:
Hûn fêrî zimanê k'urdî bûn.	Դուք սովորեցիք քրդերեն:
Min ew pirtûk nîşan da.	Ես ցույց տվեցի այդ գիրքը:
Min hevalê xwe ra têlêfon nekir, çimkî bîra min çû.	Ես չգանգեցի ընկերոջս, քանի որ մոռացա:
Pîrê girya, çimkî wet'enê wê k'ete bîra wê.	Ծեր կինը լաց եղավ, քանի որ հիշեց իր հայրենիքը:

Nîşan dan, nêzîk bûn, rast hatin բայերը հանգման անուղղակի խնդրից առաջ դրվելիս սովորաբար ստանում է *-î* վերջավորություն.

Mamoste pirtûk nîşanî min da.	Ուսուցիչը ցույց տվեց ինձ գիրքը:
Min baxçê nîşanî hevalê xwe da.	Ես ընկերոջս ցույց տվեցի այգին:
Ez nêzîkî malê bûm.	Ես մոտեցա տանը:
Em derva rastî hev hatin.	Մենք դրսում հանդիպեցինք իրար:

Երկխոսություն

Dîlber: Baldar can, we şemîyê û yekşemê çi kir? We dawîya h'eftêyê çawa derbaz kir?

Baldar: Dawîya h'eftêyê baş derbaz bû. R'oja şemîyê sibehê ez hinek dereng h'işyar bûm.

Dîlber: Di saet çendan de r'abûyî?

Baldar: Welleh, ez di dora saet neh û nîvan de h'işyar bûm. Hewa p'ir' xweş bû. Ji bo taştê ez

t'evî xûşka xwe çûm derve.

Dîlber: Çiqaşî xweş! Hewa çawa bû?

Baldar: Hewa xweş bû, te'v bû.

Dîlber: Xwezîya we!

Baldar: Xwezil tu jî tevî me bihatay.

Dîlber: We taştê çi xwar?

Baldar: Min qewhe vexwar. Xûşka min jî nan, r'ûnê nivîşk, hingiv xwar.

Dîlber: We piştî taştê çi kir?

Baldar: Em êp'êce şeber da ger'yan. Em çûne bazarê û me ji min r'e cotek pêlavên nû k'ir'în. Paşê xûşka min çû malê û ez jî çûm cem hevalên xwe.

Dîlber: Xûşka te ji bo xwe tişt nek'ir'î?

Baldar: Wê ji xwe r'e laç'ikeke sor stend.

Dîlber: Çawa r'ind e. Min jî duh seba xwe dêrekî sor dirû.

Baldar: Lê te di dawîya heftêyê de çi kir?

Dîlber: R'oja şemîyê ez t'evî hevalên xwe çûm şanoyê.

Baldar: K'îjan şano?

Dîlber: Ez çûm şanoya ser nave Sûndûkyan, li bajarê Yêrêvanê.

Baldar: Ez zûda va neçûme şanoyê.

Dîlber: Belê, Baldar, min ji te re got, lê tu nehatî şanoyê.

Baldar: Tu çûy şanoyê, lê ez malê da mam û bernameya têlêvîzyonê t'emaşe kir.

Dîlber: R'oja yekşemê min alî dayka xwe mal da hev. Piştî nîvro min pirtûk xwend.

Baldar: Ango tu hîç dernek'etî derve?

Dîlber: Mixabin! Lê ber bi êvarê ez ligel hevaleke xwe çûm sînemayê û me li filmeke nû t'emaşe kir.

Baldar: Fîlm çawa bû? Te jê hez kir?

Dîlber: Fîlm p'ir' xweş bû. Bîr neke, tu jî temaşe bike.

Baldar: Baş e, ez dê şemîya tê temaşe bikim.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

dawîya h'eftêyê	շաբաթվա վերջ
derbaz kirin	անցկացնել
Pêlav	կոշիկ
xwezîya	երանի
Tu bihatayî.	Դու գայիր:
zûda va	վաղուց
ango	այսինքն, ուստի
mal dan hev	տունը դասավորել
hîç	ամենևին
mixabin	ցավոք
Bîr neke!	Մի՛ մոռացիր:
şemîya tê	եկող շաբաթ

Վարժություն 1. Նշված բայերը կիրառել նախադասություններում:

mal da hev, rabûm, bû, temaşe kir, ger'yan, kir, xwarin, nekirî, dirû, mam
 1. Em êp'êce şeher da .... 2. Xûşka min ji bo xwe tişt.... 3. Ez r'oja şemîyê hinekî dereng .... 4. Min jî duh ji bo xwe dêrekî sor .... 5. Te çî di dawîya heftêyê de...? 6. Hewa p'ir' xweş .... 7. Min nan, r'ûnê nivîşk, penêr û hêkên k'elandî.... 8. Tu çûyî şanoyê, lê ez malda .... 9. Ber bi êvarê ez ligel hevakele xwe çûm sînemayê û me li filma nû.... 10. R'oja yekşemê min alî dayka xwe ....

H'ût û meymûn

R'ojekê h'ût derk'ete rûye be'rê, dîna xwe da dareke sêva. Meymûnek ser darê xwe r'a sêv dixwar. H'ût nêzîkî darê bû, meymûnê sêvek da, h'ût sêv xwar. Paşê meymûnê sêvek jî dayê, go:

– Evê jî kevanîya xwe r'a bibe.

H'ût sêv bir, da k'ulfeta xwe.

K'ulfeta h'ût sêv xwar, go:

– Çiqes xwaş e, niha dilê xweyê vê sêvê diha xweş e. Her'e, wê meymûnê bîne, ezê dilê wê meymûnê bixwim.

H'ût çû cem meymûnê, go:

– Xûşkê, meymûnê, were pişta min sîyarbe, em her'in, emê te r'a hurmetekê bikin.

Meymûnê pişta h'ût sîyar bû û çû. H'ût çû derk'ete nîvê r'ê k'enya, hemû tişt meymûnê ra gilî kir. Meymûnê go:

– De wekî usan e, te zû bigota, çimkî ez dilê xwe xwe r'a nager'înim, dilê min li ser darê ye.

H'ût careke din vegeer'ya cem wê darê, meymûn peya bû, dîsa çû ser darê r'ûnişt.

Hût go:

– Xûşka meymûn, de ji darê peyabe, em her'in.

Meymun go:

– Ez mînanî te bêaqil nînim, wekî bêm.

H'ût por'-poşman vegeer'ya, destevala çû cem jina xwe.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

h'ût	ծովահրեշ
Wî dîna xwe da.	Նա նայեց:
Wî dixwar.	Նա ուտում էր:
Bibe!	Տա՛ր:
Bîne!	Բե՛ր:
Emê bixwin.	Մենք ուտելու ենք:
Were!	Արհ՛ :
Sîyarbe!	Հեծնի՛ր:
Te bigota.	Դու ասեիր:
Te zû bigota.	Դու շուտ ասեիր:
Ez nager'înim.	Ես մահն չեմ տալիս:
Peyabe!	Իջի՛ր:
Em herin.	Մենք գնանք:
wekî, da ku	որ, որպեսզի
Ez bêm.	Ես գամ:

Դաս 56

Անցյալ կատարյալ (բարդ բայեր)

Բարդ բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել դրանց անցողական, անանցողական, պատճառական լինելը:

R'ê ketin (անցյալի հիմքը՝ **rê ket-**) անանցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Ez r'ê k'etim.	Ես ճանապարհ ընկա:
II դեմք	Tu r'ê k'etî.	Դու ճանապարհ ընկար:
III դեմք	Ew r'ê k'et.	Նա ճանապարհ ընկավ:

I դեմք	Em r'ê k'etin.	Մենք ճանապարհ ընկանք:
II դեմք	Hûn r'ê k'etin.	Դուք ճանապարհ ընկաք:
III դեմք	Ew r'ê k'etin.	Նրանք ճանապարհ ընկան:

Բարդ բայերի ժխտականը կազմելիս **ne-** ժխտական նախամասնիկը դրվում է բայի երկրորդ բաղադրիչից հետո, այսինքն՝ բուն բայից առաջ:

I դեմք	Ez r'ê nek' etim.	Ես ճանապարհ չընկա:
II դեմք	Tu r'ê nek' etî.	Դու ճանապարհ չընկար:
III դեմք	Ew r'ê nek' et.	Նա ճանապարհ չընկավ:

I դեմք	Em r'ê nek' etin.	Մենք ճանապարհ չընկանք:
II դեմք	Hûn r'ê nek' etin.	Դուք ճանապարհ չընկաք:
III դեմք	Ew r'ê nek' etin.	Նրանք ճանապարհ չընկան:

Hîn kirin (անցյալի հիմքը՝ **hîn kir-**) անցողական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min hîn kir.	Ես սովորեցրի:
II դեմք	Te hîn kir.	Դու սովորեցրիր:
III դեմք	Wî/wê hîn kir.	Նա սովորեցրեց:

I դեմք	Me hîn kir.	Մենք սովորեցրինք:
II դեմք	We hîn kir.	Դուք սովորեցրիք:
III դեմք	Wan hîn kir.	Նրանք սովորեցրին:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min hîn nekir.	Ես չսովորեցրի:
II դեմք	Te hîn nekir.	Դու չսովորեցրիր:
III դեմք	Wî/wê hîn nekir.	Նա չսովորեցրեց:

I դեմք	Me hîn nekir.	Մենք չսովորեցրինք:
II դեմք	We hîn nekir.	Դուք չսովորեցրիք:
III դեմք	Wan hîn nekir.	Նրանք չսովորեցրին:

Պատճառական բարդ բայերը անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհելիս հարկ է հաշվի առնել պատճառական բայերի խոնարհման առանձնահատկությունները (տե՛ս Դաս 29):

Xof kişandin (անցյալի հիմքը՝ **xof kişand-**) պատճառական բայը խոնարհվում է հետևյալ կերպ.

I դեմք	Min xof k'ışand.	Ես վախեցա:
II դեմք	Te xof k'ışand.	Դու վախեցար:
III դեմք	Wî/wê xof k'ışand.	Նա վախեցավ:

I դեմք	Me xof k'ışand.	Մենք վախեցանք:
II դեմք	We xof k'ışand.	Դուք վախեցարք:
III դեմք	Wan xof k'ışand.	Նրանք վախեցան:

Ժխտական խոնարհում

I դեմք	Min xof nek' ışand.	Ես չվախեցա:
II դեմք	Te xof nek' ışand.	Դու չվախեցար:
III դեմք	Wî/wê xof nek' ışand.	Նա չվախեցավ:

I դեմք	Me xof nek' ışand.	Մենք չվախեցանք:
II դեմք	We xof nek' ışand.	Դուք չվախեցարք:
III դեմք	Wan xof nek' ışand.	Նրանք չվախեցան:

Met'ê

R'oja pêşemê metê hat mala me. Gava metê ket heyatê, me heyatê da dilîst. Wexta me met'ê dît, me lîstika xwe hîşt, em ber bi met'ê çûn. Met'ê em h'emêz kirin û em maç kirin. Me destê met'ê r'amûsa. Em t'ev hev hilk'ışyan jorê û k'etin malê. Gava bavê min met'ê dît, gelek şa bû. Ewan silav dan hev, hatin r'ûyê hev û r'ûniştin.

Me çay danî, lê met'ê çay venexwar. Met'ê û bavê min tişt gotin hev, lê me h'emû tişt fe'm nekir. Merya t'irê met'ê xemgîn bû: wê ji bavê min tişte pirsî, lê bavê min bersîv neda. Bavê min jî xemgîn bû ku met'ê ew pirs pêş k'ışand, lê wî tişte negot. Min t'irê metê xeyîdî. Wê serê xwe jêrxist û k'et mitala. Paşê met'ê destmala xwe ji bêrîka xwe deranî û hêsirên xwe t'emiz kir.

Ez t'evî zar'okên din ji malê derk'etim. Em çûn derva. Xêncî xûşka min t'emam zar' hatin derva. Min gazî wê kir. Xûşka min pencere vekir, jorê va nihêr'î. Min gotê: "Were derva!" Piştî pênc-şeş deqa, xûşka min hat jêr.

Ez pêş k'etim, xûşk û birayên min pey min hatin. Nişkêva birayê min nav gîhê da siwûrî dît û da dû. Min t'irê ew mişk e, û ez hinek tir'syam. Min got: "Ew çî ye? Te çir'a da pey wê mişkê?"

Birayê min got: "Ez pey mişkê nek'etim, ev mişk nîne, ev siwûrî ye."

Siwûrî r'evî, k'et bin kêvir û xwe veşart. Çend deqa şûnda ew bin kêvir ve derk'et û dîsa r'evî. Birayê min gelek pey wê gerya û ancax ew girt.

Li baxçê me da çîlek hebû. Dawîyê me çîlek çinî. Hema em k'etin malê, met'a me got:"We ji bo min tûta e'rdê anî? Zar'okno, destên we sax bin." Em gelek şa bûn ku bavê me û met'ê îdî xemgîn nîbûn. Me t'evî hev mêwa xwar, me h'enek kirin û em kenyan.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

lîstik	խաղ
h'emêz	զիրկ, գրկախառնություն
h'emêz kirin	փաթաթվել, գրկախառնվել
maç' kirin	համբուրել
hatin r'ûyê hev	համբուրվել
xemgîn	սխուր, տրտում
ketin mitala	մտքերի մեջ ընկնել
hêsir	արցունք
xêncî	բացի
siwûrî	սկյուռ
merya t'irê	ասես, կարծես
min t'irê	Ինձ թվաց / ինձ թվում է:
şûnda	հետո, անց
çîlek, t'ûta erde	ելակ
Destên we sax bin!	Ձեր ձեռքերը դալար լինեն (բոց. Ձեր ձեռքերը ողջ լինեն):
h'enek	կատակ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Te bawer kir, ku ez r'ast im.
2. Dayîkê pîvaz hûr kirin û kir nav xwarinê.
3. Gulnazê por'ê xwe r'eş kir.
4. Wî çaydank t'ijî kir.
5. Şofir tirimbêl hêdî kir û sekinî.
6. Bin çe've wî r'eş bû.
7. We nan dest xist?
8. Te e'reba xwe nîşan neda.
9. Jinikê por'ê xwe girê da.
10. Tu çir'a duh r'eh'et nebûy.
11. Tu duhu ze'f dereng paşda hatî.
12. Min ze'f şerm kir.
13. Wê duhu tevî min xeber neda.
14. Dersa we çawa derbas bû.
15. Wî dersên xwe hîn nebû.
16. Me'r ji qula xwe kişîya, derk'et.
17. Sêv ji darê k'et.
18. Min ji te pirskir.
19. Çaxê tu hatî, Aram ji malê derk'et.
20. Te çî kir-nekir, min bawer nekir.

Վարժություն 2. Անցյալ կատարյալ ժամանակաձևով խոնարհել հետևյալ բարդ բայերն ու կազմել նախադասություններ:

Անորոշ դերբայ		Բայի անցյալի հիմք
qise kirin	պատմել	qise kir-
bilind bûn	բարձրանալ	bilind bû-
bawer kirin	հավատալ	bawer kir-
r'eş kirin	սևանալ, սևացնել	r'eş kir-
hûr kirin	մանրել	hûr kir-
kin kirin	կարճացնել	kin kir-
kurt kirin	կրճատել	kurt kir-
t'ijî kirin	լցնել	t'ijî kir-
xirabî kirin	վատություն անել	xirabî kir-
pirs kirin	հարցնել	pirs kir-
r'engr'engî kirin	գունավորել	r'engr'engî kir-
cî bûn	տեղավորվել	cî bû-
qul bûn	ծակվել	qul bû-
unda bûn	կորչել	unda bû-
r'eş bûn	սևանալ	r'eş bû-
r'aet bûn, r'ehet bûn	հանգստանալ	r'aet bû-, r'ehet bû-
bilind bûn	բարձրանալ	bilind bû-
nîgeran bûn	անհանգստանալ	nîgeran bû-
dubare bûn	կրկնապատկվել	dubare bû-
cewab dan, bersîv dan	պատասխանել	cawab da-, bersîv da-
girê dan	կապել	girê da-
cî dan	տեղադրել, շարել	cî da-

nîşan dan	ցույց տալ	nîşan da-
dest xistin	ձեռք բերել, ճարել	dest xist-
Destpêkirin	սկսել	dest pê kir-
derbaz bûn	անցնել	derbaz bû-
unda kirin	կորցնել	unda kir-
hîn kirin	սովորեցնել	hîn kir-
belav kirin	բաժանել	belav kir-
êrîş kirin	հարձակվել	êrîş kir-

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Դուք այդ աղբը չթափեցիք: 2. Դու շուտ հոգնեցիր: 3. Տղամարդիկ այդ պատը շարեցին և հանգստացան: 4. Ես ժամը հարցրի, բայց այդ մարդը չպատասխանեց: 5. Գնդակը կորավ, և երեխաները չգտան այն: 6. Ես վատություն արեցի և հիվանդացա: 7. Դու նեղություն քաշեցիր և այդ գիրքը ցույց տվեցիր: 8. Թշնամին գիշերը՝ ժամը երեքին, հարձակվեց:

Ժողովրդական ասացվածքներ

“– Bavo, min balt’ek dît.

– K’anê?

– Min unda kir.”

Mala derewîn şewitî, kes bawer nekir.

Jinê dil kir, dîwar qul kir.

Dê û dotê şer’ kir, kêmaqila bawer kir.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

balt’e	կացին
qul kirin	ծակել
şer’ kirin	կռվել
bawer kirin	հավատալ
Jinê dîwar qul kir.	Կինը պատը ծակեց:
çop	աղբ

Դաս 57

Անորոշ դերանուններ

Անորոշ դերանունները ցույց են տալիս անորոշ անձ, առարկա, հասկանիշ՝ առանց դրանք անվանելու: Անորոշ դերանուններն են՝

hine, hinek, hine, hindek	ոմանք, որոշ
kes, kesek	մեկը, ինչ-որ մեկը
tišt, tišteq	բան, ինչ-որ բան
çend	մի քանի
çendek	որոշ, ոմանք
din, dinê, dî, dîtir	ուրիշ, այլ, մյուս
yek	մեկը, մեկնումեկը
filan	այսինչ
bêvan	այնինչ
filantišt	այսինչ բանը
bêvantišt	այնինչ բանը
filankes	այսինչը, այսինչ անձը
bêvankes	այսինչը, այնինչ անձը

Օրինակներ՝

Hinek jin vir in.	Որոշ կանայք այստեղ են:
Min tišteq got.	Ես մի բան ասացի:
Kes zane tu vir î?	Որևէ մեկը գիտի՞, որ դու այստեղ ես:
Min çend sêv xwarin.	Ես մի քանի խնձոր կերա:
Ji taxa jorîn gelek hatin cejnê.	Վերին թաղից շատերը եկան՝ տոնին մասնակցելու:
Çendek hatin vê derê.	Ոմանք այստեղ եկան:
Min pirtûka dî da hevala xwe.	Ես մյուս գիրքը տվեցի իմ ընկերուհուն:

Որոշ անորոշ դերանուններ ունեն կիրառման առանձնահատկություններ:

1. Din (dinê, dî, dîtir) անորոշ դերանունը, որպես կանոն, գոյականների հետադաս է.

kur'ê din	մյուս տղան
Min k'itêba dî da xûška xwe.	Ես մյուս գիրքը տվեցի քրոջս:
Şagirtên dinê wir nîbûn.	Մյուս աշակերտներն այդտեղ չէին:

2. *Kes, tišt* դերանունները հաճախ կարող են ստանալ *-ek* (հոգնակի թվով գոյականի դեպքում՝ *-ne*) վերջավորություն.

Min tišt ek got, lê te nebihîst.	Ես մի բան ասացի, բայց դու չլսեցիր:
Ew mirov kes ne baş in.	Այդ մարդիկ բարի են:

3. Հարկ է նշել, որ *kes, tišt* անորոշ դերանունները ժխտական նախադասություններում կարող են ստանալ նաև ժխտական իմաստ.

Duhu hevalê min tišt nexwar.	Երեկ ընկերս բան չկերավ (նշ.՝ Երեկ ընկերս ոչինչ չկերավ):
Min kes nedît.	Ես որևէ մեկին չտեսա (նշ.՝ Ես ոչ ոքի չտեսա):

4. *Filan* (որոշ խոսվածքներում՝ *felan*) և *bêvan* դերանունները ցույց են տալիս անորոշ, անհայտ անձ: Դրանք հիմնականում կիրառվում են գոյականների հետ ու դրանց հաղորդում անորոշություն: Այս երկու դերանունները կարող են կիրառվել միասին *filan-bêvan* կամ *filan û bêvan* ձևով.

Aborîya filan û bêvan welatan ne baş in.	Այսինչ և այնինչ երկրների սոցիալական վիճակը լավ չէ:
--	--

6. *Filan* և *bêvan* անորոշ դերանունները կարող են կիրառվել հոգնակի գոյականի փոխարեն և ստանալ *-a* կամ *-an* հոգնակերտ.

Narê ji filan û bêvan an gilî bihîst.	Նարեն այսինչից ու այնինչից խոսք լսեց:
Çendek jî tevî filanan û bêvanan ketin nav gilîyan.	Ոմանք այսինչի ու այնինչի հետ խոսակցությունների մեջ էին:

7. *Filankes, bêvankes, filantišt, bêvantišt* ձևերը բաղկացած են երկու մասից. առաջին մասը՝ *filan* և *bêvan*, երկրորդ մասը *kes* և *tišt* անորոշ դերանուններն են.

Filankes çû.	Այսինչը գնաց:
Bêvantišt derew e.	Այնինչ բանը սուտ է:

8. *Filan* և *bêvan* դերանունները կարող են կցվել ենթակային.

Filan keç' hat.	Այսինչ այդջիկը եկավ:
Filan meriv r'ûništ.	Այսինչ մարդը նստեց:
Bêvan jinê av anî.	Այնինչ կինը ջուր բերեց:
Bêvan mêrî nan da.	Այնինչ տղամարդը հաց տվեց:

9. *Filan, bêvan, filankes, bêvankes* դերանունները որպես ենթակա կիրառվելիս ստանում են որոշակի վերջավորություններ:

ա) Արական սեռի գոյականի դեպքում ստանում են *-î* վերջավորություն:

Destê filanî şikest.	Այսինչի ձեռքը կոտրվեց:
Min ji filankesî tişt xwest.	Ես այսինչից բան խնդրեցի:

բ) Իգական սեռի գոյականի դեպքում ստանում են *-ê* վերջավորություն:

Kesekî derbarê filankesê de tu tişt negot.	Ոչ ոք այսինչի մասին ոչինչ չասաց:
Min ji filankesê pirtûk xwest.	Ես այսինչից գիրք խնդրեցի:
Bêvanê jî bo wî ji filanê r'ê xeber şand.	Այնինչը նրա մասին այսինչին լուր ուղարկեց:

10. *Yek*-ը կարող է կիրառվել փոխանվանաբար:

ա) Արականի սեռի գոյականի փոխարեն կիրառվելու դեպքում *yek*-ը ստանում է *-î* վերջավորություն:

Yekî ev name şand.	[Որևէ] մեկը նամակ ուղարկեց:
--------------------	-----------------------------

բ) Իգական սեռի գոյականի փոխարեն կիրառվելու դեպքում *yek*-ը ստանում է *-ê* վերջավորություն:

Yekê pirtûka min dizî.	[Ինչ-որ] մեկը գողացավ իմ գիրքը:
------------------------	---------------------------------

Cîyê xebata hevalê min

Ez carna **diçûm** bajarê. Wî bajarî da bazareke mezin hebû. Hevalê min Hoger t'evî birayê xwe wê derê **dixebitî**. Wê bazarê da dik'ana wan hebû. Ez ber dikana hevalê xwe **disekinîm** û me t'ev **dik**'işand û xeber **dida**. Gelek meriv **dihatî** wê dik'anê û ji xwe r'a cilên nû **dik**'irî;în.

Wî şehrî da febrîq hebûn. Bi h'ezara k'arker di febrîqê de **dixebitîn**. Wan maşînê **dixebitandin**, k'inc **didrûtî**n, gelek tişt çê **dikirin**. Wî şehrî da ajovan nedisekinîn, şev û r'oj t'exsî dajotin.

Kalemêr û jinên pîr nedixebitîn. Henek ji wan her sibeh nevîyên xwe **di**birin dibistanê, nîvro paşda **danî**n. Hinekan jî tiştêk nedikir, sibehê h'eta êvarê vala **di**man û aciz **di**bûn. Kal û pîrên din jî t'enê r'oja yeksemê dihatin şehr, çimkî şehr da ji bo wan xweş nîbû. Ew h'eftêyê pênc r'ojan t'evî hevalan û cîranan gund da **di**man, û t'enê r'ojekî dihatin şehr.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

carna	երբեմն
Ez diçûm .	Ես գնում էի:
vala	ազատ, պարապ
aciz bûn	ձանձրանալ
çimkî	քանի որ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Kesek çû şanoyê? 2. Kesek te r'a hat vê derê? 3. Te tişteke xwar? 4. Min h'eftê çend cara ew **didit**. 5. Min hin **dixwend**, hin guhdarî r'adyoyê **dikir**.
6. Hinek mirov ew xebat destpêkirin û xilas nekirin. 7. Hinek merivan usa got, hinekan jî tişt negot. 8. Hinekan guh da min, hinekan jî guh neda.
9. Filan gundî da pîrek hebû, ew 90 salî bû. 10. Hinekan ji te r'a t'êlêfon kir.
11. Filankes her r'oj **dihat** mala te. 12. Filantişt ne baş e. 13. Filankesî tişteke negot. 14. Kesekî ji min re tişteke negot. 15. Çendek çûn, çendek jî cîyê xwe da man. 16. Tu çend r'ojan mala me da may. 17. Min tişteke r'ind got. 18. Wî tişteke xirab nekir. 19. Tişteke jî cîyê xwe da nîne. 20. Te tişteke şîrin anî.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ինչ-որ մեկը քեզ ջուր տվեց: 2. Այսինչ մարդը նորից սուտ խոսեց:
3. Մեկն ինձ զանգահարեց: 4. Մյուս հարևանը չեկավ: 5. Ոմանք եկան, ոմանք չեկան: 6. Որոշ երկրներ շատ աղքատ են: 7. Մի քանի ծառ կանաչեց: 8. Շատ աշակերտներ չեկան դպրոց:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Dinya li kesî r'a namîne.

Divê: “Filankes gak, nanek cem wî yek e.”

Ser zarê wî heye, hundur'ê wî da tişt tune.

Tiştê dûr e, bi nûr e.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

t'êlêfon kirin, t'êlê xistin	զանգահարել
Ew namîne.	Դա չի մնում:

Դաս 58

Որոշյալ դերանուններ

Որոշյալ դերանունները ցույց են տալիս առարկաների կամ անձերի, նրանց հատկանիշների ամբողջական հայտնի քանակ կամ քանակային ամբողջականություն՝ առանց դրանք անվանելու: Որոշյալ դերանունները կիրառվում են գոյականների ու թվականների փոխարեն: Կարող են նաև գործածվել գոյականների հետ:

h'emû, h'emûş, h'emî	ամբողջ, բոլոր
h'emû tişt	ամեն ինչ
h'emû kes	ամեն ոք, ամենքը
t'emam	բոլոր
gişk, gişt, gi	բոլոր, ամբողջ
her	յուրաքանչյուր, ամեն
t'ev	միասին վերցրած, ողջ
t'evde	բոլոր, ամբողջ
k'ollî, k'ullu, k'ulli	ամբողջ

Օրինակներ՝

H'emû tişt r'ast bû.	Ամեն ինչ կարգավորվեց:
Te gişk hînî zimanê k'urdî kirin.	Դու բոլորին քրդերեն սովորեցրիր:
Aram h'emû zar'ok birin ber golê.	Արամը բոլոր երեխաներին տարավ լճի մոտ:
T'emam fêkî şîrin bûn.	Բոլոր մրգերը քաղցր էին:

Her դերանունը կարող է կիրառվել ոչ միայն գոյականի, այլև թվականների հետ՝ այդ դեպքում ստանալով «բոլոր», «ամբողջ», «միասին» նշանակությունը:

her yek, herek	յուրաքանչյուրը, յուրաքանչյուր ոք, ամեն մեկը
her kes, herkes	յուրաքանչյուրը, ամեն մեկը
hertişt, her tişt	յուրաքանչյուր բան, ամեն ինչ
herçî, herçê	այն ամենը

Օրինակներ՝

Her kes şuxulê xwe kir.	Յուրաքանչյուրն իր գործն արեց:
Herçê ku ez zanim, t'ukes	Այն ամենը, ինչ ես գիտեմ, ոչ ոք

nizane.	չգիտի:
Her du lawên min xwendekar in.	Իմ երկու որդիները ուսանող են:
Her duyan bi hev re nanê tendûre firotin.	Երկուսը միասին թոնրի հաց վաճառեցին:

Որպես կանոն՝ *gişt, gişk, t'emam, t'ev* դերանունները գոյականին և՛ նախադաս են, և՛ հետադաս: Կարող են կիրառվել նախդիրների ու հետադրությունների, կապերի ու կապական բառերի հետ, նաև ստանալ *-a* կամ *-an* հոգնակերտ:

Օրինակներ՝

Heval gişk çûn Yêrêvanê. Gişk heval çûn Yêrêvanê.	Բոլոր ընկերները գնացին Երևան:
Sêv gişk sor in. Gişk sêv sor in.	Բոլոր խնձորները կարմիր են:
Min h'emû zar'ok şandin dibistanê. Min zar'ok h'emû şandin dibistanê.	Ես բոլոր երեխաներին ուղարկեցի դպրոց:
Me kitêb gişka r'a kirî.	Մենք բոլորի համար գիրք գնեցինք:
Cem t'emama av hebû.	Բոլորը ջուր ունեին (բոց. <i>Բոլորի մոտ ջուր կար</i>):

H'emû դերանունը կարող է լինել գոյականին և՛ հետադաս, և՛ նախադաս: Հոգնակի թվով անձերի փոխարեն կիրառվելիս կարող է ստանալ *-a* կամ *-an* հոգնակերտ:

H'emû şagirt hatin. Şagirt h'emû hatin.	Բոլոր աշակերտները եկան:
H'emûyan lê t'emaşe dikir.	Բոլորը նրան էին նայում:
Ew ji h'emûyan xeyîdî.	Նա բոլորից նեղացավ:

Se h'emû se ne

Yekî sek li bin sîyê da dît. R'abû, kevirekî mezin hilda serê sê xist, cî da kuşt. Hevalê wî gotê: “Malava, tu ji Xudê natirsî? Te ev seyê belengaz kuşt”. Got: “Ne tu nizanî, par li zozana sekî ez girtim”. Hevalê wî gotê: “Ê, mal ne xirab, seyê zozana li ku, seyê deştê ku? Ev se seyê deştê ye.” Go: “Na, se h'emû se ne”.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

sî	սսվեր
Tu ditirsî.	Դու վախենում ես:

Tu natirsî	Դու չես վախենում:
belengaz	խեղճ

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ew ji me h'emûyan leztir in.
2. Em gişk çûn.
3. Min gişk sêv k'ir'în.
4. Zar'ok t'emam jî dereng hatin.
5. H'emû cînar t'ev me hatin.
6. H'emû mirov vir va çûn.
7. Zar'ok gişk hatin salonê.
8. Dîlanê şekir da gişk zar'okan.
9. Jin gişk li ber derîyê dibistanê bûn.
10. Gulê h'emû tûrist jimirîn.
11. Her zebeşek deh kîlogram e.
12. Naha her kes cîyê xwe da ye.
13. Me av da t'emama.
14. Te nan da h'emûyan.
15. Ez navê herkesî nizamim.
16. Ev borcê herkesî ye.
17. Ew şuxulê herkesî nîne.
18. T'emama xebata xwe kir.
19. Min gišta r'a r'astî got.
20. We t'emam jî birin ser avê.
21. Min ji gişka r'a got: "Hûn h'emû bi xêr hatin."
22. Herekî seba xwe qawe çêkir.
23. Her tiş cîyê xwe da ye.
24. Hemû tişt heye.

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Եղբայրս բոլոր խնձորները կերավ:
2. Մենք բոլորս գնացինք այգի:
3. Մենք ամեն ինչ սասացինք իրար:
4. Յուրաքանչյուր աշակերտ արեց իր դասերը:
5. Մեզնից յուրաքանչյուրը եկեղեցում մի մոմ վառեց:
6. Ամեն ինչ անցավ, գնաց:
7. Նա բոլորից ճանապարհն էր հարցնում:
8. Քո խոսքն ինձ համար ամեն ինչ է:
9. Ամեն մեկը մի վիշտ ունի:
10. Ուզում էր մոռանալ ամեն ինչ:
11. Ես բոլոր խնձորները գնեցի:
12. Բոլոր աշակերտները դպրոցի բակ գնացին:
13. Նրանք բոլորն էլ ուշ եկան:
14. Բոլոր հյուրերը նստեցին հյուրասենյակում:

Նոր բառեր և արտահայտություններ

մոմ	şem, mûm
ամեն ինչ	hemû tişt
Ների՛ր:	Bibexşîne!
անցնել	derbaz bûn
մոռանալ	bîr kirin

Alfabeyên k'urdî

Di dîrokê de k'urdên dinyayê çend cûre alfabeyên k'urdî di demên cûda de bik'aranîne. Çend cûre alfabeyên k'urdî hene: alfabeya k'urdî bi t'îpên alfabeya ermenî, alfabeya latînî, alfabeya erebî û alfabeya k'irîlî.

Di Yekîtiya Komarên Sovyêt ên Sosyalîst de sê alfabe çê bûn – alfabe ya k’urdî bi t’îpên ermenî, alfabe ya k’urdî bi t’îpên latînî û alfabe ya k’urdî bi t’îpên kirilî.

Sala 1921an nivîskar û mamosteyê ermenî Hakob Xazaryan alfabe ya k’urdî bi t’îpên ermenî amade kir. Ew alfabe çend salan di dibistanan de hat bik’aranîn. Hakob Xazaryan di nav k’urdan de bi navê Lazo e’yan bû. K’urdan jêra digot “apê Lazo”. Lazo bi wê alfabe yê gelek zarokên k’urd hînî xwendinê kirin.

Sala 1929an bi biryara dewleta Sovyêtê nivîskar û rewşenbîr Erebe Şemo û Îsahak Marogûlov alfabe ya k’urdî ya bi t’îpên latînî amadekir. Erebe Şemo êzdî bû, lê Isahak Marogulov bi eslê xwe aştûrî bû. Ew alfabe bi navê “alfabe ya Şemo-Marogûlov” navdar e. Sala 1929an wan pirtûka dersên kurdî bi navê “Xwexwe hînbûna kurmancî” weşand. Dinyayê da ev pirtûk yekemîn pirtûka k’urdî bi t’îpên latînî bû. Bi alfabe ya Şemo-Marogûlov sala 1930yî hejmara yekemîn ya r’ojnemeya “R’îya Teze” çap bû.

Sala 1944an bi spiratina hik’ûmeta Sovyêtê nivîskar û zanyar Hecîyê Cindî, Emînê Evdal û Wezîrê Nadîrî bi t’îpên alfabe ya r’ûsî, ango bi tîpên k’irîlî alfabe yê nû damezirandin. Gelek berhemên ulmdar û nivîskarên k’urd bi wê alfabe yê hatin çap kirin.

Naha k’urd di dinyayê de du alfabeyan bik’artînin. Yek ji wan alfabe ya farisî-erebî ye, ango alfabe ya k’urdî ya soranî, ya din alfabe ya latînî ya Bedirxan e. Dîplomat, nivîskar, zimannas, r’ojnamevan, çalakvanê sîyasî yê kurd Celadet Alî Bedirxan ew alfabe çêkir û sala 1932an di hejmara yekem ya kovara “Hawarê” de ew alfabe bik’aranî. Ji bo vê yekê ew alfabe bi navê “Alfabe ya Hawarê” eyan e.

R’oja îro li seranserê cîhanê kurdên kurmancî axêv herî zêde alfabe ya latînî ya Bedirxan bik’artînin.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

bik’aranîn	оգտագործել, կիրառել
Ewan bikartînin.	Նրանք оգտագործում են:
t’îp	տառ
biryar	որոշում
amade kirin	պատրաստել
çap kirin	տպել, տպագրել
çap bûn	տպագրվել
weşandin	հրատարակել
spiratin	հանձնարարել
berhem	գլուխգործոց

ango	այլ կերպ ասած
kovar	հանդես, ամսագիր

Ժողովրդական ասացվածքներ

Aqil tacê zêrîn e,
 Serê hemû kesî da nîne,
 Dûrî xortê lawîn e.
 Birçîbûn ne birayê her kesî ye.
 Mirin navê merya gişka dike yek.
 Her qazî ji aqilê xwe r'azî.
 Nan û dew, h'emû derew.
 R'êwîfî xweş tişt e, lê ç'irteç'irt li pişt e.
 H'emû mêr – mêr nîne, h'emû şêr – şêr nîne.
 Herkes sînorê xwe da şêr e.
 Her şuxul sêrî da çetin e.
 Herkes dewsa lingê xwe dike.
 Her beroşek devê xwe dibîne.
 Dewê tirs nîne, vexwarina her benda nîne.
 H'emû kes risqê xwe dixwe.
 Mirin – ber'a sor e, ber derê h'emû kesî ye.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

derew	սուտ
r'êwî	ճանապարհորդ
ç'irteç'irt	ճտճտոց
beroş	կաթսա
bende	մարդ արարած
risq, rizq	հասանելիք, բաժին
dixwe	ուտում է
ber'	գորգ
Ew dibîne.	Նա տեսնում է (Նա գտնում է):

Դաս 59

Ժխտական դերանուններ

Ժխտական դերանունները մատնանշում են ժխտվող առարկա, անձ՝ առանց անվանելու:

Քրդերենի կուրմանջի բարբառում ժխտական դերանունները կազմվում են *t'u* (*t'i*) ժխտական նախամասնիկով կամ *qet*, *hîç* (բոց.՝ *wilênîhîn*, *pîwî*) մակբայներից մեկով և որևէ որոշյալ դերանվամբ: Ժխտական դերանվան բաղադրիչները գրվում են միասին, թեպետ հանդիպում են առանձին գրության դեպքեր (օրինակ՝ *t'ukes*, *t'u kes*, բոց.՝ *nî np*):

t'ukes	ոչ ոք, ոչ մեկը
qetkes	ոչ ոք, ոչ մեկը
hîçkes	ոչ ոք, ոչ մեկը
t'utişt	ոչինչ
qettişt	ոչինչ
t'ucar ⁷⁰	ոչ մի անգամ

Օրինակներ՝

T'ukes nehat.	Ոչ ոք չեկավ:
Wî t'utişt nekir.	Նա ոչինչ չարեց:
Min t'ukes nedît.	Ես ոչ ոքի չտեսա:
Min t'utişt nexwar.	Ես ոչինչ չկերա:
Wir t'utişt t'une.	Այնտեղ ոչինչ չկա:
We di h'eyatê de t'ukes nedît.	Դուք բախում ոչ ոքի չտեսաք:
Aram qet tişt nedît.	Արամը ոչինչ չտեսավ:
Wî t'ukesî r'a tişt negot.	Նա ոչ ոքի բան չասաց:
Ew ji t'ukesî r'azî nîbû.	Նա ոչ մեկից գոհ չէր:
Ez t'ucar nehatim mala we.	Ես ոչ մի անգամ չեկա ձեր տուն:

Ժխտական նախադասություններում ժխտական դերանվան նշանակությամբ են կիրառվում նաև անորոշ դերանունները.

Kesek nehat	Որևէ մեկը չեկավ (նշ.՝ <i>Ոչ ոք չեկավ</i>):
Wî tiştê nekir.	Նա որևէ բան չարեց (նշ.՝ <i>Նա ոչինչ չարեց</i>):

⁷⁰ *T'ucar* դերանունը կարող է կիրառվել նաև որպես մակբայ:

Min kesek nedît.	Ես որևէ մեկին չտեսա (նշ.՝ <i>Ես ոչ որի չտեսա</i>):
Min tiştek nexwar.	Ես որևէ բան չկերա (նշ.՝ <i>Ես ոչինչ չկերա</i>):
Wir t'üne.	Այնտեղ որևէ բան չկա (նշ.՝ <i>Այնտեղ ոչինչ չկա</i>):

Երբեմն *qet*-ը, *hiç*-ը, *t'u*-ն կարող են կիրառվել գոյականի հետ՝ ժխտումն ավելի սաստկացնելու համար.

Me li wir t'u e'rebe nedîtin.	Մենք այնտեղ ոչ մի մեքենա չտեսանք (բոց.՝ <i>Մենք այնտեղ ամենևին մեքենա չտեսանք</i>):
Dersxanê da qet şagirt t'unebûn.	Դասարանում ոչ մի աշակերտ չկար (բոց.՝ <i>Դասարանում ամենևին աշակերտ չկար</i>):
Ser darê hiç sêv t'unebû.	Ծառի վրա ոչ մի խնձոր չկար (բոց.՝ <i>Ծառի վրա բնավ խնձոր չկար</i>):
T'u merî nehat.	Ոչ մի մարդ չեկավ (բոց.՝ <i>Բնավ մարդ չեկավ</i>):
Ew tişt hiç bîra min naçe.	Այդ բանը բնավ չեմ մոռանում:

T'u-ն կիրառվում է նաև այն հաստատական և հարցական նախադասություններում, որոնք ժխտում են արտահայտում: Օրինակներ՝

T'u ez wir bûm?	[Մի թե] ես այնտեղ էի (բոց.՝ <i>Ես բնավ այնտեղ չէի</i>):
T'u min dît?	[Մի թե] ես տեսա (բոց.՝ <i>Ես բնավ չտեսա</i>):

Որոշ խոսվածքներում հարցական նախադասություններում ժխտական դերանունը կարող է կիրառվել որպես անորոշ դերանուն.

T'ukes hat?	Որևէ մեկը եկա՞վ (բոց.՝ <i>Ոչ մեկը եկա՞լ</i>):
Te t'ukes dît?	Դու որևէ մեկին տեսա՞ր (բոց.՝ <i>Դու ոչ մեկին տեսա՞ր</i>):
Wir t'utişt heyê?	Այնտեղ որևէ բան կա՞ (բոց.՝ <i>Այնտեղ ոչ մի բան կա՞</i>):

Mala Cemîlê

Cemîle h'esabgir bû, ew par li Hewlêrê **dîma**. Maleke Cemîlê hebû. Mala wê biç'ûk bû. Di mala wê de du ode, mitbexek, serşokek û daşirek hebû. Cemîlê dewlemend nîbû, lêbelê, mala wê p'ir' r'ind û r'engîn bû. Malê de her tişt hebû: têlêvîzyon, mase û k'ursî, dolab, gul û guldank û gelek tiştên din. Mala wê li derveyî bajêr bû. Cîhê mala wê p'ir' xweş bû.

Dor malê dar û hêşînahî gelek bû. Li r'ex mala wê, parkeke lîstin û seyranê hebû. Park p'ir' nêzikî mala wê bû; di navbera mala wê û parkê de bi t'enê kolanek hebû. Her berêvar dê û bavan bona lîstinê zar'okên xwe **dibirin** wê parkê. Di wê parkê de cûr'e-cûr'e dar û gîha hebûn.

Cemîle di mala xwe de bi t'enê **nedîma**; pişîkeke wê hebû. Navê pişîka wê Gulnaz bû. Gulnaz gelek ne's û şûm bû: ew cîyê xwe de aqil **nedîsekînî**, her gav **derdiket** ser masê û nivînên Cemîlê. Cemîlê t'umê cîhê pişîkê paqij **dikir** û her êvar pişîk dibir û li parkê **diger**'and.

Cemîle her r'oj sibehê **diçû** xebatê û berî êvarê dihat malê. Di dawîya heftê de Cemîle **nedixebitî**. R'ojên şemî û yekşemê sibehê Cemîle diçû cem hevalên xwe. Hevalên wê çay û qewhe hazir dikirin: wan t'evî hev çay yan qewhe **vedixwar** û suhbet **dikir**.

Նոր բառեր

h'esabgir	հաշվապահ
mitbex, metbex	խոհանոց
serşo, serşok	բաղնիք
avdestxane, daşîr, tuwalet	զուգարան
dewlemend, zengîn	հարուստ
lêbelê	այնուամենայնիվ
r'engîn	զունագեղ, շքեղ
dolab	զգեստապահարան
guldank	ծաղկաման
kolana	փողոց
seyran	զբոսանք
şûm	չարածճի

Վարժություն 1. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. T'ukes mal da tune.
2. Kesek nehat dersê.
3. Min tiştek nedît.
4. Min t'utişt nedît.
5. Mêvanan t'utişt nexwar.
6. Vir hîçkes k'urdî nizane.
7. Ez vê derê t'ukesî nizanim.
8. Vir yek xuya nîne.
9. Li wir tiştek t'uneye.
10. Heyatê da t'utişt tune.
11. Duhu kes nehat xebatê.
12. Duhu kesek nehat xebatê.
13. Hevalê min tiştek negot.
14. Dibe ku ez kesî nebînim.
15. Gerek ez kesî r'a t'utişt nebêjim.
16. Duhu min t'ukes li h'eyatê nedît.
17. Kesî r'a tiştek nebêje.
18. Îro t'ukes nehat dibistanê.
19. Me t'ucar ew jin nedît.
20. Memê t'u şerab **venexwar**.

Նոր արտահայտություններ

Ez nizanim.	Ես չգիտեմ:
Dibe ku.	Գուցե (բոց. <i>Լինում է, որ...</i>):
Ez nebînim.	Ես չտեսնեմ:
Ez nebêjim.	Ես չասեմ:
Nebêje!	Մի՛ ասա:
Me venexwar.	Մենք չխմեցինք:

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ես ոչինչ չասացի եղբորս: 2. Ես ասացի. «Ների՛ր. հանկարծակի եղավ»: Հայրիկս ասաց՝ ոչինչ: 3. Նա ոչինչ չասաց և ոչինչ էլ չարեց: 4. Բոլորն էլ մարդ են, բայց ոչ ոք չուշացավ: 5. Ընկերս ոչ մի անգամ չսխալվեց: 6. Այդ քաղաքում ոչ մի մարդ չէր ապրում: 7. Ծառին ոչ մի միրգ չկա: 8. Իմ հայրը ոչ մի անգամ նամակ չգրեց: 9. Ոչ ոք ջուր չտվեց ինձ: 10. Ես հիվանդացա, բայց ոչ ոք իմ դուռը չբացեց: 11. Իմ ազգականը ոչ մի անգամ չօգնեց ինձ: 12. Նա ոչ մի անգամ էլ չբռնեց իմ ձեռքը: 13. Ես ոչինչ էլ չասացի ու դուրս եկա այդ սենյակից:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Kes ç'e'vê xwe kor naxwaze.

Merîyê aqilsivik t'ucara lê meke r'ik.

Merîyê p'êşek'ar t'ucara birçî namîne.

Kes dilê xwe li mirîya xweş nake.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Ew naxwaze.	Նա չի ուզում:
r'ik	հակառակություն
Lê meke r'ik!	Մի՛ հակառակվիր նրան:
Ew namîne.	Նա չի մնում:
Ew nake.	Նա չի անում:

Դաս 60

Կապեր և կապական բառեր

Որևէ բառ բային կապող և դրա հետ միասին բայական անդամի լրացում դարձող բառը կոչվում է կապ: Քրդերենի կուրմանջի բարբառում կապերն ու կապական բառերը մեծ մասամբ նախադաս են կապվող բառին⁷¹: Կապերն ու կապական բառերը չեն դրվում թեք հոլովով, նախադասության անդամ չեն դառնում:

cem, bal, ba	մոտ
hinda	մոտ, դեպի
bona, bo, ji bo	համար
seba	համար
ligel, digel	հետ, միասին
t'ev, t'evî	հետ
dereqa, derheqa	մասին, վերաբերյալ
derbarê, der barê	մասին, վերաբերյալ
bi xatirê, bona xatrê	հանուն, համար
bê, bêyî	առանց

Օրինակներ՝

Cînarê min t'ev min hat.	Հարևանս ինձ հետ եկավ:
Tu çir'a bê heval hatî?	Դու ինչո՞ւ առանց ընկերոջդ եկար:
Zar'ok hatin cem dapîra xwe.	Երեխաները եկան իրենց տատի մոտ:
Ez çûm hinda hevalên xwe.	Ես գնացի ընկերներիս մոտ:
Min bi xatirê te deng nekir.	Ես հանուն քեզ ձայն չհանեցի:
Wî di derbarê komkujîyê de miqale nivîsî.	Նա ցեղասպանության մասին հոդված գրեց:
Ew ligel hêzên T'irkî dixebitin.	Նրանք աշխատում են թուրքական ուժերի հետ:
Digel min were!	Արի՛ ինձ հետ:
Aram bi mêvanan ra çû Aparanê.	Արամը հյուրերի հետ գնաց Ապարան:

⁷¹ Հարկ է նշել, որ մի շարք կապեր ու կապական բառեր (օրինակ՝ *bê, berî, dijî* և այլն) քրդերենի կուրմանջի բարբառում կիրառվում են նաև որպես նախդիրներ:

Ստորև ներկայացվում է կապերի ու կապական բառերի երկրորդ խումբը՝ համապատասխան օրինակներով.

berbi	դեպի
pêşber	դիմաց
jor	ի վեր
jêr	ի վար
h'eta, h'etanî, h'eya	մինչև, նախքան
berî	առաջ
pişî	հետո
şûnda	հետո
hember, himber	դեմ, ընդդեմ
alîyê, ji alîyê	կողմից
dijî	ընդդեմ, դեմ
angorî, gorî, li gorî	համաձայն
layîq, layîqî	համեմատ, արժանի

Օրինակներ՝

Ez berbi wê malê çûm.	Ես գնացի դեպի այդ տուն:
Berî civînê me hev dît.	Համագումարից առաջ մենք իրար տեսանք:
Piştî xebatê ez r'aet bûm.	Աշխատանքից հետո ես հանգստացա:
Armên li Moskvayê xwend û du sala şûnda vegerya.	Արմենը Մոսկվայում սովորեց և երկու տարի հետո վերադարձավ:
Aram dijî hevalê xwe diaxêve.	Արամը իր ընկերոջ դեմ է խոսում:
Li gorî Neteweyên Yekbûyî (UN), şer 137 hezar kes koçber kirin.	Ըստ ՄԱԿ-ի՝ պատերազմը 137 հազար մարդու դարձրեց փախստական:
Li gorî qanûnê her kes dikare zimanê xwe bi kar bîne.	Ըստ օրենքի՝ յուրաքանչյուրը կարող է կիրառել իր լեզուն:
Serbaz hemberî dijmin şer' kir.	Զինվորը թշնամու դեմ կռվեց:
Xebata te layîqî te nîne.	Քո աշխատանքը քեզ հարմար չէ:
Hûn ji alîyê wan va hatin.	Դուք նրանց կողմից եկաք:

Կապերի ու կապական բառերի երրորդ խումբ

wek, mîna, nola, nolî	նման, պես
xêncî (xêndî), bilî	բացի, գատ
qas, qasî, bi qasî, qandî, bi qandî	չափ

piştî	շնորհիվ
çawa	իբրև, որպես
ji r'ûyê, r'ûyê ... da	պատճառով (բոց.՝ երեսից)

Օրինակներ՝

Zar'ok nonanî bavê aqil e.	Երեխան հոր նման խելացի է:
Em qasî we r'ind k'urdî nizanîn.	Ես ձեր չափ լավ քրդերեն չգիտեմ:
Tu bi qandî bavê xwe zane nînî.	Դու քո հոր չափ բանիմաց չես:
Ez piştî te hatim vir.	Ես քո շնորհիվ եկա այստեղ:
Ez xêncî te t'ukesî nas nakim.	Ես քեզնից բացի ոչ ոքի չեմ ճանաչում:
Ez ji r'ûyê te da nehatim xebatê.	Ես քո պատճառով չեկա աշխատանքի:

Որոշ կապեր ու կապական բառեր երբեմն կիրառվում են **ku** ստորադասական շաղկապի հետ:

H'eta ku ez sax im, ezê tiştên nû hîn bim.	Քանի դեռ ողջ եմ, ես նոր բաներ կսովորեմ:
H'eta ku hînî vî zimanî nebin, hûn nkarin ezmûnê bidin.	Մինչև այս լեզուն չսովորեք, չեք կարող քննություն հանձնել:
Li gorî ku wî digot şer' xilas bûye.	Ըստ նրա ասածի՝ պատերազմն ավարտվել է:

Gur, r'ûvî, h'irç'

Gur, r'ûvî, h'irç' bûne bira. Çûn, h'eywanek destê wan k'et. H'irç'ê got:

– Bira, de bînin, em p'areve bikin, çika hûnê çawa p'areve bikin?

Gur go:

– Nîvê goşt bona min, nîvî seba h'irç'ê, ceger jî besî r'ûvîyê ye. R'ûvî nikare awqas goşt bixwe.

Hirçê gur hilda, da ser destê xwe, avîte nav h'erîyê. Gur h'erîyêda batmîş bû, her boçika wî t'enê derva ma.

Hirçê go:

– Birê r'ûvî, de niha jî tu were, çika tuê çawa p'areve bikî?

– Bira, dewarek r'astî me hatiye, Xwedê îdî p'arevekiriye: nîvî bona te'stîya te, nîvî firavîna te, nîvî jî şîva te.

- Ha! Ha! Pêda hato, - hirçê go, - te dêla gurê nava herîyê da dîtiye, lema jî tu hatî ser heqîye?

Վարժություն 1. Պատասխանել հետևյալ հարցերին:

1. K'ê bûne birê hev? 2. Çi k'ete destê wan? 3. Gur çawa p'arevekir?
4. Hircê çî anî serê gur? 5. R'uvî çawa p'arevekir? 6. H'irc'ê çî got?

Նոր բառեր և արտահայտություններ

Em bînin.	Մենք բերենք:
p'areve kirin	բաժանել
Em p'arevekin.	Մենք բաժանենք:
batmîş bûn	քանդվել, վախճանվել
boçik, dêl	պոչ
çika	հապա
Tuê çawa p'areve bikî?	Դու ինչպե՞ս կբաժանես:
heqî	ճշմարտություն

Վարժություն 2. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ո՞վ է քեզ նման: 2. Ո՞վ է քո չափ խելացի: 3. Դու Արմենի հետ գնացիր Սևան: 4. Այդ աղջիկը Անահիտի նման բարձրահասակ է: 5. Մինչև կայարան նրանք այլևս բան չխոսեցին: 6. Մի քանի ժամ անց հիվանդի վիճակը կայունացավ: 7. Երկու ամիս առաջ ես նրան տեսա: 8. Ես առանց քեզ հաց կերա: 9. Դու բոլորին տեսար՝ բացի Կարենից: 10. Իր սրտի ուզածի չափ նա թեյ խմեց: 11. Արմենն իր ուսուցչի չափ խելացի չէ: 12. Անահիտն իր քրոջ պես բարձրահասակ չէ:

Վարժություն 3. Թարգմանել հետևյալ նախադասությունները:

1. Ew bi qasî min mezin e. 2. Ew wek min mezin e. 3. Ew mîna min mezin e. 4. Ew bi qasî min nexebitî. 5. Ez îdî t'ev H'esen nehatim. 6. Anî û Armînê ligel Hamlêt hatin zankoyê. 7. Asê û Delal mîna hev bilind in. 8. Azad bi qasî R'ojyar jêhatî nîne. 9. Aram t'ev qîzên cînara hat de'watê. 10. Wî bilî Armên t'ukes nedît. 11. Azad bi qasî Armanc aqil e. 12. Anî bi qandî Anahîtê ne qeşeng e. 13. R'ojhat bo xwendinê hat K'urdistanê. 14. Dîlan heta dibistanê t'enê çû. 15. Gorî gotinên r'adyoyê şer' xilas bû. 16. Çavên keç'a te mîna çavên te ne.

P'orestgeha Gar'nîyê

P'orestgeha Gar'nîyê li Kotaykê ye. Ew k'êleka ç'emê Azat e. Ew p'orestgeh ser kendalê bilind û qewîn hatye çê kirin. Bîst û çar stûnên wê p'orestgehê hene.

Li Gar'nîyê hewa p'ir' xweş e. Ew cî bona ava sar û t'emiz gelek binavûdeng e.

Gar'nî di sedsala dudan de Berî Mîladê hatiye çêkirin. Ew berê keleh bûye.

Bal p'orestgeha Gar'nîyê h'emam jî hebûye. P'areke wê h'emamê maye û gihştiye me. Geştiyar û mêvan diçin û lê dinherin. Çar otaxên h'emamê ne. We'dekî du ode bona cilguhastin û bêhnvedanê bûn, ot'axek bona ava germ, yek seba ava golî bû.

Ser e'rdê h'emamê wênek heye. Ew mozayîk e ku bi panzdeh kevirên r'engr'engî hatiye çêkirin. Ser wê wêneyê jinek û mêrek in. Wê derê nivîsarek heye: "Em xebitîn, lê me t'utişt nestend."

Ji Gar'nîyê der, gelîkî da kendalekî din heye ku p'ir' bedew e, jêr'a dibêjin "Sîmfonya kevîran"

P'orestgeha Garnîyê bona xudanê t'e'vê – bona Mîhr hatiye çêkirin. Berê ermenî mesîhî nîbûn, ew p'ûtperest bûn. Di bawerîya wan de Anahît – xudana bext û miraza, xudana eşq û êvînê bû. Aramazd – xudanê e'wir-e'zmana, xudanê birûskê bû. Astixîk – xudana gul-sosina, xudana tebîyetê û siriştê bû, Mîhr – xudanê r'ojê bû, Tîr – xudanê xwendinê û nivîsk'arîyê bû.

Ermenî bona wan xudanan p'orestgeh çêkirine, çûne ber wan perestgehan qurban dane. Piştî dînê mesîhî gelek ji wan p'orestgehan hatin xirabkirin, û dewsa wan dêr hatin çêkirin. Lê p'arestgeha Gar'nîyê maye û gihîştîye me.

Նոր բառեր և արտահայտություններ

p'orestgeh	տաճար
kendal	ժայռ
stûn	սյուն
sirişt, tebîyet	բնություն
Avahî hatiye çêkirin.	Շենքը կառուցվել է:
h'emam, h'imam	բաղնիք
Hebûye.	Եղել է (գոյություն է ունեցել):
Bûye.	Եղել է (դարձել է):
golî	զով
p'ûtperest	հեթանոս
Ew çêkirine.	Դա կառուցել են:

Ժողովրդական ասացվածքներ

Ç'e'v bona dîtinê ye, lê aqil bona zanebûnê ye.

“– Te dinya çawa dît?

– Wek dilê xwe.”

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ավդալ Ա., Անդրկովկասյան քրդերի կենցաղը, Երևան, 1957:
2. Բայբուրդյան Վ., Քրդերը, հայկական հարցը և հայ-քրդական հարաբերությունները պատմության լույսի ներքո, Երևան, 2008:
3. Հովհաննիսյան Ա., Խաչատրյան Մ., Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակների իմաստագործառական առանձնահատկությունները անգլերենում և հայերենում// Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում, 1 (22), Երևան, 2017:
4. Նալբանդյան Գ., Պարսից լեզվի քերականություն, Երևան, 1997:
5. Պողոսյան Պ., Բայի եղանակային ձևերի ոճական կիրառությունները արդի հայերենում, Երևան, 1959:
6. Աբեղյան Մ., Հայոց լեզվի տեսություն, Երևան, 1965:
7. Չաչանի Կ., Եդրայրական հայ ժողովրդի ընտանիքում, Երևան, 1980:
8. Бакаев Ч., Говор курдов Туркмении, Москва, 1962.
9. Бакаев Ч., Язык азербайджанских курдов, Москва-Ленинград, 1965.
10. Бакаев Ч., Язык курдов СССР, Москва, 1973.
11. Курдоев К., Грамматика курдского языка (курманджи), Москва-Ленинград, 1957.
12. Курдоев К., Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани, Москва, 1978.
13. Курдоев К., Курдско-русский словарь, Москва, 1960:
14. Маккензи Д., Курманджи, курди и гурани, Народы Азии и Африки, № 1, Москва, 1963.
15. Руденко М., Очерки средневековой курдской литературы, Санкт-Петербург, 2014.
16. Цукерман И., Очерки курдской грамматики, Москва, 1962.
17. Чатоев М., Курды Советской Армении, Ереван, 1965.
18. Akin Salih, Language planning in Diaspora: The case of Kurdish Kurmanji dialect”, Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, 2-1, Ed. by Urmas Sutrop, Karl Pajusalu and Mari Mets. Tartu, 2011.
19. Akin Salih, Bouveret Myriam, Grammar in usage and grammaticalization of dan ‘give’ constructions in Kurmanji Kurdish, Give Constructions across Languages, 2021.
20. Abdullah Incekan, Kurdisch Kompakt, Wiesbaden, 2010.
21. Aygen G., Kurmanji Kurdish Grammar, Munchen, 2007.
22. Barak V., Manuel de kurde: kurmanji, Paris, Éditions L’Harmattan, 1999.
23. Baran Rizgar, Learn Kurdish: A Multi-level Course in Kurmanji, Kent, 1996.
24. Hewa Salam Khalid, Kurdish Dialect Continuum, as a Standardization Solution, International Journal of Kurdish Studies, Issue, 1(1), 2015.
25. MacKenzie D. N., Kurdish Dialect Studies, Vol. 1, London, 1961.
26. MacKenzie D. N., Kurdish Dialect Studies, Vol. 2, London, 1962.

27. McCarus E. N., *A Kurdish Grammar*, New York, 1958.
28. Thackston W. M., *Kurmanji Kurdish: A Reference Grammar with Selected Readings*, unpublished manuscript²²: electronic version retrieved from: http://www.fas.harvard.edu/~iranian/Kurmanji/kurmanji_1_grammar.Pdf (accessed: 20.02.2015).
29. Usso B. Barnas, J. C. Arian Barnas, *Lehrbuch der kurdischen Sprache: ein Standardwerk für Anfänger und Fortgeschrittene*, Innsbruck, 1994.
30. Wurzel P., *Einführung in die kurdische Sprache*, Wiesbaden, 1997.
31. Abdullah Karabax, *Rêzimana Kurdî ya Kurmancî*, [<https://www.yekitiyanks.com/2018/12/rezimana-kurdi-ya-kurmanci-abdullah.html>] (accessed: 07.06.2022). (ppñ.)
32. Bayramê Fetî, *Elîfba*, Bakû, 1996. (ppñ.)
33. Celadet Alî Bedir-Xan, *Elfabêya kurdî û bingehên gramera kurdmancî*, Stockholm, 2002. (ppñ.)
34. Elîxanê Memê, *Zimanê dê (kurmanci) kitêba 2-a*, Yêrêvan, 2012. (ppñ.)
35. Elîxanê Memê, *Zimanê dê (Kurmanci), Kitêba 4-a*, Yêrêvan, 2012. (ppñ.)
36. Keremê Anqosî, *Alîfba bona zimanê k'urdî (kurmancî) bi t'îpên latînî, T'îbilîsî*, 2004. (ppñ.)
37. Ordîxanê Celîl, *Celîlê Celîl, Mesele û met'elokê k'urda*, Moskva, 1972. (ppñ.)
38. Qanatê Kurdo, *Zimanê kurdî (rêziman)*, Frankfurt, 1981. (ppñ.)
39. Zirav Cilo, *Elîfbe û pirtûka xwendin a kurdî*, Şam, 1982. (ppñ.)
40. Çындı Н., *Genço Ç, Çiteba зъмане Курманçî bona dârsxana dyda*, Jerevan, 1937. (ppñ.)
41. К'ордо Q., *Грамматика зъмане кърди (сәр зараве кърманщи)*, Ереван, 1956. (ppñ.)
42. К'ордо Q., *Грамматика зъмане кърманщи йа кърт*, Ереван, 1949. (ppñ.)
43. Щндı Н., *Әлифба*, Ереван, 1974. (ppñ.)

Թերեզա Ամրյան
Վարդան Ոսկանյան

ՔՐԴԵՐԵՆԻ
ԴԱՍԱԳԻՐՔ
(Կուրմանջի)

հատոր I

Têrêza Amryan
Vardan Voskanyan

PIRTÛKA DERSA KURDÎ
(Kurmancî)

CILDA YEKEM

Համակարգչային ձևավորումը՝ Կ. Չալարյանի
Կազմի ձևավորումը՝ Ա. Պատվականյանի
Հրատ. խմբագրումը՝ Մ. Հովհաննիսյանի

Ստորագրված է տպագրության՝ 29.06.2023:
Չափսը՝ 70x100 ¹/₁₆: Տպ. մանուլը՝ 26.75:
Տպաքանակը՝ 100:

ԵՊՀ հրատարակչություն
ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1
www.publishing.yasu.am

